

**NGA KOLEKSIONI I
RISALE-I NURIT**

5

**SHENJAT E MREKULLISË
Paimitueshmëria e thukëtisë së
Kur'anit**

AUTOR

**BEDIUZZAMAN
SAID NURSI**

ISBN 978-975-432-330-6

9 789754 323306

Shqipëroi nga arabishtja:

Jusuf Salkurti

Përgatitja kompjuterike:

Muhammed Salkurti

Të gjitha të drejtat e ribotimit të kësaj vepre i përkasin vetëm përkthyesit. Asnjë pjesë e këtij koleksioni nuk mund të kopjohet dhe as të riprodhohet pa lejen e shqipëruesit.

Sözler® Neşriyat Tic. ve San. A.Ş.

- S. Demirel Bulvarı Aykosan San. Sit.
4'ü A Blok Kat: 3 No: 244
İkitelli / İstanbul / TÜRKİYE
Tel : +90 212 671 25 47 - 48 pbx
Faks : +90 212 671 25 49
- Nuruosmaniye Cad. No: 28/2 Sorkun Han Kat: 2
Cağaloğlu / İstanbul / TÜRKİYE
Tel : +90 212 527 10 10 - 511 79 80
Faks : +90 212 520 82 31
- Online Kitap Siparişi: info@sozlernesriyat.com

www.sozler.com.tr • www.sozlernesriyat.com

Baskı Tarihi : 2010

Baskı Yeri : İmak Ofset Basım Yayın
Yenibosna / İSTANBUL
+90 212 656 49 97 pbx

© Copyright Her Hakkı Mahfuzdur.

PARATHËNIE

Kush është

Bediuzzaman SAID NURSI

dhe ç'është vepra e tij

“RISALE-I NUR”?

Bediuzzaman Said Nursi u lind në Turqinë Lindore më 1876 dhe ndërroi jetë në 1960 në moshën tetëdhjetë e tre vjeçare, pas një jete e një lufte vetmohuese e shembullore për çështjen e Islamit.

Ai qe shkollar i një rangu shumë të lartë, sepse nuk pati studiuar vetëm shkencat tradicionale, por edhe ato moderne. Si rezultat i studimit dhe i aftësive të tij të rralla, që në rini pati fituar epitelin “**Bediuzzaman**” (*Mrekullia e kohës*), *epitet të cilin ia dhanë dijetarët më të shquar.*

Jeta individuale e Bediuzzamanit kapi dekadat e fundit të kalifatit dhe të Shtetit Osman, të rrëzimit dhe copëtimit të tij pas Luftës së Parë Botërore dhe, pas formimit të Republikës më 1923, përjetoi tridhjetë e shtatë vjetorin e Republikës, vite këto deri më 1950 të njohura për shtypjen antiislame të qeverisë dhe për represionin kundër drejtësisë fetare.

Pas Luftës së Parë Botërore, përpjekjet e Bediuzzamanit në rrugën e Islamit qenë shumë të mëdha. Ai, jo vetëm që u jepte mësim studentëve të tij dhe hynte në debate e diskutime me shkollarë e drejtues nga të gjitha anët e botës islame, por edhe komandoi e drejtoi për afro dy vjet

një regjiment vullnetarësh kundër pushtimit rus në Turqinë Lindore në vitin 1914 derisa ra në burg. Gjer në atë kohë, ai kishte kërkuar e studiuar në detaje problemet e Islamit, duke marrë pjesë aktivisht në jetën publike. Sidoqoftë, vitet që panë tranzicionin nga Kalifati në Republikë, panë gjithashtu edhe tranzicionin nga “Saidi i Vjetër në Saidin e Ri”. Saidi i Ri u karakterizua nga një tërheqje të tij prej jetës publike dhe u përqëndrua në studim, në adhurim e mendim, sepse ajo që kërkohej tani ishte një luftë e një natyre tjetër.

Pas një periudhe afro dyvjeçare, më 1925, Bediuzzamanani u detyrua të mërgojë në Anadollin Perëndimor dhe 28 vjet me radhë, deri në prag të dhjetëvjeçarit të fundit të jetës së tij, ai vuajti mërgimin, burgimin, ngacmimin dhe persekutimin prej autoriteteve.

Gjatë viteve në mërgim e izolim vendosi të shkruante “**Risale-i Nur**” (*Mesazhet e Dritës*) dhe përhapjen e tij anembanë Turqisë.

Vetë Bediuzzamani në ligjëratë të drejtë u shpreh: “*Tani unë e shoh qartë se pjesa më e madhe e jetës sime është komanduar e drejtuar jashtë aftësisë së perceptimit tim që do të nxirrte këto mesazhe për t'i shërbyer çështjes së Kur'anit. Sikur e gjithë jeta ime si shkollat të kishte kaluar në parapërgatitjen për këto shkrime, të cilat demonstrojnë mrekullinë e Kur'anit*”.

Bediuzzamani e kuptoi çështjen esenciale të rënies së botës islamike, e cila u dobësua pikërisht në themelin e besimit. Ky dobësim i shoqëruar me sulmet e pashembullta kundër atyre themeleve në shekujt e XIX-të dhe XX-të, të ndërmarra nga materialistët, ateistët e të tjerët në emër të shkencës e të progresit, e bënë atë që të kuptonte nevojën urgjente dhe themelore, e cila ishte ruajtja dhe forcimi i besimit. Kërkohej të harxhoheshin të gjitha përpjekjet për të rindëruar godinën e Islamit nga themelet e saja, duke filluar nga **besimi** dhe t'u përgjigjej po me atë gjuhë atyre sulmeve, me një xhihad ma'nevij, ose me “*Xhihadin e fjalës*”.

Kështu, në mërgim, Bediuzzamani shkroi një mori veprash të tituluara “**Risale-i Nur**” (“*Mesazhet e dritës*”), të cilat do t'i shpjegojnë dhe paraqisnin njeriut modern parimet bazë të besimit dhe të vërtetat e Kur'anit. Metoda e tij analizon besimin e mosbesimin dhe demonstroi, përmes argumenteve të qarta logjike, se, duke ndjekur

metodën e Kur'anit, jo vetëm që është e mundur t'i provosh në mënyrë të arsyeshme të gjitha të vërtetat e besimit, si: ekzistencën e Zotit të Lartësuar, Njësinë e Tij, profetësinë dhe ringjalljen e qenieve të gjalla, por gjithashtu se këto të vërteta kanë të vetmin *shpjegim racional për ekzistencën*, për njeriun dhe universin.

Kështu, Bediuzzamani i demonstroi të vërtetat e fesë më së miri, në formën më të lehtë të të kuptuarit, nëpërmjet krahasimeve, shpjegimeve dhe provave të arsyeshme, të cilat janë të papajtueshme me interpretimet materialiste për ato zbulime moderne, duke i cilësuar ato interpretime materialiste joracionale dhe absurde.

Në të vërtetë Bediuzzamani, me veprat e tij, provoi se zbulimet mahnitëse të shkencës, lidhur me universin, vërtetojnë e përforcojnë të vërtetat e fesë.

Rëndësia e “**Risale-i Nuri**” nuk mund të çmohet, sepse nëpërmjet kësaj vepre, Bediuzzaman Said Nursi luajti një rol të madh në ruajtjen dhe rigjallërimin e besimit islam në Turqi, pikërisht në ditët shumë të errëta të historisë dhe, në të vërtetë, roli dhe rëndësia e kësaj vepre vazhdon të rritet edhe në ditët e sotme anembane botës. Për më tepër, “**Risale-i Nuri**”, veçanërisht, është i përshtatshëm t'u drejtohet jo vetëm muslimanëve, por gjithë njerëzimit për disa arsye:

Së pari: Sepse është shkruar në harmoni me mentalitetin e njeriut modern, qoftë musliman ose jo, i cili ka qenë mbushur e frymëzuar thellë nga filozofia materialiste.

Së dyti: “**Risale-i Nuri**”, në mënyrë specifike, u përgjigjet të gjitha pyetjeve dhe dyshimeve që shkakton kjo filozofi; u përgjigjet të gjitha “pse-ve” që arrin të ketë mendja e shëndoshë e njeriut modern. Gjithashtu “**Risale-i Nuri**” shpjegon çështjet e thella të besimit, të cilat më parë vetëm shkollarët e përparuar i studiuan në detaje, në atë mënyrë që çdo njeri, madje dhe ai për të cilin subjekti është i ri, mund të kuptojë, të fitojë diçka pa patur ndonjë vështirësi a shqetësim.

Një arsye tjetër është se duke shpjeguar natyrën e vërtetë të universit dhe qëllimin e njeriut, “**Risale-i Nuri**” tregon se lumturia, në këtë botë dhe në tjetrën, arrihet vetëm nëpërmjet besimit dhe njohjes së Zotit të Lartësuar.

“**Risale-i Nuri**” gjithashtu tregon dhimbjen e rëndë dhe mjerimin që i shkakton mosbesimi shpirtit dhe ndërgjegjjes së njeriut; dhe se njerëzit të cilët kanë humbur udhën e drejtë përgjithësisht përpiqen t'i shmangin të tjerët duke i bërë të shkujdesur dhe duke i shkëputur nga realiteti. Kështu, duke lexuar këtë vepër, çdo njeri mund të kërkojë strehë në besim.

Bediuzzamani, nëpërmjet “**Risale-i Nurit**” na udhëzon për tek konceptimi i drejtë i Kur'anit dhe i Sunnetit të pastër profetik. Ai na paralajmëron për rrezikun e rënies në bidate, risi, në ekstreme dhe në greminat e çudhëzimit, që rreziqe të tilla janë të shumta në këtë kohë. Ai jep shpjegime të shumta të hollësishme si tek shembulli i trajtesës së “*Ixhtihadit*” e cila është Fjala e Njëzet e Shtatë tek koleksioni i Fjalëve, ku në atë trajtesë theksohet domosdoshmëria e ndjekjes së njëtrës nga katër shkollat e sheriatit Islam –*Katër medh'hebët*– të cilat përfaqësojnë mendimet e sakta të dijetarëve të mëdhenj të Ehli Sunnetit vel-Xhemaah.

Gjithashtu në Shkreptimën e Katërt të “*Koleksionit të Shkreptimave*” dhe në “*Shkreptimën e Njëmbëdhjetë*,” Bediuzzamani bën një shtjellim të detajuar tek trajtesa “*Rruga e Praktikave të Profetit Muhammed A.S.M. dhe Kundërhelmi ndaj sëmundjes së bidatit*” duke treguar në të domosdoshmërinë e ndjekjes së Sunnetit Profetik si dhe duke paralajmëruar për rreziqet e rënies në kthetrat e sekteve devijuese, në kurthet e lëvizjeve negative që synojnë të realizojnë qëllime të mbrapshta të kësaj dynjaje duke shfrytëzuar fenë dhe paralajmëron për rrezikun e rënies në grackat e grupeve heretike. Gjithashtu, nëpërmjet dhjetëra trajtesave të ndryshme të “**Risale-i Nurit**”, Bediuzzamani ndriçon për ne në mënyra të ndryshme botëkuptimin e drejtë të Ehli Sunnetit vel-xhemaah, të cilët janë njerëzit e së vërtetës, duke ua mundësuar kështu besimtarëve të të gjitha niveleve në këtë kohë të trazuar të ecin në rrugën e drejtë të Kur'anit e të Sunnetit me një bindje të plotë e të sigurtë dhe duke i shpëtuar ata përfundimisht nga ekstremit.

Kështu, Fjalët e shkruara rreth mistereve të Kur'anit janë ilaçi më i efektshëm dhe balsami më i mirë për plagët e kësaj kohe; janë drita më e dobishme për tërësinë e Islamit i cili është zbuluar para sulmeve të errësirës, dhe janë udhëzuesi më i vërtetë për ata që bredhin të hutuar e të çoroditur në luginat e çudhëzimit. Koleksioni i Fjalëve në këtë kohë,

të cilat janë shkreptimat e mrekullisë së Kur'anit, janë si një kundërhelm ndaj çudhëzimit ateist. Atëherë nuk do të ishte e perceptueshme të qëndrosh indiferent ndaj kësaj vepre brilante, “**Risale-i Nurit**”.

Përfundim:

Kur'ani i Shenjtë i drejtohet inteligjencës dhe njeriut të të gjitha niveleve. Ai i kërkon njeriut që ta njohë universin, funksionin e tij, të mësojë për natyrën e vërtetë dhe për qëllimet e krijimit; të mësojë Atributet e Krijuesit të Vetëm dhe detyrat e tij si një krijesë. Kjo është Pikërisht metoda që tregon Bediuzzamani nëpërmjet argumenteve të qarta, se kur kur'ani lexohet në këtë mënyrë, të gjitha bazat e besimit mund të provohen racionalisht.

Kur ndiqet kjo metodë, personi arrin një besim të vërtetë që do të ishte mjaftë i fortë e i qëndrueshëm për t'i bërë ballë çdo dyshimi që buron nga “fytyra” e sulmeve të holla të materialistëve, natyralistëve dhe ateistëve.

Nevoja kryesore e njeriut është nevoja për fe, nevoja për ta njohur e adhuruar Zotin e Plotëfuqishëm me të gjitha Atributet dhe Emrat e Tij të Bukur, është nevoja për t'iu bindur ligjeve të Tij, atyre të manifestuara në univers dhe atyre që u zbuluan nëpërmjet Profetëve të Tij; të pranojë mesazhin e Kur'anit, e librit të fundit të shpallur, i cili u shpjegua nga Profeti i fundit, Muhammedi A.S.M. (*paqja dhe bekimet e Zotit qofshin mbi të*) dhe të pranojë se Islami është feja e plotësuar e njerëzimit.

Në “**Risale-i Nur**” Bediuzzamani demonstroi se nuk ka kundërthënie apo ndarje ndërmjet shkencës dhe fesë dhe, përparimi i vërtetë e lumturia për njeriun mund të arrihet vetëm në këtë rrugë, në rrugën e Kur'anit.

Të dashur lexues!

Vepra “*Isharatul i'xhazi*”, “*Shenjat e Mrekullisë*” është një koment rreth sures *El-Fatiha* dhe rreth tridhjetë e tre vërseteve të para të sures *El-Bekare*. Qëllimi i këtij komenti është të shpjegojë natyrën e

mrekullueshme të renditjes së Fjalëve të Kuranit. Sepse “qëndisjet” e pozicionimit dhe të rendit të Fjalëve të Kuranit demonstrojnë një aspekt të paimitueshmërisë apo të mrekullisë së tij.

Paqja qoftë mbi atë që ndjek udhëzimin.

JUSUF SALKURTI

PARATHËNIE

Doktor Muhsin Abdul-Hamid profesor tefsiri dhe mendimi islam në universitetin e Bagdadit.

Të gjitha lavdërimet dhe falënderimet i takojnë Allahut, Zotit të të gjitha botëve, dhe bekimet dhe paqja qofshim mbi Muhammed Ibn Abdull-llah, të cilit iu shpall Kur'ani i gjithurtë, mbi vulën e pejgamberëve dhe të dërguarve, si dhe mbi Ehli Bejtin -familjen e tij-, sahabët, tabiinët -ata të cilët erdhën pas tyre,- deri në Ditën e fundit, Ditën e Gjyqit.

Pothuajse të gjithë ata të cilët i kanë studiuar rrethanat e muslimanëve në shekujt e fundit bien dakort se ustadh Bediuzzaman Said Nursi ishte një personalitet i madh islam, me besim të fortë dhe me sinqeritet të plotë; ishte një person me një dinjitet të madh, njohës i të vërtetave të Unitetit Hyjnor, ishte një ndër burrat me të shquar të kohës së tij, me njohje shumë të gjërë, me një mendim depërtues, një thirrës i palëkundur e perceptues për tek Rruga e Zotit.

Qysh nga koha e rinisë së tij ai mori mbi vete që të gjente zgjidhje për vuajtjet që u ranë muslimanëve, dhe e kaloi jetën e tij pa u lodhur duke luftuar për të sqaruar mësimet e islamit dhe për të shpjeguar akiden, parimet e besimit.

Gjithashtu ai refuzoi e hodhi poshtë mendimet e pavlefshme dhe filozofitë e pabaza që mohuan islamin dhe që kurdisen komplete kundra tij për shkak të paaftësisë së muslimanëve për t'u bërë ballë sulmeve të rrepta intelektuale para të cilave ai qe zbuluar qysh prej fillimit të shekullit të katërmëdhjetë të Hixhrit; madje edhe më parë asaj kohe.

Në të vërtetë, Nursi ndërmori një detyrë të vështirë dhe shpërblimi i tij është vetëm me Allahun e lartësuar, i Cili i shikon shërbëtorët e Tij të drejtë dhe dijetarët e Tij muxhahidë që përpiqen në rrugën e Tij dhe

që janë të vërtetë në besëlidhjen me Zotin dhe nuk i kanë frikë kritikave e akuzuesve të tyre.

Ky libër i tanishëm -të dashur lexues- është një vlerë e lartë, me baza të forta dhe përmban prova të patundura. Kjo demonstroi qartë fuqinë e jashtëzakonshme dhe efektshmërinë e Ustadh Said Nursit dhe përmban shembuj të shumtë prej kuptimeve të sakta e të holla që gjenden në të gjitha shkrimet e tij dhe veçanërisht në ato që lidhen me njohjen. Ky gjenialitet dhe ky talent iu dhanë atij nga Allahu xh.sh. me qëllim që ta shohë librin e Zotit xh.sh. nëpërmjet tyre me një kuptim të thellë intuitiv, dhe me një metodë racionale të përshtatshme të mund të depëronte tek Fjala e Tij dhe të zbulonte të vërtetën, dhe t'i ndihmonte të tjerët për të fituar bindje të plotë dhe sineritet lidhur me mrekullinë e Kur'anit; që dijetarët dhe njerëzit e elokuencës të gjejnë në vetet e tyre domosdoshmërinë e besimit dhe të pranojnë se Kur'ani është libri i vërtetë i shpallur nga Gjithënjohësi i së padukshmes mbi profetin e tij më të nderuar Muhammed Ibn Abdil-lah, mbi të qofshin më të mirat e salatit dhe selamit, me qëllim që ta vendosë njerëzimin në rrugën e së vërtetës dhe për të ndriçuar vizionin e njerëzve me dritën e besimit dhe kuptimin dhe sigurinë për të arritur tek robëria e sinqertë ndaj Zotit të të gjitha botëve.

Ustadh Said Nursi deshi t'i zhvillojë aftësitë dhe talentin e tij të veçantë duke studiuar shkencat islame dhe filozofinë e lashtë, shkencat humane dhe shkencat moderne, si dhe të mësuarin e letërsisë arabe dhe retorikës nga veprat e profesorëve të tillë si: el-Xha'hiz, el-Zamahshari, el Sekkaki, dhe veçanërisht prej veprave të shquara mbi gramatikën dhe retorikën të imam Abdul Kahir el-Xhuxhani. Sepse Nursi besoi në teorinë e tij të famshme lidhur me renditjen e fjalëve të Kur'anit dhe tregoi admirimin e tij për të në këtë vepër.

Teoria e renditjes së fjalëve nuk ishte e re; Xhuxhani nuk e shpiku atë dhe ajo nuk ishte pa -baza- të mëparshme. Sepse el-Xha'hiz e kishte kthyer vëmendjen e tij tek ajo në veprën e tij "*Nazm el-Kur'an*" dhe po kështu El-Vasitiu në veprën e tij "*I'ëxhaz el-Kur'an fi nadhmihi*"; dhe Baklaniu në veprën e tij "*I'ëxhaz el-Kur'an*"; por ama Xhuxhani e sqaroi atë plotësisht në lidhje me gramatikën dhe me retorikën dhe formuloi një teori të plotë të mbështetur mbi bazën e mosndarjes midis fjalëve dhe kuptimit të tyre dhe midis formës dhe përmbajtjes, dhe vendosi se elokuenca në renditjen e fjalëve nuk shtrihet as në fjalët më

vete dhe as në kuptimet e veçanta, por në atë që pikturojnë -përkrahja- fjalët dhe frazat. Duke u mbështetur mbi këtë, ai e bëri të njohur dhe përcaktoi renditjen e fjalëve si "disa fjalë duke iu vënë si ndajshesë të tjerave, dhe disa duke u vendosur për shkak të të tjerave; domethënë, fjalët duke u vendosur siç kërkohet nga shkenca e gramatikës, në përputhje me rregullat e saj, parimet dhe metodat, pa u shmangur prej tyre".

Më duket se Ustadh Said Nursi e studioi këtë teori të renditjes së fjalëve në mënyrë të përkryer dhe pastaj u bë e qartë për të se komentatorët e mëparshëm si Zamahshari dhe Al-Razi dhe Abu Suud nuk qenë orvatur ta zbatonin atë si një sistem të plotë duke përfshirë renditjen e të gjitha sureve, sure pas sure, vërsat pas vërsati dhe fjalë pas fjale në të gjitha detajet e tyre. Kështu ai deshi të ndiqte shembullin e këtyre komentatorëve të mëdhenj dhe të hartonte një koment në të cilin teoria të aplikohet në mënyrë të detajuar dhe gjithëpërfshirëse në lidhje me strukturat dhe kuptimet, në përpilim dhe në shkencat përkatëse, qofshin intelektuale ose intuitive, universale ose të pjesshme. Ai u mbështet mbi të gjitha këto ndërsa zbulonte renditjen sistematike të Kur'anit, nëpërmjet të cilës mrekullia e tij dhe paimitueshmëria bëhen të dukshme. Ai gjithashtu zbuloi e shpjegoi cilësitë e holla të stileve letrare dhe format e Kur'anit, të cilat kur u shfaqën në fillim ishin në kundërshtim me disa veçori të stileve arabe, dhe i çuditi oratorët arabë dhe i heshti profesorët e tyre elokuentë. Ai i konfrontoi ata me sfidën e mrekullisë së tij, dhe kështu do të jetë deri në Ditën e Fundit.

Përpjekjet e Said Nursit nuk u orientuan vetëm për të shpjeguar teorinë e renditjes së fjalëve të tij duke e paraqitur për të provuar mrekullinë e Kur'anit në lidhje me elokuencën, por gjithashtu ato u orientuan tek depërtimi në kuptimet e vërsateve. Sepse ai deshi t'i shpjegonte ato në mënyrë të hollësishme në dritën e arsyes me qëllim që t'i shfaqte parimet e besimit islam dhe për të demonstruar lidhjet e tyre me të vërtetat e ekzistencës.

Është shumë e qartë për gjithkënd i cili e studioi këtë libër dhe renditjen e tij se Nursi deshi të shkruante një komentim të plotë të këtij lloji. Në qoftë se ai do të kishte qenë caktuar për ta bërë këtë, ai do të kishte prodhuar një koment të plotë duke trajtuar edhe retorikën, edhe elokuencën dhe duke vënë theksin mbi arsyen, dhe kjo do të kishte

qenë e denjë që të merrte prej tij të gjithë jetën e tij sepse atëherë sigurisht do të përmbante dhjetra vëllime të mëdhenj, në qoftë se ai do të vazhdonte të ndiqte një metodë të ngjashme me këtë që ne e shohim në këtë libër.

Por Allahu xh.sh. caktoi për të diçka më të mirë se sa ajo, diçka më të lartë e më të madhe: të paraqiste Kuranin për muslimanët pa i preokupuar ata me çështjet e retorikës dhe me aspektet e mrekullisë së tij që u përkasin fjalëve të tij.

Sepse vështirësitë e kohëve pengonin hetimin, studimin e hollësishëm të çështjeve të tilla më të holla, të cilat do të mund të kuptoheshin vetëm nga një numër shumë i vogël dijetarësh. Në qoftë se do të kishte qenë ndryshe, pjesa më e madhe e muslimanëve do të kishin qenë të pamundur të përfitonin prej dhuntive të tij të veçanta, prej zellit të tij të pasiqi dhe prej besimit të tij. Dhe kështu ata do të kishin qenë të pabarabartë dhe të paafte ndaj luftës së tmerrshme të civilizimit dhe të ideve, pavarësisht sulmeve të materializmit ateist, i cili filloi të lëvizë e të depërtojë ngadalë tek jeta islame deri sa arriti tek politika, ekonomia, shoqëria, kultura, arti dhe tek informacioni në shumë vende islame.

Prandaj, Nursi nuk vazhdoi pas këtij volumni. Rrethanat e kohës dhe të vendit e shtynë atë për tek vatra e luftës, por me një personazh të quajtur “Saidi i Ri” shenja e qetësisë së të cilit, kalimi shkallë-shkallë - gradualisht- duke mbajtur e vijuar një mënyrë konstruktive, dhe duke ndikuar në mendjet dhe në zemrat e muslimanëve pa gjendje emotive, pa trazirë të zhurmshme, pa konfuzion, pa konfrontim, apo luftë për dominim. Sepse situata e islamit në kohën e tanishme nuk i mbështet gjëra të tilla; ajo nuk ka forcë që t'i përballojë armiqtë e saj të fuqishëm brenda dhe jashtë.

Me qartësinë e tij vendimtare, me qetësinë e tij shkencore të ndritur, me mënyrën e lartë e të këndshme të shprehjes dhe me provat logjike të pakundërshtueshme, Risale-i Nuri zëvendëson veprat e mëparshme qëllimi i të cilave ishte që të provonin aspektet e mrekullisë së Kur'anit lidhur me fjalët e tij, retorikën dhe logjikën në dritën e renditjes së fjalëve të tij.

Sepse tani armiqtë e Kuranit nuk janë të përgatitur për të sfiduar elokuencën e tij dhe as të kundërshtojnë veçoritë e tij që kanë të bëjnë

me paimitueshmërinë e tij, apo me suret, vërsetet dhe fjalët. Por ata - armiqtë- janë përqëndruar të shpërthejnë një sulm të përgjithshëm kundër themeleve të besimit dhe mbi parimet e shariatit dhe përpiqen për të prishur sistemin moral që e solli Kur'ani Kerim.

Ustadh Nursi i perceptoi ndryshimet e tmerrshme që u shkaktuan nga lufta e re dhe i përballoi ato me të vërtetat e Kur'anit, të cilat ai i paraqiti nëpërmjet parimeve të logjikës racionale të natyrshme dhe nëpërmjet shkencave të kohës së tij.

Nursi që në gjendje ta provonte natyrën e mrekullueshme të Kur'anit nëpërmjet një pjese të plotë të këtij libri, dhe të demonstronte për lexuesit dhe studentët e së vërtetës, se është e lehtë të vazhdosh në dritën e metodës së tij shkencore, logjike dhe të kënaqshme dhe pafundësisht të lartë. Ai pa se kjo ishte e përshtatshme dhe e mjaftueshme, dhe prandaj ai ia kushtoi jetën e tij të gjatë çështjes themelore, e cila ishte të shpëtonte besimin e muslimanëve në kohën e një lufte të tmerrshme informative.

Si rezultat i kësaj, ai shkroi më shumë se dhjetë libra dhe trajtesa të shumta, të cilat përfaqësuan një metodë të re, me qëllim që të jepnin një shpartallim intelektual mbi armiqtë ateistë të islamit dhe mbi ata që marrin drejtim perëndimor.

Do të ishte një padrejtësi ndaj kësaj vepre të tanishme të paraqisja që ajo sugjeron se nuk përmban asgjë nga metoda të cilën e zhvilloi Ustadh Nursi për luftën e re; madje, unë mund të pretendoj këtu nga ajo çfarë unë kam mësuar rreth mendimit të tij nëpërmjet leximit të veprave të tij të kohëve të fundit, se nuk ndodhet ide që ai e sqaroi, e shpjegoi ose e zgjeroi në veprat e tij, veçse ajo gjendet në formë të përmbledhur dhe esenciale, ose është shtjelluar në këtë libër shkencor dhe substancial, veçanërisht paraqitja e tij parimet themelore të akides islame në një stil bashkëkohor e shkencor.

Megjithatë në këtë libër ai iu adresua studentëve të tij, duke kombinuar terminologjinë e kelamit klasik dhe fillimet e metodës së tij të re, e cila gjeti formën e saj përcaktuese në Risale-i Nur. Ndoshta ishte për shkak se është një komentim i vërtetë mbi Kur'anin që Risale-i Nurit iu dha ky emër, dhe në të vërtetë Nursi vazhdoi duke shpjeguar Kuranin dhe duke dhënë mësim vërsetet e tij për muslimanët deri në çastet e fundit të jetës së tij të mbushur me sprova e hidhërime, dhe me

njohje dhe me thirrje për t'u kapur pas Librit të Zotit dhe pas sunnetit të profetit të tij a.s.m..

Botimi i këtij libri në formë të re ofron një analizë të freskët të retorikës dhe të elokuencës për ata që janë të interesuar për një studim kritik të veprave bashkëkohore mbi mrekullinë e Kur'anit, paimitueshmërinë e tij dhe elokuencën dhe veçanërisht në qarqet e njohjes. Ata do të gjejnë shpjegime për akiden islame që vënë në përdorim arsyetimin logjik, duke i shtuar diskutime të thella, logjike e shkencore që Ustadh Said Nursi ua bashkangjit analizave të tij të pjesës së parë të sures *El Bekare*.

Profesor Muhsin Abdul-Hamid

Fakulteti i pedagogjisë, Universiteti i Bagdadit.

2 Sha'an 1407/1987

Përkujtues

Komenti Kur'anor "*Isharatul l'xhaz*", "*Shenjat e mrekullisë*" u shkrua në frontin e luftës në vitin e parë të luftës së Parë botërore kur as libra dhe as burime referimi nuk ishin të disponueshëm.

Përveç luftës, kishte katër arsye pse ai u shkrua në mënyrë të përmblodhur e konçize.

Sureja *el-Fa'tiha* dhe gjysma e parë e komentit janë më të përmblodhura dhe më të ngjeshura:

Së pari: Sepse ajo kohë nuk lejoi shpjegim; Saidi i Vjetër e shprehte atë që synonte në mënyrë të ngjeshur e të thukët.

Së dyti: Ai -Saidi- kishte në mendje nivelin e të kuptuarit të studentëve të tij shumë të zgjuar; ai nuk mendonte për të kuptuarin e të tjerëve.

Së treti: Sepse Saidi i Vjetër po shpjegonte mrekullinë e renditjes së fjalëve të Kuranit, që është në thukëtinë më të madhe dhe në hollësinë, që Saidi i Vjetër e shkroi në mënyrë shumë të shkurtër dhe të lartë. Por unë e kam rilexuar atë tani me sytë e Saidit të Ri: Në të vërtetë gjeta se ky koment me hollësitë dhe me diskutimet e larta që përmban konsiderohet si kryevepër e shkëlqyer -e Saidit të Vjetër- pavarësisht fajeve dhe gabimeve të tij. Meqenëse ai -Saidi i Vjetër- ishte i qëndrueshëm që të arrinte shkallën e martirizimit gjatë shkrimit, dhe meqenëse qëllimi i tij ishte i pastër dhe ai e shkroi atë në harmoni me rregullat e retorikës dhe të shkencave të arabishtes, unë -tani- kam qenë i pamundur të refuzoj ndonjë pjesë të tij. Në dashtë Allahu Ai do ta pranojë veprën si një shlyerje për gjynahet e Saidit të Vjetër, dhe do të ngrejë njerëz të cilët do ta kuptojnë atë plotësisht...

Po të mos kishin qenë pengesat e luftës së parë botërore, qëllimi do të drejtohej që kjo pjesë të ishte një koment i hollë gjithëpërfshirës, do të ishte prodhuar për të shpjeguar mrekullinë e renditjes së fjalëve të

Kur'anit -një aspekt të mrekullisë së tij- që është shpjeguar në volumin e parë.

Në qoftë se pjesët e mbetura do të bashkonin të vërtetat e shpërndara nëpër trajtesa, do të bëhej një koment i shkëlqyer gjithëpërfshirës i Kura'nit të shpjegimit të mrekullueshëm. Ndoshta në të ardhmen, duke marrë këtë pjesë dhe gjashtëdhjetë e gjashtë ***Fjalë*** dhe ***Letra (Sözler, Mektubat)***, madje duke i marrë njëqind e tridhjetë pjesët e Risale-i Nurit si burim, një grup fatlum do të shkruajë një koment të tillë, në dashtë Zoti xh.sh..

Said Nursi

Shënimi i Autorit për botimin turqisht (1955)

Të shpjeguara më poshtë në tre pika janë arsyet e shumë pikave të holla rreth lidhjeve -ndërmjet fjalëve në dritën e shkencës- së retorikës, të cilat nuk do të jenë të kuptueshme për shumë njerëz dhe prej të cilave nuk do të përfitojnë, janë përmendur në këtë komentim të shpërhapur midis shpjegimeve të detajuara të dymbëdhjetë vërseteve rreth hipokritëve dhe dy vërseteve rreth jobesimtarëve, ndërsa në vërsetet e tjera natyra e mosbesimit dhe dyshimet e kacavarura nga hipokritët janë prekur vetëm shkurtimisht;

Dhe për këtë arsye shpjegimi i treguesve të hollë dhe i aluzioneve të fjalëve të Kur'anit është theksuar.

Pika e parë: I inspiruar nga mësimet e Kuranit, Saidi i vjetër perceptoi se diçka do të shfaqej në këtë kohë të vonë që u ngjason mosbesimtarëve kryeneçë analfabetë të viteve të para të islamit dhe anëtarëve hipokritë të feve të mëparshme, dhe ai i shpjegoi vërsetet rreth hipokritëve në mënyrë sqaruese dhe të detajuara. Por me qëllim që të mos turbullojë mendjet e lexuesve të nderuar, ai i përmendi vetëm shkurtazi duke mos u shpjeguar atyre natyrën e rrugës së tyre dhe bazat e saj.

Prandaj, në kundërshtim me ulematë -dijetarët- e tjerë, rruga e Risale-i Nurit është të mos i përmendë dyshimet e kundërshtarëve me qëllim që ata të mos njollosin mendjet e lexuesve, dhe të japë përgjigje të tilla që të mos mbetet asnjë vend për dyshim apo skepticizëm. Ashtu si Risale-i Nuri, me qëllim që të mos i ngatërrojë mendjet e njerëzve, Saidi i Vjetër vetëm u dha rëndësi në këtë koment treguesve dhe aluzioneve të fjalëve lidhur me elokuencën.

Pika e dytë: Meqenëse shkronjat e Kur'anit janë aq të vlefshme saqë leximi i një shkronje të vetme mund të fitojë dhjetë, njëqind, një mijë, ose mijëra merita dhe fruta të përjetshëm ahireti, atëherë sigurisht shpjegimi i Saidit të Vjetër në këtë koment për pikat e holla lidhur me

fjalët e Kur'anit nuk konsiderohen teprice apo të parëndësishme, sepse pavarësisht hollësisë së qerpikut dhe vogëlsisë së bebes së syrit, ato të dyja kanë një rëndësi shumë të madhe.

Ai duhet ta ketë perceptuar këtë, sepse plumbat e armikut në frontin e luftimit në atë luftë të tmerrshme nuk e bënë atë konfuz dhe as nuk e bënë të braktisë shkrimin dhe të menduarit rreth pikave të holla të Kuranit për studentët e tij.¹

Pika e tretë: Përkthimi turqisht i këtij komenti (nga vëllai i autorit, Abdul- Mexhidi) nuk e ka ruajtur rrjedhshmërinë, elokuencën dhe vlerën e jashtëzakonshme të arabishtes, dhe gjithashtu ai është ndonjëherë i shkurtuar. Prandaj unë nuk pata synuar ta botoja pjesën e një diskutimi të zgjatur rreth hipokritëve. Por meqenëse ajo është rreth Kur'anit, madje edhe sikur sa një atom rreth Kur'anit ka vlerë të lartë, ndoshta ajo do të jetë e dobishme për disa njerëz.

Në dashtë Zoti, në qoftë se nuk del ndonjë pengesë, komenti arabisht do të botohet duke ndjekur këtë përkthim dhe të plotësojë mangësitë e tij. Për më tepër, ndodhen disa shembuj të mrekullueshëm 'koincencash' në arabisht, në të cilat nuk ka ndërhyrë vullneti njerëzor. Kështu që me sa të jetë e mundur, përpjekja duhet bërë që botimi të jetë i përputhshëm me origjinalin, me qëllim që ato çudira -keramete- si shenja të pranueshmërisë së tij të mos humbasin.

Saidi Nursi

¹ Shënim: A do të ishte e mundur që një njeri i tillë ta keqpërdorte fenë për politikën dhe dynjanë? Sa larg drejtësisë janë dhe sa padrejtesi bëjnë ata njerëz që bëjnë një akuzë të tillë.

Prej studentëve të Risale-i Nurit,
Zybejri, Bajrami

Pohim i Qëllimit

Meqenëse Kur'ani është një Fjalim Hyjnor gjithëpërfshirës dhe një Adresim universal Hyjnor i dhënë nga Froni Sublim që u adresohet të gjitha klasave, kombeve dhe individëve të njerëzimit në çdo shekull, dhe gjithashtu ai në këtë kohë përfshin shumë shkenca dhe degë të njohjes që lidhen me aspektet fizike të botës, njohja e së cilave është përtej kapacitetit të një individi të vetëm apo të një grupi të vogël, atëherë një komentim që buron nga të kuptuarit dhe fuqia përfytyruese e një individi të vetëm, rrezja e kuptimit të të cilit është shumë e ngushtë për sa ka të bëjë me kohën, vendin dhe specializimin, nuk mund ta shpjegojnë me të vërtetë Kur'anin. Sepse një individ nuk mund të jetë i informuar dhe nuk mund të jetë një ekspert në të gjitha shkencat e sakta dhe në degët e njohjes lidhur me gjendjet shpirtërore dhe materiale të kombeve dhe të popujve të cilëve Kur'ani u adresohet. Ai zor se mund të shpëtojë nga fanatizmi dhe nuk mund të jetë i lirë nga tendencioziteti -anëmbajtja- ndaj deklaratave të tij dhe ndaj rregullit që ai mund t'i shpjegojë të vërtetat e Kur'anit. Gjithashtu, të kuptuarit e një personi është e veçantë për të dhe ai nuk mund t'u bëjë thirrje të tjerëve për ta pranuar -veçse në qoftë se është afirmuar e mbështetur nga një lloj konsensusi; edhe zbulimet e tij -dhe gjykimet- që kanë të bëjnë me aktet janë të lidhura -të detyruara- vetëm për veten e tij dhe për askënd tjetër, përsëri veçse në qoftë se janë aprovuar nga një konsensus.

Si rrjedhojë, një koment duhet të shkruhet pas studimeve të hollësishme dhe pas kërkimeve prej një grupi të lartë të dijetarëve autoritarë, kur secili prej tyre është një specialist në një numër shkencash, duke provuar kuptimet e holla të Kur'anit dhe pikat e tij të holla që gjenden të shpërndara nëpër komente të tjera, dhe të vërtetat e tij, të cilat bëhen të dukshme me kohë në sajë të zbulimeve të shkencës.

Ashtu si urdhëresat e tij ligjore që duhet të sistemohen e rregullohen, jo sipas mendimit të një individi të vetëm, por nga një komitet -grup- i tillë dijetarësh, pasi të jenë studiuar e shqyrtuar në mënyrë të hollësishme prej tij, po ashtu duke fituar besimin dhe

konfidencën e masave të njerëzve, komiteti -grupi- me nënkuptim do të marrë përgjegjësinë për to dhe të jetë një burim autoritar për bashkësinë muslimane.

Në të vërtetë, ai që shpjegon Kur'anin duhet të ketë inteligjencë të lartë, të posedojë një ixhdiad -interpretim- depërtues, dhe një shkallë të lartë shenjtërie.

Por në këto kohë, në mënyrë të veçantë, kushte të tilla mund të përmbushen vetëm nga “personaliteti kolektiv” i ndritur i lindur nga bashkëpunimi i një komiteti të lartë e të shquar dhe nga bashkimi i mendjeve të anëtarëve të tij, prej ndihmës për njëri-tjetrin dhe pajtueshmërinë e shpirtave të tyre, dhe prej lirisë së tyre të mendimit, dhe duke qenë të lirë nga paragjykimet, prej sinqeritetit të tyre të plotë.

Vetëm një personalitet kolektiv i tillë si ky mund ta shpjegojë Kur'anin. Sepse në përputhje me rregullin *“Ajo që nuk gjendet në pjesë, është e pranishme në të tërën”* kushte të kështilla si këto, të cilat nuk gjenden tek çdo individ, janë të pranishme në grup.

Ndërsa duke pritur, siç kisha bërë për shumë vite, shfaqjen e një komiteti të tillë, unë pata një parandjenjë se ne ishim në prag të një tërmeti të tmerrshëm që ai do të shkatërronte vendin.² Dhe kështu sipas rregullit *“nuk është e lejueshme ta lësh një gjë krejtësisht edhe në qoftë se ajo nuk kapet plotësisht”*, pavarësisht pafuqisë sime, mangësive dhe stilit të vështirë të të shkruarit, unë fillova të shënoj vetë disa nga të vërtetat e Kur'anit dhe disa tregues të mrekullisë së renditjes së fjalëve të tij. Pastaj me shpërthimin e luftës së madhe, unë e gjeta vetveten në malet dhe në luginat e Erzurumit dhe të Pasinler. Sa herë që jepej rasti ndërsa unë po kryeja detyrën e xhihadit në mes të atyre rrethanave të petershme, unë shkruaja atë që më shfaqej për zemrën time në frazat që jo gjithmonë përputheshin me njëra-tjetrën. Meqenëse ishte e pamundur që të kishe ndonjë libër apo koment për t'iu referuar, ajo që unë shkrova përbëhej vetëm nga ajo që u shfaq për zemrën time.

² Po, profesori ynë tha ndërsa na jepte mësim tek medreseja Horhor në Van se do të binte një tërmet i tmerrshëm, dhe ekzaktësisht ashtu siç e parashikoi ai, pak kohë më vonë, shpërtheu lufta botërore (ra tërmeti i madh).

Hamza, Mehmed Shefik, Mehmet Mihri (Këta janë prej studentëve të autorit)

Në qoftë se këto inspirimet e mia janë të përshtatshme për një koment, dritë prej dritave; në qoftë se ato përmbajnë aspekte kontradiktore, këto mund t'u referohen mangësive të mia.

Sigurisht që ndodhen vende që kanë nevojë për t'u ndrequr, por meqenëse u shkrua me sinqeritet të plotë, në vijën frontale të luftës midis masakrave, ashtu siç nuk është e lejueshme t'i ndryshohen rrobat dhe të hiqet me larje gjaku i martirëve, po ashtu unë nuk do të mund të lejoja që frazat e grisura, me të cilat ato u veshën, të ndryshohen; zemra ime nuk do ta pranonte atë. Edhe tani ajo nuk e pranon atë, sepse tani në këtë kohë unë nuk mund ta gjej atë sinqeritet të plotë dhe pastërtinë e zemrës.³

Për më tepër, unë nuk e shkrova këtë veprën time të quajtur *“Shenjat e mrekullisë” “Isharatul l'xhaz”*, me qëllimin e qënies së saj një komentim i vërtetë; por vetëm në qoftë se do të fitonte pranueshmëri të lartë nga dijetarëtverifikues të Islamit.

Unë e përshkrova atë si një model dhe një burim për një koment për t'u shkruar në të ardhmen, për disa aspekte të komentimit. Zelli im më shtyu tek ajo që ishte përtej fuqisë sime; në qoftë se ajo do të gjendej e pranueshme, do të më jepte kurajo për të vazhduar.⁴

³ Saidi i Ri e gjeti përsëri atë sinqeritet nëpërmjet sinqeritetit të vërtetë të Risale-i Nurit. Saidi i Ri e pa me të njëjtin sinqeritet, por nuk gjeti vend për ta korrigjuar. Domethënë, për shkak se kjo ishte inspirim –ilham-prej Kuranit, mrekullia e Kuranit e mbroi atë prej gabimeve.

Studentët e Risale-i Nurit.

⁴ Shiko shënimin e autorit në fund të veprës.

Ç'është Kur'ani? Si përkufizohet ai?

KURANI:

- Është interpretues parapërjetësie i librit të madh të universit...
- Dhe interpretuesi i paspërjetësisë i gjuhëve të ndryshme që recitojnë vërsetet e krijimit...
- Është komentuesi i librit të botëve të dukshme e të padukshme...
- Është zbuluesi i thesareve jolëndorë të Emrave Hyjnorë të fshehura në faqet e tokës e të qiejve...
- Është çelësi i të vërtetave të fshehura poshtë këtyre rreshtave të ngjarjeve...
- Është gjuha e botës së padukshme në botën e dukshme...
- Është thesari i mirësive të Krijuesit Mëshirëplotë dhe i adresimit Hyjnor të parapërjetësisë, i cili vjen nga bota e padukshme matanë perdes së kësaj bote të dukshme...
- Është dielli, themeli dhe plani i botës shpirtërore të Islamit...
- Është harta e shenjtë e botëve të Ahiretit...
- Është komentuesi i shquar, shpjguesi i qartë, prova përcaktuese dhe interpretuesi i saktë i Esencës Hyjnore, i Atributeve, i Emrave dhe i Veprave...
- Është Edukatori i kësaj bote të humanizmit...
- Dhe uji dhe drita e Islamit i cili është humanizmi më i madh...
- Dhe është urtësia e vërtetë e llojit njerëzor...
- Dhe është udhëzuesi dhe drejtuesi i vërtetë që e çon njerëzimin në lumturi...

• Dhe ai për njeriun është: **Një libër urtësie, libër ligji, libër duahe, libër adhurimi, libër urdhëri e thirrjeje, libër përmendjeje dhe libër mendimi...**

• Është **një libër i vetëm gjithëpërfshirës i shenjtë** dhe burim për të gjithë librat që përmbushin të gjitha nevojat shpirtërore të njerëzimit.

• Dhe është **një libër qiellor**, si një bibliotekë e shenjtë, që jep libra të përshtatshëm për metodat e evlijave, të sinqertëve dhe të dijetarëve, rrugët dhe metodat e të cilëve janë të gjitha të ndryshme dhe, është i përshtatshëm të ndriçojë çdo rrugë e metodë.

Meqenëse ka ardhur nga Froni Sublim, nga Emri më i Madh dhe nga shkalla më e lartë e çdo Emri, **Kur'ani** është fjala e All-llahut, me cilësinë e Tij, Krijuesi i të gjitha botëve;

• Është Urdhri i All-llahut. xh.sh., me cilësinë Zoti i të gjitha qënieve;

• Është fjalimi i Tij me cilësinë e Tij, Krijuesi i qiejve e i tokës;

• Është një ligjëratë e lartë nga këndvështrimi i Hyjnisë Absolute;

• Është një fjalim parapërjetësie në Emrin e Sovranitetit universal Hyjnor.

• Ai gjithashtu është një regjistër i mirësive të të Gjithëmëshirshmit të Vetëm, nga këndvështrimi i Mëshirës së Tij gjithëpërfshirëse e që rrethon gjithçka.

• Ai është një koleksion i mesazheve Hyjnore që shpjegojnë Madhësinë e Hyjnisë meqë në fillimet e disave ndodhen simbole e shifra.

• Dhe ai është **libri i shenjtë** plot urtësi dhe duke zbritur nga gjithëpërfshirja e “*Emrit më të Madh*” shikon e inspekton të gjitha anët e Fronit Sublim.

Për shkak të këtij misteri, me përshtatshmërinë më të plotë, i është dhënë Kur'anit titulli “**Kelamull-llah**” *Fjala e All-llahut*, dhe ky emër i jepet vazhdimisht.

Pas Kur'anit vjen niveli i librave dhe i fletëve të shenjta të profetëve të tjerë. Sa për Fjalët e tjera Hyjnore të cilat janë të pafund, disa prej tyre janë biseda në formë inspirimi, që burojnë e bëhen të dukshme nëpërmjet një nderimi e vlerësimi të veçantë, një titulli të pjesshëm, nëpërmjet një manifestimi të veçantë, të një Emri të veçantë, me një akt të veçantë Hyjnor e një sovraniteti të veçantë Hyjnor dhe përmes një Mëshireje të veçantë. Inspirimet -frymëzimet- e engjëjve, e njerëzve dhe inspirimet e kafshëve ndryshojnë shumë për sa i përket tërësisë dhe veçantisë.

Kur'ani i shenjtë, është një libër qiellor, i cili përfshin në mënyrë të përmblendhur librat e të gjithë profetëve, që kohët e të cilëve ishin të gjitha të ndryshme, si dhe veprat e të gjithë Evlijave dhe të dijetarëve të pastër që rrugët dhe metodat e të cilëve janë të gjitha të ndryshme. Gjashtë aspektet e Kur'anit janë të gjitha të shndritshme e të pastruara prej errësirës së dyshimeve dhe të skepticizmit; pika e tij e mbështetjes është shpallje e vërtetë qiellore dhe fjalë parapërrjetësie; synimi e qëllimi i tij, në mënyrë të vetëkuptueshme, është lumturia e përjetshme; aspekti i tij i brendshëm, në mënyrë të qartë, është udhëzim i pastër; aspekti i tij i sipërm, domosdoshmërisht, janë dritat e besimit; aspekti i poshtëm është dëshmi e pamohueshme dhe provë me shkallën e njohjes së sigurisë; aspekti i tij i djathtë, në mënyrë të provuar, është dorëzimi i zemrës dhe i ndërgjegjjes; aspekti i tij i majtë, me shkallën e shikimit të sigurisë, është nënshtrimi i arsyes dhe i mendjes me bindje të plotë; fruti i tij, me shkallën e sigurisë absolute, është Mëshira e të Gjithëmëshirshmit të Vetëm, dhe bota e Parajsës; rangu dhe këndshmëria e tij, sigurisht, pranohen nga engjëjt, njerëzit dhe xhindet.

(nga Fjala e Njëzet e Pestë, e shkruar më 1927)

Me Emrin e Allahut, i Gjithëmëshirshmi, Mëshirëploti!

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ. هَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ
إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ. اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ.
صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ خَيْرَ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا
الضَّالِّينَ

Bismil-lâhi el-Rahmâni el-Rahim.

El-Hamdu Lil-lahi Rab-bi el-Âlemine. El-Rahmân, El-Rahim. Malîkî el-jeumi el-dîn. Ij-jâke Na'ebudu ve ij-jâke nesteine. Ihdîna el-sirata el-mustekîme. Sirâta el-ledhîne en'amte alejhîm Gajri el-Magdûbi alejhîm vela el-dâline.

Gjithë lavdërimet dhe falënderimet janë për Allahun, Zotin e të gjitha botëve. I Gjithëmëshirshmi, Mëshirëploti. I Vetmi Zotëruar -Mbësundues- i Ditës së Gjyqit. Vetëm Ty të adhurojmë dhe vetëm Ty të mbështetemi e të kërkojmë ndihmë. Drejtoëna në Rrugën e drejtë. Në Rrugën e atyre të cilëve Ti u ke dhuruar mirësinë Tëndë, jo (në rrugën) e atyre të cilët merituan zemërimin Tënd mbi vete, dhe as në (rrugën) e atyre të cilët u humbën.

الرَّحْمَنُ * عَلَّمَ الْقُرْآنَ * خَلَقَ الْإِنْسَانَ * عَلَّمَهُ الْبَيَانَ
فَنَحْمَدُهُ مُصَلِّينَ عَلَى نَبِيِّهِ مُحَمَّدٍ الَّذِي أَرْسَلَهُ رَحْمَةً
لِّلْعَالَمِينَ وَجَعَلَ مُعْجَزَتَهُ الْكُبْرَى الْجَامِعَةَ بِرُمُوزِهَا وَ
أَشَارَاتِهَا لِحَقَائِقِ الْكَائِنَاتِ بَاقِيَةً عَلَى مَرَّالٍ دَهُورٍ إِلَى يَوْمِ
الدِّينِ وَعَلَى آلِهِ عَامَّةً وَآصْحَابِهِ كَافَّةً

Me Emrin e Allahut, i Gjithëmëshirshmi, Mëshirëploti.

I Gjithëmëshirshmi (Allahu)! Ai jua mësoi Kur'anin. Ai krijoi njeriun. Ai i mësoi atij të folurit e bukur (e të shprehurit).¹

Ne i japim atij lavdërime e falënderime, dhe kërkojmë bekimet e tij për profetin e Tij, të cilin Ai e dërgoi si mëshirë për të gjitha botët, dhe e bëri mrekullinë e Tij më të madhe dhe gjithëpërfshirëse nëpërmjet shenjave dhe treguesve të saj për të vërtetat e universit -e bëri- të qëndrojnë përjetësisht me kalimin e kohës deri në ditën e gjyqit, dhe (bekimet) qofshin edhe për të gjithë Ehli Bejtin, Familjen e tij dhe për të gjithë sahabët e tij.

Kështu mësoje **së pari** se qëllimi ynë prej kësaj vepre të titulluar **"Isharatul I'xhaz"** është një komentim mbi një numër simbolesh të renditjes së fjalëve të Kuranit, sepse -njëri aspekt i-mrekullisë së tij manifestohet në renditjen e fjalëve të tij. Në të vërtetë, qëndisja e

renditjes së fjalëve të tij është (forma e) tij më e ndritshme e mrekullisë.²

Dhe dije **së dyti** se qëllimet themelore të Kuranit dhe elementet e tij esenciale janë katër: **Uniteti Hyjnor (Et-Teuhid)**, **profetësia (en-nubuvveh)**; **Ringjallja e të vdekurve (El-Hashr)** dhe **drejtësia (el-adala)**. Sepse kur njerëzimi, ashtu si një karvan i njëpasnjëshëm dhe si një vargan niset prej luginave të së shkuarës, udhëton në shkretëtirat e ekzistencës dhe të jetës dhe shkon drejt lartësive të së ardhmes, duke u orientuar drejt kopshteve të saj, ngjarjet i trondisin njerëzit dhe universi kthen fytyrën e tij drejt tyre. Është sikur qeveria e krijimit dërgoi filozofinë natyrale (ose shkencën) (*fann al-hikma*) që të marrë fjalën e t'u drejtojë pyetjen atyre, duke u thënë: "O njerëz! Prej nga? Për ku jeni duke shkuar? Çfarë bëni? Kush është Sundimtari juaj? Kush është predikuesi -zëdhënësi- juaj?" Një herë gjatë këtij bisedimi, u ngrit në këmbë njëri prej njerëzve -ashtu siç bënë ata si ai prej profetëve me autoritet- prijësi i llojit njerëzor, Muhammed Hashimiu a.s.m., dhe tha nëpërmjet gjuhës së Kuranit: "O filozofi! Të gjithë ne qëniet shfaqemi nëpërmjet fuqisë së Sulltanit të Parapërdetshëm prej errësirave të mosekzistencës për tek drita e ekzistencës... dhe të gjithë ne, bijtë e Ademit, u dërguam me cilësinë e nëpunësve të privilegjuar e të dalluar midis vëllezërve tonë krijesa me mbajtjen e Amanetit -besimit; ne jemi në rrugën tonë, duke udhëtuar në rrugën e Ringjalljes drejt lumturisë së përjetshme; dhe ne jemi të preokupuar tani në këtë botë për t'u përgatitur për atë lumturi dhe për të zhvilluar potencialet të cilat janë kapitali ynë. Dhe unë jam prijësi i tyre, profesori i tyre dhe zëdhënësi.

Dhe ja, këtu para jush, është shpallja ime, e cila është fjala e Atij Sundimtari të Parapërdetshës, mbi të cilën shkëndijon stampa e mrekullisë".

Kështu, përgjigjësi i këtyre pyetjeve, përgjigjja e saktë, nuk është asgjë tjetër përveç Kuranit, atij libri -përgjigjja është, ato katër parime themelore.

Ashtu siç shihen katër qëllimet në tërësinë e Kuranit, po ashtu ato manifestohen në çdo sure; madje për to hidhet fjala në çdo frazë, dhe për to bëhet aluzion në çdo fjalë; sepse çdo pjesë është si një pasqyrë

¹ Kur'an, 55 : 1-4

² Shiko, "isharatul Ixhaz" (I përkthyer turqisht nga Abdul-Mexhid Nursi).

për të tërën duke u ngjitur, ashtu si e tëra shihet në çdo pjesë një pas një, me radhë.

Dhe me këtë pikë -dua të them se me këtë pjesëmarrje të pjesës (*El-Xhuz'e*) në tërësinë (*el-kul'*), Kurani bëhet i njohur si një tërësi (*el-kul'*) me pjesë përbërëse (*el-xhuzijjat*).³

• Në qoftë se ti do të thoje: M'i trego mua këto katër qëllime në **بِسْمِ اللَّهِ** *Bismil-lah* dhe në **الْحَمْدُ لِلَّهِ** "*El-Hamdu Lil-lah*".

Unë do të thoj: Kur u shpall **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** "*Bismil-lah*" me qëllim që t'i instruktonte e t'i mësonte shërbëtorët e Zotit, **قُلْ** "*thuaj*" ishte e nënkuptuar në të dhe në esencë ajo nënkuptohet nga të gjitha fjalët e Kuranit.⁴ Kështu në përputhje me këtë, ndodhet tek **قُلْ** "*Thuaj*"

një tregues profetësie; dhe në **بِسْمِ اللَّهِ** "*Bismil-lah*" një shenjë –simbol– për Hyjninë; dhe në parashtesën (parafjalën) **بِ** "*bi*" të "*Bismil-lahit*",

është një shenjë për Unitetin Hyjnor⁵; dhe në **الرَّحْمَنِ** "*El-Rahmân*" ndodhet një aluzion për rregullin (e universit, dhe kështu për) drejtësinë

dhe mirëbërësinë; dhe në **الرَّحِيمِ** "*Er-Rahim*" është një aluzion për ringjalljen e të vdekurve.

Gjithashtu në **الْحَمْدُ لِلَّهِ** "*El-Hamdu Lil-lah*", "*Gjithë lavdërimet dhe falënderimet janë për Allahun*" është një tregues për Hyjninë; dhe në

"*lamin e përcaktimit*" **لِ** ("*Li*" e *Lil-lah*) është një shenjë për Unitetin Hyjnor; dhe në **رَبِّ الْعَالَمِينَ** "*Rab-bi el-Âlemine*", "*Zotin e të gjitha botëve*".

³ Domethënë çdo pjesë e Kuranit është si një Kuran i tërë. Shiko Nursi "*isharatul Ixhaz*"

⁴ Domethënë, o Muhammed! Thuaje këtë fjalë dhe mësojua atë njerëzve.

⁵ Konstrukti në rasën gjinore këtu (*xhar ve mexhrur*) shpreh kufizueshmëri. Shiko Nursi "*isharatul Ixhaz*"

është një aluzion për drejtësinë, dhe gjithashtu për profetësinë; sepse edukimi i njerëzimit jepet nga profetët.

Dhe në **مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ** "*Malik el-jeumi el-din*", "*I Vetmi Zotëruar - Mbisundues- i Ditës së Gjyqit*" është një pohim i qartë për ringjalljen.

Gjithashtu sedefi -guaska- e **أَنَا أَعْطَيْتَكَ الْكَوْثَرَ** "*in-na a'etaina kel keuthier*" "*Vërtet që Ne të kemi dhuruar ty (Muhammed a.s.m.) El-Keutherin (burim, lumë në Xhennet)*"⁶ i përmban këto perla të (katër qëllimeve kryesore të Kuranit). Ky është një shembull, kështu vazhdo në të njëjtën mënyrë.

بِسْمِ اللَّهِ "*Bismil-lah*" "*Me Emrin e Allahut*" është si dielli, i cili ndriçon edhe vetveten po ashtu edhe të tjerët, dhe është i vetëmjaftueshëm.

Kështu, **بِ** "*bi*" "*me, në*" lidhet me foljen që është e nënkuptuar në kuptimin e saj; domethënë, unë kërkoj ndihmë prej saj", ose me kuptimin e shoqëruar zakonisht me të; domethënë "Unë bëj be me të",

ose ajo lidhet me **قُلْ** "*kul*" "*thuaj*" të nënkuptuar, e cila bën të domosdoshme një "*Recito!*" ose **اقْرَأْ** "*Ikry'e*" "*Lexo!*" për të nënkuptuar e treguar sinjeritetet dhe Unitet Hyjnor⁷.

Sa për emrin "*El-ism*", dije se Allahu ka Emra që i përkasin Esencës së Tij, dhe Emra që u përkasin llojeve të ndryshme të veprimit, të tillë si: "*El-Gaffar, Er-Rez-zak, El-Muhji, El-Mumitu,*" e të tjerë, *Fajfalës, Gjithëfurnizues, Jetëdhënës, Shkaktues i Vdekjes*" etj... Ato janë të ndryshëm e të shumtë për shkak të shumësisë së lidhjeve të fuqisë së tij të Parapërtjetshme me llojet e ndryshme të qenieve.

⁶ Sureja 108, njëra prej sureve më të shkurtëra të Kuranit.

⁷ Duke qenë e lidhur dhe duke ndjekur konstruktin, këto folje të nënkuptuara shprehin kufizueshmëri, të cilat me radhë tregojnë sinjeritetin dhe Unitetin Hyjnor. Shiko Nursi "*isharatul Ixhaz*".

Prandaj, بِسْمِ اللَّهِ *"Bismil-lah"*, *"Me Emrin e Allahut"* është një lutje, duke kërkuar ndikimin -veprimin- dhe lidhjen e Fuqisë Hyjnore, me qëllim që ajo lidhje të mund të jetë një shpirt për njeriun dhe një ndihmë për të në veprat e tij.

اللَّهُ *"All-lah"*: Emri i veçantë dhe i mirëfilltë i All-llahut është një përmbledhje gjithëpërfshirëse e të gjithë attributeve të plotësimit, sepse ai nënkupton Esencën, jo si Emrat e tjerë të përveçëm, tek të cilët nuk ka nënkuptim të domosdoshëm të Attributeve.

الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ *"El-Rahmāni el-Rahim"*, *"I Gjithëmëshirshmi, Mëshirëploti"*.

Vendosja: Ashtu si lavdia Hyjnore *"xhielal"* dhe bashkëshoqëruesit e saj që manifestohen në rend -vijimësi- nga Emri i Allahut, po ashtu Bukuria Hyjnore *"Xhemal"* dhe bashkëshoqëruesit e saj shfaqen në vijimësi prej الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ *"el-Rahmāni el-Rahim"*.

Meqenëse lavdia dhe bukuria janë dy burime, atëherë në vijimësi shfaqen prej tyre -në sajë të qënies së tyre të manifestuar në çdo botë-degë si urdhëresa e ndalesa, shpërblimi e ndëshkimi, nxitja dhe kërcënimi, lavdërimi dhe falënderimi, frika dhe shpresa, dhe kështu me radhë.

Gjithashtu, ashtu si Emri i All-llahut që tregon atributet që janë identikë -të njëjtë- me Esencën e Tij dhe tregon Qënien e Tij krejtësisht të lirë e pa mangësi (*el-sifat el-ajnijeh vel-tenzihiyyeh*), po ashtu الرَّحِيمُ *"El-Rahim"* aludon për atributet që janë të tjera përveç Esencës së Tij dhe i përkasin aktit (*al-sifat el-Gajriyyeh el-fi'elijeh*).

Sa për الرَّحْمَنُ *"El-Rahmān"*, ky tregon shtatë atributet të cilët nuk janë as identikë dhe as të tjerë përveç Esencës së Tij (*la ajn ve la Gajr*); meqë *"El-Rahmān"*, *"I Gjithëmëshirshmi"* ka kuptimin e *"Er-Rezzak"*

"Gjithëfurnizuesi" dhe përbëhet nga dhënia e vazhdimësisë -qëndrueshmërisë.

Sepse vazhdimësia është përsëritja e ekzistencës; dhe ekzistenca bën të domosdoshëm një atribut dallues, një atribut specifikues dhe një atribut ndikues dhe këto janë Njohja, Dëshira dhe Fuqia. Vazhdimësia -qëndrueshmëria-, që është rezultat i dhënies së *Rizkut* (furnizimit), kërkon sigurinë e të shikuarit, të dëgjuarit dhe të të folurit; sepse Gjithëfurnizuesi *"Er-Rez-zak"* duhet medoemos të ketë shikim me qëllim që të shohë nevojën e marrësit të ushqimit -rëzkut- në qoftë se ai nuk e kërkon; dhe Ai duhet të ketë dëgjim me qëllim që të dëgjojë fjalën e marrësit kur ai kërkon; dhe duhet që Ai të ketë ligjërime (të folur), me qëllim që të flasë nëpërmjet ndërmjetësive, kur ndodhen ca. Dhe këto të gjashtë bëjnë të domosdoshëm të Shtatin, që është jeta.

• Në qoftë se do të thojë: Bashkëngjitja e الرَّحْمَنُ *"El-Rahmān"* që

tregon mirësi të mëdhaja me الرَّحِيمُ *"El-Rahim"* që tregon mirësi të holla, është arti i zbritjes nga e madhja tek e vogla (*san'at el-tadal-li*); ndërsa elokuenca kërkon një ngjitje nga më e ulëta për tek më e larta (*san'atut teraki*)?

Do të thojë: E fundit i shtohet të parës me qëllim që ta plotësojë atë, ashtu si vetullat që plotësojnë sytë dhe si kapistra -freri- për kalin. Gjithashtu, kur e madhja varet tek e vogëla, e vogëla fiton epërsi, ashtu si çelësi për drynin dhe si gjuha për shpirtin. Për më tepër, lidhur me këtë kontekst (mekam), i cili duke qenë një stacion që tërheq vëmendjen për tek mirësitë (dhe nuk i numëron ato dhe nuk thërret për mirënjohje ndaj tyre), ta paralajmërosh, të zgjosh interesin (e lexuesit për këtë fakt meqë ai është) më pak i dukshëm është më e përshtatshme për paralajmërim.

Kështu, arti i zbritjes nga më e madhja për tek më e vogëla -në kontekstin e- numërimit të mirësive dhe të nxitjes së mirënjohjes për to bëhet arti i ngjitjes prej të voglës për tek e madhja kur paralajmëron -mendjen për to- dhe kur i shfaq ato.

• Në qoftë se do të thojë: koncepte të tilla si: Dhembshuria, mëshira, zemërbutësia nuk mund të përdoren lidhur me Allahun xh.sh.. Në qoftë

se ajo që synohet prej këtyre janë rezultatet e tyre, e cila këtu do të ishte dhënia e mirësisë, cila është arsyeja për metaforën?

Do të thoja: Arsyeja është ajo e vërseteve alegorike (*Muteshabihat*)⁸; ajo është një zbritje -begeni- Hyjnore tek mendjet e njerëzve, duke e bërë të njohur diçka për mendjen dhe duke e bërë atë për të kuptuar, ashtu si dikush që i flet një fëmije me ato fjalë me të cilat ai është mësuar dhe i njeh. Masat e njerëzve i grumbullojnë informacionet e tyre prej shqisave të tyre dhe i shohin të vërtetat e pastërta veçse në pasqyrën e asaj që ata i imagjinojnë ato të jenë dhe prej këndvështrimit të asaj me të cilën ata janë mësuar.

Për më tepër, qëllimi i frazës është që të japë kuptimin, dhe kjo nuk arrihet veçse duke prekur zemrën dhe ndjenjat, dhe duke e veshur të vërtetën me një stil të njohur për atë që i adresohet; në këtë mënyrë zemra përgatitet për ta pranuar atë.

الحمد لله “*EL-Hamd*”, “i Gjithë lavdërimi”.

vendosja e saj lidhur me atë që e parapriu:

Meqenëse “*EL-Rahmân*” dhe “*EL-Rahîm*” tregojnë mirësitë Hyjnore dhe favorët, ato bëjnë të domosdoshme lavdërimin.

Për më tepër, الحمد لله “*EL-Hamdu Lil-lah*” përsëritet në katër sure të Kur’anit⁹, secila përsëritje i referohet dhe shikon njërin prej atyre mirësive të cilat janë: Krijimi i parë, vazhdimësia -qëndrueshmëria- në të; dhe krijimi i fundit, dhe vazhdimësia pas saj.

Vendosja e saj këtu:

الحمد لله “*EL-Hamdu Lil-lahi*”, domethënë duke qenë e vendosur në hapjen e Fatihës së Kur’anit është si vendosja e konceptit të qëllimit përfundimtar të Kur’anit në pamje ballore të trurit. Sepse lavdërimi –

⁸ Kuptime që nuk mund të përdoren në kuptimin e mirëfilltë për Zotin e Gjithëfuqishëm, të tilla si: ‘Dora’ në vërsetin “*Dora e Allahut është mbi duart e tyre*” (Kuran 48:10)

⁹ Në suren El-An’am, Al-kahf, Sebe’ El-Fatir.

Hamdi- është një formë e përmbledhur e adhurimit, i cili është rezultati i krijimit dhe i njohjes e cila është urtësia dhe qëllimi i universit.

Kështu, ta përmendësh atë -*Hamdin*- është të përfytyrosh e të kuptosh qëllimin përfundimtar të Kuranit.

Në të vërtetë Allahu xh.sh. thotë:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ “Dhe Unë nuk i krijova njerëzit dhe xhindët, veçse që ata duhet të më adhurojnë vetëm Mua.”¹⁰

Për më tepër, kuptimet e mirënjohur të lavdërimit الحمد لله **Hamdit**- janë shfaqja e attributeve të plotësimit.

Si arrihet kjo: Allahu xh.sh. e krijoi njeriun dhe e bëri atë një përmbledhje gjithëpërfshirëse të universit dhe një indeks të librit të botës, i cili përfshin tetëmbëdhjetë mijë botëra, dhe futi në esencën e tij një model prej çdo bote, në të cilën manifestohet çdo Emër prej Emrave të bukur Hyjnorë. Në qoftë se njeriu e shpenzon të gjithë atë që i është dhuruar atij në rrugën e asaj për të cilën ai u krijua, për qëllimin e dhënies së falënderimeve -që futet nën **Hamd**- dhe duke iu bindur sheriatit, i cili largon ndryshkun (oksidin) e Natyrës, secili prej atyre shembujve -modeleve- behet një hartë -duke ndriçuar- botën e tij, dhe një pasqyrë duke e reflektuar atë dhe atributin e manifestuar në të dhe emrin që ajo shfaq. Në këtë mënyrë, me shpirtin dhe me trupin, njeriu bëhet një përmbledhje e botërave të dukshme dhe të padukshme, dhe manifeston atë çfarë manifestohet në ato të dyja.

Nëpërmjet **Hamdit** -dhënies së falënderimeve- njeriu bëhet një vend demonstrimi dhe një demonstrues i attributeve të plotësimit.

Kjo nënkuptohet nga ajo që tha Muhjid-din el Arabi¹¹ në shpjegimin e hadithit: كُنْتُ كَنْزًا مَخْفِيًا فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لِيَعْرِفُونِي “Unë

¹⁰ Kuran, 51:56

¹¹ Muhjed-in al-Arabi (1165-1240), u lind në Andaluzi. Ai fitoi titullin “El Shejhul Ekber”. Prej veprave dhe trajtesave të tij të shumta më të famshmet janë “El futuhut el-Mek-kijjah” dhe “Fusuh el-Hikam”.

isha një thesar i fshehur, kështu Unë e krijova krijimin me qëllim që ata të mund të Më njohin Mua.”¹² Domethënë, Unë e krijova krijimin që të jetë një pasqyrë në të cilën Unë të vështroj Bukurinë Time.

الله “*Li-l-lah*”, “(qoftë) për Allahun”.

Domethënë, “*Hamd*” “lavdërimi është i posaçëm dhe i përshtatshëm vetëm për Esencën më të shenjtë e më të pastër, i specifikuari i Cili vërehet nga koncepti i Ekzistuesit të Vetëm të Domosdoshëm. Sepse ndonjëherë diçka specifike mund të mendohet në terma të përgjithshme

si çështje e përgjithshme. Dhe ky *lam* -shkronja *lam* (ل *Li* e الله *Li-l-lah*) -këtu varet nga folja e nënkuptuar prej kuptimit të saj, sikur ajo të ketë përthithur a të ketë marrë kuptimin e foljes.¹³ Në *lamin* gjithashtu është një shenjë për sinqeritetin dhe për Unitetin Hyjnor.

رَب “*Rabb*”, “Zoti, Mbështetësi”.

Domethënë, Ai i Cili e ngre dhe e mbështet universin me të gjithë pjesët e tij përbërëse, ku secila prej tyre është një botë si bota më e madhe, dhe të gjithë atomet e saj si yjet e saj të shpërndarë duke lëvizur me rregull.

Dije se Allahu xh.sh. ka përcaktuar për çdo gjë një pikë plotësimi dhe ka vendosur në të një prirje drejt saj, sikur e komandon atë nëpërmjet kësaj prirjeje, të niset për tek pika e plotësimit. Në udhëtimin e saj çdo gjë qëndron në nevojë të asaj që do ta ndihmojë dhe për atë që do t'i shtyjë e zmbrapsë gjërat që e pengojnë atë, dhe kjo është mbështetja e Allahut. Në qoftë se do t'i studioje qëniet e universit, ti do

Për detaje më të shumta shiko, Nursi, *Isharatul Ixhaz Fi Medhan'n el-ixhaz* (Tahkiki i Ihsan Kasim el Salihi).

¹² Shiko, al Sujuti, al Durer al-Muntethireh”, 125; ‘Ali el-Qari, El-Athar al Marfua, 273. linja e transmetimit të këtij hadithi nuk njihet, por sipas Ali el-Qari, kuptimi i atij hadithi është *Sahih* i saktë, i shëndoshë, duke u mbështetur mbi vërsetin “Dhe Unë nuk i krijova njerëzit dhe xhindët, veçse që ata duhet të më adhurojnë vetëm Mua, (51:56) domethënë që ata të mund të Më njohin vetëm Mua, ashtu siç shpjegohet nga Ibn Abasi, shiko, El-Ajelun Kashf el-Khafa’ 132.

¹³ Domethënë, “lavdërimi është i posaçëm për Allahun” është bërë “Gjithë lavdërimi është i Allahut”. Shiko Nursi, “*Isharatul Ixhaz*”.

ta shihje se ajo u ngjason grupeve njerëzore dhe kombeve, ku secila në mënyrë individuale dhe kolektive është e vënë në punë në detyrat që ka përcaktuar për të Krijuesi i saj, duke u përpjekur me zell, duke iu bindur ligjeve të Krijuesit të saj, përveç njerëzve fatkëqinj. Prandaj, sa e çuditshme për njeriun, për qënien e tij një përjashtim!

الْعَالَمِينَ “*El-Alemine*”, “i të gjitha botëve”.

يَن “*Ja*” dhe “*Nun*” [domethënë, dy shkronjat e fundit] shënojnë ose

nënkuptojnë ose një mbaresë gramatikore si në numrat عَشْرِينَ Njëzet (ishrin) dhe ثَلَاثِينَ tridhjetë (*Thelathine*), ose një shumës të rregullt -të shëndoshë.

Sepse pjesët përbërëse të botërave janë botëra, ose bota nuk është e kufizuar në sistemin diellor. Ashtu siç thotë poeti:

الْحَمْدُ لِلَّهِ كَمَلَهُ مِنْ فَلَكٍ * تَجْرَى النُّجُومُ بِهِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ

Lavdi Zotit, sa të shumta janë sferat e Tij qiellore!

Midis tyre lëvizin yjet, dielli dhe hëna!

shumësi i rregullt (i shëndoshë), (i përdorur me vend) për qëniet e

arsyeshme, ashtu si në vërsetin رَأَيْتَهُمْ لِي سَاجِدِينَ “...i pashë ato në sexhde për mua”¹⁴, tregon se (shkenca e) retorikës e përshkruan çdo pjesë prej pjesëve përbërëse të botës si të gjallë dhe të arsyeshme, duke folur nëpërmjet gjuhës së gjendjes.

Sepse bota (*el a'lem*) është quajtur kështu për shkak se nëpërmjet saj Krijuesi njihet (*ju'lam*), dhe ajo dëshmon për Të dhe tregon për Të. Kështu rritja dhe mbështetja e qënieve dhe bërja e tyre të njohur Krijuesin e tyre tregojnë, -si sexhdeja, si rënia në sexhde- se ato janë si qëniet e arsyeshme.

¹⁴ Kuran, 12:4

الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ “*El-Rahmàn, El-Rahim*”, “*I Gjithëmëshirshmi, Mëshirëploti*”.

Vendosja -pozicionimi- i tyre: Ato tregojnë dy themelet -bazat- e rritjes, dhe të mbështetjes dhe të furnizimit; sepse الرَّحْمَنُ “*El-Rahmàn*” “*I Gjithëmëshirshmi*” duke qenë me kuptimin “*Er-Rezzak*” “*Gjithëfurnizuesi*” dedukton e nënkupton tërheqjen e dobive, ndërsa الرَّحِيمُ “*El-Rahim*” “*Mëshirëploti*” duke qenë me kuptimin e *El-Gaffar*, *Fajfalës* është në përshtatje me shtyrjen -zmbropsjen- e dëmit, dhe këto janë dy parime bazë për rritjen dhe mbështetjen.

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ “*Malikj el-jeumi el-din*”, “*I Vetmi Zotërues -Mbisundues- i Ditës së Gjyqit*”.

Domethënë, i Ditës së Ringjalljes dhe i shpërblimit.

Vendosja: Është sikur ajo të ishte rezultati i asaj që e paraprin, sepse mëshira ‘*Rahmeh*’ është njëra prej provave të Ringjalljes dhe të lumturisë së përjetshme. Sepse mëshira do të mund të ishte mëshirë, dhe mirësia do të mund të ishte mirësi veçse kur të vijë kijameti dhe kur të ndodhë lumturia e përjetshme.

Përndryshe, duke menduar për ndarjen e përjetshme, mendja, e cila është njëra prej mirësive më të mëdhaja, do të ishte një fatkeqësi dhe për një mjet ogurzi, për njeriun, dhe dashuria e dhembshuria, të cilat janë më të hollat e llojeve të mëshirës, do të transformoheshin në dhimbje të rënda.

• Në qoftë se do të pyesje: Allahu është gjithmonë Pronari -Zotëruesi- i çdo gjëje, atëherë përse është përcaktuar Dita e shpërblimit?¹⁵

Unë do të thoja: Ajo është përcaktuar me qëllim që të tregojë se shkaqet e jashtme, të cilat Allahu i ka vendosur në botën e ndryshimit

¹⁵ Tek Zotëruesi i Ditës së Gjyqit

për të demonstruar madhësinë e Tij - që të mos shihet funksioni i drejtpërdrejtë i Dorës së Fuqisë nga syri i mendjes në çështjet që shfaqen të jenë të ulëta në aspektin e tyre të jashtëm (*mulk*), do të ngrihen në atë Ditë, dhe aspektet e tyre të brendshme (*melekutijeh*) do të manifestohen në mënyrë të qartë e transparente -të dukshme. Atëherë të gjitha gjërat do ta shohin dhe do ta njohin Zotin dhe Autorin e tyre pa ndërmjetësi.

Dhe në termin يَوْمُ “*El-Jeum*”, ‘*Ditë*’ është një aluzion për njërën nga shenjat intuitive të Ringjalljes, duke u mbështetur mbi përputhshmërinë -dhe lidhjen e- qartë midis ditës dhe vitit, dhe jetës së njeriut dhe cikëlit të dynjasë –tokës, ashtu siç është midis akrepave të një ore javore që numërojnë sekondat, minutat, orët dhe ditët.

Kështu, personi i cili sheh se një akrep e ka plotësuar rrotullimin – cikëlin- e tij, do të marrë me mend se edhe akrepat e tjerë gjithashtu do t’i plotësojnë rrotullimet e tyre, edhe sikur me vonesë. Gjithashtu, personi i cili sheh ringjalljet e përsëritura të specieve në shembujt e ditës dhe të vitit do të marrë me mend se pranvera e lumturisë së përjetshme do të lindë në mëngjesin e Ditës së Ringjalljes për njerëzimin, një individ i së cilës është si një specie.

Ajo çfarë synohet me دِينَ “*El-Din*”, “*Dita*” ose me “*Shpërblimi*”, domethënë, dita e shpërblimit për veprat e mira dhe të këqija, ose për të vërtetat e fesë; domethënë, dita që ato do të lindin dhe që do të shfaqen plotësisht, dhe sfera e besimit do të sundojë mbi sferën e shkaqeve. Sepse duke i lidhur shkaqet me pasojat, Allahu xh.sh. ka vendosur një rregull në univers nëpërmjet Dëshirës së Tij dhe e ka obliguar njeriun nëpërmjet natyrës së tij, iluzioneve dhe imagjinatës që t’i përmbahet atij rregulli dhe të jetë i lidhur me të.

Për më tepër, Ai i orientoi të gjitha gjërat drejt Vetes së tij dhe është lart dhe krejtësisht larg efektit të shkaqeve në sundimet e Tij (*Mulk*). Ai e ngarkoi njeriun me fe e me besim që ai t’i përmbahet kësaj sferë me ndërgjegjjen e tij, me shpirtin dhe të jetë i lidhur me të. Sepse në këtë botë, sfera e shkaqeve mbisundon mbi sferën e besimit, ndërsa në botën tjetër të vërtetat e besimit do të shfaqen mbisunduese mbi sferën e shkaqeve.

Mësoje gjithashtu se secila prej dy sferave ka pozitën e saj të përcaktuar dhe rregullat e veçanta, kështu secilës duhet t'i jepet haku që i takon. Kështu, personi që shikon nga pozita e botës shkakore me natyrën e tij, me iluzionet, me imagjinatën dhe me kriterin e shkaqeve, drejt sferës së besimit detyrohet të jetë Mu'ëtezilit, ndërsa një person i cili shikon prej pozitës së besimit dhe kriterit të saj me shpirtin dhe me ndërgjegjjen drejt sferës së shkaqeve do të përfundojë e rezultojë duke shfaqur një lloj dembelie të mbështetjes -besimit- dhe një kundërvënie kryeneçe ndaj rregullit të botës. Domethënë nuk i vlerëson shkaqet.¹⁶

أَيَّاكَ نَعْبُدُ
"Ij-jàkë Naëbudu", "vetëm Ty të adhurojmë".

Dy pika ndodhen lidhur me shkronjën ك 'kef' (në përemrin e veçuar të rasës kallzore *ij-jake*):

E para e tyre është se nëpërmjet formës direkte të adresimit (domethënë ndryshimit për tek veta e dytë pas përdorimit të vetës së tretë), prapashtesa përemërore ك 'ke'- 'Ty' nënkupton atributet e plotësimit të përmendura më parë. Sepse përmendja e mëparshme -e attributeve- njëri pas tjetrit e nxit trurin, duke e përgatitur atë, dhe duke e mbushur me entuziazëm dhe duke e drejtuar vëmendjen për tek i

Vetmi i përshkruar. Kështu, أَيْكَ "Ij-jàkë" "vetëm Ty" do të thotë "O Ti që cilësohesh nga këto attribute!"

Pika e dytë: Përdorimi i vetës së dytë tregon se sipas shkencës së retorikës kuptimet duhet të vërehen e të mbeten, sepse atëherë ajo do të lexohet ashtu siç u shpall, dhe kjo do ta çonte njeriun ta bënte adresimin në mënyrë të natyrshme dhe me entuziazëm. Kështu

أَيَّاكَ نَعْبُدُ "Ij-jàkë", "vetëm Ty" nënkupton përputhje me (hadithin):
أَعْبُدُ رَبَّكَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ "Adhuroje Zotin tënd sikur ti ta shihje Atë."¹⁷

¹⁶ Kjo u referohet xheberitëve

¹⁷ Forma e plotë e hadithit transmetohet nga Buhariu, Muslimi

Përdorimi i vetës së parë shumë tek نَعْبُدُ "Naëbudu", "Të adhurojmë" ka tre aspekte duke aluduar për tre grupime:

Së pari: Ne adhurojmë, të gjithë ne anëtarët dhe atomet e kësaj bote të vogël -që është vetja ime- duke dhënë falënderimet e shprehura prej të gjithë anëtarëve dhe atomeve duke iu bindur çdo gjëje për të cilën janë të urdhëruara.

Së dyti: Të gjithë ne monoteistët të adhurojmë nëpërmjet bindjes ndaj Sheriatit tënd.

Dhe **së treti:** Të gjithë ne qëniet, i nënshtrohem plotësisht sheriatit Tënd më të lartë të krijimit, dhe ne biem në sexhde me habi e me dashuri nën Arshin -Fronin- e Madhështisë dhe të Fuqisë Tënde.

Vendi -pozicionimi:

نَعْبُدُ "Naëbudu", "Të adhurojmë" është një shpjegim dhe një koment i الْحَمْدُ "El-Hamd" "lavdërimi" (domethënë, ajo shpjegon formën që duhet të marrë lavdërimi), dhe është rezultati i مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ "Malik el-jeumi el-din", "I Vetmi Zotëruar -Mbësundues- i Ditës së Gjyqit" dhe e bën të domosdoshme atë. (Domethënë, "Ne e adhurojmë vetëm Atë për shkak se Ai është Pronari -Zotëruar- i të gjitha gjërave".)

Mësoje gjithashtu se vendosja përpara e أَيْكَ "Ij-jàkë" "vetëm Ty" dedukton dhe nënkupton sinqeritetin i cili është shpirti -esenca- e adhurimit, ndërsa përdorimi i vetës së dytë tregon arsyen për adhurimin, sepse i Vetmi i cilësuar prej këtyre attributeve, të cilat kërkojnë e bëjnë thirrje për adresim të drejtpërdrejtë, është i denjë për adhurim.

وَأَيَّاكَ نَسْتَعِينُ "Ve ij-jàkë nesteine", "dhe vetëm Ty të mbështetemi e të kërkojmë ndihmë".

Në lidhje me tre grupet e lartëpërmendura, kjo është e njëjta si *أَيَّاكَ نَعْبُدُ* “*Ij-jàkë Naëbudu*” “vetëm Ty të adhurojmë”.

Domethënë, të gjithë ne anëtarët e botës së vogël, të gjithë ne monoteistët, dhe të gjithë ne qëniet, kërkojmë ndihmë e mbështetje prej Teje për të gjitha nevojat tona dhe qëllimet, më e rëndësishmja e të

cilave është ibadeti -adhurimi. *أَيَّاكَ* “*Ij-jàkë*”, “vetëm Ty” përsëritet për të shtuar kënaqësinë e adresimit dhe të sensit të prezencës; sepse stacioni -mekami- i takimit ballë për ballë është më i lartë dhe më i lartësuar se sa stacioni i provës (në mungesë të personit të adresuar); dhe sepse prezenca thërret për tek vërtetësia dhe jo për të gënjer; dhe për shkak se adhurimi dhe të kërkuarit ndihmë janë dy qëllime të ndryshme të pavarura.

Vendosja -pozicioni- i *نَسْتَعِينُ* “*nesteine*”, “Të kërkojmë ndihmë” me “*Naëbudu*” “Të adhurojmë”.

Ti duhet të kuptosh se lidhja ndërmjet tyre i ngjason lidhjes së rrogës me shërbimin. Sepse adhurimi është e drejta e Allahut tek rob i Tij (adhurimi është një formë shërbimi), dhe dhënia e ndihmës është mirëbërësia e Zotit xh.sh. ndaj robit të Tij (ose shpërblimi).

Në ekskluzivitetin e nënkuptuar nga vendosja më parë e *أَيَّاكَ* “*Ij-jàkë*”, “vetëm Ty” është një tregues për faktin se nëpërmjet lidhjes fisnike e cila është adhurimi dhe shërbimi ndaj Allahut, rob i ngrihet lart dhe shpëton prej nënshtrimit ndaj shkaqeve dhe ndërmjetësive; madje shkaqet bëhen shërbëtorët e tij, dhe meqenëse ai njej vetëm të Vetmin Unik, atëherë (për të) sfera e besimit dhe e ndërgjegjjes do të shfaqet të dominojë ashtu siç u përmend. Personi që nuk është vërtet shërbëtor i Allahut bëhet një skllav për shkaqet dhe poshtërohet për ndërmjetësitë. Megjithatë, ndërsa është në sferën e shkaqeve, rob i nuk duhet t'i neglizhojë shkaqet krejtësisht, me qëllim që ai të mos rebelohet kundra rregullit të vendosur në gjithësi prej Urtësisë Hyjnore dhe prej Dëshirës së Tij xh.sh.. Sepse mbështetja e vendosur gabim në Allahun ndërsa je në sferën e shkaqeve është dembeli, ashtu siç u diskutua. Kjo është si

lidhja e parathënies me qëllimin, sepse ndihma dhe dhënia e suksesit janë parathëniet e adhurimit.

اهْدِنَا “*Ihdina*”, “Drejtona”.

Vendi-pozicionimi: është përgjigjja e robit ndaj pyetjes së Allahut xh.sh. sikur Ai të pyeste:

“Cili qëllim është më i dashuri dhe më i lidhuri me zemrën tënde?”

Dhe rob i do të përgjigjej: *اهْدِنَا* “*Ihdina*”, “Drejtona!”

Dije se për shkak të niveleve të shumta të kuptimeve të saj, është sikur *اهْدِنَا* “*Ihdina*”, “Drejtona” e ka prejardhjen prej katër burimeve [ose emrave foljorë-masdar] të aktit të udhëzimit. Sepse përfituesit e saj mund të ndahen në: *el-ha'dine*, ata të cilët janë të drejtuar; *el-muhstehdine*, ata të cilët kërkojnë drejtim, *el-mustezidine*, dhe ata që kërkojnë shtim në udhëzim.

Kështu *اهْدِنَا* “*Ihdina*”, “Drejtona” do të thotë: Na bëj neve të qëndrueshëm në udhëzim në qoftë se ne jemi një shoqëri; shtojë mbi ne udhëzimin në qoftë se ne jemi një komunitet; na bëj ne të suksesshëm në udhëzim në qoftë se ne jemi një fis; na jep neve udhëzim në qoftë se ne jemi një grup. Me fjalë të tjera, nëse kërkon udhëzim besimtari do të thotë qëndrueshmëri dhe vazhdimësi; nëse e kërkon i pasuri, shpreh kuptimin e shtimit, ndërsa nëse e kërkon i varfëri tregon dhënie; nëse e kërkon i dobëti shpreh kuptimin e ndihmës dhe të suksesit.

وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهَدَىٰ “Zoti ynë është Ai i Cili i dha çdo gjëje formën dhe llojin e vet (me krijim të përsosur) dhe pastaj e udhëzoi drejt”,¹⁸ Allahu na udhëzoi duke na dhënë shqisë të jashtme dhe të brendshme; pastaj Ai na udhëzoi duke vendosur dëshmi në botën e jashtme dhe në veten tonë; pastaj Ai na udhëzoi duke dërguar profetë dhe libra të shpallur. Dhe pastaj Ai na drejtoi me udhëzimin më të

¹⁸ Kuran, 20:50

madh, duke hequr perden -mbulesën- prej të vërtetës, dhe u shfaq e vërteta e vërtetë, dhe gënjeshtria u shfaq gënjeshtër.

اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا اتِّبَاعَهُ وَارْزُقْنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا وَارْزُقْنَا اجْتِنَابَهُ. آمِينَ

O Zot! Na e trego atë që është vërtetë e vërteta dhe na jep fuqi për ta ndjekur atë, dhe na e trego gënjeshtren për atë që është e tillë dhe na jep mundësi që t'i shmangemi asaj.

الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ

“*El-sirata el-mustekjime*”, “Drejtona në Rrugën e drejtë”.

Dije se Rrugë e Drejtë është drejtësia që përbëhet nga përzierja dhe përmbledhja e urtësisë (*hikma*), dëlirësisë (*if-fa*), dhe guximit (*shexha'at*), të cilat janë rruga e mesme -e mesmja e artë- e tre shkallëve të trija fuqive të njeriut.

Le ta shpjegojmë: Kur Allahu xh.sh. futi e strehoi shpirtin në trupin -e njeriut- i cili është i ndryshueshëm, i nevojshëm dhe i zbuluar para rrezikut, Ai vendosi tre fuqi në të për të siguruar ekzistencën e vazhdueshme të tij.

E para: Fuqia e orekseve -dëshirave- shtazore për të tërhequr dobite.

E dyta: Fuqia e zemërimit të egër për të larguar e zmbarsur gjërat e dëmshme dhe shkatërruese.

E treta: Fuqia e intelektit engjëllor për të dalluar midis dobisë dhe dëmit.

Por, meqenëse urtësia e Tij xh.sh. bëri të domosdoshme që humanizmi duhet ta arrijë plotësimin nëpërmjet misterit të garës -konkursit-, Allahu nuk vendosi limite të bashkëlindur mbi këto fuqi, ashtu siç bëri Ai mbi fuqitë e kafshëve të tjera. Megjithatë, Ai i kufizoi ato nëpërmjet sheriatit, sepse sheriatu ndalon teprinë (*ifrat*) dhe mangësinë (*tefrit*) dhe urdhëron rrugën e mesme (*wasat*). Kjo është ajo

që deduktohet e nënkuptohet nga vërseti: **مَا سَتَقَدْ كَانَتْ** “Qëndro pra drejt ashtu siç je i urdhëruar -Ndje pra rrugën e drejtë ashtu siç je urdhëruar...”¹⁹

Në mungesë të ndonjë kufizimi të bashkëlindur -të natyrshëm- shfaqen tre shkallët:

Shkalla e mangësisë, e cila është neglizhenca -pakujdesia; shkalla e bollëkut të madh, e cila është tepria; dhe rruga e mesme, e cila është drejtësia.

Kështu, mangësia (*tefrit*) në fuqinë e intelektit është budallallëku dhe marrëzia; tepria e saj (*ifrat*) është mashtrimi i pabesë dhe merakut -kujdesi- i tepruar në vogëlimesh e në gjërat e rëndomtë; dhe rruga e saj e

mesme është urtësia. **وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا** “Dhe atij të cilit i është dhënë hikmeti, urtësia, vërtetë që i është dhuruar mirësi e madhe”.²⁰

Dije se ashtu siç ndryshon e larmon baza e kësaj fuqie në këto shkallë, po ashtu secila prej degëve të saj ndryshon e larmon në këto të trija. Për shembull, në çështjen e krijimit të veprimeve: Rrugë e mesme është ajo e shkollës *sunit* midis *xhebrijes* dhe *mu'tazilës*; dhe në çështjen e Doktrinës (teorisë) shkolla e Unitetit Hyjnor është rruga e mesme midis mohimit të attributeve Hyjnore (*ta'til*) dhe antropomorfizmit (*teshbih*). Ju mund të bëni shembuj të tjerë në të njëjtën mënyrë.

Mangësia (*tefrit*) në fuqinë e dëshirave shtazore është apatia dhe mungesa e dëshirës për diçka; ndërsa tepria e saj (*ifrat*) është shthurja dhe prishja, e cila është të dëshirosh çfarëdo që të haset, sido që të jetë e ligjshme apo e paligjshme; Rrugë e saj e mesme është ndershmëria (dëlirësia), e cila është të dëshirosh atë që është e lejuar (*hallall*), dhe t'i shmangesh asaj që është e paligjshme (*Haram*).

Ju mund të përdorni parimin e aplikuar për këtë fuqi për secilën prej degëve të saj, të tilla si e ngrëna, e pira, veshja, dhe kështu me radhë.

¹⁹ Kuran. 11:112

²⁰ Kuran, 2:269

Mangësia (*tefrit*) në fuqinë e zemërimit është burracakëria -frika-, domethënë, frika prej asaj që nuk duhet të kihet frikë dhe imagjinata vegullimtare (e rreme, mashtruese); tepria e saj (*ifrat*) është zemërimi i pakontrolluar, i cili është prodhuesi -paraardhësi- i despotizmit, i dominimit dhe i tiranisë; dhe rruga e saj e mesme është guximi (trimëria), domethënë, të japësh shpirtin -vetveten- me dashuri e me zell për mbrojtjen e ligjeve të islamit dhe për ngritjen lart të fjalës së Unitetit Hyjnor. Përdore këtë të njëjtin parim për secilën nga degët e saj.

Atëherë, prej nëntë shkallëve, gjashtë ekstremet janë kështu tirani, dhe tre rrugët e mesme janë drejtësia e cila është Rruga e drejtë *“el-sirata el-mustekîme”* “Drejtona në Rrugën e drejtë”, domethënë, të veprosh në përputhje me “Qëndro pra drejt ashtu siç je i urdhëruar”.²¹

Kushdo që kalon në këtë rrugë, do ta kalojë Urën e varur pezull mbi Ferr.

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ
“Siràta el-ledhine en’amte alejhim” “Në Rrugën e atyre të cilëve Ti u ke dhuruar mirësinë Tënde”.

Shikojë këtë: Vendosja e fjalëve të Kuranit si perlat nuk është në një fije -spango- të vetme, por në një shumësi qëndisjesh që rezultojnë nga ndërthurja e vijave të lidhjeve të ndryshme, të afërta e të largëta, të dukshme dhe të fshehta. Sepse baza e mrekullisë pas thukëtisë -së stilit- është kjo qëndisje.

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ
 Për shembull, *“Siràta el-ledhine en’amte alejhim”* ka një lidhje me الْحَمْدُ لِلَّهِ *“El-Hamdu Lil-lahi”*, “Gjithë lavdërimet dhe falënderimet janë për Allahun”, sepse mirësia (*El-niëme*) është korolar -rrjedhim logjik- i *“Hamdît”*, “lavdërimet”.

²¹ Kuran 11:112

رَبِّ الْعَالَمِينَ
 • Dhe me *“Rab-bi el-Âleminë”*, “Zotin e të gjitha botëve”, sepse mbështetja e plotë dhe rritja janë nëpërmjet dhurimit të vazhdueshëm të mirësive (*el-ni’am*);

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 • Dhe me *“El-Rahmàn, El-Rahim”*, “Gjithëmëshirshmi, Mëshirëploti”, sepse marrësit -përfituesit- e mirësisë -dua të them profetët, martirët të cilët dëshmojnë për të vërtetën, dhe të drejtët dhe dijetarët- janë një mëshirë për botërat dhe ekzemplarë të mëshirës;

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ
 • dhe me *“Malikî el-jeumi el-dîn”*, “I Vetmi Zotërues -Mbisundues- i Ditës së Gjyqit”, sepse feja (*dîn*) është mirësia e plotë;

نَعْبُدُكَ
 • dhe me *“Naëbudu”*, “Vetëm Ty të adhurojmë”, sepse ata janë imamët (kryesorët, të parët) në adhurim;

نَسْتَعِينُكَ
 • dhe me *“Nesteine”*, “dhe vetëm Ty të mbështetemi e të kërkojmë ndihmë”, sepse ata janë nderuar me sukses si përgjigje ndaj kërimit ndihmë nga ana e tyre;

اهْدِنَا
 • dhe me *“Ihdîna”* “Drejtona”, sepse ata janë modelet më të mirë në përputhje me kuptimin, “Kështu që ndiqni udhëzimin e tyre”²²

صِرَاطَ الْمُسْتَقِيمِ
 • dhe me *“el-sirata el-mustekîme”*, “në Rrugën e drejtë” sepse në mënyrë të qartë Rruga e drejtë kufizohet në rrugën e tyre.

Ky është një shembull, kështu zbatoje në të njëjtën mënyrë.

صِرَاطُ
 Në fjalën *“Sirat”* Rrugë është një tregues se rruga e tyre është e kalueshme, dhe i ka kufizuar anët -ka vendosur kufizime me qëllim që ata të cilët të ecin në të, të mos dalin nga ajo (nga rruga e

²² Kuran, 6:90)

Drejtë). Për këtë arsye ka z zgjedhur “Sirat” në vend të sinonimeve të saj “tarik” dhe “sebil”.

Në fjalën **الَّذِينَ** “*El-ledhine*”, “*e atyre të cilëve*” -meqenëse ajo është një përemër lidhor dhe funksioni i përemrit lidhor është të përshkruajë gjërat e njohura për dëgjuesin- ajo është një tregues për lartësinë e rangut të tyre dhe për shkëlqimin e tyre të shndritur në errësirat e njerëzve, sikur ata janë të dukshëm për të gjithë dëgjuesit edhe në qoftë se ata nuk kërkojnë apo pyesin. Ndërsa qenia e saj në shumës tregon mundësinë e ndjekjes së rrugës së tyre, dhe të mbështetur nga konsensusi i qëndrueshëm lidhur me të, drejtësinë e saj, meqë “*Dora - Fuqia- e Allahut është me xhematin -komunitetin*”²³.

Në përdorimin e kohës së kryer për **انعمت** “*En’ame*”, “*Ti u kë dhuruar mirësinë Tëndë*” është një aluzion për mjetin e kërkimit të mirësisë.

Dhe përdorimi i saj në vetën e dytë, duke iu adresuar drejtpërdrejtë Allahut xh.sh., tregon se ajo është një ndërmjetësuese dhe ndihmëse për të, sikur njeriu të thonte: “*O Zoti im! Ti je Dhuruesi i mirësisë dhe me mirësinë Tëndë e dhurove mirësinë më parë; atëherë dhuroje atë përsëri tek unë pasi ajo i përket Dinjitetit Tënd, dhe në qoftë se nuk e meritoj*”.

Dhe në **عليهم** “*Alejhim*” “*mbi ta, mbi të cilët*” është një tregues për peshën e rëndë që është profetësia Hyjnore dhe mbajtja e amanetit, dhe një shenjë se pejgamberët janë si male të lartë mbi të cilët derdhen rrëketë e shiut për të përmbytur fushat. Meqë një pjesë e Kuranit shpjegon një tjetër, sa bukur që **انعمت عليهم** “*En’ame Alejhim*”

“*Ti u kë dhuruar mirësinë Tëndë mbi ta*” shpjegohet nga

فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ
 “*atëherë ata do të jenë në shoqërinë e atyre mbi të cilët ka derdhur mëshirën e Tij;*

²³ Ky është një hadith, origjinali i të cilit jepet nga Tirmidhi si: “*Dora e Allahut është mbi xhematin*”. Për më shumë hollësi shiko Nursi, “*Isharatul l'xhaz*”.

(*në shoqërinë e pejgamberëve, të siddikunëve (të të besuarve, ndjekësve më të afërt të pejgamberit a.s.m.), të martirëve, të të Drejtëve...*”²⁴

• *Në qoftë se ti do të thojë:* Pikëpamjet e profetëve janë të gjitha të ndryshme dhe mënyrat e tyre të adhurimit janë të ndryshme; cila është arsyeja për këtë?

Ty do të të thuhej: Të gjithë profetët janë ndjekur në parimet e besimit dhe në rregullat themelore, sepse këto janë të qëndrueshme dhe të pandryshueshme; ndryshe nga çështjet dytësore, natyra e të cilave është të ndryshojnë me kalimin e me ndryshimin e kohës. Ashtu si katër stinët dhe fazat në jetën e njeriut që ndikojnë në ndryshimin e ilaçeve dhe të mënyrës së veshjes –ajo që është ilaç në një kohë mund të shkaktojë sëmundje në një kohë tjetër- po ashtu fazat e jetës së humanizmit bëjnë të domosdoshme dhe ndikojnë në ndryshimin e gjërave dytësore të rregullave të cilat janë ilaçi i shpirtërave dhe ushqimi i zemrave.

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ “*Gajri el-Magdubi alejhim*”, “*jo (në rrugën) e atyre të cilët merituan zemërimin Tënd mbi vete*”.

Vendi, pozicionimi i saj: Dije se ky stacion, duke qenë një ‘stacion’ i frikës dhe i shpartallimit -ikjes, braktisjes- ka një lidhje me ato që e paraprinë atë. Sepse një person shikon me habi dhe me frikë drejt Stacionit të Hyjnisë i treguar nga lavdia e bukuria; ai shikon duke

kërkuar strehim drejt stacionit të adhurimit në **نَعْبُدُ** “*Na’ebudu*”; në pafuqinë e tij ai shikon drejt stacionit të mbështetjes në **نَسْتَعِينُ** “*nesteine*”, dhe duke kërkuar ngushëllim ai sheh drejt shokut të tij të vazhdueshëm, domethënë stacionit të shpresës dhe të lehtësimit.

Sepse ajo që shfaqet e para në zemrën e atij që shikon diçka të tmerrshme është një sens hutimi, pastaj ai dëshiron të ikë, pastaj duke pasë kuptuar pafuqinë e tij, i shfaqet atij të mbështetjet në Allahun dhe pastaj ai kërkon rrugën e ngushëllimit.

²⁴ Kuran, 4:69

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Allahu xh.sh. është i Gjithurtë, i Pasuri Absolut dhe i Vetëmjaftueshëm, atëherë cila është urtësia në krijimin e së keqes, shëmtisë dhe të çudhëzimit në botë?

Ty do të të thuhej: Dije se plotësia, e mira dhe bukuria janë thelbësisht ato që synohen në univers, dhe ato janë në shumicë, janë universale.

Dhe e keqja, shëmtia dhe mangësia janë të pjesshme në krahasim me ato, janë të pakta, dytësore dhe të parëndësishme. Krijuesi i tyre i krijoj ato të shpërhapura e të përziera midis të mirës dhe të plotësisë, jo për veten e tyre, por që të jenë parathënie dhe njësi matëse për shfaqjen -madje për ekzistencën- e të vërtetave relative të të mirës dhe plotësisë.

• *Në qoftë se ti do të thojë:* Atëherë cila është rëndësia e të vërtetave relative për hir të të cilave e keqja e pjesshme u aprovua?

Ty do të të thuhej: Të vërtetat relative janë lidhjet midis qënieve dhe fijet me të cilat thurret rregulli -sistemi- i tyre.

Ato janë rrezet prej të cilave reflektohet ekzistenca e çdo qënije të veçantë prej specieve në univers. Të vërtetat relative janë me mijëra herë më të shumta se sa të vërtetat reale, sepse në qoftë se atributet reale të një personi do të ishin shtatëfish, të vërtetat relative do të ishin shtatëqind. Prandaj një e keqe më e vogël mund të falet, madje aprovohet, për hir të një të mire më të madhe. Sepse të braktisësh një të mirë më të madhe -për shkak se ajo përmban ndonjë të keqe më të vogël- do të ishte një e keqe më e madhe. Dhe në shikimin e urtësisë, në qoftë se e keqja më e vogël has të keqen më të madhe, e keqja më e vogël bëhet një e mirë relative, ashtu siç është vërtetuar për shembull tek parimet në zeqat dhe në xhihad. Siç është e mirënjohur se *أَتَمَّا تَعْرِفُ الْأَشْيَاءَ بِاَضْدَادِهَا* “gjërat njihen nëpërmjet të kundërtave të tyre”, që do të thotë se ekzistenca e të kundërtës së një gjëje shkakton shfaqjen dhe ekzistencën e të vërtetave të saj relative.

Për shembull, në qoftë se nuk do të kishte shëmti dhe ajo nuk do të depërtonte midis bukurisë, ekzistenca e bukurisë me shkallët e saja të pafundme nuk do të shfaqeshin.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Cila është arsyeja për format e ndryshme të këtyre tri fjalëve: *أَنْعَمْتُ* “en’amte”, “u keq dhuruar mirësinë

Tëndë” duke qenë një folje; *مَغْضُوبٌ* “Magdub” “të cilët merituan zemërimin Tënd” (Ti je i zemëruar prej tyre)” duke qenë një pjesore

pasive; dhe *ضَالِّينَ* “ed-dal-lin” “të cilët u humbën, (të cilët janë humbësit)” duke qenë një pjesore aktive? Gjithashtu cila është arsyeja për ndryshimet vijuese në përmendjen e: Atributit të grupit të tretë, përfundimin e të dytit, i cili është rezultati i attributeve të tij, dhe të termave ekzakte të të parit?

Ty do të të thuhej: Termi “*niëmeft*”, “*mirësi*” (ose bekime) është zgjedhur për arsye se mirësia është një kënaqësi drejt së cilës priret nefsi, shpirti, dhe është në kohën e shkuar për të treguar se është shenja e Gjithëbujarit Absolut që të mos e marrë prapë atë që Ai e jep. Duke tërhequr vëmendjen për tek kjo praktikë e Dhuruesit të mirësive, ajo gjithashtu sugjeron një mjet për të arritur atë që kërkohet, sikur ai të thonte: “Meqenëse praktika jote është të dhurosh mirësi dhe Ti i ke dhuruar ato më parë, atëherë dhuroji ato edhe mbi mua gjithashtu”.

Sa për “*Gajri el-Magdubi*”, “jo (në rrugën) e atyre të cilët merituan zemërimin Tënd, (prej të cilëve Ti je i zemëruar)”, me këtë synohen ata të cilët kalojnë caqet e fuqisë së zemërimit, dhe që kanë bërë padrejtësi dhe shthurje duke braktisur rregullat, ashtu si kryeneçsia e jahudive. Meqenëse ndodhet në esencën e shthurjes dhe të padrejtësisë një kënaqësi e keqe dhe një krenari e lig prej të cilave nuk neveritet nefsi, Kur’ani përmend një pasojë që neverit çdo nefsi, dhe ajo është zbritja e zemërimit Hyjnor.

Fakti që është zgjedhur një pjesore pasive nënkupton vazhdimësi dhe ky është një tregues se rebelimi dhe e keqja bëhen veçori të rrënjësura thellë në qoftë se ato nuk ndalohen e fshihen me *teube* -pendesë dhe me falje-ndjesë.

“*vela el-dalīne*”, “dhe as në (rrugën) e atyre të cilët u humbën, të cilët janë humbësit”.

Kjo u referohet atyre të cilët janë shmangur nga rruga, që kanë humbur rrugën për shkak se mashtrimi, iluzioni dhe pasioni kanë shkelur mendjen dhe ndërgjegjien, dhe ata kanë rënë në hipokrizi nëpërmjet besimit të rremë. Kur'ani ka zgjedhur ta përshkruajë atë kështu për shkak se vetë çudhëzimi është dhimbje; nefs i sëmuret e neveritet prej tij; shpirti i shmanget edhe në qoftë se nuk e ka parë rezultatin. Dhe pjesorja aktive është zgjedhur për arsye se çudhëzimi do të jetë çudhëzim në qoftë se nuk ndalohet nëse vazhdon; por në qoftëse ndërpritet, ky është një tregues për të përfituar faljen.

Dije gjithashtu se e gjithë dhimbja qëndron në çudhëzim dhe e gjithë kënaqësia gjendet në besim.

Nëse dëshiron, shqyrtoje gjendjen e një personi të cilin Dora e Fuqisë e ka nxjerrë nga errësirat e mosekzistencës dhe e lëshoi në dynja -në atë shkretëtirë të tmerrshme. Kur ai hap sytë e tij duke kërkuar mëshirë, ai sheh goditjet, sëmundjet dhe fatkeqësitë duke i rënë e duke e sulmuar si armiq të. Duke kërkuar mëshirë, ai shikon tek elementet dhe tek shkaqet natyrale, dhe i gjen ato zemërgurë dhe të pamëshirshëm, duke e kërcënuar. Duke kërkuar ndihmë, ai ngre kokën -shikimin- e tij lart për tek trupat qiellorë dhe i sheh ato të tmerrshme e të çuditshme, duke e kërcënuar atë sikur ato të ishin predha zjarri – bomba atomike- duke u lëshuar prej grykave të mëdhaja duke u sjellur rreth tij. Në habi e çoroditje ai ul kokën e tij dhe duke e mbuluar atë, duke mbyllur sytë, fillon të shqyrtojë. Pastaj ai dëgjon mijëra britma të nevojave të tij dhe ofshamën e mungesave të tij dhe frikësohet krejtësisht dhe mbyll veshët. Me frikë, ai shikon tek ndërgjegjja e tij duke kërkuar strehim e ngushëllim, dhe sheh në të mijëra shpresa të mëdhaja dhe të papërmbajtura të cilat nuk mund t'i ngopë e t'i kënaqë dynjaja dhe bie në një gjendje çmendurie. Për hir të Zotit, cila do të ishte gjendja e këtij personi, në qoftë se ai nuk beson në krijimin e parë dhe në Ringjalljen e të vdekurve, dhe në Krijuesin dhe në Gjyqin e Fundit?

A nuk do të ishte Xhehennemi më i flladshëm dhe më i lehtë për të se sa kjo gjendja e tij duke ia regjur shpirtin në mënyrën më të tmerrshme? Sepse ai i mjeri ka një gjendje të përbërë prej frikës, ankthit, pafuqisë, dridhjes, druajtjes, bonjakërisë dhe dëshpërimit.

Në qoftë se do ta vështronte fuqinë e tij, ai do ta shihte veten se është i pafuqishëm dhe i dobët. Në qoftë se do të përpiquej të qetësonte nevojat e tij, ai do të kuptonte se ato nuk mund të qetësohen. Në qoftë se bërtet e bën thirrje për ndihmë, ai nuk do të drejtohej dhe nuk do të ndihmohej. Ai e supozon çdo gjë të jetë armiqësore. Ai e imagjionon çdo gjë të jetë e huaj, kështu ai nuk ndjen familjaritet e qetësi. Ai nuk i sheh rrotullimet e trupave qiellorë veçse me frikë, habi dhe me druajtje, të cilat shqetësojnë ndërgjegjien e tij; dhe bëhet një mijë herë pishman pse ka ardhur në dynja dhe e bën lanet.

Tani shikoje gjendjen e këtij personi në qoftë se do të ishte në Rrugën e Drejtë dhe që ndërgjegjja dhe shpirti i të cilit janë ndriçuar me dritën e besimit:

Ti do të shohësh se kur hyn në këtë botë, ai i hap sytë e tij, sheh sulmet e të gjitha gjërave përreth tij, atëherë shikon një pikë mbështetjeje tek e cila të mbështetet përballë atyre sulmeve të mëparshme, dhe ajo është njohje e Krijuesit, dhe kështu ai do të gjejë pushim e qetësi; dhe ajo gjendje e errësuar transformohet në një gjendje të ndritshme.

Pastaj në qoftë se ai i kontrollon aftësitë e tij të brendaqenësishme, potencialet dhe shpresat që shtrihen për në përjetësi, do të shihte një pikë mbështetjeje, duke përfytyruar jetën e amshuar.

Ai kërkon ndihmë prej saj për shpresat e tij, sepse prej saj nxirret uji i jetës dhe shijon prej tij, që është njohja e lumturisë së përjetshme. Dhe në qoftë se ai e ngre kokën e tij dhe shikon universin, ai do të ndjejë një familjaritet tek çdo gjë; ai do të ndjejë një familjaritet dhe dashuri duke ardhur nga çdo lule, dhe kështu qetëson kërkesat e zemrës.

Ai do të shohë në lëvizjet e trupave qiellorë urtësinë e Krijuesit të tyre, dhe do të marrë kënaqësi prej lëvizjeve të tyre, në vend të tmerrit. Duke i vështruar me habi ato lëvizje, ai person do të marrë mësim dhe reflektim. Sikur dielli i thërret atij duke i thënë: vëllai im! Mos u frikëso prej meje, unë mirëpres ardhjen tënde. Të dy ne jemi shërbëtorët e një Krijuesi të Vetëm duke iu bindur urdhërit të Tij. Hëna, yjet, deti dhe motrat e tyre, secila do t'i thërrasin atij me gjuhën e saj të veçantë. Duke ia bërë me shenjë, ato i thonë: Mirë se erdhe! A nuk na njeh neve? Të gjithë neve jemi të preokupuar me shërbimin ndaj

Pronarit Tënd. Mos u tmerro dhe mos u frikëso, as mos u shqetëso prej kërcënimit të fatkeqësive me foljen e tyre me hundë, sepse frerët e të gjitha gjërave janë në Dorën e Krijuesit Tënd.

Kështu, në situatën e parë personi ndjen një dëshpërim të tmerrshëm në thellësitë e ndërgjegjjes së tij. Ai do të detyrohet ta shpëtojë vetveten prej saj dhe t'i zbusë e t'i mpijë ndjenjat e tij nëpërmjet argëtimeve, duke u shtirur e duke pretenduar padije dhe duke e preokupuar veten me vogëlimes, me qëllim që të mashtrojë ndërgjegjjen e tij dhe të mpijë shpirtin e tij. Përndryshe ai do të ndjente një dhimbje të madhe në thellësitë e ndërgjegjjes së tij, dhe efektet e saj do të ishin të dukshme në raport me shkallën e largimit të tij prej rrugës së vërtetë. Sa për situatën e dytë, atje njeriu ndjen në thellësitë e shpirtit të tij një kënaqësi të madhe dhe një lumturi të menjëhershme. Sa herë që ai e zgjon zemrën e tij, lëviz ndërgjegjjen e tij dhe e bën të ndjejë shpirti i tij, lumturia e tij do të shtohet dhe ai do të marrë sihariqe se dyert e një parajse shpirtërore janë duke u hapur për të.

اللَّهُمَّ بِحَرَمَةِ هَذِهِ السُّورَةِ اجْعَلْنَا مِنْ أَصْحَابِ الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ آمِينَ

O Zot për nderim të kësaj sureje na bëj ne prej njerëzve të Rrugës së drejtë!

* * *

Sureja El-Bekare

[E para e dy sureve vezulluese²⁵]

• Në qoftë se ti do të thoje: Kur'ani është edhe i mrekullueshëm, edhe i thukët (i ngjeshur në stil), megjithatë disa vërsete në të përsëriten në dukje shumë shpesh, të tilla si

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝ نَبَأَ الْآءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانِ * وَيَلْ يَوْمَئِذٍ ...

Bismil-lah dhe vërsetet: “Atëherë pra, cilën nga Mirësitë e Zotit tuaj ju (njerëz dhe xhinde) e mohoni?”²⁶ dhe “Mjerë ajo Ditë për mohuesit (e Ditës së Ringjalljes)! ”²⁷ dhe tregimi i Musait a.s..

A nuk janë përsëritje të tilla, të mërztishme dhe në kundërshtim me elokuencën?²⁸

Ty do të të thuhej: “çdo gjë që shkëlqen nuk djeg”. Po, përsëritjet ndonjëherë janë të mërztishme, por jo gjithmonë. Ndonjëherë ato janë të mërztishme, dhe ndonjëherë janë të vlerësuara dhe të admiruara. Por nuk është e përgjithshme për çdo vend e për çdo libër. Ushqimi të cilin njeriu e ha, përfshin edhe ushqimin bazë edhe frutin. Sa më shumë të përsëritet i pari aq më të madhe e jep ai kënaqësinë; ai jep fuqi dhe trupi bëhet i mësuar me të. Ndërsa i dyti i jep shkas mërztisë kur përsëritet dhe jep kënaqësi kur zëvendësohet me diçka të re.

²⁵ Transmetohet nga Ebu Umama el-Bahili:

“Unë kam dëgjuar të dërguarin e Allahut të thotë: ‘Lexojeni Kur’anin, sepse në ditën e fundit (të Ringjalljes së të vdekurve), ai (Kur’ani) do të jetë një ndërmjetësues për pasuesit -përkrahësit e tij. Lexojini dy suret vezulluese (el-zahravejn) El-Bekara dhe suren Ali-Imran... transmetoi Muslimi.

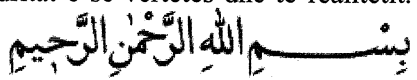
²⁶ Kur’an, 55:13,16,18 etj.

²⁷ Kur’an, 77:15, 19, 24.

²⁸ Për një diskutim mbi përsëritjen në Kuran, shiko çështjen e Dhjetë të Rrezes së Njëmbëdhjetë. Shiko koleksionin e Rrezeve.

Në të njëjtën mënyrë, disa fjalë dhe ligjërata janë realitetet (*hakikah*) dhe ushqimi bazë; ato forcojnë mendjen dhe ushqejnë shpirtin. Sa më shumë të përsëriten ato, aq më të mira duken dhe bëhen më familjare, të njohura, ashtu si drita e diellit. Në të ndodhen të tjera që janë si frutat dhe si stolisja, ato japin kënaqësi duke u ndryshuar lidhur me llojin dhe dukjen -pamjen e jashtme.

Duke e pasë kuptuar këtë, ju duhet ta dini se, si një tërësi, Kurani është ushqim dhe fuqi për zemrat dhe përsëritja e tij nuk shkakton mërzi, përkundrazi gjendet kënaqësi e gëzim duke e përsëritur shumë atë. Gjithashtu, në Kuran ndodhen pjesë që janë shpirti i atij ushqimi e forcë; sa më shumë të përsëriten ato, aq më shumë ato ndriçojnë në mënyrë vezulluese, duke përhapur dritat e së vërtetës dhe të realitetit.

Midis këtyre të fundit janë disa si *Bismil-lah* që janë parime esenciale, burimet e jetës, dhe dritat e mishëruara të përjetshme. Kur ato përsëriten, hapin orekset, ashtu si myshku që kundermon aromë kur e përzien. Ajo që mendohet se është përsëritje, në realitet nuk është përsëritje. Me përjashtim të disa ajeteve si ky: *"e atyre do tu jepen gjëra të ngjashme..."*, që kanë shprehje dhe fjali të ngjashme me njëra-tjetrën, veçse ama këto tregojnë urtësi, pika të holla dhe qëllime të ndryshme. Për këtë shkak ato mendohen se janë të përsëritura. Por kjo varet nga parimi i përsëritjeve. Tregimi i Musait a.s. mund të merret si një shembull: në çdo vend -mekam që ai gjendet, që përsëritet- për njërin prej aspekteve që ai përmban, ai është më i dobishëm se sa pjesët e Shkopit të tij; Kurani e merr atë me dorën e tij të bardhë e të ndritshme si argjend dhe e bëri flori, saqë magjistarët e retorikës ranë në sexhde -u përkulën- përpara elokuencës së tij.

Gjithashtu, në *"Bismil-lah"* ndodhen faqe të ndryshme, disa duke shprehur kërkimin e ndihmës dhe bekimet; disa duke shikuar subjektin (e sures në çështje), madje qëllimin e saj; të tjerat duke treguar se ajo është një indeks i pikave themelore të Kuranit.

Gjithashtu të përfshira në *"Bismil-lah"* janë nivelet e ndryshëm (të kuptimit), ato të Unitetit Hyjnor (*Teuhid*), dhe duke e shpalluar Allahun krejtësisht të lirë prej attributeve njerëzore -(*tanzi*h), duke shpallur lavdërimin, lavdinë Hyjnore (*Xhelal*) dhe bukurinë (*Xhemal*), dhe atë të vepruarit drejtësi (*ihsan*), dhe kështu me radhë.

"Bismil-lah" gjithashtu dedukton e nënkupton urdhëresa e dekrete të ndryshme: për shembull, ajo tregon Unitetin Hyjnor, profetësinë, ringjalljen e të vdekurve, dhe drejtësinë; domethënë katër qëllimet (kryesore) të mirënjohura të Kuranit. Shumica e sureve kanë vetëm njërën prej tyre si qëllimin e saj parësor, ndërsa pjesa tjetër janë dytësore.

Atëherë, përse nuk duhet të ketë njëra nga faqet e *"Bismil-lah"* ose nga dekretet ose nga nivelet e kuptimit një lidhje të veçantë me shpirtin e sures -në çështje-, dhe të jetë një subjekt i atij konteksti, madje një indeks i përmbledhur i të gjithë atyre aspekteve dhe niveleve?

* * *

VËRSETI 1

(Shkronjat e shkëputura)

آل

“Elif. Lãm. Mìm”.

Ndodhen katër çështje të lidhura me këto.

Çështja e parë

Mrekullia dhe paimitueshmëria e Kuranit agon -lind- prej horizontit të shkronjave të shkëputura, në këtë rast nga *Elif. Lãm. Mìm*, sepse mrekullia është një dritë që shfaqet prej kombinimit -përzierjes- së shkreptimave të hollësive të elokuencës (ose të retorikës –*el-belâgah*). Kjo çështje përmban shumë pika të holla, por çfarëdo të jetë hollësia e tyre, një agim i vërtetë del nga tërësia e tyre.

Së pari: آل “*Elif. Lãm. Mìm*”, së bashku me shkronjat e shkëputura në fillimin e disa sureve, me motrat e tyre, përbëhen nga gjysma e disa shkronjave të alfabetit, të cilat janë elementet bazë të të gjitha fjalëve.

Domethënë, Kur’ani përdor gjysmën e njëzet e tetë shkronjave dhe lë mënjanë gjysmën.

Mendo mbi këtë!

Së dyti: Gjysma që ai merr janë më shumë të përdorshme se sa gjysma që ai lë.

Së treti: Prej shkronjave që merr tek fillimi i sureve, Kur’ani i përsërit ato më të lehtat për gjuhët, si آل ‘*Elif*’ dhe ‘*Lãm*’.

Vërseti 1

59

Së katërti: Ai i përmend shkronjat e shkëputura në fillimin e njëzet e nëntë sureve, të cilat i korrespondojnë numrit të shkronjave të alfabetit.¹

Së pesti: Ai merr gjysmën e atyre shkronjave që kanë palë -çift- si të mbuluara (*mehmuseh*), emfatiket (*mexhhureh*), të theksuarat (*shedideh*), të butat, të dobëtat (*rakhve*) dhe shkronjat ‘*mustalijah*, *munhafida*, *muntabika* dhe *munfatih*’, dhe pjesën e mbetur të tyre. Prej atyre që nuk kanë palë ء (*Ewtar*), ai merr më pak prej të ‘rëndave’ si tremolo -dridhje e tingullit- ك (*kal kale*) dhe më shumë prej të ‘lehtave’, si buzorëzim i tingullit د (*Dhel-laka*).

Së gjashti: Ato që ai i përdor prej këtyre janë më të hollat në veçori.

Së shtati: Mënyra që ka zgjedhur Kurani për -përzgjedhjen- e shkronjave të shkëputura është njëra prej katërqind apo pesëqind mundësive, dhe kjo është mënyra e vetme e mundshme e përgjysmimit të shkronjave -të alfabetit- me karakteristikat e tyre të veçanta. Sepse ndarjet -në grupe të ndryshme të shkronjave- janë të ndërthurura dhe njëra brenda tjetrës, si dhe duke qenë të pangjashme -të ndryshme. Secila nga këto ndarje është vërtet e jashtëzakonshme dhe e veçantë. Kështu, në qoftë se një person dështon për ta vlerësuar dritën e mrekullisë e lindur prej përzierjes dhe kombinimit të këtyre rrezeve, ai të mos qortojë veçse shijen e tij -mungesën e mendjemprehtësisë së tij.

Çështja e dytë ka disa hollësira:

Së pari: آل “*Elif. Lãm. Mìm*.” secila prej tyre është si goditja e një çekani, ato e zgjojnë dëgjuesin, duke dhënë alarmin e duke zgjuar interesin e tij nëpërmjet veçantisë së tyre se ato janë lajmëtarët dhe zbulueset e diçkaje të çuditshme dhe të jashtëzakonshme. Kjo çështje gjithashtu përmban një numër hollësish.

¹ Në qoftë se *Hamza* numërohet, ndodhen Njëzet e nëntë shkronja në alfabetin arab;

Së dyti: Shkëputja e shkronjave dhe qënia e tyre të shqiptuara shkronjë për shkronjë nga emri tregon se ajo që ato shprehin është i të njëjtit lloj si vetja e tyre.

Së treti: Këtu shkronja duke u shkëputur tregon se ajo që ato shprehin merret me mend se është një dhe jo e përbërë -kompleks.

Së katërti: Shqiptimi -gërmëzimi- i shkronjave duke i shkëputur ato, është një tregues se ajo aludon për materialin dhe burimin e artit, sikur t'i jepje penën dhe letërën atij që të kundërshton në të shkruar (që dëshirojnë t'i kundërshtojnë ato nëpërmjet të shkruarit). Kurani sikur është duke thënë: “Hej ju rivalë kryeneçë, ju jeni profesorët dhe të parët e të folurit bukur! Ju keni në dispozicionin tuaj materialet që i kam unë kur unë i hartova -i shpika këto, bëjeni ju përngjasimin e tij në qoftë se mundeni!”

Së pesti: Shkëputja e shkronjave që simbolizon lënien jashtë të kuptimit, tregon se kundërshtarët e -Kuranit- kanë mbetur pa prova. Sepse ata thonë: “Ne nuk i njohim faktet, tregimet dhe dekretet që të mund t'ju kundërshtojmë ju”. Kurani sikur thotë me gjuhën e gjendjes së këtyre shkronjave të skalitura të pakuptueshme: Unë nuk kërkoj nga ju veçse të prodhoni -diçka të ngjashme- me renditjen elokuede (nadhmu el-belagah) “të shkronjave, madje edhe sikur të jenë të trilluara”.

Së gjashti: Rrokjezimi i shkronjave rrokje pas rrokje është e veçantë për nxënësit e leximit dhe të shkrimit. Atëherë nga kjo kuptohet e deduktohet se Kurani është themeluesi i një rruge të re dhe është mësuesi i njerëzve analfabetë.

Së shtati: Shkronjat si **اَلَمْ** *Elif. Lãm. Dal;* quajtja dhe përmendja e shkronjave me emrat e tyre është zakoni i dijetarëve dhe i shkrimtarëve. Por si ai që e shpreh këtë mënyrë të foluri, po ashtu edhe ata të cilët e dëgjojnë atë, ishin analfabetë. Prandaj, duke shqyrtuar e parë veçorinë e saj, shkronjat duke qenë në këtë formë të paparashikuar nënkupton se “kjo mënyrë ligjërimi nuk është e tij, por iu zbulua atij”.

Ata të cilët nuk mund ta shohin artin e lartësuar në ndërthurjen e këtyre rreshtave -megjithëse siç pranohet disa janë shumë të hollë- janë

rishtarë (fillestarë) për artin e elokuencës, duhet t'u drejtohen mjeshtrave të tij, le të imitojnë vendimet e ekspertëve të atij arti!

Çështja e tretë

اَلَمْ “*Elif. Lãm. Mìm.*” tregojnë thukëtinë përfundimtare, e cila është e dyta e dy parimeve të mrekullisë (së Kuranit). Kjo çështje përmban një numër prej pikave të holla.

Së pari: **اَلَمْ** “*Elif. Lãm. Mìm.*” tregojnë, aludojnë, simbolizojnë, nënkuptojnë, shprehin dhe sugjerojnë krahasimin e njëpasnjëshëm -vijues- alegorik (*el-kijas el-temthili el muteselsil*): **هَذَا كَلَامُ اللَّهِ الْأَزَلِيُّ**

kjo është fjala e parapërrjetshme e Allahut, **نَزَلَ بِهِ جِبْرِيلُ** të cilën

Xhebraili e zbriti **عَلَى مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ** mbi Muhammedin, paqja dhe bekimet e Zotit qofshin mbi të dy. Sepse ndonjëherë dekretet e përcaktuara në tërësinë e Kuranit mund të manifestohen, të shfaqen në një sure të gjatë në mënyrë të përmbledhur; një sure e gjatë shfaqet në një sure të shkurtër; dhe ndonjëherë një sure e shkurtër përfshihet simbolikisht në një vërsel të vetëm; dhe ndonjëherë një vërsel tregohet në një fjali të vetme; dhe ndonjëherë për një fjali aludohet në një fjalë të vetme; dhe ndonjëherë gjithashtu një fjalë e tillë gjithëpërfshirëse mund të dallohet, të shfaqet, në shkronjat e shkëputura, si në “*Sin. Lãm. Mìm.*” Gjithashtu i gjithë Kurani mund të dallohet në suren *el Bekareh*; dhe *el-Bekareh* në suren *el-Fatiha*; dhe *el-Fatiha* në “*Bismil-lâh*” *el-Rahmân el-Rahim*, dhe *Bismil-lâhi el-Rahmâni el-Rahim* në një *Bismil-lâh* të skalitur ose të gdhendur.

E njëjta shkon edhe për **اَلَمْ** “*Elif. Lãm. Mìm.*”

Duke u mbështetur tek ky krahasim i njëpasnjëshëm -vijues- alegorik, dhe siç tregohet nga “*Ai është libri (Kurani)*”, i manifestuar nga “*Elif. Lãm. Mìm.*” (është kuptimi): “kjo është Fjala e parapërrjetshme e Allahut, të cilën Xhebraili e zbriti mbi Muhammedin, paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dy ata.

Së dyti: Shkronjat e shkëputura janë shifra Hyjnore të komunikuar nga (më i larti) për të dërguarin e Tij, me të cilin është çelësi, për të cilat mendja njerëzore nuk ka arritur akoma.

Së treti: Skronjat e shkëputura tregojnë mendjen e mprehtë të Hazreti Muhammedit a.s.m., sepse ai a.s.m. e kuptoi atë që ishte aluduese, simbolike dhe e paqartë sikur ajo të ishte e qartë, e shkoqur dhe e shtjelluar.

Së katërti: Shkëputja e këtyre shkronjave tregon se vlera e shkronjave nuk qëndron në kuptimet e tyre, por në lidhjet e tyre të natyrshme të ndërsjella, ashtu si lidhjet ndërmjet numrave. Shkenca e veçorive të fshehta të shkronjave ('ilm asrar al-huruf) i ka zbuluar këto lidhje.²

Së pesti: Në mënyrë të veçantë, “*Elif. Lãm. Mîm.*” tregojnë, nëpërmjet qënies së tyre të shkëputura, tre vendet kryesore të tingujve të të gjitha shkronjave të nyjtuara: gryka, goja dhe buzët.

Dhe kjo me rradhë nënkupton se vëmendja duhet të ngulitet dhe perdja e familjaritetit -të zakonshmes- të grisit, duke e nxitur njeriun të studiojë ngjyrat e çuditshme e të mrekullueshme të qëndisjes së krijimit të shkronjave, të cilat dalin prej atyre vendeve të vogla.

O Ti që të është lyer dora me ngjyrat e artit të elokuencës! Mblidhi pjesët e ndryshme të këtyre pikave të holla dhe shikoji ato si një tërësi, pastaj dëgjoje recitimin e tyre për ty: **هَذَا كَلَامُ اللَّهِ** “*Kjo është Fjala e Zotit xh.sh.*”

Çështja e katërt.

آل “*Elif. Lãm. Mîm*” dhe motrat e tyre kur shfaqen në këtë formë, është sikur ato thërrasin: “Ne jemi imamët -liderit; ne nuk imitojmë asnjë dhe nuk ndjekim askënd. Stili ynë është origjinal dhe mënyra

² Shënim: Pas dyzet viteve Risale-I Nuri ua ka treguar edhe të verbërve këtë shkëputim mrekullie.

jonë është e veçantë”. Kjo çështje gjithashtu përmban një numër hollësish.

Së pari: Është zakoni i oratorëve dhe i ligjëruesve elokuentë që gjithmonë të kapen pas modeleve dhe shembujve të qëndisur dhe të ndjekin rrugë të rrahura. Por këto shkronja janë të virgjëra -të përdorura për herë të parë- dhe të paprekura nga njeriu dhe xhindi.

Së dyti: Nga fillimi gjer në fund, Kurani ka mbetur akoma ashtu siç ishte në fillim. Megjithëse nga përmallimi i tyre, miqtë e tij kanë dashur ta imitojnë, dhe po ashtu armiqtë e tij nga dëshira e tyre për ta sfiduar, Kurani kurrë nuk është imituar dhe as ndonjë gjë e ngjashme me të nuk është arritur. Nëse dëshironi provë për këtë, hidhe vështrimin tek miliona librat në arabisht! A ka ndonjë prej tyre të barabartë me Kuranin, apo madje të afërm me të? Jo, kurrë! Madje edhe një injoranti analfabet do t’i thërriste shikimi i tij, në qoftë se do t’i krahasonte ato me të: “Kurani nuk është i nivelit të tyre! Kurani ose është më inferior se ato të gjithë, dhe kjo është e pamundur, ose ai është superior mbi të gjithë, dhe kjo është siç duhet të jetë”. Atëherë, sigurisht kjo është fjala e Allahut.

Së treti: Është shenja e artit njerëzor që në fillim ai të shfaqet i papërpunuar dhe i mangët në shumë aspekte, i thatë dhe në mungesë të këndshmërisë; pastaj ai gradualisht plotësohet dhe bëhet i këndshëm dhe i ëmbël.

Megjithatë stili i Kuranit, kur u shfaq në fillim, u shfaq i këndshëm, i freskët dhe i ri, dhe ai akoma e sfidon mendjen njerëzore, e cila është vjetëruar nëpërmjet kombinimit të ideve dhe duke vjedhur disa prej disave. Kurani ka triumfuar mbi të gjitha ato, duke shpallur me anë të fitores së tij se ai është arti i Krijuesit të të gjitha fuqive dhe të kaderit.

O Ti që thith filladin e elokuencës! A nuk e mbledh blea e mendjes tënde prej luleve të këtyre katër çështjeve mjaltin e **أَشْهَدُ أَنْ هَذَا كَلَامُ اللَّهِ** “*Unë dëshmoj se Kjo është Fjala e Allahut!*”

* * *

VËRSETI 2

ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

Dhâlikê el-ķitâbu lâ rejbe fi-hi huden li(e)l mut-teķine.

"Ai është libri (Kur'ani), mbi të cilin nuk ka asnjë dyshim, udhëzim për el-muttekîne (besimtarët e drejtë, të përkushtuarit)."

Parathënie

Shikoje këtë: Njëri nga parimet e elokuencës që e zbukuron Fjalën duke e bërë atë të shkëndijojë më shumë është se të gjitha fjalitë dhe fjalët i përgjigjen njëra-tjetrës, thërrasin njëra-tjetrën derisa shohin tek qëllimi bazë. Kështu, sipas fuqisë së saj secila e forcon qëllimin i cili është si bashkëderdhje lumenjsh ose si një pellg i furnizuar nga të gjitha anët, duke konfirmuar e ilustruar thënien:

"Shprehjet tona janë të ndryshme por bukuria jote është një

Dhe secili prej nesh tregon atë bukuri.

Shembulli i parë:

Shqyrto, për shembull, vërseti:

وَلَنُؤْتِيَنَّهُمْ نَفْحَةً مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ *"Dhe në qoftë se vetëm një frymë e ndëshkimit të Mbështetësit (Zotit) tënd do t'i prekte ata..."*¹

Ai frikëson nëpërmjet aludimit për një sasi të vogël të dënimit. Ai tregon tmerrin e dënimit nëpërmjet shfaqjes së rreptësisë në sasi më të vogël.

¹ Kuran 21:46

A nuk e sheh se si fjala *ان* *"Dhe në qoftë se (we le'in)"* tregon dyshim dhe dyshimi shikon pakicën e dënimit; dhe fjala *مس* *"mes-se"* (*do t'i prekte*) do të thotë me prek lehtë me të lehtë, dhe shpreh një sasi të vogël; dhe fjala *نفحة* *"Nefhat"* (një frymë) është thjesht një frymë dhe është në formën e njëjësit, që shpreh pakicë ose zvogëlim, ashtu siç bën *tenvini* duke treguar trajtë të pashquar; dhe pjesëtorja *"prej dënimit"* *من* *"min"* që tregon ndarje ose pjesë; ajo do të thotë pak, një thërimë, gjë që tregon pakicë; dhe fjala *عذاب* *"Adhab"* *"dënim"* tregon një lloj të lehtë dënimi në lidhje me ndëshkimin *نكال* *"nekal"* dhe sugjeron një sasi të vogël; dhe duke aluduar për mëshirën, fjala *رَبِّ* *"Rabb"* *"Zoti, Mbështetësi"* tregon gjithashtu pakicë?

Tani krahasoji të tjerat me këtë dhe shiko se si secila në mënyrën e saj të veçantë ndihmon qëllimin kryesor. Bëj analogji me këtë vërset për vëllezërit e saj.

Shembulli i dytë:

Në mënyrë të veçantë *ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ* *"Elif. Lãm. Mîm"*. Ai është libri (Kur'ani), mbi të cilin nuk ka asnjë dyshim, udhëheqje për ata që e kanë frikë Allahun". Qëllimi kryesor i këtij është për të lavdëruar Kuranin dhe për të provuar plotësitë e tij. Të gjitha pjesët e vërsetit tregojnë në harmoni këtë qëllim: në një aspekt, betimi (i shprehur nga *الْم، ذَٰلِكَ، الْكِتَابُ، لَا رَيْبَ فِيهِ* *"Elif. Lãm. Mîm"*; dhe *"Dhâlikê"* *"Ai"* duke qenë një përemër dëftor dhe duke shprehur e nënkuptuar gjëra konkrete dhe distancë; nyja shquese *"el"* tek *"el-ķitâb"* *"libri"* dhe prova (e treguar nga) *"mbi të cilin nuk ka asnjë dyshim"*, *"lâ rejbe fi-hi"*; secila prej këtyre frazave ndihmon qëllimin kryesor, duke i shtuar pjesën e vet, duke zbuluar prej poshtë dëshmitë që mbështeten tek ajo, edhe në qoftë se ato janë të holla e të fshehta:

Në qoftë se dëshiron shqyrtoje **الْم** “*Elif. Lãm. Mîm*”, meqë ajo është një betim, ajo është edhe mbështetëse -vërtetuese, si dhe jep idenë e madhështisë -së Kuranit. Kështu, si provë e asaj për të cilën aludon, ajo tërheq vëmendjen për tek hollësitë që janë nën -shkronjat-të përmendura në katër çështjet lart.

Tani shikojë përemrin dëftor **ذٰلِكَ** “*Dhàlikë*”, “*Ai*”. Ai përdoret për t’iu referuar esencës dhe attributeve -të gjërave konkrete-, dhe kështu ajo tregon madhësinë -e Kuranit- sepse ajo tregon ose atë për të cilën aludojnë **الْم** “*Elif. Lãm. Mîm*”, ose atë që është parathënë e njoftuar në Teurat dhe në Inxhil -dhe ajo tregon dëshmitë që janë nën të. Atëherë sa e madhe, dhe sa e përkryer është gjëja e bekuar nga (domethënë, Kur’ani), që është paranjoftuar e sihariqar në Teurat dhe në Inxhil-ungjill!

Pastaj, shqyrtoje me kujdes këtë përemër dëftor, i cili megjithëse i përdorur siç duhet për gjëra të prekshme, konkrete, këtu aludon për diçka mendore (*el-emr el-makul*), dhe ju do të shihni se ashtu siç nënkupton ai madhështi e rëndësi, po ashtu tregon se Kur’ani i tërheq mendjet si magnet, duke tërhequr shikimin e gjithkujt për tek vetvetja dhe duke preokupuar imagjinatat e tyre. Prandaj (Kur’ani ‘mendor’) shfaqet të jetë tek një nivel i tillë -që do ta shikonin sytë nga prapa në qoftë se do të konsultoheshin me imagjinatën- kështu nga pikërisht natyra e tij (ky përemër dëftor) nënkupton se -Kur’ani- është i vërtetë, i saktë dhe i besueshëm dhe krejtësisht i lirë dhe larg dobësisë dhe mashtrimit, meqë këto duhet të mbulohen -të fshihen.

Pastaj, shqyrtoje distancën e sugjeruar prej **ذٰلِكَ** “*Dhàlikë*”, “*Ai*”. Kjo tregon edhe rangun e lartë të Kuranit, i cili tregon plotësimin e tij, edhe se ai është krejtësisht larg dhe lart çdo përpjekjeje për ta imituar.

Pastaj studioje nyjen shquese **اَلْ** “*el*” të **اَلْكِتَابُ** “*el-Kitàb*”: meqenëse shpreh përkufizim, ajo tregon lartësinë e Kuranit dhe e hap derën për krahasim, dhe aludon se Kurani ashtu siç grumbullon në vetvete bukuritë dhe virtytet e të gjithë librave të tjerë të shpallur, po ashtu u shtohet atyre, dhe prandaj është më i plotësuar i tyre.

Pastaj qëndro tek shprehja **كِتَابُ** “*El-Kitàb*” “*Libri*” dhe shiko se si aludon se ai nuk do të mund të ishte shpikja e një analfabeti i cili nuk njihte as lexim dhe as shkrim.

لَا رَيْبَ فِيْهِ “*la rejbe fi-hi*”, “*Mbi të cilin nuk ka asnjë dyshim*”.

Ndodhen dy aspekte për **لَا رَيْبَ فِيْهِ** “*la rejbe fi-hi*”. (prapashtesa përemërore -*hi*) i referohet ose (këtij pohimi ose “*Librit*”. Sipas të parit (siç afirmohet nga) el miftah,² ajo do të thotë “*sigurisht dhe padyshim*”, kështu është një provë tjetër indirekte e plotësisë (së Kuranit).

Sipas të dytit, siç pohohet nga el-Kash-shaf³, ajo konfirmon ekzistencën e plotësive të Kuranit. Dhe që të dy thonë se nga poshtë “*la rejbe fi-hi*” pëshpërit vërsëti “*Dhe nëse ju dyshoni për atë (Kuranin) që ne i kemi zbritur robit tonë, atëherë bëni edhe ju një sure të ngjashme si ajo...*”⁴ duke treguar dëshminë e saj të veçantë. Dhe për shkak se (pjesëza mohore) **لَا** “*la*” e “*la rejbe fi-hi*” është absolute, ajo i largon të gjitha dyshimet e mundshme dhe gjithashtu reciton rreshtat:

وَكَمْ مِنْ عَائِبٍ قَوْلًا صَحِيحًا وَقَتَهُ مِنَ الْفَهْمِ السَّقِيمِ

Sa shumë fjalë të sakta

Janë menduar të jenë të mangëta,

Ndërsa gabimi i vetëm i tyre

*Qëndron në kuptimin -konceptimin- e dëgjuesit.*⁵

Ajo gjithashtu tregon se Kurani nuk mund t’u japë shkas dyshimeve, sepse brenda tij janë shenja të tilla dhe tregues e të vërteta

² Miftah el-Ulum’ nga Siraxh-ed-din el Sek-kaki, rreth gjuhës, letërsisë dhe poezisë. Ajo ishte vepra më gjithëpërfshirëse e kohës së tij mbi “*ilm al bajjan*”. Shiko *kashf el-dhunun*... (d.626)

³ *El-kash-shaf an Haka’ik el-tanzil* nga Mahmud Ibn Umar al Zamahsheri (538 H):

⁴ Kuran, 2:23

⁵ El-Muteneb-bi në *divanin* e tij 4/246.

që nga të gjitha anët ato grumbullohen së bashku dhe i shtyjnë dhe i zbrapsin dyshimet sulmuese.

Dhe tek shprehja ndajfoljore (ose që përmban -Dharfijje) “*Fi-hi*” dhe zgjedhja e *في* “*fi*” “*në*” në vend të parafjalëve të tjera është një shenjë se shikimi i njeriut duhet të depërtojë në brendësi të Kuranit dhe se të vërtetat e tij do t'i shporrin dyshimet e pabaza që ulen në sipërfaqen e tij për shkak të një shikimi sipërfaqësor.

O mik! Tani që ti e ke dalluar vlerën e -kësaj fjalie- të përbërë nëpërmjet analizës së saj dhe e ke kapur ndryshimin midis të tërës dhe pjesëve të saj, hidhe një vështrim tek fjalët dhe frazat e saj dhe shiko se si secila e jep kontribut pjesën e saj për qëllimin e përbashkët me dëshminë e saj të veçantë, dhe si drita e elokuencës flakëron e ndizet menjëherë në çdo anë.

Shqyrtoje këtë: Arsyeja pse frazat

آلَمْ * ذَلِكَ الْكِتَابُ لَآرِيبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ “*Elif. Lãm. Mìm.*

Dhàlikê el-kîtâbu lâ rejbe fi-hi hûden li(e)l mut-tekîne”, “*Elif. Lãm. Mìm. Ai është Libri (Kur’ani), mbi të cilin nuk ka asnjë dyshim, udhëzim për el-muttekîne (besimtarët e drejtë, të përkushtuarit)*” nuk janë lidhur me pjesëzat lidhëse është bashkimi -lidhja- e tyre e fortë dhe pëqafimi i ndërsjellë; secila fjalë kap dorën e asaj që e parapriu dhe bishtin e asaj që e ndjek nga pas. Sepse në një mënyrë secila është provë e të gjitha atyre, dhe në një mënyrë tjetër është rezultati i tyre.

Mrekullia -e Kuranit- është skalitur mbi këtë vërsët (sikur ai të ishte) një qëndisje e thurur prej vijave të ndërfitura me ndërlikim të lidhjeve. Në qoftë se do të donit ta shihnit atë në mënyrë të detajuar, (së pari) studioji *آلَمْ* “*Elif. Lãm. Mìm.*”, sepse ato nënkuptojnë këtë kuptim: “Këto (shkronja) janë nxjerrë si një sfidë; atëherë a ka ndonjë që t’i përgjigjet, që të dalë në shesh?

Pastaj shqyrtoje *ذَلِكَ الْكِتَابُ* “*Dhàlikê el-kîtâbu*”, “*Ai është Libri (Kur’ani)*”, sepse ajo deklaron qartë se i tejkalon të gjithë vëllezërit – librat- e saj dhe i ka kapërcyer, kështu duke deduktuar e nënkuptuar se ai është i jashtëzakonshëm dhe i pashok.

Pastaj shqyrto *لَآرِيبَ فِيهِ* “*lâ rejbe fi-hi*”, “*në të cilin nuk ka asnjë dyshim*”, sepse ajo deklaron në mënyrë të qartë se nuk ka vend për dyshim, duke shpallur kështu se (Kurani) është i ndriçuar me dritën e sigurisë.

Pastaj shiko tek *هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ* “*hûden li(e)l mut-tekîne*”, “*udhëzim për el-muttekîne (besimtarët e drejtë, të përkushtuarit)*”; sepse ju informon se ajo tregon Rrugën e drejtë dhe është mishëruar prej dritës së udhëzimit.

Kështu, në lidhje me kuptimin e parë secila frazë është një provë e shoqeve të saj, dhe përsa ka të bëjë me kuptimin e dytë, të gjitha janë rezultati i secilës prej tyre.

Tani nëpërmjet shembullit, ne do të përmendim tre prej dymbëdhjetë lidhjeve, dhe ju mund të bëni analogji me to për pjesën e mbetur.

آلَمْ “*Elif. Lãm. Mìm.*”;

Domethënë, ky libër i sfidon të gjithë ata të cilët e kundërshtojnë; prandaj ai duhet të jetë më i miri i librave; prandaj ai shpreh siguri, sepse libri më i mirë është ai që është i sigurt; kështu ai duhet të jetë një udhëzim i mishëruar për njerëzimin.

Pastaj *ذَلِكَ الْكِتَابُ* “*Dhàlikê el-kîtâbu*”, “*Ai është Libri (Kur’ani)*”,

Domethënë, ky libër është më superior ndaj çdo gjëje që i ngjason atij. Kështu ai duhet të jetë i mrekullueshëm. Ose ai është i jashtëzakonshëm dhe i shquar; sepse nuk ka dyshim në të; sepse ai tregon rrugën e niveluar -e drejtë- për ata që e kanë frikë Allahun.

Pastaj, *هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ* “*hûden li(e)l mut-tekîne*”, “*udhëzim për el-muttekîne (besimtarët e drejtë, të përkushtuarit)*”. Domethënë ai udhëzon për tek rruga e drejtë; kështu ai duhet të jetë i sigurt; kështu ai është i jashtëzakonshëm; kështu ai është i mrekullueshëm.

Ju tani mund të deduktoni pjesën tjetër për veten tuaj.

هَدَى الْمُتَّقِينَ “Huden li(e)l mut-tekine”, “udhëzim për el-muttekine (besimtarët e drejtë, të përkushtuarit”.

Ti duhet ta dish se burimi i bukurisë së kësaj fraze dhe drita e elokuencës është shfaqur në katër pika.

E para: heqja e kryefjalës, që tregon se kryefjala dhe kallëzuesi janë bashkuar dhe se deklarimi -i shprehur- është i pranueshëm. Sikur në esencë kryefjala është brenda kallëzuesit, dhe ato nuk dallohen midis tyre as edhe në mendje.

E dyta: Zëvendësimi i pjesores aktive me një emër foljor, në të cilin është një aluzion për faktin se drita e udhëzimit është mishëruar dhe është bërë pikërisht substanca e Kuranit, ashtu siç mishërohet ngjyra e kuqe dhe bëhet karmine.⁶

E treta: Përdorimi i trajtës së pashquar për هَادَى “Udhëzim”, e cila aludon për fundin e hollësisë së udhëzimit të Kuranit, esenca e së cilës është e pamatshme, dhe për gjërësinë e saj të skajshme, e cila nuk mund të përfshihet a ngërthehet nga njohja. Sepse trajta e pashquar nënkupton ose hollësi dhe fshehje ose gjërësi që nuk rrethohet e ngërthehet.

Për shkak të kësaj, ajo ndonjëherë përdoret për të përçmuar dhe disa herë për të lartësuar.

E katërta: Thukëtia e متَقِينَ “për el-muttekine (besimtarët e drejtë, të përkushtuarit)” e cila përdoret në vend të një fraze më të gjatë si, “Njerëzit janë bërë të devotshëm nëpërmjet Kuranit” tregon rezultatin lidhur me atë që e parapriu, (el-mexhaz el-ev-vel), dhe tregon frutat e udhëzimit dhe efektet e tij. Kjo nënkupton argumentin nga pasoja tek shkaku (el burhan el-inni) për ekzistencën e udhëzimit.

Kështu dëgjuesi në njërin shekull ka dëshminë e shekujve paraardhës, ashtu siç ai do të jetë dëshmi për ata që do të vijnë pas tij.

⁶ Karmine ishte ngjyra e përshtatur dhe simbolike e Armenëve. Ajo sigurohej nga trupat e shtrydhur e të tharë të insekteve, krimbave.

• *Në qoftë se do të pyesje:* Si mundet elokuenca që është përtej fuqisë njerëzore të lindet nga këto pika të pakëta të numëruara?

Ty do të të thuhej: Një forcë e madhe qëndron në ndihmën e ndërsjellë dhe në bashkim tek çdo gjë materiale dhe shpirtërore. Sepse në sajë të misterit të reflektimit, kur mbidhet bukuria e tre gjërave, bëhet si pesë, pesa bëhet dhjetë, dhe dhjeta bëhet dyzet.

Sepse në secilën është një lloj reflektimi dhe ajo e përfaqëson -bukurinë- deri në një shkallë.

Ashtu siç shfaqen të jenë shumë pasqyra kur dy pasqyra janë vënë ballë për ballë; ose në qoftë se ti i ndriçon ato të dyja me një llampë shtohet drita e secilës nëpërmjet reflektimit të rrezeve të saj. E ngjashme me këtë është edhe kombinimi -bashkimi- i një numri pikash. Gjithashtu për shkak të këtij misterit ju do të shihni se çdo posedues plotësie dhe posedues bukurie, shikon nga vetvetja një prirje të natyrshme për t'u bashkuar me të tjerët që janë të ngjashëm me të me qëllim që të shtohet bukuria e tyre. Madje edhe gurët, pavarësisht qënies së tyre vetëm gurë, priren drejt vëllezërve të tyre duke lënë dorën e ndërtuesit për tek vendet e tyre në një çati me kube, dhe i ulin kokat e tyre për të prekur atë të vëllezërve të tyre dhe duke u mbajtur së bashku, ato nuk bien. Atëherë sa keq! Qënia njerëzore që dështon për ta perceptuar këtë mister të ndihmës së ndërsjellë është më e pjetë se sa një gurë; sepse disa gurë janë të tillë saqë përkulen e shtrembërohen për të bashkëpunuar me vëllezërit e tyre! Atëherë këta njerëz, tek e pakta, le të marrin mësim prej gurëve!

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Është shenja e udhëzimit dhe e elokuencës të shpjegosh, të sqarosh dhe të ruash mendjet nga konfuzioni -ngatërresa, atëherë përse komentatorët e Kuranit kanë qenë në mospajtim, në mospërputhshmëri mbi vërsetet si ky dhe kanë sugjeruar mundësi të ndryshme, dhe kanë shpjeguar aspektet kundërshtuese e mospajtuese të frazave? Atëherë si mund të njihet e vërteta midis të gjitha këtyre?

Ty do të të thuhej: Të gjitha janë të drejta, sepse dëgjuesit ndryshojnë shumë. Sepse Kurani nuk u shpall për njerëzit e vetëm një shekulli, por për njerëzit e të gjithë shekujve; jo vetëm për një klasë, por për të gjitha klasat e njerëzimit, dhe secila prej këtyre ka pjesën e vet në të kuptuarit e Kuranit.

Atëherë gjithësecili, çdo grup, çdo klasë dhe çdo kohë ka një ndryshim të madh lidhur me të kuptuarin, dhe shijet e tyre ndryshojnë shumë, dhe ato priren drejt anëve të ndryshme të Kuranit, dhe vlerësojnë aspektet e ndryshme të tij, dhe kënaqësitë e tyre janë të ndryshme, dhe temperamentet e tyre janë të gjitha të ndryshme.

Sa shumë gjëra ngodhen që një komb i vlerëson ato si të bukura, gjëra të cilat një komb tjetër madje as nuk i vëren, dhe për të cilat njëri gëzohet shumë, ndërsa një tjetër madje nuk njeh as ekzistencën e tyre. Ju mund të bëni analogji të mëtejshme në të njëjtën mënyrë.

Për shkak të këtij misteri dhe shembullit të urtësisë, në shumicën e vendeve Kurani nuk është i përcaktuar, i specifikuar, dhe i bën pohimet e tij në mënyrë të përgjithshme me qëllim që gjithësecili të mund t'i vlerësojë ato sipas shijes dhe vlerësimit të vet.

Kurani i shpjegimit të mrekullueshëm i ka renditur fjalitë dhe vërsetet e tij dhe i ka vendosur ato në një mënyrë të tillë me qëllim që të zbulohen mundësi të shumta të ndryshme prej aspekteve të tij të ndryshëm, dhe -njerëzit e ndryshëm me- konceptimet dhe kuptimet e tyre të ndryshme të mund të reflektojnë mbi to dhe secili të mund të marrë pjesën e tij.

Ju mund të bëni analogji të mëtejshme. Domethënë, të gjithë këto aspekte të ndryshëm janë të lejueshme me kusht që ato të mos kundërshtojnë shkencat e arabishtes, të jenë aprovuar nga shkencat e retorikës -elokuencës-, dhe të jenë të pranueshme për shkencën e parimeve dhe qëllimeve të shariatit. Kështu, ajo shfaqet nga kjo pikë se, njëri prej aspekteve të mrekullisë së Kuranit është renditja e fjalëve të tij dhe vendosja e tij në një stil që u përshtatet konceptimeve dhe kuptimeve të njerëzve të të gjithë shekujve dhe të të gjitha klasave.

* * *

VËRSETI 3

وَيَقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ
الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ

“El-ledhine juëminune bi(e)l gajbi ve jukfûmune el-salâte ve mim-ma Rezaknâhum junfikune.

Të cilët besojnë në Gajb (Të Padukshmen), kryejnë edhe faljen, dhe shpenzojnë nga gjithçka me të cilat Ne i kemi furnizuar.”

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ

“El-ledhine juëminune bi(e)l gajbi”, “Të cilët besojnë në Gajb (Të Padukshmen).”

Shqyrtoje këtë: Vendosja -pozicionimi- i këtij vërseti dhe i atij të mëparshmit lidhur me kuptimet e tyre esenciale është ky, që lavdërimi i Kuranit në vërsetin e mëparshëm ka një lidhje me lavdërimin e besimtarëve në këtë vërset, dhe njëri rrjedh e derdhet në tjetrin.

Sepse lavdërimi i besimtarëve është një rezultat i të mëparshmes; është një provë nga pasoja tek shkaku (*el burhani el-inni*); një frut i udhëzimit të Kuranit dhe një dëshmi për të; dhe -lavdërimi në këtë vërset- duke u nxitur shfaq se ky vërset ka një pjesë prej atij udhëzimi dhe është një shembull i tij.

Sa për vendndodhjen e **الَّذِينَ** “*El-ledhine*” “*Të cilët*” me **مُتَّقِينَ** “*el-muttekîne*” “*të përkushtuarit (në besim)*” -dhe lidhjen midis tyre-, ajo -shpreh e nënkupton- zbrazje ose pastrim **تَخْلِيَةٍ** (*takhilijeh*) me zburim **تَحْلِيَةٍ** (*tahlijeh*), që është shoqëruesi i përjetshëm i të mëparshmes. Domethënë, zburimi pas pastrimit. A nuk e sheh se *takwaja* është heqja dorë prej të këqijave dhe që Kurani e përmend atë

me tre shkallët e saj, të cilat janë: Braktisja e shirkut -e të përshkruarit ortakë me Allahun-pastaj braktisja e mëkateve, dhe pastaj braktisja e të gjitha gjërave përveç Allahut. Ndërsa zbulurimi është të kryesh akte të mira ose në brendësi me zemrën, ose fizikisht, ose me pasuri. Tani, dielli i akteve të brendshme –të zemrës- është *imani* 'besimi', dhe indeksi i akteve fizike është 'salati' ose faljet rituale, të cilat janë 'shtylla e fesë', dhe boshti i akteve që lidhen me pasurinë është taksa pastruese (*zekat*), i cili është 'Ura e Islamit'.

Shqyrtoje këtë: në qoftë se ti do ta vështroje (Frazën) *الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ* "*El-ledhine juëminune bi(e)l gajbî*" "Të cilët besojnë në *Gajb* (Të Padukshmen)" në lidhje me pozicionimin e saj, ti do ta shihje se ajo duhet të jetë e thukët, e përmbledhur, por në qoftë se do ta vështroje me sinonimin e saj *المُؤْمِنُونَ* "*El muëminune*", "*Besimtarët*", ajo do të të dukej ty fjalëshumë, e zgjatur. Sepse nyja shquese *الْ* "*El*" është

shkëmbyer për *الَّذِينَ* "*el ledhine*" -"të cilët", funksioni i të cilit si një përemër lidhor është të cilësojë nëpërmjet fjalisë lidhore emrin që ai përcakton. (atëherë është një fjali lidhore -dhe jo një përemër lidhor- që ka rëndësi meqë ajo cilëson kryefjalën. Atëherë struktura këtu tërheq vëmendjen) tek besimi duke e nxitur atë dhe duke e lartësuar dhe madhëruar atë. Kjo gjithashtu është një shenjë se besimi e ndriçon atë që e shpreh (atë) si një -kullë fari-, fanar, me qëllim që cilësitë e tjera nën të, të veniten e të shuhën. Dhe forma foljore '*juëminune*' 'besojnë'

është preferuar në vend të *مُؤْمِنُونَ* '*muëminune*', '*besimtarët*', me qëllim që të pikturojë e paraqesë këtë situatë të lavdërueshme për imagjinatën. Ajo gjithashtu është një shenjë se besimi ripërtërihet nëpërmjet ekzistencës së tij të vazhdueshme dhe manifestohet nëpërmjet njëpasnjëshmërisë së dëshmimeve, qofshin të jashtme ose të brendshme. Po, sa më të qarta të jenë dëshmitë, aq më i fortë e i qëndrueshëm është besimi.

Me *الْغَيْبِ* "*bi(e)l gajbî*", "*në Gajb* (Të Padukshmen)" synohet se ata besojnë me zemër, domethënë me sinjeritet dhe pa hipokrizi a gënjeshtër, madje edhe kur janë vetëm, kur janë të padukshëm.

Kështu, dije se besimi është një dritë e prodhuar nga afirmimi e vërtetuar në detaje i të gjitha esencave të fesë të sjellura prej profetit Muhammed a.s.m., dhe të tjerat në mënyrë të përgjithshme.

• *Në qoftë se do të pyesje:* Vetëm një në njëqind prej njerëzve të zakonshëm është në gjendje t'i shprehë qartë të vërtetat e besimit?

Ty do të të thuhej: Paaftësia për të shprehur diçka në mënyrë të qartë nuk tregon mosekzistencën e saj. Ashtu si gjuha që shumëherë është e paaftë për të interpretuar hollësitë e përfytyrimeve të mendjes, po ashtu mendja të vështrojë sekretet e fshehura të ndërgjegjjes, atëherë si do të mundej ajo t'i interpretonte të gjitha ato? A nuk e shih ti mendjemprehtësinë e Sekkakut, gjeniut dhe masterit të retorikës, që dështoi të mblidhte, të korrtë pikat e holla të prodhuara spontanisht -vetvetiu, në mënyrë të natyrshme- nga një nomad si Imri al-Kajs¹ ose nga dikush tjetër i ngjashëm me të. Si rrjedhojë, njeriu mund ta vërtetojë nëse një njeri i zakonshëm beson ose jo duke e pyetur atë dhe duke i kërkuar shpjegim.

Ju mund ta pyesni atë pozitivisht dhe negativisht, duke i thënë:

O ti njeri i zakonshëm! A është e mundur sipas mënyrës tënde të mendimit që Autori, në kapjen e fuqisë së të Cilit janë të gjitha aspektet e botës, të jetë prezent në vetëm një vend të saj apo jo?

Në qoftë se do të thonte jo, duke u përgjigjur negativisht, atëherë fakti se Allahu është përtej kufizimeve të hapësirës është i vërtetuar në mënyrë të pakundërshtueshme në ndërgjegjjen e tij, dhe ajo është e mjaftueshme për të. Ju mund të mendoni për shembuj të mëtejshëm në të njëjtën mënyrë.

Dije gjithashtu se siç e shpjegoi Sa'di² në komentin e tij, besimi është një dritë që Allahu xh.sh. e ngulit -shtie- në zemrat e atyre prej shërbëtorëve të Tij që Ai do -domethënë, pasi ata kanë përdorur fuqinë

¹ Imri al-kajs (497-545), më i famshmi i të gjithë poetëve arabë të periudhës së *Xhahilijah* -inJORANCËS. Ai ishte autori i njëres prej shtatë poezive të varura, në Qabe.

² Sa'd el-Din el-Taftazani i lindur në Taftazan në Hurasan më 712 dhe vdiq në Semerkant në 793 sipas Hixhretit. Ai ishte një autoritet në shkencat e arabishtes, të logjikës dhe të fikhut. Ai luftoi për të rigjallëruar shkencat islame pas pushtimit mongol. Midis veprave të tij janë: *Tahzib el-Mantik*, *Sharh Mekasid* dhe *Sharh el-Aka'id el-Nasafija*.

e vullnetit të tyre. Po, besimi është një dritë për ndërgjegjjen njerëzore, një rreze prej Diellit të parapërdjetshëm, saqë papritmas lahet në dritë – ndriçohet plotësisht- fytyra e brendshme e ndërgjegjjes.

Besimi i jep ndërgjegjjes një ndjenjë familjariteti me të gjithë universin dhe vendos lidhje midis saj dhe të gjitha gjërave.

Besimi i jep zemrës së njeriut një fuqi të tillë morale saqë ai mund t'i rezistojë e t'i mposhtë të gjitha ngjarjet dhe fatkeqësitë që i bien. Ai i jep atij një gjërësi me të cilën mund të gëlltisë e të mbajë të shkuarën dhe të ardhmen. Po, ashtu siç është besimi një dhunti –rreze- prej Diellit të parapërdjetshëm, po ashtu ai është një shkrepitim e lumturisë së përjetshme, domethënë e ringjalljes së të vdekurve.

Me dritën e asaj shkrepitimi rriten farërat e të gjitha shpresave, dhe bërthamat e të gjitha potencialeve të vendosura në ndërgjegji, dhe fillojnë të rriten e të shtrihen drejt përjetësisë, dhe farërat e aftësive të tij transformohen në një pemë Tuba; dhe vahdon të lëvizë drejt botës së përjetshme.

وَيَقِيمُونَ الصَّلَاةَ “*ve jukfūmūne el-salāte*”, “dhe kryejnë edhe faljen”.

Shqyrtoje këtë: Vendosja -pozicionimi (i kësaj fraze dhe lidhja e saj me frazën e mëparshme) është më i qartë se dielli në mes të ditës. Sepse në përcaktimin e ‘*salatit*’ faljes midis veprave të tjera të mira të tjera fizike tregon se namazi është një indeks i të gjitha akteve me meritë dhe një model i tyre, dhe se namazi i reflekton ato.

Ashtu si sureja *El-Fatiha* që është një indeks i Kuranit dhe njeriu është një indeks për botën, po ashtu edhe namazi është një indeks i veprave të mira sepse në një sens namazi, ‘*salat*’ përfshin agjërimin, Haxhin, Zekatin dhe format e tjera të adhurimit; dhe namazi përfshin adhurimin e të gjitha krijesave, të natyrshme dhe të vullnetshme, prej melekëve që bëjnë ruku, bien në sexhde dhe qëndrojnë më këmbë dhe prej gurëve që bien në sexhde, dhe prej pemëve që qëndrojnë në këmbë, dhe prej kafshëve që bien në ruku.

Forma foljore يَقِيمُونَ “*jukfūmūne*”, “kryejnë” është përdorur në vend të (pjesores aktive) “*El-mukfūmune*”, “bërësit (e faljes)” me qëllim që të

shtyhet e të dalë para syrit të mendjes së dëgjuesit ky akt i shtrirë jetik, kjo vëmendje e shpirtit, në botën e islamit, dhe ta zgjojë e gjallërojë imagjinatën e tij për tek kjo situatë e admirueshme dhe e rregullt në të gjitha rrethet e humanizmit, dhe për të ngjallë tek ai dëshirën për të vepruar ashtu. Sepse në qoftë se dikush vëzhgon efektin e një borie që i thërret ushtarët e shpërndarë dhe të humbur midis njerëzve, duke i ftuar të grumbullohen dhe të marrin pozicionet e kënaqshme e të rregullta, ai vetë do të ndiente prirjen për t’iu bashkuar atyre. Pikërisht, në të njëjtën mënyrë është thirrja për falje –ezani- i Muhammedit a.s.m., me zërin e tij të ëmbël, midis njerëzve në shkretëtirën e botës. *Dhe Allahut i takon krahassimi më i lartë.*

Përdorimi këtu, vendi për thukëtinë e stilit, i prolisitetit -i zgjatur në fjalë- është يَقِيمُونَ الصَّلَاةَ “*jukfūmūne el-salāte*”, “kryejnë edhe faljen” në vend të يَصَلُّونَ “*jusal-lin*”, “*falen*”, tregon rëndësinë e përputhshmërisë me kuptimin e ‘*kryerjes*’ “*el-ikāma*” ‘*salat*’ namaz të tillë si kryerja e faljeve me korrektësi, me rregull, me seriozitet, dhe duke e ruajtur vetveten (prej zbavitjeve etj), dhe duke rritur kërkesën për to në tregun e botës. Shqyrtoje këtë, dhe kupto gjithashtu se *salati* -namazi- është një hallkë e lartësuar, është një lidhje e lartë midis robit dhe Sulltanit të parapërdjetshëm, dhe është një akt i nderuar shërbimi. Është veçoria e kësaj lidhjeje që ta tërheqë e robërojë shpirtin, që ta dashurojë atë çdo shpirt. Shtyllat e namazit përmbajnë mistere të shumtë të cilët janë shpjeguar në vepra të tilla si “*El-Futuhāt El-Mekkijeh*”³. Njëri nga ato mistere është se ndërgjegjja i do ato.

Ato janë një thirrje e Krijuesit të parapërdjetshëm për tek prezenca e Tij pesë herë në ditë e natë për të biseduar me Të, si një lloj *miraxhi*.

Kjo është e tillë që zemra e gjithësecilit të përmllohet për të. *Salat* -namazi- përjetëson në zemër idenë e madhësisë së Autorit dhe e bën mendjen të vetëdijshme për të me qëllim që të nxisë e ngulisë bindjen ndaj ligjeve Hyjnore të drejtësisë dhe përmbajtje ndaj rregullit Hyjnor të gjërave. Njeriu ka nevojë për këtë për shkak se ai nga natyra është i civilizuar. Kështu, sa keq për ata që e braktisin namazin -*salatin*! Çfarë humbje është për dembelin -që nuk e kryen nga përtacia! Dhe çfarë

³ Nga Muhjiddin el-Arabi (1165-1240)

njorance e atyre që nuk e njohin vlerën e tyre! Dhe ata që nuk i vlerësojnë ato të denja, le të shkojnë tjetërkund, objekte të neverisë së përgjithshme. Në fund ata e kuptojnë por është vonë.

وَمَارَزَقْنَاهُمْ يَنْفَقُونَ “*Ve mim-ma Rezaknàhum junfikune*”, “dhe shpenzojnë nga gjithçka me të cilat Ne i kemi furnizuar”.

Vendosja -pozicionimi (dhe lidhja me frazën e mëparshme):

Ashtu siç është namazi عَمَادَالدين ‘shtylla e fesë’ dhe mban fenë, po ashtu zeqati është “ura e islamit” dhe mjeti nëpërmjet të cilit njerëzit e tij të ndihmojnë njëri-tjetrin dhe të ruajnë rendin dhe qetësinë. Domethënë këto dy parime Hyjnore janë: një për të mbrojtur fenë dhe tjeri për të ruajtur rendin. Prandaj këto janë të lidhura me njëra-tjetrën.

Ndodhen disa kushte që e bëjnë *sadekanë* -lëmoshën- të pranueshme dhe jo të vendosur gabim.

1 • Njeriu nuk duhet të jetë prishanik (duke e tepruar), gjë e cila është e qortueshme.

2 • Njeriu nuk duhet të marrë prej popullit dhe t’ia japë një tjetri, por duhet të japë nga pasuria e vet.

3 • Të mos e prishë lëmoshën duke thyer dinjitetin.

4 • Nuk duhet lërë lëmoshën prej frikës së varfërisë...

5 • lëmosha nuk duhet të kufizohet vetëm tek pasuria dhe paraja; por edhe njohje, fuqia, idetë dhe veprimet mund të jepen gjithashtu për nevojtarët.

Marrësi i lëmoshës nuk duhet ta shpenzojë atë për gjëra të kota, por për gjërat e domosdoshme dhe për nevojat bazë.

Kurani e preferoi وَمَارَزَقْنَاهُمْ يَنْفَقُونَ “*ve mim-ma Rezaknàhum junfikune*” “dhe shpenzojnë nga gjithçka me të cilat Ne i kemi furnizuar” mbi

يَتَصَدَّقُونَ ‘jetesad-dekune’, “ata japin lëmoshë” ose mbi يَرْكُونَ ‘jezz-ek-kune’, “ata japin zekat” me qëllim që t’i bëjë të kuptueshme për njerëzit dhe që të nënkuptohen këto kushte dhe këto pika të holla që u përmendën:

1- Me مِنْ ‘min’, “nga ajo që, prej asaj që”, ai tregon se harxhimi i tepruar (në dhënien e lëmoshës) duhet të shmanget;

2- Duke vendosur ‘mim-ma’ në fillim, nënkupton se duhet të jepet nga pasuria e dhënësit.

3- Dhe me رَزَقْنَا ‘Rezakna’, “Ne i kemi furnizuar”, ai e ndalon atë nga të qenurit një favor, domethënë, është Allahu Ai i Cili është dhënësi dhe ti je thjesht një mjet –rob- ndërmjetësues”.

4- Dhe me نَا ‘Na’, “Ne” ai aludon për kuptimin e hadithit:

“Kurrë mos iu frikëso pakicës -varfërisë- prej Zotit të Fronit Hyjnor”. Domethënë ‘Na’ nënkupton: Mos u frikëso nga varfëria.

5- Dhe për shkak se Rizku (Emri, ushqimi, rizku, vjen nga rrënja foljore) këtu është absolute dhe jo e specifikuar, ajo nënkupton se lëmosha -sadekaja- përfshin dhënien e njohurisë, idetë, dhe gjërat e tjera.

6- Dhe me نَفَقَ ‘junfikune’, “shpenzojnë” ai nënkupton kushtin që marrësi duhet ta harxhojë *sadekanë* për mjetet e tij të jetesës dhe për nevojat esenciale dhe jo për shthurje.

Në një hadith të saktë thuhet se الزَّكَاةُ قَنْطَرَةُ الْإِسْلَامِ “zeqati është ura e islamit”, domethënë zeqati është një urë dhe është një urë për të ruajtur rendin; muslimani e ndihmon vëllain e tij musliman për të kaluar sipër saj. Ku njerëzit mund ta ndihmojnë njëri-tjetrin; ai është mjet për bashkëpunim të urdhëruar (nga feja), madje, zeqati është një rrugë në sistemin e shoqërisë njerëzore, dhe është një lidhje ose një arterie nëpërmjet të cilës substanca e jetës të mund të vërshojë

nëpërmjet anëtarëve të saj; ai është një antidot për pikërisht helmet reale që pengojnë progresin njerëzor. Po, ndodhet një urtësi e madhe në obligimin e zeqatit dhe në 'ndalimin e kamatës dhe të interesave', një dobi e lartë dhe një mëshirë e gjërë.

Sepse në qoftë se ti do të hidhje një shikim historik tek faqja e botës dhe të studioje të këqijat e shoqërisë njerëzore, ti do të shikoje se arsyet bazë për të gjitha revolucionet dhe korrupsionin dhe burimi i imoralitetit janë vetëm dy thëniet:

E para: Në qoftë se unë jam i ngopur, atëherë çfarë do të më shqetësonte nëse të tjerët vdesin urie?

E dyta: Ti puno që të ha unë, dhe ti lodhu që unë të pushoj.”

Sa për thënien e parë mizore, grabitqare e të ligë, ajo e ka tronditur botën e humanizmit dhe e ka sjellë atë në buzë të rrënimit. Është vetëm zeqati ai që e pret atë tek rrënja.

Ndërsa thënia e dytë tiranike, makute dhe e prishur ka vënë në rrezik përparimin njerëzor, duke e rrezikuar të përmbysët e të bie në zjarrin e anarkisë.

Dhe e vetmja mënyrë për ta shkullur nga rrënjët atë, ilaçi i vetëm për të është ndalimi i kamatës dhe i interesave. Kështu reflekto mbi këtë!

Shqyrtoje këtë: Rregulli i shoqërisë varet mbi mospasjen zbrazëti ndërmjet klasave të njerëzve. Klasat e larta -elita- nuk duhet të largohet nga klasat e ulëta, as të pasurit nga të varfërit deri në shkallën ku këputet fija e lidhjes midis tyre. Por për shkak se dhënia e detyruar e zeqatit dhe e ndalimit të kamatës janë neglizhuar, një hendek -zbrazëtirë- është hapur midis klasave, dhe klasat e larta janë larguar aq shumë prej klasave të ulëta, saqë nuk ka mbetur asnjë lidhje midis tyre. Për shkak të kësaj që në vend të respektit, bindjes dhe dashurisë duke u ngjitur prej klasave të ulëta për tek klasat e larta, britmat e revolucionarëve shkaktohen, dhe klithmat e smirës dhe ulërimat e urrejtjes dhe të hakmarrjes.

Gjithashtu, në vend të mirësisë, bujarisë dhe favoreve duke zbritur prej klasave të larta për tek ato të ulëta, zjarri i tiranisë dhe i shtypjes, dhe breshëritë e fyerjeve bien mbi to.

Ah medet! Ndërsa cilësitë e elitës duhet të jenë shkaku i modestisë dhe i mëshirës, fatkeqësisht ato u japin shkas krenarisë dhe arrogancës. Dhe ndërsa pafuqia dhe varfëria e të varfërve bëjnë të domosdoshme mirësinë, mëshirën dhe mirëdashjen, ato kanë çuar në skllavëri e në poshtërim. Në qoftë se dëshiron një dëshmitar për këtë që them, hidhe vështrimin tek bota e civilizuar; atje do të gjesësh aq shumë dëshmitarë aq sa mund të duash. Mjeti i vetëm për pajtim ndërmjet klasave, që do t'i sjellë ato së bashku, është dhënia e zeqatit dhe vogëlushët e tij, si sadেকaja dhe kontributi që duhet të dihen si njëra prej shtyllave të islamit, dhe një sistem shumë i lartësuar dhe i shtrirë në administrimin e shoqërisë.

* * *

VËRSETI 4

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ
وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ

*Ve el-ledhine juëminune bimà unzile ilejke ve mà unzile min kablike ve bil(e)
A'hireti hum jukînune.*

*"Dhe të cilët besojnë në atë që të është zbritur ty (Muhammed a.s.m.) dhe në
çfarë janë zbritur para teje, si edhe që besojnë me bindje në Botën e Përtejme".*

Shqyrtoje këtë: Kurani nuk e ka ndaluar apo kufizuar renditjen e tij të fjalëve. Domethënë, në shumicën e vërseteve të ngjashëm me këtë, ai nuk ka specifikuar asnjë aspekt të frazave dhe të fjalive nëpërmjet vendosjes së ndonjë shenje në to. Kjo është për një arsye të hollë, dhe kjo arsye është burimi i thukëtisë së tij (ose të elipsit -*el-ixhaz-*), e cila me radhë është burimi i mrekullisë së tij. Arsyeja është kjo:

Elokuenca përbëhet nga të folurit në përputhje me kërkesat e çdo situatë. Ata të cilëve u adresohet Kurani u përkasin klasave të ndryshme në shekuj të ndryshëm. Kështu, duke i marrë në konsideratë të gjitha këto klasa dhe shekuj, me qëllim që të gjithë llojet e njerëzve të mund të marrin pjesën e tyre, Kurani bën kapërcime -lë jashtë, heq-me qëllim që ta bëjë të përgjithshme atë që ai thotë dhe ta përpjesëtojë, dhe flet me terma absolute me qëllim që ta bëjë atë gjithëpërfshirëse dhe ta ndajë. Për më tepër ai e lë të lirë renditjen e fjalëve në shumë vende me qëllim që të shumojë aspektet e saj dhe që të shtojë mundësitë e pëlqyeshme për elokuencën dhe -të shtojë-pranueshmërinë për shkencat e arabishtes. Kështu të gjitha mendjet marrin vështrimin -shkëlqimin- e Kuranit deri në atë shkallë që ata të mund t'i vlerësojnë ato.

Shqyrtoje këtë me vëmendje:

Tani vendi -pozicionimi- i këtij vërseti në lidhje me vërsetin e mëparshëm:

Këtu ai është i specifikuar pasi ishte i përgjithësuar, me qëllim që të shpallë mbi kokat e dëshmitarëve nderin e atyre njerëzve të librit -pasuesve të shkrimeve të shenjta- të cilët besojnë, dhe që t'i heshtë ata prej atyre të cilët ngurrojnë dhe e mbulojnë -fshehin të vërtetën-, dhe për t'i marrë ata Abdullah Ibn Selam¹ për dore me qëllim që t'i nxisin të tjerët për ta ndjekur shembullin e tij. Për më tepër, ai pohon në mënyrë të qartë, pa dykuptimshmëri, se ndodhen dy lloje të

devotshmish ^{مُتَّقِينَ} (*al-muttakin*) me *takwa* (ata që u përmendën në këtë ajet dhe në atë që erdhi më parë).

Kështu, duke deklaruar hapur se udhëzimi i Kuranit i përqafon e i përfshin të gjithë profetët, dhe duke nënkuptuar se Muhammedi a.s.m u dërgua si Pejgamber për të gjithë kombet pa përjashtim. Gjithashtu duke shpjeguar shtyllat e besimit që përfshihen në guaskën

يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ "*juëminune bi(e)l gaybi*" "Të cilët besojnë në Gayb (Të Padukshmen)" ai jep detaje pas pohimeve të tij të ngjeshura të mëparshme, sepse ai bën përmendje të qartë për librat e shpallur dhe për ringjalljen e të vdekurve dhe bën një përmendje të nënkuptuar për profetët dhe engjëjt. Kurani nuk ka zgjedhur për thukëtinë duke thënë

diçka si ^{وَالْمُؤْمِنُونَ بِالْقُرْآنِ} "Të cilët besojnë në Kur'an" por me qëllim që ta zbukurojë e ngulisë këtë kuptim me hollësitë dhe që të zbukurojë

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ "Ve el-ledhine juëminune bimà unzile ilejke", "Dhe të cilët besojnë në atë që të

është zbritur ty". Sepse në ^{الَّذِينَ} "*El-ledhine*" "të cilët" është një shenje që atributi i besimit është ai që synohet, dhe se atributet e tjera të personit janë të varura nga ai dhe të mbuluara poshtë tij. Në përdorimin e kohës

¹ Ebu Jusuf Abdullah Ibn Salam el-Harithi (vdiq 43/663). Ai ishte një hebre i ditur i cili pranoi islamit dhe u bë njëri prej sahabëve të profetit a.s.m....

së pakryer për: **يُؤْمِنُونَ** "ju'minunë", "(të cilët) besojnë" në vend të **مُؤْمِنُونَ** *El-mu'eminune*, "besimtarët" (pjesores aktive) e cila nënkupton - diçka- të fiksuar e të pandryshuar, është një tregues se besimi ripërtërihet në mënyrë të vazhdueshme në ardhjen e përsëritur të

shpalljes. Pastaj me paqartësinë e **مَا** "Ma", "në atë që", ajo tregon se besimi në mënyrë të përmbledhur është i mjaftueshëm, dhe se besimi përfshin shpalljen ekzoterike (të jashtmen e kuptueshme për të gjithë (si Kurani) dhe shpalljen ezoterike (të fshehtë) e cila është hadithi. Në

lidhje me **أَنْزَلَ** "Unzile" (në atë që të) "është zbritur, shpallur" për sa ka të bëjë me lëndën e saj (*madda*), ajo tregon se besimi në Kuran është besimi në shpalljen e tij nga Allahu. Gjithashtu besimi në Allahun është besimi në ekzistencën e tij, dhe besimi në Ahiretin është besimi në ardhjen e tij (e Ahiretit). Përdorimi i kohës së kryer, megjithëse shpallja nuk ishte plotësuar akoma, është një tregues se plotësimi i saj

ishte aq i sigurt si ai që qe shpallur. Për më tepër, **يُؤْمِنُونَ** "ju'minune", "Ata besojnë" duke qenë në kohën e pakryer nënkupton të ardhmen, kështu duke kompensuar e plotësuar mangësinë e nënkuptuar nga përdorimi i kohës së kryer! Për shkak se Kurani u shpall në këtë mënyrë [domethënë, shkallë-shkallë], ju shihni në stilet e tij se e kryera shumë shpesh e gëlltit të ardhmen dhe koha e pakryer² veshjen e së kryerës. Elokuenca e kësaj është shumë e hollë. Sepse ai person që dëgjon diçka që i referohet të shkuarës, ndonëse ajo gjë nuk ka ndodhur akoma, tronditet mendja e tij dhe ai është i zgjuar për faktin se ai nuk është i vetëm por kujton se prapa tij ndodhen të tjerët radhë-radhë në distanca të ndryshme sikur shekujt janë shkallët dhe brezat, dhe njerëzit e tyre janë të ulur nëpër shkallë [prapa tij]. Kjo e bën atë të vetëdijshëm

² Domethënë, e kryera **أَنْزَلَ** "Unzile" u shpall, u zbrit. "Domethënë", shpallja e së cilës nuk qe plotësuar, n.q.s. nuk do të ishte përfshirë brenda gjithëpërfshirjes së

أَنْزَلَ "Unzile", "u shpall" është brenda gjithëpërfshirjes së **يُؤْمِنُونَ** "ju'minune" "besojnë"

se adresimi dhe thirja të drejtuar ndaj tij dëgjohen nga të gjithë gjeneratat sipas vëllimit të tij. Por, ai është një adresim Hyjnor prej të cilit të gjithë rradhët e njerëzve në të gjithë shekujt marrin pjesën e tyre. Kështu e kryera është reale e mirëfilltë për shumicën e njerëzve në shumicën e kohës, ndërsa për një pakicë në kohën më të pakët³ ajo është metaforike. Kështu të marrësh në konsideratë shumicën u shërben

më mirë qëllimeve të elokuencës. Dhe në përdorimin e **إِلَيْكَ** "ilejke" "për

tek ti (që të është zbritur ty)" në vend të **عَلَيْكَ** "alejke" "mbi ty" është një shenjë se profetësia Hyjnore ishte një detyrë në të cilën u ngarkua profeti, që ai e ndërmori me vullnet të lirë. Gjithashtu (nga njëra anë) ajo tregon lartësinë e tij meqë Xhebraili, i shërbeu duke paraqitur (Kurani) atij, sepse "ala" "mbi" aludon për shtrëngim, detyrim dhe se mjeti i zbritjes -shpalljes- ishte më i lartë. Ndërsa (nga ana tjetër)

përdorimi i vetës së dytë **إِلَيْكَ** "ilejke" "për tek ti" në vend të (vetës së tretë) "për Muhammedin", nënkupton se Muhammedi a.s.m ishte vetëm një i adresuar dhe se ligjërata ishte Fjala e Allahut. Për më tepër, në kuptim, adresimi direkt i rasës thirrore konfirmon dhe ilustron kuptimin e asaj që është zbritur ose shpallur (*el-nuzul*), dhe kjo është shpallja e "El-vahji" dhe shpallja është Kurani që është një adresim Hyjnor (për profetin), veçoria e së cilës është të depërtojë tek të gjitha këto (pika). Dhe kjo zbulon pjesën e tij -kjo pjesë heq perden prej pjesës së tij -prej asaj veçorie. Kështu bëhet e qartë nëpërmjet gjithëpërfshirjes së saj të gjitha këto pika të holla, se kjo pjesë është prej thukëtisë më të skajshme.

وَمَا أَنْزَلَ مِنْ قَبْلِكَ "Ve mà unzile min kablike", "Dhe në çfarë janë zbritur para teje".

Shqyrtoje këtë: Qëllimi i këtyre përshkrimeve si këto është të ngjallë dëshirë e entuziazëm, dhe nënkupton disa dekrete (të reja): besojeni këtë e këtë dhe mos bëni dallim (midis profetëve).

³ E kryera është një e vertetë e qëndrueshme tek shumë njerëz në shumicën e kohëve, ndërsa është metaforike tek pakica në të paktën e kohëve.

Vendi –pozicionimi i frazës dhe lidhjet e saj (me atë që e paraprin) përmban katër pika të holla:

Se pari:Argumenti nga ajo që paraqitet -nxirret- për dëshminë. Kjo është sa vijon: “O njerëz! Në qoftë se ju besoni në Kuran, besoni gjithashtu edhe në librat e mëparshëm, sepse Kurani konfirmon vërtetësinë e tyre dhe dëshmon për to .” Kjo tregohet nga vërseti “*Një konfirmim për atë çfarë ka ardhur më parë*”.⁴

Së dyti: Argumenti prej dëshmisë për atë që paraqitet, si kjo :O njerëzit e librit! Në qoftë se ju besoni në profetët e mëparshëm dhe në librat e mëparshëm, ju duhet gjithashtu të besoni në Kuranin dhe në Muhammedin a.s.m., sepse shkrimet e shenjta dhanë sihariqe për ardhjen e tij. Për më tepër, konfirmimi i tyre, shpallja e tyre dhe dëshmitë e profetësive të pejgamberëve gjenden në realitet dhe në shpirt më të plota në Kuran dhe në mënyrë më të qartë në Muhammedin a.s.m.. Kështu sipas këtij arsyetimi të përkryer, Kurani është Fjala e Allahut dhe Muhammedi a.s.m është i dërguari i tij.

Së treti: Në këtë është një shenjë se përfundimi (*al-ma'ad*) i Kuranit që është islami i cili shfaqet prej tij në Epokën e lumturisë, është si një pemë, origjina e së cilës është ngulur e mbërthyer në thellësitat e së shkuarës. Rrënjët e saj ushqehen prej burimeve të ujit të asaj kohe duke fituar jetë e fuqi. Dhe me trungun e saj në qiejt e së ardhmes, degët e saj të shpërndara janë të mbushura plot me fruta. Domethënë islami përqafton e përfshin të shkuarën e të ardhmen.

Së katërti: Në këtë është një shenjë se ai është duke i nxitur njerëzit e librit -krishterët dhe hebrenjtë- të besojnë -në islam-, sepse ai e bën atë të shfaqet familjar i njohur –për to, dhe i lehtë. Është sikur -Kurani- të thonte: O njerëzit e librit! Ju nuk duhet të përjetoni asnjë vështirësi në hyrjen në këtë rrugë -të re-, sepse ju nuk po dilni krejtësisht prej guaskave tuaja, por ju vetëm po plotësoni besimet tuaja dhe po ndërtoni mbi themele që ju tashmë i keni sepse Kurani nuk sjell ndonjë themel apo parim të ri ,ai modifikon dhe plotëson ato që janë ekzistuese; dhe ai kombinon në vetvete virtytet e të gjithë librave të mëparshëm dhe esencat e të gjitha ligjeve të mëparshme. Ai vetëm vendos rregulla të reja në çështjet dytësore, të cilat i nënshtrohen

⁴ Kuran,2:97

ndryshimit për shkak të diferencës së kohës e të vendit. Sepse ashtu siç ndryshohen ilaçet dhe rrobat në katër stinët, dhe mënyra e edukimit dhe e arsimimit në fazat e jetës së njeriut; po ashtu e kërkon urtësia dhe dobia ndryshimin e dekreteve, rregullave dytësore në shkallat e fazat e jetës së llojit njerëzor.

Sepse sa shumë prej këtyre janë të dobishme në një kohë tjetër, dhe sa ilaçe në kohën e fëmijërisë së njerëzimit ishin të efektshëm, por nuk kanë asnjë dobi në fund dhe pushuan së qenuri ilaçe në rininë e llojit njerëzor. Kjo është arsyeja pse Kurani i shfuqizon disa nga gjërat dytësore. Domethënë, ai dekretoi se koha e tyre ka mbaruar, dhe se ka

ardhur rradha për dekrete të tjera. Fjalët **مِنْ قَبْلِكَ** “*min kabliqe*”, “*para teje*” -gjithashtu tregojnë- një numër prej disa pikave të holla:

Shqyrtojeni këtë: Nuk ka ndonjë fjalë prej shpalljes që ta refuzojë vendi i saj apo që të mos jetë i kënaqur me të, apo të mendojë se një vend tjetër do të kishte qenë më i mirë. Jo nuk ka ndonjë fjalë shpalljeje veçse është si një perlë e zbukuruar, e mbajtur fort në vendin e saj nga hallkat e lidhjes midis saj dhe vëllezërve të saj. Në qoftë se

dëshiron, studioje **مِنْ قَبْلِكَ** “*min kabliqe*”, “*para teje*”, ti do të shohësh se hollësitë fluturojnë nga -çdo anë e vërsetit dhe zbresin- ulen mbi këtë

frazë të veçantë. Vërseti, prej të cilit **مِنْ قَبْلِكَ** “*min kabliqe*”, “*para teje*” është një pjesë, trajton çështjen e profetësisë dhe pesë qëllimet që ajo i përmban. Faza i ka përthithur -marrë- këto qëllime dhe është ngjyrosur prej tyre. Duke shprehur pesë pika të holla, ajo i kullon -i pikon- pesë qëllimet, të cilët reflektohen prej këtyre lidhjeve.

Qëllimet e përfshira -në profetësi- janë këto:

Muhammedi a.s.m. është një profet; ai është më i plotësuar i profetëve; ai është vula e profetëve; ai u dërgua për të gjithë popujt; sheriat i tij i shfuqizon të gjitha shariatet e mëparshme dhe i përmban virtytet e tyre.

Mënyra se si reflektohet qëllimi i parë në frazë. (fjalët) **مِنْ قَبْلِكَ** “*min kabliqe*”, “*para teje*” përdoren, thuhet vetëm kur rrugët bashkohen

dhe rruga është një, sikur kjo frazë sugjeron se, nëpërmjet krahasimit, të gjitha provat e profetëve të mëparshëm dhe të vërtetësisë së librave -shkrimeve- të tyre formojnë një provë vendimtare të profetësisë së Muhammedit a.s.m dhe të shpalljes -zbritjes- së librit të tij. Sepse të gjitha shkaqet dhe arsyet duke konfirmuar profetësitë e tyre, e provojnë profetësinë e tij në mënyrë më të qartë e më të fuqishme. Është sikur të gjitha mrekullitë e tyre të formonin një mrekulli të vetme duke provuar vërtetësinë e tij a.s.m..

Mënyra në të cilën reflektohet qëllimi i dytë, plotësimi i profetësisë

së Muhammedit a.s.m., në frazën **مِنْ قَبْلِكَ** “*min kabliqe*”, “para teje”: Në shikimin e fakteve që është zakoni për mbretin të shfaqet para njerëzve në fund të ceremonisë, dhe në përputhje me ligjin e përparimit njerëzor një mësues më i vonshëm është më i mirë se një mësues më i hershëm, dhe në përgjithësi ata të cilët erdhën më vonë janë më të aftë, më mjeshtërorë e ekspertë se sa ata që i paraprinë, që erdhën para tyre, Muhammedi a.s.m. ishte sulltani i profetëve, dhe më i miri dhe më i plotësuar i tyre, ashtu si Kurani që është më gjithëpërfshirës dhe më universal se sa librat e tyre.

Mënyra se si fraza **مِنْ قَبْلِكَ** “*min kabliqe*”, “para teje” përthith, merr qëllimin e tretë i cili është qenia e Muhammedit a.s.m. Vula e profetëve; në përputhje me rregullin, “*Në qoftë se njëshi shumëzohet -shumohet- ai shkon në pafundësi, duke mos ndaluar kurrkund; por në qof të se shumësia e gjërave do të bashkoheshin, ato fitojnë stabilitet, dhe ndalen -qëndrojnë-*”, dhe siç nënkuptohet nga ideja e kundërt, **مِنْ قَبْلِكَ** “*min kabliqe*”, “para teje” aludon se “nuk do të ketë profet tjetër pas teje”, dhe se Muhammedi a.s.m. është vula e profetëve.

Mënyra se si fraza **مِنْ قَبْلِكَ** “*min kabliqe*”, “para teje” ngjyrosët nga qëllimi i katërt, universaliteti -përbotshmëria- e misionit të tij: ajo shpreh këtë kuptim: “Ti je pasardhësi -trashëgimtari- i tyre, dhe ata të gjithë janë paraardhësit e tu.”

Kështu sipas rregullit, “pasardhësi merr përsipër detyrën e paraardhësit të tij dhe merr vendin e tij”, të gjithë ata ishin paraardhësit

e tu dhe ti je zëvendësi -përfaqësuesi- i tyre dhe profeti i të gjithë popujve. Po, në të vërtetë, kjo do të ishte vetëm kështu! Sepse natyra e bashkëlindur e gjërave e kërkon këtë si dhe urtësia e kërkon atë. Para epokës së lumturisë të gjithë popujt e botës së humanizmit ishin shumë larg njëri-tjetrit dhe shumë armiqësorë ndaj njëri-tjetrit, fizikisht dhe me emocione, dhe instinktivisht dhe me edukim.

Një lloj i vetëm edukimi ishte i pamjaftueshëm për ta dhe nuk i përfshinte thirrja -ftesa- e vetme. Më vonë, kur u zgjua bota e humanizmit në Epokën e lumturisë, dhe njerëzit ndien një dëshirë për t'u bashkuar për shkak të shkëmbimit të ideve, këmbimit të karakteristikave -tipareve- dhe përzierjes së popujve, dhe disa prej tyre duke hetuar e shqyrtuar gjendjet e rrethanat e të tjerëve, dhe koha u tund, u trazua, nga shumë mjete komunikimi dhe transporti; atëherë globi tokësor u bë si një vend i vetëm, ose si një provincë, ose si një qytet, dhe njerëzit e botës u bashkuan; dhe atëherë një mision i vetëm, një profetësi e vetme ishte e mjaftueshme për të gjithë ata.

Mënyra se si fraza e shpreh qëllimin e pestë: Meqenëse **مِنْ** “*min*” e **مِنْ قَبْلِكَ** “*min kabliqe*”, “para teje” nënkupton një fillim, ajo nënkupton “*ila*”, “*deri tek, për tek*” e cila tregon mbarim, fundin.

Domethënë, “profetësia erdhi në fund me ardhjen tënde, sepse sheriat i yt është i mjaftueshëm”. Kjo nënkupton se sheriat i tij i ka shfuqizuar të gjithë shariatet e mëparshëm, duke sinjalizuar e njoftuar fundin e tyre, dhe nëpërmjet mjaftueshmërisë së tij, i përfshiu të gjithë ato.

Dëshmia se nga këndvështrimi i elokuencës kjo frazë ka përthithur -rrëmbyer- këto pika të holla është se pesë qëllimet i ngjasojnë një lumi duke rrjedhur poshtë këtyre vërseteve; njëri prej tyre derdhet krejtësisht në një vërset, pastaj një tjetër vërshon në një tjetër, dhe një tjetër manifestohet tërësisht në një rrëke në një tjetër.

Madje edhe currili më i vogël në sipërfaqe tregon se venat -damarët- e kësaj fraze e prekin atë. Për më tepër, kuptimet e lartëpërmendura mugulluan -dolën- në shumë vërsete të ndryshëm.

وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ

“*Ve bil(e)l A'hireti hum jukfñune*”, “si edhe që besojnë me bindje në Botën e Përtejme”.

Shqyrtoje këtë: kjo frazë i referohet të katërtit prej katër qëllimeve të mirënjohura të Kuranit: Ringjalljes së të vdekurve. Unë kam deduktuar -nxjerrë si përfundim- dhjetë prova të saj prej renditjes së fjalëve të Kuranit dhe i kam përmendur ato në një libër tjetër⁵. Do të ishte e dobishme të përmbledheshin ato këtu. Ato janë sa vijon:

Ringjallja e të vdekurve është një realitet, sepse ndodhet një realitet, sepse ndodhet një rregull i përkryer dhe i qëllimshëm në univers. Ndodhet një urtësi e plotë në krijim. Nuk ka asgjë të kotë në botë. Nuk ka harxhim të tepruar në krijim (*el- Fitra*). Kjo dëshmi është vërtetuar nga arsyetimi induktiv i të gjitha shkencave, secila prej tyre është një dëshmitare e vërtetë për rregullin në fushën e saj të studimit. Gjithashtu, duke qenë ringjallje të përsëritura në shumicën e gjërave, të tilla si ditët dhe vitet dhe të tjera veç tyre, (secila duke dëshmuar për ringjalljen e të vdekurve).

Gjithashtu, aftësia e bashkëlindur e njeriut e tregon ringjalljen. Ajo tregohet gjithashtu edhe nga shpresat dhe dëshirat e pafundme të njeriut. Gjithashtu, mëshira e Autorit të Gjithurtë aludon për ringjalljen. Gjithashtu gjuha e vërtetë e të dërguarit të Allahut e shpreh atë në mënyrë të qartë. Dhe Kurani i paimitueshëm dëshmon për të me vërsete

të tilla si وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا * وَمَا بِكَ بِظُلَامٍ لِّلْعَبِيدِ “Dhe ndërkohë është Ai që ju ka krijuar në faza të njëpasnjëshme (të ndryshme)”⁶.... dhe “Dhe Zoti yt nuk është aspak i padrejtë ndaj robëve të Tij”⁷.

Këto dhjetë prova të vërteta janë çelësa për lumturinë e përjetshme dhe për dyert e asaj parajse.

⁵ Nursi “Muhakemat” (e botuar për herë të parë më 1911). Si Saidi i Ri ai më vonë i përfshiu të njëjtat prova në Fjalën e Njëzet e Nëntë, tek Sözlër.

⁶ Kuran, 71:14

⁷ Kuran, 41:46

Një shpjegim i provës së parë:

Në qoftë se universi nuk do të rezultonte -përfundonte- në lumturi të përjetshme, rregulli në të, të cilin Autori i tij e ka vendosur me mjeshtërinë dhe saktësinë më të madhe, duke i lënë njerëzit në habi, do të bëhej një formë e brishtë dhe mashtruese, dhe të gjitha gjërat jomateriale, lidhjet dhe hallkat në rregull do të shkonin për asgjë, për kot. Rregulli është rregull i vetëm për shkak se ai të çon në lumturi të përjetshme. Domethënë, pikat e holla dhe aspektet jomateriale të atij rregulli mugullojnë e mbijnë në botën e Ahiretit. Përndryshe, të gjitha ato aspekte jomateriale do të shuheshin, të gjitha lidhjet do të këputeshin dhe të gjitha hallkat do të thyheshin, dhe rregulli do të pushonte së qeni i tillë. Por fuqia e natyrshme -e brendaqenësishme- në rregull thërret me zërin e saj më të lartë se ajo nuk do ta linte atë të thyhet e të shpërbëhet.

Prova e dytë: Urtësia e patëmetë -në univers- që është një ilustrim dhe demonstrim i përkujdesjes së parapërjetshme Hyjnore (*el-inaja el-ezelijeh*) dhe përbëhet nga dobitë dhe shembujt vijues të urtësisë në të gjitha botërat (në çdo lloj ‘*neu*’) të qënieve, madje në çdo gjë të pjesshme -ashtu siç dëshmohet nga të gjitha shkencat-, japin lajme të gëzueshme, sihariqe, për lumturinë e përjetshme. Përndryshe ne do të duhej që t’i mohonim këto qëllime e dobi, siguria e të cilave na detyron që t’i njohim e t’i pranojmë. Sepse atëherë dobia nuk do të ishte dobi, dhe urtësia nuk do të ishte urtësi, përfitimi nuk do të ishte përfitim; dhe kjo do të ishte vetëm një sofistikë e pastër.

Prova e tretë, e cila shpjegon të dytën:

Shkenca gjithashtu dëshmon se Autori zgjedh rrugën më të shkurtër në çdo gjë, dhe anën më të afërt dhe formën më të lehtë e më të bukur. Kjo tregon mundësinë e kotësisë. Dhe kjo sugjeron se Autori është vërtet serioz. Dhe kjo do të mund të ishte veçse me ardhjen e lumturisë së përjetshme. Përndryshe kjo ekzistencë do të zbriste e binte tek niveli i mosekzistencës absolute dhe çdo gjë do të transformohej në një kotësi të pastër.

سُبْحَانَكَ مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا

Subhaneke -lavdia të takon Ty, o Zot!
Ti nuk e krijove këtë për kot!

Prova e katërt, e cila sqaron të tretën:

Shkencat tregojnë se nuk ka harxhim të tepërt -prishje pa hesap- në krijim. Në qoftë se mendja juaj është e paaftë për të kapur shembujt e urtësisë në njeriun më të madh, që është 'Bota', le të shikojë e shqyrtojë botën e vogël, që është 'njeriu'. Sepse shkenca e anatomisë ka përshkruar e provuar se, në trupin e njeriut janë afërsisht gjashtëqind kocka, secili prej tyre ka një funksion të veçantë.

Dhe ndodhen gjashtë mijë vena dhe arterie për qarkullimin e gjakut secila me dobinë e saj. Dhe ndodhen njëzet e katër mijë pore dhe kanalthe në qeliza. Në çdo qelizë funksionojnë pesë fuqitë e tërheqjes, shtytjes, mbajtëses (*mumsike*), formueses (*musav-vire*) dhe riprodhimit, secila prej tyre ka qëllimin e saj.

Në qoftë se bota e vogël -njeriu- është kështu, atëherë a do të mund të ishte njeriu më i madh -'bota'- më e mangët se sa ai?

Në qoftë se ndodhet kjo mungesë e harxhimit të tepërt në trup, i cili nuk ka rëndësi duke u krahasuar me esencën e tij, a do të ishte e perceptueshme që të neglizhohej shpirti?

Në qoftë se nuk do të ishte lumturia e përjetshme, të gjitha çështjet shpirtërore do të tkurreshin e pakësoheshin, dhe do të bëheshin harxhim i tepërt.

Për hir të Zotit, a do të ishte e mundur me arsye që ti të kishe një xhevahir që vlen sa dynjaja, dhe të kujdesesh me sedefin -guaskën- dhe me mbulesën -arkën- e tij, madje duke mos e lënë të bëhet me pluhur, dhe pastaj ta copëtonte në thërmija e të shkatërronte të gjitha shenjat e saj? Absolutisht jo!

Ti kujdesesh për arkën vetëm për shkak të asaj që ajo përmban. Për më tepër, në qoftë se struktura e shëndoshë e një njeriu dhe gjymtyrët e shëndetshme dhe aftësitë e tij të bëjnë ty të kuptosh se ai do të vazhdojë të jetojë dhe do të zhvillohet, atëherë a nuk të bëjnë ty realiteti i qëndrueshëm që vepron në shpirtin e universit, dhe forca totale duke

treguar ekzistencën e vazhdueshme të rregullit të tij, dhe përsosuria duke shkaktuar zhvillimin (*tekemmul*) e sistemit të tij të përgjithshëm - a nuk të bëjnë ty të kuptosh se lumturia e përjetshme do të vijë nëpërmjet derës së ringjalljes trupore?

Sepse është vetëm ringjallja ajo që e shpëton rregullin nga prishja - nga çrregullimi, dhe është mjeti i zhvillimit të tij dhe për zbulimin e asaj force të përjetshme.

Prova e pestë, dhe përmbledhja, e cila tregon qëllimin:

Ekzistenca e ringjalljeve të përsëritura në shumicën e botërave të qenieve tregon ringjalljen më të madhe.

Në qoftë se ti dëshiron, kjo mund të ilustruhet me një shembull:

Hidhe vështirimin në orën tënde javore. Ajo përmban ingranazhe dhe rrota me fletë, të dhëmbëzuara, që lëvizin e vënë në punë akrepat. Njëri nga ato numëron sekondat; ai është një paraprijës -lajmëtar- duke dhënë njoftime për lëvizjen e akrepit të minutave. Ai shtron rrugën dhe njofton lëvizjen e akrepit të orës, dhe ai përfundon në njoftimin e lëvizjes së një ore që numëron ditët e javës.

Akrepi paraprijës duke plotësuar rrotullimin e tij tregon se edhe motra e saj që e ndjek, do ta plotësojë rrotullimin e saj. Gjithashtu, Allahu xh.sh. ka një orë, pajisjet mekanike të së cilës janë sferat qiellore; akrepat e saj numërojnë ditët, vitet, jetën e njerëzimit dhe kohëzgjatjen -qëndrimin- e dynjasë. Ato janë ekuivalente me sekondat, minutat, orët dhe ditët e orës tënde. Kështu, ardhja e agimit pas çdo nate dhe ardhja e pranverës pas çdo dimri -që rezulton nga lëvizja e asaj ore- tregon një shenjë të fshehtë dhe aludon për një aluzion të hollë se mëngjesi i pranverës së Ringjalljes do të vijë, duke dalë prej asaj ore të madhe të universit.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Gjërat nuk ringjallen të njëjtat - identike, njëlloj- në ringjalljet e përsëritura në univers, atëherë si shfaqet kjo se personat do të ringjallen të njëjtët në Ringjalljen më të madhe?

Ty do të të thuhej: Një individ njerëzor është si një specie e krijesave të tjera. Sepse drita e mendimit u jep një gjërësi dhe një

shtrirje të tillë shpresave dhe shpirtit të tij saqë ato përfshijnë e rrethojnë të shkuarën, të tashmen dhe të ardhmen. Në qoftë se ai do t'i gëlltiste të shkuarën dhe të ardhmen së bashku me të tashmen, kjo nuk do t'i kënaqte e ngopte shpresat e tij. Sepse drita e mendimit i bën natyrën e tij të lartësuar, vlerën e tij të përgjithshme, shikimin e tij universal, plotësinë e tij të pakufizuar, kënaqësitë e tij të çastit (të tanishme) të përhershme dhe vuajtjet e tij të vazhdueshme. Sa për anëtarët e specieve të tjera, natyrat e tyre janë të pjesshme; vlera e tyre, individuale; shikimi i tyre, i kufizuar; plotësitë e tyre, të kufizuara; kënaqësitë e tyre, të çastit; dhe vuajtjet -dhimbjet- e tyre, kalimtare -të përkohshme. Atëherë përse ekzistenca e një lloji ringjalljeje në speciet (e tjera) të mos tregojë një ringjallje të përgjithshme të individit njerëzor?

Prova e gjashtë, e cila është aluduese:

Kjo është natyra e pakufizuar e potencialeve të njeriut. Po, konceptet dhe mendimet e pakufishme të njeriut lindin prej shpresave të tij të pafundme. Këto burojnë prej dëshirave të tij të pakufizuara, të cilat me rradhë burojnë nga aftësitë e tij të pakufishme. Këto fshihen në potencialet e tij të pakufishme, të ngulitura në substancën e shpirtit të tij, të cilin Allahu xh.sh. e ka nderuar.

Të gjitha këto tregojnë duke dëshmuar për lumturinë e përjetshme përtej ringjalljes trupore të të vdekurve, duke fiksuar shikimin e tyre mbi të nga larg. Reflekto mbi këtë!

Prova e shtatë, duke dhënë sihariqe se mëshira e të Gjithëmëshirshmit Mëshirëplotë tregon ardhjen e mëshirës më të madhe, me të cilën dua të them lumturinë e përjetshme, sepse me të bëhet mëshira mëshirë, dhe mirësia bëhet mirësi, dhe universi çlirohet shpëton nga vajtimet dhe nga zia e përgjithshme që burojnë nga ndarja e përjetshme, e cila e transformon mirësinë në hidhërim e zemërim. Në qoftë se shpirti i mirësisë, domethënë, lumturia e përjetshme nuk do të vinte, të gjitha mirësitë do të transformoheshin në fatkeqësi, dhe kjo do të bënte të domosdoshme kokëfortësinë në mohimin e mëshirës së qëndrueshme që në mënyrë të vetëkuptueshme të domosdoshme dëshmohej nga i gjithë universi.

O Habib dhe o Shefik⁸, që të dy dashurues! Shikojini veprat e holla të mëshirës Hyjnore: dashurinë, mëshirën dhe ashkun. Pastaj shikoni ndërgjegjëjet tuaja, por pasi të supozoni se ato do t'u nënshtrohen ndarjes së përjetshme dhe ndarjes së pafund; ju do ta shikoni se si ndërgjegjja thërret për ndihmë! Si bërtasin imagjinatat tuaja, dhe shpirtërat tuaj torturohen nga transformimi i asaj dashurie e mëshire -të cilat janë më të bukurat dhe më të hollat e llojeve të mëshirës dhe të mirësisë- në një fatkeqësi të tmerrshme dhe në hidhërim.

A do të ishte e mundur që një mëshirë e tillë e domosdoshme të ndihmonte ndarjen e përjetshme duke sulmuar dashurinë dhe mirësinë? Jo, ajo mëshirë është e tillë që do ta bënte ndarjen e përjetshme të dominojë mbi ndarjen pa mbarim, dhe të bllokojë ndarjen e pambarim me ndarjen e përjetshme, dhe t'i asgjësojë të dyja ato!

Prova e tetë, e cila është e qartë: Kjo është gjuha e vërtetë dhe e verifikuar e Muhammedit a.s.m.. Fjala e tij hapi dyert e lumturisë së përjetshme. Konsensusi i të gjithë profetëve nga Ademi a.s. deri tek Vula e tyre a.s.m. lidhur me këtë të vërtetë, formon një provë vendimtare për këtë pretendim.

Ajo duhet të jetë një e vërtetë e tillë, meqë të gjithë ata kishin pajtueshmëri mendimi lidhur me të.

Prova e nëntë: Ky është njoftimi i mrekullueshëm i Kuranit për lumturinë e përjetshme.

Shtatë aspektet⁹ e mrekullisë së tij janë konfirmuar për trembëdhjetë shekuj duke dhënë provën e asaj që ai pretendon. Sepse ai zbulon ringjalljen trupore me mesazhin e tij dhe është çelës për të.

Prova e dhjetë: Kjo përbëhet nga mijëra prova të paraqitura prej vërseteve të shumtë.

⁸ Emrat e dy studentëve të Said Nursit, emrat e të cilëve kanë kuptimin e 'dashurisë' dhe të 'mëshirës'. I pari veprimi si shkruesi i autorit.

⁹ Detajet e këtyre aspekteve ndodhen tek Fjala e Njëzet e Pestë –Mrekullitë e Kuranit.

Për shembull, vërseti **وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا** “Dhe ndërkohë është Ai që ju ka krijuar ju në faza të njëpasnjëshme (të ndryshme)”¹⁰, tregon një krahasim alegorik; dhe vërseti, **وَمَارَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ** “Dhe Zoti yt nuk është aspak i padrejtë ndaj robëve të Tij”¹¹ tregon një ‘provë drejtësie’. Në të vërtetë, në shumicën e vërseteve të tij Kurani ka hapur dritare me pamje nga ringjallja e të vdekurve.

Krahasimi alegorik në vërsetin e parë lart është sa vijon: Shqyrtoje trupin e njeriut, si kalon ai nga faza në fazë, nga sperma në copë gjaku dhe nga ajo në një embrion, dhe nga ajo në mish e në kockë, dhe nga ajo për në krijim të ri. Secila nga këto faza ka ligje të tilla të veçanta, një sistem të tillë të përcaktuar dhe një zhvillim të tillë të rregullt saqë kjo në mënyrë të dukshme zbulon një qëllim, dëshirë dhe zgjedhje. Pastaj studioje ekzistencën e tij të vazhdueshme, sepse trupi i ripërtërin rrobat e tij në çdo vit, dhe kjo ndodh nëpërmjet shpërbërjes dhe rimbledhjes -përbërjes. Domethënë, qelizat çrregullohen, shemben dhe riparohen me një substancë të hollë të përgatitur nga autori i tyre me një ligj të veçantë dhe shpërndahet në sasira të përshtatshme për të gjitha organet.

Tani studioji fazat e lëndës së hollë që mban ushqimet e gjymtyrëve, si shpërndahet ajo tek të gjitha pjesët e trupit në një mënyrë që çudit mendjen, dhe si ajo ndahet, përpjesëtohet në përputhje me një ligj specifik të ndarjes në mënyrë të përshtatshme për nevojat e gjymtyrëve. Kjo bëhet pasi ajo të jetë distiluar duke kaluar sipas një sistemi të qëndrueshëm e të fiksuar sipas një rregulli specifik dhe me një proces të jashtëzakonshëm nëpërmjet katër filtrave -kulesave; dhe duke u përpjekur në katër kuzhinat e saj; pasi kishte ndërmarrë katër transformime; dhe ushqimi duke u siguruar në përputhje me një ligj të rregullt, me një sistem të veçantë dhe me një rregull specifik prej substancave të shpërndara nëpër botën e elementeve.

Të gjitha ligjet dhe sistemet në këto faza tregojnë në mënyrë të tejdukshme një forcë shtytëse, një qëllim dhe një urtësi. Si mund të mos ishte kështu? Në qoftë se ti do të studioje një atom, për shembull,

¹⁰ Kuran, 71:14

¹¹ Kuran 41:46

prej një karvani të lëndës së hollë (të njohur si substanca), që është e mbuluar -e fshehur- në elementin e ajrit i cili më në fund bëhet pjesë e syrit të Habibit, ti do ta shihje se rruga e atij atomi ndërsa është në ajër është përcaktuar, sikur ai të ishte ngarkuar e urdhëruar për të shkuar drejt vendit të përcaktuar për të.

Dhe në qoftë se do ta shikoje atë me një sy shkencor, ti do të ishte i sigurt se ai nuk është në lëvizjen e tij nëpërmjet rastësisë së verbër dhe koincidencës së paqëllim, sepse ai atom në çfarëdo niveli që hyn, u përshtatet rregullave të tij të veçanta, dhe tek çfarëdo faze që të ngjitet, ai njeh ligjet e saja të veçanta, dhe tek cilido nivel që të udhëtojë, shtyhet me një lëvizje të mrekullueshme e të rregullt. Ai atom kalon nëpër të gjitha këto faza deri sa arrin destinacionin e tij. Dhe ai nuk shmanget kurrë as edhe sa një thërmijë prej objektivit të tij të synuar.

Shkurtazi: Ai që e shqyrton krijimin e parë, nuk do të mbetej tek ai asnjë dyshim a hezitim lidhur me krijimin e dytë. Në të vërtetë profeti a.s.m. tha: “*Sa e çuditshme për njeriun i cili e shikon krijimin e parë, si e mohon ai të dytin!*”

Po! Ashtu si grumbullimi i ushtarëve të regjimentit të cilët grumbullohen me zërin e borisë pasi ishin shpërndarë për të pushuar, duke u shfaqur prej çdo qosheje e skute, për të formuar rreshtat nën flamurin e tyre, që është shumë më i lehtë se sa t'i thërrasësh ata për t'u organizuar për herë të parë dhe për t'u marrë nën armë; po ashtu do të ishte më e lehtë për grimcat që janë të njohura e të lidhura duke qenë të përziera në një trup të vetëm për t'u rimbledhur, rigrumbulluar me zërin e Borisë së Israfil, dhe për të ardhur të gjitha nga çdo anë duke iu përgjigjur urdhërit të Krijuesit të tyre; kjo është më e lehtë dhe më e mundshme me arsye se sa krijimi i tyre origjinal dhe kompozimi. Sepse në lidhje me fuqinë Hyjnore, gjëja më e madhe është e barabartë me më të voglën.

Pastaj duket se në Ringjallje, pjesët origjinale të trupit do të rikthehen tek ai, po ashtu edhe ato që qenë hedhur.

Për këtë aludohet nga madhësia e trupave të të ringjallurve¹², dhe fakti që është ‘Mekruh’ ‘e papëlqyeshme’ të presësh thonjtë ose flokët kur je xhunub (i papastër kanonikisht), dhe se është ‘sunnet’ t’i varrosësh -groposësh- ato¹³. Por sipas hetimeve dhe studimeve “Axbu edh-dheneb” (pak qeliza prej saj) do të jenë të mjaftueshme si një bërthamë dhe si substancë për riformimin -rindërtimin e trupit.

Tani, sa për provën e treguar nga vërseti, “Dhe Zoti yt nuk është aspak i padrejtë ndaj robërve të Tij”¹⁴, ne shohim se shumë njerëz tiranë, mëkatarë dhe mizorë jetojnë në luksin më të madh, në mes të të gjitha të mirave, duke i kaluar jetët e tyre në bollëk e rehati.

Pastaj ne shohim se të varfërit, të shtypurit dhe njerëzit e drejtë e me moral të mirë i jetojnë jetët e tyre me vështirësi të mëdha, në poshtërim dhe të shtypur. Pastaj vdekja vjen dhe i bën ata të barabartë, dhe kjo barazi pa fund shfaqet të jetë një padrejtësi e skajshme.

Ndërsa drejtësia Hyjnore dhe urtësia, të cilat dëshmojnë nga i gjithë universi, janë të përjashtuara prej një tiranie të tillë. Prandaj, duhet të jetë një tubim përfundimtar në të cilin i pari do të marrë dënimin e tij dhe i dyti do të marrë shpërblimin e tij, dhe kështu ajo drejtësi të mund të shfaqet plotësisht. Ju mund t’i krahasoni vërsetet e tjerë të Kuranit me këto të dy.

Vendosja -pozicionimi- i pjesëve të frazës: **وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ** “ve bil(e)l A’hireti hum jukfūnūne”, “si edhe që besojnë me bindje në Botën e Përtejme”:

Pikat kryesore (prej të cilave përbëhet kjo frazë):

¹² Në një hadith të transmetuar nga Ebu Hurejreja thuhet: “Dhëmballa e qafirit -mohuesit- do të jetë aq (e madhe sa) mali Uhud, dhe lëkura e tij do të jetë prej një trashësie të një udhëtimi treditör.” Muslimi.

¹³ Në një hadith të transmetuar nga Ebu Hurejreja thotë: “Të gjithë bijtë e Ademit do të konsumohen nga dheu përveç (pak qelizave nga) “Axbu Edh-dheneb” “Rrënja e kërbishtit”. Ato u krijuan prej saj (në herën e parë) dhe do të rikrijohen prej saj. Etj (Muslimi dhe të tjerët)

¹⁴ Kuran 41:46

و ‘wavi’ “dhe”; vendosja para e **بِالْآخِرَةِ** ‘bil(e)l A’hireti’ ‘në Botën e

Përtejme’; përdorimi i nyjes shquese “el” për termin Ahiretin **بِالْآخِرَةِ** ‘bil(e)l A’hireti’ ‘në Botën e Përtejme’; përdorimi i përemrit vetor ‘Hum’ “ata”; dhe përdorimi i ‘jukfūnūne’, “që besojnë me bindje” në vend të ‘juëminūne’, “(ata) besojnë”.

Lidhëzja ‘we’ “dhe”: Pas pohimeve të përgjithshme të frazave të mëparshme, (qëllimi i) kësaj është të shprehë specifikimin -e kësaj- me përmendjen e tij të qartë të kësaj shtylle të besimit. Sepse -kjo shtyllë- është njëra prej dy boshteve mbi të cilat vërtiten -rrotullohen- librat qiellorë.

Vënia para e ‘bil(e)l A’hireti’ ‘në Botën e Përtejme’, shpreh kufizim, dhe kjo sugjeron se për shkak se (disa prej) ithtarëve të librit thonë:

لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَّعْدُودَةً “Zjarri nuk do të na prekë ne veçse për pak ditë”, dhe (të tjerët prej tyre) mohojnë kënaqësitë trupore; ahireti do të jetë metaforik për ta dhe vetëm në emër; ajo çfarë ata përjetojnë nuk do të jetë ahireti i vërtetë.

Përdorimi i nyjes shquese **أَلْ** ‘el’ është për të shprehur natyrën e tij të njohur. Domethënë, ajo tregon se -Ahireti- është i mirënjohur nëpërmjet përmendjes së tij të vazhdueshme nga librat e shpallur qiellorë. Qënia e tij i mirënjohur është gjithashtu një aluzion se ai është i vërtetë, dhe një shenjë se, si rrjedhojë e provave të bazuara mbi natyrën e gjërave të përmendura lart, ai është një fakt pothuajse i dukshëm për mendjen. Prandaj, qënia e tij i mirënjohur është një shenjë se ai është një realitet. Dhe përdorimi i termit ‘el A’hireti, domethënë, duke e bërë atë një mbiemër duke cilësuar krijimin (En-naitetu lil nash’ah), është për të drejtuar vëmendjen tek ‘krijimi i parë’, me qëllim që mendja ta kapë e ngërthejë mundësinë e krijimit të dytë.

Përemri vetor ‘hum’, ‘ata’ nënkupton kufizim, dhe kjo sugjeron se besimi i atyre ithtarëve të librit të cilët nuk besojnë Muhammedin a.s.m. nuk është besim i sigurt.

Në të vërtetë, ai është vetëm një supozim të cilin ata e pandehin se është i sigurt.

يُؤْمِنُونَ “ju’kijnune”, “që besojnë me bindje” përdoret në vend të يُؤْمِنُونَ ‘Juminune’ (ata) besojnë’, megjithëse besimi është një afirmim i sigurtë, që të tregojë qëllimisht me gisht për tek objektivi, me qëllim që të largojë të gjitha dyshimet.

Sepse Ringjallja e të vdekurve është një turmë -mizëri- dyshimesh dhe -siguria e plotë (jekin), lidhur me të, është më e rëndësishme se sa afirmimi (tasdik) i saj.

Gjithashtu ky deklaram i sigurt i përcaktuar bllokun rrugën e justifikimeve të tilla të ithtarëve të librit si “Ne jemi besimtarë. Kështu le të besojnë ata të cilët nuk besojnë”.

VËRSETI 5

وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ
أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ

Ulaïke alâ huden min Rab-bihim Ve ulaïke hum el-muflihûne.

Ata janë në udhëzim, (udhëhigen, janë) në rrugë të vërtetë nga Zoti i tyre dhe ata janë më të suksesshmit (të shpëtuarit).

Shqyrtoje këtë: Vendet e hamendësueshme (al-madhann) në të cilat hollësitë shkëndijojnë -në këtë vërsset- janë sa vijon: vendosja e fjalëve në lidhje me ato që i paraprinë (që erdhën para tyre); pastaj perceptueshmëria e أُولَئِكَ “Ulaïke”, “ata” dhe distanca që ajo shpreh; pastaj lartësia e treguar nga عَلَى “alâ”, “mbi, në”; pastaj përdorimi i trajtës së pashquar në هُدًى “huden”, “udhëzim”; pastaj parafrasa مِّن “min”, “prej, nga”; pastaj rritja, zhvillimi dhe mbështetja e nënkuptuar nga رَبِّهِمْ “Rab-bihim”, “Zoti i tyre”.

Vendosja -pozicionimi: Ky vërsset është i lidhur me atë që e parapriu me një numër prej fijeve të lidhjeve. Njëra nga këto është kapja -lidhja- e fijeve, domethënë është përgjigjja për tre pyetjet e nënkuptuara.

E para është një pyetje duke kërkuar një shembull, sikur dëgjuesi pasi i ka vënë veshin Kuranit dhe ka dëgjuar se ai karakterizohet nga

dhënia udhëzim për njerëzit të cilët si rezultat i udhëzimit- fitojnë cilësi të mira, (dëgjuesi) do t'i shohë ata të veshur vërtet me ato cilësi të mbështetura duke qëndruar mbi fronin e udhëzimit. Kështu ajo i përgjigjet duke i përshkruar e paraqitur dëgjuesit, duke i thënë: “Ata janë në udhëzim të vërtetë nga Zoti i tyre”.

E dyta është një pyetje rreth arsyes për udhëzim, sikur pyetësi është duke pyetur: “Si janë ata që e kanë merituar udhëzimin dhe karakterizohen prej tij?”

Dhe ajo i përgjigjet: “Ata i posedojnë të gjitha këto cilësi në formë të kombinuar. Në qoftë se ti do t'i studioje ato me vëmendje do të shikoje se ata janë të denjë për dritën e udhëzimit”.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* A nuk e shpjegon detajimi -përmendja më e detajuar- e cilësive në vërsitet e mëparshëm arsyen për udhëzim

në mënyrë më të qartë se sa thukëtia e **أُولَئِكَ** “*Ulaikë*”, “ata”?

Ty do të të thuhej: Thukëtia përgjithësisht është më e qartë se sa shpjegimi i detajuar, dhe sidomos në qoftë se përgjigja e kërkuar buron -lind- nga një kombinim i gjërave. Sepse -këtu- natyra e kufizuar e mendjes së dëgjuesit, dhe natyra e shtrirë e diskutimit, dhe ndërhyrja e harresës midis tyre, dhe arsyeja për udhëzim duke u shfaqur nga kombinimi i të gjithë elementëve të diskutimit -pengojnë- të kuptuarin

e saj. Kështu për shkak se **أُولَئِكَ** “*Ulaikë*”, “ata” i kombinon këto gjëra, thukëtia e saj e shpjegon arsyen më qartë.

E treta është një pyetje rreth rezultateve dhe frutave të udhëzimit dhe mirësia dhe kënaqësia janë në të. Sikur dëgjuesi pyet: Ç’është kënaqësia dhe ç’është mirësia”. Dhe ajo i përgjigjet duke i thënë se -vetëm- në udhëzim gjendet lumturia në të dyja botët. Domethënë, rezultati i udhëzimit është vetja e tij dhe frutat e tij janë të njëjtët si vetja, sepse udhëzimi në vetvete është mirësia më e madhe, dhe kënaqësia më e madhe -dalldia- e ndërgjegjjes; madje është parajsa e shpirtit; ashtu si çudhëzimi që është ferri i tij. Pastaj më vonë ai -udhëzimi- do të prodhojë frutat e lumturisë dhe të shpëtimit në Ahiret.

Sa për perceptueshmërinë (*el- mahsusijeh*) të **أُولَئِكَ** “*Ulaikë*”, “ata” ajo është një shenjë se përmendja e cilësive të shumta -përmendja e shpeshtë e cilësive- është shkak që ato të jenë të mishëruara në trurin e dëgjuesit, të bëhen të pranishme në mendjen e tij, dhe të perceptueshme për imagjinatën e tij. Kështu nga qënia e tyre të njoftuara nga -thjesht- përmendja, ato bëhen të njohura realisht (një derë hapet për tek ana e jashtme); dhe nga kjo -e jashtme- ai kupton dallimin e ‘besimtarëve’ dhe vështtron rrezatimin e tyre të ndritshëm midis llojit njerëzor, sikur ai që ngre kokën e tij dhe hap sytë e tij që nuk shfaqen për të veçse këta.

Sa për distancën e shprehur nga **أُولَئِكَ** “*Ulaikë*”, “ata”, ndonëse në tërësi ato janë afër, tregon lartësinë e rangut të tyre, sepse kur shihen nga larg, vetëm më shtatlartit e tyre janë të dukshëm.

Megjithëse realiteti i distancës së kohës dhe i vendit është gjykatësi më i mirë për të drejtën e elokuencës. Sepse ashiku si Epoka e lumturisë (që mund të mendohet si) një gjuhë duke recituar këtë vërslet ndërsa ai po shpallej, po ashtu të gjithë shekujt e njëpasnjëshëm të ardhshëm janë gjithashtu gjuhë duke e recituar atë, duke e bërë atë të ri e të freskët sikur ai të shpallej rishtas, dhe jo -diçka që- ishte shpallur shumë kohë më parë dhe pastaj të tregohej. Sepse rreshtat e parë të

cilëve u referohet **أُولَئِكَ** “*Ulaikë*”, “ata”, shfaqen nga larg. Kështu qënia e tyre të dukshëm pavarësisht largësisë së tyre shpall shtatlartësinë -madhështinë- e tyre në rangun e lartë.

Sa për (parafjalën) **عَلَى** “*alâ*”, ‘në, mbi’, shqyrto këtë:

Misteri i lidhjeve -ose bashkëshoqërimet- ndërmjet gjërave i bën shumicën e tyre si pasqyra duke reflektuar njëra-tjetrën. Kjo reflekton atë dhe ajo reflekton këtë. Ashtu si një copë xhami që mund të të tregojë ty një shkretëtirë të gjërë; po ashtu ndonjëherë një fjalë e vetme mund të të kujtojë e shkaktojë imagjinata të pafundme, dhe një fjali mund të ngrejë -zgjojë- një tregim të çuditshëm përpara syve të tu, dhe një frazë mund ta marrë mendjen tënde në një shëtitje nëpër Botën e Shëmbëllesës.

Gjithashtu, fjala بَارَزَ 'ba'reze', 'të ndeshesh në betejë', zbulon për ty një fushë beteje, dhe fjala ثَمَرَةً "Fruit" në vërsët hap për ty Derën e Parajsës.

Ti mund të bësh analogji në të njëjtën mënyrë! Pikërisht në të njëjtën mënyrë është edhe parafjala عَلَى 'ala', 'në, mbi'; ajo hap një dritare për mendjen -duke zbuluar- krahasimin e mëposhtëm:

Udhëzimi i Kuranit është një Burak Hyjnor që ua ka dhuruar besimtarëve që të udhëtojnë -duke hipur- mbi të. Kur hipin mbi të, ata janë në rrugën e Drejtë, duke udhëtuar për tek Froni i plotësimeve.

Përdorimi i trajtës së pashquar për هُدًى "huden" "udhëzim", tregon se ai është i ndryshëm nga هُدًى "huden li(e)l mut-tekine", "udhëzim për el-muttekine (besimtarët e drejtë, të përkushtuarit)".¹ Sepse duke folur në përgjithësi, përsëritja e të pashquarës tregon se e dyta nuk është e njëjta si e para. Këtu, e para është një masdar ose një emër foljor, ndërsa kjo është 'produkti' i emrit foljor (ha'sil bil masdar). Domethënë, është një atribut i 'perceptueshëm' i qëndrueshëm ose një cilësi (sifa mahsusa qar'ra) dhe fruti i të parës.

Fjala مِنْ 'Min', 'prej, nga' tregon se -udhëzimi- është edhe i krijuar nga Allahu dhe i dhuruar për ta nga Ai.

Fjala رَبِّ 'Rabb', "Zoti, Mbështetësi", tregon se të dhënit udhëzim është shenja e Hyjnisë (Rububijeh); Atëherë ashtu siç i furnizon Ai me rizk -ushqime, po ashtu Ai i mbështet ata me udhëzim.

وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ "Ve ulaike hum el-muflihune", "dhe ata janë më të suksesshmit (të shpëtuarit)."

¹ Kuran, 2:2

Mësoje se vendet ku duhet të kërkohen pikat e holla janë këto:

Lidhëzja وَلَئِكَ 'Ve', "dhe"; pastaj përsëritja e (përemrit dëftor) وَأُولَئِكَ 'Ulaike', "ata"; pastaj përemri vetor i veçuar هُمُ 'hum', "ata"; pastaj nyja shquese أَلْ 'el'; pastaj مُفْلِحُونَ 'muflihune', "të suksesshmit (të shpëtuarit)" duke qenë absolute, dhe forma e suksesit të tyre ose e fatit të tyre të mirë duke qenë e papërcaktuar.

Lidhëzja përdoret për shkak të lidhjes midis dy fjalive. Sepse ashtu si وَأُولَئِكَ 'Ulaike', "ata" e parë që tregon lumturi në këtë botë (el se-adetu el- A'xhileh) që është fruti i udhëzimit; po ashtu e dyta tregon lumturinë e Ahiretit (et seadetul-el axhileh). Megjithëse të dyja ato janë fruti -ose përmbledhja- e asaj që i parapriu, veçse (shikimi) më i mirë

është se rrënjët e të parës وَأُولَئِكَ 'Ulaike', "ata"; janë të lidhura tek وَالَّذِينَ "el-ledhine", "të cilët" e parë,² dhe ajo duket se u referohet besimtarëve analfabetë të cilët (nuk janë ithtarët e librit dhe) e marrin fuqinë e tyre prej shtyllave të islamit (domethënë, ata kryejnë namazin dhe japin zekatin); kjo shikon atë që e parapriu "ve bil(e)l A'hireti hum jukfune".

وَأُولَئِكَ 'Ulaike' e dyta vështrohet në mënyrë të fshehtë, duke aluduar për وَالَّذِينَ "el-ledhine-n" e dytë (2:4) e cila duket se u referohet besimtarëve të ithtarëve të librit. Pika e saj e referimit janë shtyllat e besimit dhe siguria rreth Ahiretit. Tani reflekto mbi këtë!

Sa për përsëritjen e وَأُولَئِكَ 'Ulaike', "ata", ajo tregon se për sa ka të bëjë me shkakun përfundimtar të udhëzimit dhe arsyen për qënien e tyre të lavdëruar e të privilegjuar, këto dy fruta -të udhëzimit dhe të shpëtimit, suksesit- janë të pavarur dhe të ndryshëm nga njëri-tjetri.

² Kur'an, 2:3

Megjithatë, -interpretimi- më i mirë është se ^{أُولَئِكَ} 'Ulaikë-ja' e dytë tregon të parën përveç se (kallzuesi i të cilës të jetë kryefjala) si të thojë: "Ky është i ditur dhe ai ka qenë nderuar".

Sa për përemrin vetor të veçuar ^{هُم} "hum", "ata", përveç mbështetjes së kufizimit që aludon për ithtarët e Librit të cilët nuk besojnë në profetin a.s.m., ai përmban një pikë të hollë e cila është kjo:

^{هُم} "Hum", "ata" duke u vendosur midis kryefjalës dhe kallzuesit, e ndryshuan kryefjalën e kallzuesit të vetëm me shumë kallzues. Njëri përmendet dhe pjesa e mbetur -e tjetrit- i referohet imagjinatës.

Sepse ^{هُم} "hum", "ata" e zgjon imagjinatën për faktin se kallzuesit nuk janë përkufizuar -përcaktuar- dhe e nxit atë të kërkojë kallzues të përshtatshëm. Ashtu si ti që mund ta vendosje Zejdin përpara dëgjuesit dhe të tjerje e të tregojë shumë nga cilësitë e tij, duke thënë: Zejdi është i ditur, Zejdi është punëtor, është i zgjuar, ai është ky; ai është ai;

po ashtu duke thënë ^{أُولَئِكَ} 'Ulaikë', "ata" dhe pastaj duke vendosur

përemrin ^{هُم} 'hum', Kurani lëviz e nxit imagjinatën me qëllim që nëpërmjet përmrit ajo të ngrihet, të arrijë e të kapë gjërat në përputhje

me atributet e tyre. Për shembull, ^{الْمُفْلِحُونَ} 'muflihūne' "Ata janë në (mbi) udhëzim", "Ata do të kenë sukses", "Ata do t'i shmangen zjarrit të xhehennemit", "Ata do të fitojnë parajsën", "Ata do të kenë sukses për të arritur shikimin e bukurisë së Allahut xh.sh.", e kështu me rradhë.

Nyja shquese ^{أَلْ} "el" përshkruan, paraqet realitetin, sikur të thonte: "Në qoftë se ti dëshiron të shohësh të vërtetën rreth atyre që do të kenë sukses, shiko në pasqyrën e 'Ulaikë', "ata", dhe ajo do ta paraqes atë për ty". Ose -qëllimi i saj- është që t'i specifikojë ata, sikur të thonte: "Ata për të cilët ti ke dëgjuar se do të jenë të shpëtuar, të suksesshëm,

në qoftë se dëshiron që t'i njohësh, shiko tek ^{أُولَئِكَ} 'Ulaikë', sepse ajo është (si janë ata)".

Ose -qëllimi i saj është- për të qartësuar atë që po deklarohet dhe për ta bërë të vetëkuptueshme, si "Validuhu el-abd" [babai i tij është (një) skllav]; domethënë, fakti se babai i tij është një skllav -rob- është i ditur dhe i dukshëm qartë. (Sepse meqenëse duhet të kishte qenë i pashquar, ai u bë i shquar).

Sa për ^{الْمُفْلِحُونَ} 'muflihūne', "të suksesshmit (të shpëtuarit)", ajo është absolute me qëllim që ta bëjë atë të përgjithshme. Sepse Kurani u adresohet të gjitha klasave të njerëzve me aspiratat e tyre të ndryshme: disa prej tyre dëshirojnë të shpëtojnë prej zjarrit të Ferrit; të tjerët aspirojnë vetëm parajsën; të tjerët kërkojnë vetëm kënaqësinë Hyjnore; të tjerët duan vetëm shikimin e bukurisë Hyjnore; dhe kështu me radhë.

Kurani e ka vendosur atë në një formë absolute që ta bëjë të përgjithshme tryezën e mirësive të tij me qëllim që gjithkush të mund të marrë atë çfarë të pëlqejë.

* * *

VËRSETI 6

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَاذَنُرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تَنْذِرْهُمْ

In-ne (e)l-ledhíne keferú sevaín alejhim e endhertehum em lem tundhirhum lá juëminúne.

"Në të vërtetë, për ata që nuk besojnë është njësoj nëse ti i këshillon (paralajmëron) apo nuk i këshillon, ata nuk do të besojnë".

Vendosja -pozicionimi- i saj (dhe lidhja me atë që e parapriu):

Shqyrtoje këtë: Në botën e Atributeve të Tij të parapërditshme, Qënia e Vetme ka dy manifestime, ato që i përkasin lavdisë së Tij dhe ato që i përkasin bukurisë së Tij. Nëpërmjet manifestimit të tyre në botën etributeve të akteve ato shfaqen si hijeshia dhe zemërimi, dhe si mirësia dhe madhështia.

Pastaj duke u prirur e kthyer drejt botës së akteve, lindin zbukurimi

dhe stolisja ^{تَحْلِي} (tahlija, tazjin), dhe demonstrojnë se Krijuesi është

krejtësisht larg dhe i përjashtuar nga atributet e krijesave ^{تَحْلِي} (tahlijah, tenzih). Pastaj, duke u skalitur në botën e Ahiretit e cila është njëra nga botërat e veprave (a'lem el-Athar), mirëbërja -hijeshia- manifestohet si parajsa dhe si drita, dhe zemërimi manifestohet si Ferri dhe si zjarri. Pastaj duke u reflektuar në botën e përmendjes, dhikri (përmendja) ndahet në 'El-Hamd' dhe në 'tesbih' (lavdërim e lartësim). Pastaj duke u përfaqësuar në botën e ligjëratës, ato ndryshohen, bëhen të larmishme, në urdhëresë e ndalesë. Pastaj duke u vizatuar -pikturuar, përshkruar- në botën e udhëzimit, ato ndahen në nxitje, në frenim (pengim), në qetësim (sihariq) dhe në paralajmërim. Dhe pastaj nëpërmjet manifestimit të tyre në ndërgjegji, lindin shpresa dhe frika.

Dhe kështu me rradhë. Për më tepër, është shenja e udhëzimit që të ruajë balancën -ekuilibrin- midis shpresës dhe frikës, me qëllim që shpresa të nxisë përpjekjen dhe punën, dhe frika të pengojë tejkalimin e

caqeve, dhe që personi të mos bie në dëshpërim duke e këputur shpresën nga Mëshira Hyjnore dhe të zgjedhë mënyrën e qortueshme e të dënueshme, dhe as të ndjehet i sigurt se nuk do të dënohet, dhe kështu pa kujdes, pa çarë kokën, shthurret e merr rrugë të keqe. Për shkak të kësaj urtësie të njëpasnjëshme, Kurani nuk nxit pa pengim -frenim, dhe nuk i lavdëron të drejtët veçse e shoqëron këtë me qortimin ndaj mëkatarëve.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Përse nuk ndodhet ndonjë lidhje këtu, midis këtij dhe vërsetit të mëparshëm, ashtu si në vërsetin:

اِنَّ الْاَبْرَارَ لَفِي نَعِيْمٍ * وَاِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيْمٍ "Vërtet që të drejtët (e përkushtuar) do të jenë në lumturi (në Xhennet)".

Dhe vërtet që mëkatarët (të ligjtë) do të jenë në zjarrin flakërues (në Xhehennem).¹

Ty do të të thuhej: Një lidhëse është me vend, e saktë, në qoftë se lidhja (midis dy pjesëve të fjalisë që ajo lidh) është e goditur, dhe përshtatshmëria e lidhjes varet nga (të dyja pjesët duke qenë të pajtueshme dhe) duke ndjekur të njëjtin qëllim.

Por për shkak se qëllime të ndryshme janë duke u ndjekur këtu (në këtë vërsset dhe në atë të mëparshmin) lidhëzja nuk u vlerësua e përshtatshme. Sepse lavdërimi i besimtarëve çon dhe është parathënie për lavdërimin e Kuranit; është rezultati i tij, dhe nxitet e shtyhet për të. Ndërsa qortimi ndaj jobesimtarëve është me qëllim që t'i pengojë e t'i frikësojë, dhe nuk është prelud -hyrje- për lavdërimin e Kuranit, nuk lidhet me lavdërimin e Kuranit.

Tani shqyrto hollësitë në vendosjen e pjesëve të këtij vërseti:

Së pari familjarizohu me (pjesëzën intensive) اِنَّ 'in-ne', "Në të

vërtetë, sigurisht" dhe me (përemrin lidhor) الَّذِيْنَ "el-ledhíne", "të cilët", sepse ato janë më endacake e shëtitesë se çfarëdo që ti has në Kuran në stacionet e rrugës së shpalljes. Për ndonjë arsye apo tjetër, Kurani i

¹ Kuran, 82:13-14

përmend ato të dyja shpesh, sepse përveç pikave të holla që ato shprehin veçanërisht për vendet që ato përdoren, ato përmbajnë dy hollësi të përgjithshme nga xhevahiret e elokuencës.

Është veçori e pjesores ^{ان} *in-ne*, “Në të vërtetë, sigurisht” të shpojë - çajë- sipërfaqen, dhe të gërmojë, kërkojë, të vërtetën. Dhe t’i mbërthejë brenditë dhe qëllimet e fjalisë së tij me të, sikur ajo të ishte rrënja e çështjes e lidhur me të vërtetën, -sikur të ishte rrënja dhe mbytet e ngulitet në të vërtetën. Për shembull, “Në të vërtetë, ajo është kështu”. Domethënë, ajo që po deklarohet nuk është imagjinare, as e sajuar, as subjektive dhe as e porsashpikur; por ajo është një e vërtetë e qëndrueshme.

(Gramatikanët) thonë se -qëllimi i- ^{ان} *in-ne*, “Në të vërtetë, sigurisht” është të vërtetojë apo të konfirmojë faktet (*lil-tahkik*), dhe prandaj ajo shpreh e tregon këtë fakt dhe këtë veçori. Pika e veçantë këtij është se ^{ان} *in-ne*, “Në të vërtetë, sigurisht” zmbraps e largon dyshimin dhe mohimin, megjithëse ato të dyja mungojnë krejtësisht tek profeti a.s.m., i cili ishte i adresuari; prandaj ajo aludon për dëshirën e fortë e të papërmbajtur të profetit a.s.m. që (mohuesit) të besonin.

Sa për ^{الذین} *el-ledhine*, “të cilët”; dije se është veçori e (përemrit lidhor) ^{الذین} *el-ledhi* “i cili” të tregojë një të vërtetë të re dhe të çuditshme të cilën e percepton mendja para syrit, e cila nuk është e theksuar por e lindur nga një kombinim gjërash. Për këtë arsye ju do ta shihni se midis pjesëzave dhe përemrave të demonstrimit, përemri lidhor është më i lehti në gjuhët dhe më e përdorshme për të shprehur e treguar ndryshimin dhe ripërtëritjen e të vërtetave subjektive.

Sepse kur u shfaq ai i cili do t’i vërtetonte të vërtetën dhe realitetin, domethënë Kurani, disa gjëra (*enwa* sh. *i neuë*) u shfuqizuan dhe u zhdukën, dhe gjëra të tjera u formuan dhe të vërteta të reja lindën.

Shikoje periudhën e injorancës, se si lidhjet sociale (*anwa*) bazoheshin mbi lidhjet nacionale, dhe të vërtetat shoqërore bazoheshin mbi tribalizmin? Pastaj kur erdhi Kurani, i këputi ato lidhje dhe i

shkatërroi ato gjëra, dhe themeloi lidhje të tjera (*enwaë*) në vend të tyre, lidhjet e fesë. Tani reflekto mbi këtë! Kur lindi Kurani duke shndritur mbi llojin njerëzor, zemrat u lulëzuan dhe u bënë të frutshme nëpërmjet dritës së tij, dhe një e vërtetë e ndritshme u prodhua, e cila ishte klasa (*neue*) e besimtarëve. Pastaj për shkak të mbrapshtisë së tyre, disa shpirtëra u prishën, u kalbëzuan përballë asaj drite dhe një e vërtetë helmuese u lind, karakteristika e veçantë e klasës së mohuesve -

jobesimtarëve. Ndërmjet ^{الذین} *el-ledhine*, “të cilët” në këtë vërset dhe asaj (në vërsetin 3) ndodhet gjithashtu një reciprokësi (për shkak se të dyja tregojnë një të vërtetë e cila është e kundërta e tjetrës).

Dije se ashtu si nyja shquese ^{ال} *el*, përemri lidhor përdoret për të shprehur pesë kuptime, më i njohuri i të cilëve është të shprehurit e tij diçka të njohur (*al-ahd*).

^{الذین} *el-ledhine*, “të cilët” këtij aludon për mohuesit e shquar si Ebu Xhehli, Ebu leheb dhe Umejje Ibn Khalef të cilët vdiqën në një gjendje mosbesimi. Prandaj nga kjo anë, vërseti jep njoftim rreth botës së padukshme (është një parashikim i së ardhmes).

Shembujt e kësaj janë shkreptima prej të cilave lind një lloj i mrekullisë prej katër llojeve të mrekullisë ose të paimitueshmërisë që u përket kuptimeve të Kuranit (*el-ixhaz el-manevi*).

Sa për ^{كفروا} *keferu*, “mohojnë, nuk besojnë”, dije se mosbesimi është errësirë, duke u përbërë nga mohimi i diçkaje të sjellur nga profeti a.s.m., pasi të ketë pasë njohje të sigurt për të.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Kurani është prej esencave të fesë, megjithatë ka patur kundërshtime rreth kuptimeve të tij?

Ty do të të thuhej: Në çdo pjesë të Kuranit ndodhen tre fjali (ose në çdo fjalë të Kuranit ndodhen tre çështje):

E para: Kjo është Fjala e Allahut

E dyta: Kuptimi i tij i synuar është e vërteta. Është mosbesim t'i mohosh këto të dyja.

E treta: Kuptimi i tij i synuar është ky.

Në qoftë se kjo fjalia e fundit është e pakundërshtueshme ose e shpjeguar, është *vaxhib* -e detyrueshme- të besosh në të sapo njeriu të informohet për këtë; dhe ta mohosh atë është mosbesim.

Në qoftë se ajo do të ishte e qartë ose është një vërsët që ka një kuptim tjetër të mundshëm, nuk është mohim (*kufr*) ta mohosh atë meqë ai është i hapur për interpretim.

Megjithatë, interpretimi nuk duhet të mbështetet mbi tekat personale. Hadithet e raportuara me unanimitet, janë të njëjtat si vërsetet Kuranore në këtë vështrim, por ama ku ndodhet mohimi i fjalisë (ose i çështjes) së parë me hadithet, këto duhet të shqyrtohen me kujdes e vëmendje. (Domethënë, vërtetësia e hadithit dhe unanimiteti lidhur me të duhet të shqyrtohen me kujdes.)

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Mosbesimi -mohimi- është injorancë, megjithatë në Kuran thuhet:

*"Ithtarët e librit e njohin mjaft mirë atë (Muhammedin a.s.m.) ashtu siç njohin bijtë e tyre,"*² si mund të pajtohen këto dy pohime?

Ty do të të thuhej: Ndodhen dy lloje mosbesimi.

I pari është për shkak të injorancës; një njeri mohon për shkak se ai nuk njeh. *I dyti* është kryeneç; njeriu e di, e njeh por nuk e pranon; është i sigurt por nuk beson; ai e afirmon, e vërteton, por ndërgjegjja e tij nuk nënshtrohet.

Mendo me vëmendje rreth kësaj.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* A ka në zemrën e shejtanit njohje rreth Allahut?

Ty do të të thuhej: Jo, për shkak të gjendjes së tij të bashkëlindur zemra e tij është vazhdimisht e preokupuar me futjen e njerëzve në

² Kuran, 2:146

rrugë të gabuar, dhe mendja e tij vazhdimisht mendon për mosbesimin dhe për ta ngulitur atë tek të tjerët. Ai kurrë nuk pushon së vepruari kështu. Ideja e mosbesimit kurrë nuk e lëshon kokën e tij, që njohja rreth Allahut të mund të vendosej në të.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Mosbesimi -mohimi- është një atribut i zemrës, atëherë si mund të vishet 'zunnari'³ dhe kapelja me strehë, e cila është krahasuar me të, të jenë mosbesim?

Ty do të të thuhej: Sheriati njeh e pranon shenjat e jashtme për çështjet e fshehura; ai madje pranon, i njeh shkaqet e jashtme që nuk kanë arsye (*il-la*) si arsye. Kështu meqenëse brezat e pengojnë për t'u përkulur -për të rënë në ruku- në falje dhe disa kapele pengojnë sexhden e plotë, atëherë ai e vlerëson veshjen e tyre si një arsye për mosbesim. Sepse të dyja ato nënkuptojnë heqjen dorë nga adhurimi dhe imitimin e mosbesimtarëve, duke treguar e shprehur vlerësimin e këndvështrimit të tyre dhe të kombësisë. Kështu, përderisa çështja e fshehur nuk kundërshtohet -nuk hidhet poshtë- në mënyrë vendimtare, gjykimi bëhet në përputhje me shenjat e saj të jashtme.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Në qoftë se nuk kanë paralajmërim, përse njerëzit duhet të mbajnë përgjegjësi?

Ty do të të thuhej: Për shkak të hedhjes poshtë argumentet e tyre dhe justifikimet. (Sepse ata mund të thonë: Ne nuk na është thënë se do të mbanim përgjegjësi, dhe nuk kishim njohuri rreth saj. Dhe kjo do të mund t'i shpëtonte ata prej dënimit).⁴

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Meqenëse mohimi i tyre kryeneç është parashikuar -parathënë- kjo do të thotë se ata janë të ndaluar nga të besuarit, atëherë a nuk është e pamundur për t'i mbajtur ata përgjegjës?

Ty do të të thuhej: As parashikimi, as njohja Hyjnore dhe as dëshira nuk lidhen me mohimin -mosbesimin- e tyre në mënyrë të pavarur e të këputur nga shkak. Përkundrazi, ata janë lidhur me *kufrin* -mohimin- e tyre nëpërmjet dëshirave -vullnetit- të tyre (*ihtijar*).

³ Al-zunnar- një brezare e veshur nga të krishterët e lindjes, hebrenjtë dhe magusët.

⁴ Nursi, Isharatul Ixhaz (Abdul Mexhid) 74

Ndodhet një diskutim i detajuar për këtë në vijim. Dhe për këtë arsye thuhet: Obligimi i (imponuar nga) vullneti (zgjedhja, dëshira) nuk e kundërshton vullnetin”.

• *Në qoftë se ti do të pyesje*: A nuk do të ishte e mundur me arsye që ata të besojnë në vërsetin që deklaroi se ata nuk do të besojnë? Kështu a nuk është kjo një kontradiktë -kundërshti- në shprehje?

Ty do të të thuhej: Ata nuk po urdhërohen që të besojnë në çdo detaje të Kuranit që ajo të bëhej e pamundur.

Pastaj, folja كَفَرُوا “*keferu*” “(të cilët) mohuan” duke qenë në kohën e kryer nënkupton se ata e zgjodhën mosbesimin -mohimin- pasi e vërteta ishte bërë e qartë, prandaj nuk vlen paralajmërimi.

Sa për سَوَاءً “*sevaun*” “është njësoj”, kjo është një metaforë që ka kuptimin dhe shpreh: Paralamërimi yt është si mosparalajmërimi.

Sido që të jetë, e kotë apo të ketë rezultatin e dëshiruar, është njëlloj nëse i këshillon ata apo nuk i këshillon. Domethënë, nuk është e domosdoshme për ty, nuk ka arsye për ty që t’i paralajmërosh apo që të mos i paralajmërosh.

Sa për عَلِيمٌ “*alejhum*”, “për ata, mbi ata”, në këtë është një shenjë se ata do të mbeten e qëndrojnë në tokë, por as nuk do t’i ngrejne kokat e tyre dhe as nuk do t’i vënë vesh fjalës së Urdhëruesit -Udhëheqësit të tyre. Ajo gjithashtu nënkupton: “Por nuk është njëlloj, e njëjta për ty (o Muhammed si t’i këshillosh apo të mos i këshillosh), sepse ti do të kesh shpërblime, mirësi për përcjelljen e mesazhit; vërtet “Detyra e të dërguarit është vetëm që të bëjë të njohur (mesazhin)”⁵.

Sa për اَعِزَّتِهِمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ “*e endhertehum em lem tundhirhum*”, “nëse ti i këshillon (paralajmëron) apo nuk i këshillon” hemzeja اَمْ ‘e’ dhe ‘em’ (ose) këtu janë si shkronja duke shprehur ‘sevaun’ të njëjtën, njëlloj, dhe e

⁵ Kuran, 5:99

mbështesin سَوَاءً “*sevaun*” e parë (në frazën e parë të vërsetit) ose (qëllimi i tyre) është për të drejtuar vëmendjen për tek dy kuptimet e saj që u përmendën lart.

• *Në qoftë se ti do të pyesje*: përse është shprehur kjo ‘njëjtësi’ në formën pyetëse (*suret el-istifham*), (domethënë, ‘E’ e “*endhertehum*”).

Ty do të të thuhej: Në qoftë se ti dëshiron ta zgjosh personin të cilit i adresohesh në mënyrë të hollë e bindëse për faktin se ajo çfarë ai po bën është e kotë, ti duhet ta pyesësh atë, që të tërheqësh vëmendjen e tij për aktin e tij. (Pastaj) ai mund të kalojë me mendje nga akti për tek rezultati i tij dhe ndihet i qetë, i sigurt.

Gjithashtu është një lidhje midis formës pyetëse dhe njëjtësisë, për shkak se pyetja e përmban atë. Sepse përderisa pyetësi e di, është e njëjtë, njëlloj, nëse gjëja, për të cilën ai pyet, ekziston apo nuk ekziston. Për më tepër, shumë shpesh përgjigjja gjithashtu nënkupton njëjtësi.

• *Në qoftë se ti do të pyesje*: përse është shprehur paralajmërimi “*endhertehum*”, “nëse ti i këshillon (paralajmëron), (i ke këshilluar)” në kohën e kryer?

Ty do të të thuhej: që ajo të mund të shpallë: “Ti e ke provuar atë përpara, o Muhammed! Prandaj dije atë që do të ndodhë!”

• *Në qoftë se ti do të pyesje*: Përse e përmendi اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ “*em lem tundhirhum*”, “apo nuk i këshillon” megjithëse padobishmëria -kotësia- e mosparalajmërimit është e qartë?

Ty do të të thuhej: Ashtu si paralajmërimi që mund t’i shkaktoje një personi të shtojë kryeneçësinë e tij, po ashtu qëndrimi i heshtur mund ta nxisë atë të mendonte drejt, në mënyrë të paanshme.

• *Në qoftë se ti do të pyesje*: Përse, ndonëse profeti a.s.m. është edhe përgëzues (sihariques) edhe paralajmërues, ky vërset vetëm paralajmëron dhe frikëson?

Ty do të të thuhej: Për shkak se frikësimi -kërcënimi- është i përshtatshëm për mosbesimin; dhe për shkak se të zmbarsësh dhe të

largosh dëmin është më e preferueshme se sa tërheqja e dobive dhe më e efektshme; dhe për shkak se frikësimi këtu i shkakton imagjinatës të dridhet dhe e bën atë të kuptojë se pas fjalëve لَا يُؤْمِنُونَ “la juëminûne”, “ata nuk do të besojnë” do të përballet me “sidoqë, t’i sihariqosh ata, ose të mos i sihariqosh (është njëlloj për ta)”.

Dije se çdo fjalë ka një kuptim të mirëfilltë dhe një qëllim të fshehur. Kjo fjalë gjithashtu ka qëllime të holla fluturuese, dhe një qëllim që zbulon, i cili është për të lehtësuar vështirësitë e profetit dhe për t’i pakësuar vuajtjen, dhe për ta ngushëlluar atë dhe për ta këshilluar që të ndjekë profetët e mëparshëm. Sepse shumica qenë të adresuar ashtu si ky adresim. Madje Nuhu a.s. tha pasi mori një adresim të tillë: “...Zoti im! Mos lër asnjë prej mosbesimtarëve mbi tokë!”⁶

Pastaj, për shkak se vërsetet e Kuranit u ngjasojnë pasqyrave reflektuese ndërsjelltas, reciprokisht, dhe tregimet e profetëve janë si një aureolë rreth hënës, ato shikojnë gjendjen e profetit a.s.m.; është sikur kjo pjesë të thonte: “ky është një ligj natyror Hyjnor që duhet me iu bindur”.

Duke e pasë bërë këtë analizë, dije se me të gjitha pjesët e tyre ky vërset dhe tjetri deri tek وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ “ve lehum adhabun adhim”, “Për ta do të ketë ndëshkim të madh” janë shprehur kështu që ato të tregojnë e nënkuptojnë neverinë e mosbesimit dhe përçmimin e tij, dhe për të shkaktuar urrejtje -krupë- ndaj tij dhe për t’u përfrikësuar prej tij në mënyrë të nënkuptuar, dhe për t’i poshtëruar mosbesimtarët, për t’i shënuar -dalluar- për t’i trembur të tjerët prej tij, dhe për t’i kërcënuar ata. Me fjalët e tyre këto vërsete shpallin se mosbesimi është një fatkeqësi e tmerrshme, humbja e mirësive të mëdha, fillimi, shenjat e para të dhimbjeve të forta, dhe zhdukja e kënaqësive të larta.

Ato deklarojnë në mënyrë të qartë se mosbesimi është më e neveritshmja e gjërave dhe më e dëmshmja e tyre, sa vijon:

Nëpërmjet frazës كَفَرُوا “keferû”, “mohuan” në vend të لَمْ يُؤْمِنُوا “lem juëminûu”, “nuk besuan” tregon se për shkak të mungesës së besimit të

⁶ Kuran, 72:26

tyre ata kanë rënë në errësirën e mosbesimit, i cili është një fatkeqësi që prish pikërisht substancën e shpirtit të njeriut, dhe nënkupton se ai është burimi i vuajtjeve.

Dhe nëpërmjet frazës لَا يُؤْمِنُونَ “la juëminûne”, “nuk besojnë” në vend të لَا يَتْرُكُونَ الْكُفْرَ “la jetrukûne el-kufr”, “nuk e lënë mohimin” tregon se për shkak të kësaj humbje ata kanë humbur besimin e tyre, i cili është burimi i të gjitha lumturive.

Me frazën خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ “Khateme All-llahu ala kulubihim”, “All-llahu ka vulosur zemrat e tyre” tregon se duke u bërë mosbesues, zemrat dhe ndërgjegjjet e tyre, të cilat marrin jetë, gëzim, lumturi dhe arrijnë plotësim vetëm se nëpërmjet manifestimit të të vërtetave Hyjnore nëpërmjet dritës së besimit, bëhen si ndërtesa të rrënuara të shkretuara dhe si luzim, vend i mbushur me parazitë e me gjëra të dëmshme.

Kështu dyert e tyre janë të mbyllura e të vulosura, dhe ata janë të shmangur. Ata janë lënë për akrepa, gjarpërinj e kuçedra.

Me frazën وَعَلَى سَمْعِهِمْ “ve ala sem’ihim” “dhe dëgjimin e tyre”, ai tregon se për shkak të mosbesimit të tyre ata kanë humbur mirësinë e madhe të dëgjimit, sepse kur drita e besimit -ndriçon- vazhdimisht prapa dhe informon veshin e tij, ai preket nga thirrjet e të gjithë botës dhe kupton klithmat e qënieve të saj. Ai dëgjon britmat e universit dhe kupton tesbihatet e tij. Madje, kur veshi dëgjon ligjëratën Hyjnore në rënkimin e erës që fryn, krismën e rrufesë gjëmimtare të resë, refrenet -meloditë- e valëve të detit, britmat e kërcitjes së gurëve, kërcitjen e rënies së shiut, dhe këngët e zogjve cicëruës, dhe kupton tesbihatet e tyre të larta, universi bëhet një orkestër e madhe për të. Ajo shkakton në zemrën e tij një brengë të lartësuar dhe zgjon pasionin -mallëngjimin- në shpirtin e tij. Ai ndjehet i dëshpëruar tek kujtimi i shokëve dhe i të dashurve të tij, por ai është një dëshpërim i kënaqshëm tek mungesa e tyre. Nuk është se ai nuk ka shokë, të dashur, kështu ai është i turbulluar. Por kur veshi bllokohet nga mosbesimi, ai bëhet i shurdhët për këto zëra, tinguj të kënaqshëm dhe ai nuk dëgjon asgjë prej universit përveç vajtimeve të zisë dhe qarjeve të vdekjes. Kjo shkakton në zemrën e tij brengën prekëse të jetimit; domethënë, mungesën e të

dashurve; dhe vetminë e syrgjynosjes, domethënë, të qenurit pa pronar apo kujdestar. Për këtë arsye sheriati i gjykon si të ligjshme, të lejueshme disa tinguj -zëra që zgjojnë një dashuri- mallëngjim të lartësuar dhe një melankoli dashurie, dhe ai e shpall të paligjshme çdo gjë që prodhon emocione epsharake dhe një brengë të shumëvujtur jetimi. Dhe atë që sheriati nuk e specifikon për ty, gjykoje vetë sipas efektit që ato kanë në shpirtin dhe në ndërgjegjjen tënde.

Fraza *وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ* “*ve alâ ebsârihim Gishâvetun*” “dhe në sy kanë perde (e nuk shohin)” aludon për humbjen e një mirësie të madhe për shkak të mosbesimit të tyre. Sepse kur syri ndriçohet me dritën e besimit duke banuar prapa bebes së tij, drita e ndihmon dhe e lëviz, e shtyn përpara, dhe i gjithë universi bëhet si një kopsht për të i zbukuruar me lule e huri.

Bebja e syrit bëhet një bletë duke fluturuar andej këtej duke mbledhur prej atyre luleve lëngun -esencën- e reflektimit, mendimit, familjaritetit, shoqërimit, dashurisë, dhe të përgëzimit -urimit.

Ajo e merr peshën e saj; e cila në ndërgjegjje transformohet në mjaltin e plotësimeve.

Por, në qoftë se, ruajna Zot, syri bëhet i zbehtë, i mekët dhe i shuar nëpërmjet mosbesimit, bota bëhet një burg në shikimin e tij, të vërtetat e saj fshihen prej tij, dhe universi bëhet një vend i shkretuar, duke i shkaktuar një dhimbje të thellë zemrës saqë e përmbys krejtësisht ndërgjegjjen.

Për më tepër, me frazën *وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ* “*ve lehum adhâbun Adhimun*” “Për ta do të ketë ndëshkim të madh” tregon një frut të pemës së Zekkumit të *kufrit* -mosbesimit- në botën tjetër, i cili është dënimi i Xhehennemit dhe ndëshkimi i tmerrshëm i zemërimit Hyjnor.

Ndërsa *لَا يُؤْمِنُونَ* “*lâ juëminûne*” “nuk besojnë” mbështet *سَوَاءٌ* “*sewâun*” ‘është njësoj’ duke shpjeguar mënyrën e njëjtësisë.

* * *

VËRSETI 7

خَتَمَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ وَعَلَىٰ
أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

Khateme All-llahu alâ kulubihim ve alâ sem'ihim ve alâ ebsârihim Gishâvetun ve lehum adhâbun Adhimun.

All-llahu ka vulosur (ka vënë vulën mbi) zemrat dhe dëgjimin e tyre, dhe në sy kanë perde (e nuk shohin). Për ta do të ketë ndëshkim të madh.

Shqyrtoje këtë: Në këtë pikë ne duhet të qëndrojmë për të dëgjuar se çfarë thonë dijetarët e *kelamit*, sepse një betejë e ashpër është zvilluar rreth këtij vërsiti ndërmjet Mu'ëtezilitëve, Xheberitëve dhe Sunitëve -Ehli Sunneh vel-xhemah. Luftëra si kjo kanë tërhequr vëmendjen e vëzhguesve. Prandaj është e përshtatshme për të përmendur themelet -argumentet- kryesore me qëllim që të mund të përfitohet prej tyre. (Atëherë do të shihet se) shkolla sunite është rruga e drejtë, ndërsa të tjerat veç saj kalojnë ose në tepri ‘*ifrat*’ ose në mangësi ‘*tefrit*’.

I pari: Është vërtetuar se “Nuk ka veprues të efektshëm në univers përveç Allahut”. Atëherë nuk ka delegim fuqie -dhënie e pushtetit për të vepruar, përfaqësim.¹

I dyti: “Allahu është i Gjithurtë”, kështu që thevabi -shpërblimi- dhe ndëshkimi nuk janë të kota apo pa urtësi. Prandaj nuk ka shtrëngim -detyrim. Ashtu si Uniteti Hyjnor -*teuhid*- që i godet Muëtezilitët në kraharor, po ashtu Allahu xh.sh. duke qenë i lirë prej elementeve antropomorfik (*tenzih*) u jep xheberitëve një goditje në gojë.

¹ Ashtu siç pohojnë muëtezilitët se njeriu i krijon vetë veprat e tij.

I treti: Çdo gjë ka dy aspekte: Aspektin e jashtëm (*mulkiyyeh*), i cili ndonjëherë është i mirë dhe ndonjëherë është i keq. Forma të ndryshme ndërhyjnë -futen- në të me radhë, si ana e pasme e pasqyrës.

Aspekti i brendshëm (*melekiyyeh*) shikon e orientohet tek Krijuesi. Ai është transparent -i tejdukshëm- në çdo gjë, si ana e përparme -fytyra- e pasqyrës.

Kështu krijimi i së keqes -shëmtuarës- nuk është e keqe, sepse krijimi i saj për sa ka të bëjë me anën e brendshme (*melekiyyeh*) është e mirë. Krijimi i së keqes është për të plotësuar të mirën, prandaj në mënyrë indirekte ajo është e mirë. Atëherë mos u kushto vëmendje argumenteve të rreme -mashtuese- të Muëtezilitëve.

I katërti: *El-Hasil bil masdar*² është pasoja e emrit foljor, ashtu si vdekja (*El-hasil bil masdar*) që është pasoja e vrasjes (*katl*- emër foljor) dhe si dhimbja (*el-hasil bil masdar*) që është pasoja e një goditjeje (*darb*-emër foljor). *El-Hasil bil masdar*, pasoja e një emri foljor është diçka e fiksuar, e krijuar, e pajetë (pa gjallëri), dhe atributet nuk mund ta kenë prejardhjen prej tij.³

Sa për emrin foljor, ai është i fituar (*meksub*), relativ (*nisbiyy*) dhe hipotetik (*itibariyy*) dhe atributet mund ta kenë prejardhjen prej tij. Kështu, Krijuesi i vrasjes (*katl*) nuk mund të jetë vrasësi (*ka'til*). Prandaj lëri Muëtezilitët të zhytur në bisedën e tyre të kotë e pa seriozitet.

I pesti: Aktet e jashtme -të dukshme- janë përgjithësisht rezultati i radhës -njëpasnjëshmërisë- së akteve që përfundojnë në prirjen e njeriut (*mejelan*), e cila quhet vullnet (*el-xhuz el ihtijari*). Dhe rreth këtij themeli e kësaj pike vërtiten debatet e diskutimet.

I gjashti: Është praktika -zakoni- i Allahut xh.sh. që vullneti -dëshira- e Tij universale të shikojë vullnetin -dëshirën- e pjesshme të robit të Tij. (Domethënë, ajo manifestohet në përputhje me dëshirën e robit), kështu nuk ka shtrëngim, detyrim.

² Si dhimbja dhe vdekja që ndodhin -shkaktohen, rezultojnë- nëpërmjet goditjes dhe vrasjes.

³ Domethënë, pjesorja aktive nuk mund ta ketë prejardhjen nga diçka e pajetë (xhamid), ashtu siç është e mirënjohur në gramatikë (*ilm el sarf*).

I shtati: Njohja është e varur nga gjëja e njohur; gjëja e njohur nuk është e varur nga njohja, përndryshe ai do të ishte një argument rrotullor (rrethor). (Nuk e ndjek atë gjëja e njohur që të rrotullohet, kështu njeriu nuk mund të kërkojë shfajësime lidhur me (ose të mos pranojë përgjegjësi për) aktet e tij duke ua atribuar shkallën dhe masën e tyre Kaderit Hyjnor (duke pretenduar se ato janë paracaktuar).

I teti: Krijimi i *El-hasil bil masdar* është i varur nga 'fitimi' i emrit foljor -*masdar*- nëpërmjet funksionimit të ligjeve Hyjnore në univers (*a'datull-llahi te'ala*) në përputhje me kushtet që Ai ka vendosur për të. Dhe bërthama dhe forca jetike në fitimin e emrit foljor është prirja (*mejelan*), dhe kur kjo zgjidhet, thelbi -nya- e çështjes zgjidhet.

E nënta: Preferenca (diçka duke qenë e preferuar) pa një shkak apo atribut që ta shkaktojë atë është e pamundur, por zgjedhja pa një shkak apo atribut që ta shkaktojë atë nuk është e pamundur. Kështu asnjë qëllim (*garad*) apo shkak (*i'l-leh*) nuk është i domosdoshëm në aktet e Allahut xh.sh.; vepruesi i vetëm me zgjedhje (*muraxh-xhih*) është vullneti i Tij.

I dhjeti: Një çështje ekzistuese domosdoshmërisht duhet të ketë një veprues të efektshëm (*mueth-thir*) (për ta sjellë atë në ekzistencë), përndryshe do të ishte e domosdoshme preferenca pa një shkak apo atribut që ta shkaktojë atë, gjë e cila është e pamundur, siç u tregua lart. Megjithatë një çështje teorike (*i'tibari*) (si vullneti njerëzor dhe prirja) mund të specifikohet (*tehas-sus*) pa një specifikues (*muhas-sis*); kjo nuk është domosdoshmërisht e pamundur. (Domethënë, meqenëse prirjet e njeriut nuk kanë një ekzistencë të jashtme, ato nuk kërkojnë një shkak.)

I njëmbëdhjeti: Një qenie duhet të jetë e domosdoshme që të vijë në ekzistencë; domethënë, një gjë nuk mund të vijë në ekzistencë në qoftë se ekzistenca e saj nuk është e domosdoshme; ekzistenca e saj bëhet e domosdoshme vetëm mbi lidhjen e dy dëshirave (vullneteve), dëshirës universale dhe dëshirës së pjesshme; dhe atëherë ajo ka ekzistencë menjëherë, në çast. Por gjërat teorike mund të jenë të preferueshme (*terexh-xhuh*) dhe mund të specifikohen pa arritur shkallën e domosdoshmërisë, kështu kjo nuk bën të domosdoshme një qenie të mundshme duke ardhur në ekzistencë pa një veprues të efektshëm (*mueth-thir*).

I dymbëdhjeti: Njohja se një gjë ekziston nuk bën të domosdoshme njohjen e natyrës së saj; dhe mungesa e një njohjeje të tillë nuk bën të domosdoshme mosekzistencën e saj. Kështu, paaftësia për të përcaktuar natyrën e vërtetë të vullnetit -dëshirës- nuk e kundërshton ekzistencën e saj të sigurt.

Në qoftë se ti i ke kapur e kuptuar këto parime, dëgjoje tani atë që do të thuhet: Ne sunitët, *Ehli es-sunneh vel xhemaah*, themi: O muëtezilitë! Robi (i Allahut) nuk është krijuesi i *hasil bil masdar*; domethënë, nuk është krijuesi i rezultateve të akteve të tij. Ai është vetëm *masdar* ose burim i akteve të tij.

(Robi nuk ka në dorë veçse fitimin). Sepse nuk ka veprues efektiv në ekzistencë përveç Allahut”.

Uniteti Hyjnor -*teuhid*- e bën të domosdoshme këtë. Pastaj ne themi për xheberitët: Njeriu nuk është i detyruar -nën detyrim- sepse ai ka dëshirë të pjesshme -vullnet të lirë- (*xhuz'ë, ihtijarij*), sepse Allahu është i Gjithurtë. Për më tepër, Qënia e Allahut i përjashtuar nga të gjitha defektet e mangësitë e bën të domosdoshme këtë.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Sa herë që të zbërthehet dëshira e njeriut, (të analizohet e t'i bëhet autopsia), e vetmja gjë që shfaqet prej saj është paracaktimi (*el-xhebr*)?

Ty do të të thuhej:

Së pari: Ndërgjegjja dhe natyra e brendaqenësishme që të dyja dëshmojnë për diçka të pakapshme që i dallon midis një çështjeje të vullnetshme dhe një çështjeje të detyrueshme, dhe ekzistenca e së cilës është e sigurtë. Por ne nuk jemi në gabim në qoftë se nuk mund ta përcaktojmë a përkufizojmë atë.

Së dyti: Ne themi se në qoftë se prirja (*mejelan*) është diçka ekzistuese, -ashtu siç pretendojnë Asharitë- atëherë zgjidhja -vendosja- për të do të ishte se ajo është një çështje teorike dhe i përket njeriut. (Domethënë, duke ndryshuar nga njëri akt për tek një tjetër). Por në qoftë se prirja është një çështje teorike -ashtu siç thonë materialistët- atëherë ekzistenca e saj (*thubut*) dhe qënia e saj e specifikuar (*tehas'sus*) nuk kërkojnë një shkak të domosdoshëm (*el-il-letul-tammetul muxhibeh*), (meqë nuk mbetet nevoja për dëshirë universale).

(Domethënë, shumë shpesh asnjë veprim nuk ndodh me ndodhjen e prirjes. Kështu, nuk ka detyrim.) Mendo rreth kësaj me kujdes!

Shkurtazi: El *Hasil bil Masdar* është i varur në përputhje me ligjet e praktikës Hyjnore në Univers, tek *Masdari* ose burimi, baza e të cilit është prirja (*mejelan*). As vetë prirja -apo vendosja në të- nuk kanë ekzistencë (të jashtme) që duke u aplikuar kjo mënyrë apo ajo, ajo duhej të ishte një qenie e mundshme dhe t'i duhej një veprues efektiv, apo që duhej të kishte qenë preferenca pa diçka që ta shkaktonte. Gjithashtu, as prirja dhe as vendosja -dispozicioni i saj- nuk janë mosekzistuese që të mos ishin përgjegjëse për qënien një kusht për krijimin e *El-Hasil bil Masdar*, ose një shkak për shpërbllim apo ndëshkim.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* A nuk e shkulim dhe a nuk e zhdukim Njohja e Parapërrjetshme dhe Vullneti i Parapërrjetshëm vullnetin e lirë?

Ty do të të thuhej: Njohja e një akti të vullnetshëm nuk e mohan vullnetin. (Sepse vepruesi efektiv është fuqia dhe jo njohja, që është e varur nga gjëja e njohur.)

Gjithashtu, njohja e parapërrjetshme është gjithëpërfshirëse si qielli, ajo nuk është fillimi i një zinxhiri apo pikënisja e kohës së shkuar që efektet -pasojat- t'i atribuoheshin gabimisht asaj duke shpërfillur -duke mos marrë parasysh- shkaqet e tyre.

Gjithashtu, njohja është e varur nga gjëja e njohur -domethënë, (e varur) nga si është gjëja e njohur. Njohja gjithashtu e rrethon -e përfshin atë- kështu masa dhe kriteri i gjësë së njohur nuk bazohen mbi parimet e Kaderit Hyjnor.

Gjithashtu, Vullneti Hyjnor nuk lidhet vetëm me pasojën një herë dhe me shkakun një herë tjetër, duke i bërë vullnetin dhe shkakun të paefektshëm e të padobishëm; përkundrazi ai lidhet njëherësh me pasojën dhe shkakun e saj. Si rrjedhojë e kësaj, në qoftë se për shembull, një person vret një tjetër me një pushkë, dhe pastaj ne do të supozonim mungesën e shkakut dhe të gjuajtjes, a do të kishte vdekur ai person në atë moment apo jo?

Xheberitët thonë: Ai do të kishte vdekur dhe në qoftë se nuk do të kishte qenë vlarë. Sepse ata pohojnë se vullneti Hyjnor i trajton

shkakun dhe pasojën veç e veç, ndarazi, dhe se ndodhet një ndarje midis tyre.

Muëtezilitët thonë: Ai nuk do të kishte vdekur. Sepse sipas tyre është e lejueshme që pasoja (ajo që u synua) mund të mbetet prapa Vullnetit Hyjnor.

Sa për sunitët, Ehli es-Sunneh vel-xhemaah, ata thonë: Ne e ndërpresim (diskutimin dhe) rrimë të heshtur sepse të supozosh mungesën e ndonjë shkaku bën të domosdoshëm supozimin se vullneti Hyjnor dhe njohja Hyjnore nuk janë të lidhura me pasojën. Ndërkohë që Vullneti dhe njohja i shikojnë ato njëherësh së bashku. Ky supozim i rremë bën të domosdoshme një pamundësi. Mendo rreth kësaj me vëmendje!

* * *

NJË PARATHËNIE E DYTË

Shqyrtoje këtë: Natyralistët thonë se shkaqet kanë një efekt të vërtetë. Zoroastrianët thonë se e keqja ka një krijues tjetër, dhe Muëtezilitët pranojnë se qëniet e gjalla i krijojnë vetë aktet e tyre të vullnetshme. Të trija këto bazohen mbi një ide të rreme e të mashtruar, ato janë thjesht një gabim i pastër, janë një tejkalim i limitit, dhe janë analogji të rreme që i kanë mashtruar -ata njerëz- dhe i kanë çudhëzuar. Sepse duke vazhduar prej këtyre pohimeve ata e kanë deklaruar Allahun të lirë prej elementëve antropomorfikë (*tenzih*), ose kështu ata e supozuan, dhe kanë rënë në kurthet e shirkut -të përshkruarit ortakë me Zotin xh.sh..

Në qoftë se dëshiron të mësosh detajet, dëgjoji çështjet e mëposhtme, të cilat gjithashtu i largojnë mashtrimet e tyre.

E para: Ashtu si dëgjimi i njeriut, ligjërimi, vështrimi dhe mendimi i tij që të gjitha janë të pjesshme, dhe ai mund t'i marrë gjërat vetëm një në një herë me radhë; po ashtu aspirata e tij është e pjesshme dhe ai mund ta preokupojë vetveten me gjërat veçse me radhë (me ndërresa).

E dyta: Vlera e njeriut është në përpjesëtim e harmoni me atë që është. Dhe ajo çfarë ai është ka vlerë me shkallën e aspiratës së tij. Dhe aspiratat e tij janë të vlefshme në lidhje me rëndësinë e qëllimeve të cilave ai ua ka përkushtuar vetveten.

E treta: Njeriu e asgjëson vetveten tek cilado gjë që të orientohet dhe tek e cila drejton vëmendjen dhe burgoset në të. Për shkak të kësaj, ju e shikoni se në jetët e tyre të përditshme, njerëzit nuk ua atribuojnë gjërat e ulëta dhe çështjet e pjesshme e të papërfillshme personave të mëdhenj e të lartë, por shkaqeve dhe ndërmjetësive. Ata supozojnë se kjo do të ishte e papërshtatshme për dinjitetin e tyre që ata të preokupoheshin me gjëra të pjesshme dhe se nuk do ta ulnin veten tek gjëra të tilla, dhe as nuk do t'i harxhonin përpjekjet e tyre mbi gjëra që s'kanë rezultat; vogëloma të tilla do të ishin të pabarabarta me ambiciet e tyre të gjëra.

E katërta: Është karakteristikë e njeriut se kur ai reflekton mbi diçka me qëllim që ta peshojë atë, ai para së gjithash kërkon kriterin për të dhe lidhjet dhe parimet e saja në veten e tij; pastaj në bijtë e llojit

të tij -në qëniet e tjera humane; dhe në qoftë se ai nuk mund t'i gjejë ato atje, në qëniet e tjera të mundshme përreth tij.

Madje kur ai shqyrton rreth Ekzistuesit të Vetëm të domosdoshëm, i Cili kurrseksi dhe në asnjë mënyrë nuk u ngjason qënieve të mundshme, aftësia e tij hamendësuese (*el-kuvvet el-wahima*) e detyron atë që ta marrë mashtrimin e keq të lartëpërmendur si parimin e tij, dhe ta përdorë atë analogji mashtruese si një teleskop; ndonëse Autori - Krijuesi- xh.sh. nuk mund të vëzhgohet nga kjo pikë, sepse fuqia e Tij nuk mund të përkufizohet.

E pesta: Fuqia e Tij, njohja dhe vullneti i Tij xh.sh. janë si drita e Diellit - “*Dhe për Allahun është më i larti krahasim*”. Ato përfshijnë gjithçka dhe i rrethojnë të gjitha gjërat. Ato nuk mund të përkufizohen dhe as të krahasohen me ndonjë gjë. Ashtu siç shikojnë (*ta'al luk*) ato më të madhen e gjërave, si Fronin Hyjnor, po ashtu ato shikojnë edhe më të voglën e tyre, si atomin. Dhe ato ashtu siç krijojnë diellin dhe hënën, po ashtu ato krijojnë sytë e pleshtit e të harrjes. Dhe ashtu siç kanë vendosur ato rregullin e lartë të universit, po ashtu ato vendosin një rregull -sistem- të hollë në zorrët e organizmave mikroskopikë. Dhe ato ashtu siç i kanë lidhur së bashku trupat qiellorë dhe yjet e varura pezull (në hapësirë) me ligjin e Tij të njohur si graviteti, po ashtu ato vendosin në rregull grimcat e vogëla nëpërmjet një ligji të njëpasnjëshëm, si shembuj infinitezimale (pambarimisht të vegjël) të tyre. Nëpërmjet ndërhyrjes së pafuqisë, shkallët e ndryshme ndodhin në fuqi. Kështu të gjitha gjërat janë të barabarta përpara fuqisë së të Vetmit Unik për të Cilin pafuqia është e pamundur. Sepse pafuqia është e kundërta e Fuqisë Esenciale.

E gjashta: Fuqia Hyjnore shikon së pari (*teal-luk*) tek fytyra e brendshme (*melekitijeh*) e gjërave, dhe kjo në të gjitha gjërat është transparente dhe e bukur, ashtu siç u diskutua. Po, Krijuesi xh.sh. ashtu siç e bëri fytyrën e diellit të shndritshme e të shkëlqyeshme dhe fytyrën e hënës të shkëlqyer, me dritë; po ashtu Ai xh.sh. e bëri fytyrën e brendshme të natës dhe të reve të bukura dhe të ndritshme.

E shtata: Mendja njerëzore nuk e ka gjërësinë dhe rrezin për të matur madhësinë e Allahut xh.sh., për të peshuar plotësitë e Tij, apo për të vlerësuar e gjykuar atributet e Tij. Kjo nuk është e mundur veçse

në një drejtim.⁴ Ato mund të vlerësohen vetëm nga shumica e përgjithshme e artifakteve të Tij, dhe nga ajo që manifestohet prej të gjitha veprave të Tij, dhe nga ajo që mund të përmblihet prej të gjitha akteve të Tij. Po, një atom mund të jetë vetëm një pasqyrë, dhe jo masë -njësi matjeje.

Në qoftë se ti i ke kuptuar këto çështje, dije se Ekzistuesi i Vetëm i domosdoshëm xh.sh. nuk mund të krahasohet me qëniet e mundshme, sepse ndryshimi është aq i madh si nga toka për tek plejadat. A nuk i shikon ti Natyralistët, Mu'ëtezilitët dhe zoroastrianët -mexhusët- që për shkak të sundimit të fuqisë të tyre të imagjinatës së rreme e mashtruese me këtë krahasim në mendjet e tyre, ata u atribuon një efekt real shkaqeve, dhe krijimin e akteve krijesave të gjalla, dhe krijimin e të keqes dikujt tjetër veç Allahut xh.sh.? Me iluzionet dhe imagjinatat e tyre ata pyetën se, si me madhësinë e Tij, me lartësinë dhe me qënien e Tij i lirë prej të gjitha të metave e mangësive (*tenez-zuh*), Allahu xh.sh. do të zbriste e ulej për t'i -krijuar- këto çështje të ulëta e gjëra të shëmtuara. U zhdukshin ata! Si ata e lidhën mendjen e tyre me një iluzion -mashtim- të tillë të dobët? Por sa keq! Ky iluzion ka sunduar edhe mbi besimtarin gjithashtu nga aspekti i vesveses -pëshpëritjes djallëzore. Prandaj, ji i kujdesshëm për t'iu shmangur!

Tani, sa për analizimin e fjalëve të këtij vërseti dhe pozicionimin e tyre:

Dije se, fakti që **ختم** *Khatame*, ‘*ka vulosur*’ është e lidhur me **لَا يُؤْمِنُونَ** ‘*la juëminúne*’, ‘*nuk besojnë*’ dhe që vjen -menjëherë- pas kësaj, është si të bërit e ndëshkimit pasojën e veprimt, sikur ajo të thonte, “meqenëse ata i kanë prishur zgjedhjet -vullnetet e lirë- të tyre dhe nuk besuan, ata u ndëshkuan me vulosjen dhe bllokimin e zemrave të tyre.”

Fjalët **ختم** “*Khatame*”, “*ka vulosur*” gjithashtu tregojnë një metaforë të përbërë, e cila aludon për krahasime parabolike (me shembëlltyra, alegori) si një figurë -letrare- (*uslub temthili*), e cila -me radhë- shpreh

⁴ Domethënë mendja e njeriut mund t'i përfshijë Atributet Hyjnore veçse në atë shkallë që një person mund të fitojë njohuri për to nëpërmjet vëzhgimit të veprave Hyjnore.

një proverbë duke pikturuar e përshkruar çudhëzimin e tyre, sepse ajo çfarë ajo shpreh e tregon është e vërteta duke u penguar nga depërtimi në zemër.

Termi ختم *“khatem”* *“Vulos, të vulosurit”* e portretizon, e përshkruan zemrën si një shtëpi të ndërtuar nga Allahu xh.sh. që ajo të jetë një thesar plotë xhevahirë. Por për shkak të keqpërdorimit të zgjedhjes -vullnetit të lirë- ajo është bërë e prishur dhe e kalbëzuar, dhe çfarë ajo përmban është helmuese; kështu ajo është mbyllur e vulosur, për ta bërë të shmangur.

Sa për fjalën الله *“Allah”*, dije se përdorimi i (emrit të përveçëm në vend të përemrit të vetës së parë) do të thotë dhe shpreh një kthim (iltifat) nga veta e parë për tek e treta. Kjo përmban një pikë të hollë që

i përket lidhjes së synuar -bin-nijjeh- të fjalës *“Allah”* me لَا يُؤْمِنُونَ *“la juëminûne”*, *“(ata) nuk besojnë”*; unë dua të them se e nënkuptuara në Allah tregon kuptimin e hollë vijues: kur drita e njohjes së Allahut u erdhi atyre, ata nuk e hapën derën e zemrave të tyre për të, kështu Ai u largua me zemërim prej tyre dhe e mbylli derën mbi ta.

Përdorimi i عَلَى *“alâ”*, *“mbi, në”* me foljen kalimtare ختم: عَلَى *“khatama”*, *“vulosi, ka vulosur”* sugjeron se folja përfshin kuptimin e vulosjes -damkosjes, sikur ajo të thonte: Allahu ka vënë vulosjen mbi zemrat e tyre, duke i damkosur e duke u vënë shenjë atyre që melekët t'i shohin ato. Gjithashtu عَلَى *“alâ”*, *“mbi, në”* sugjeron se është dera e lartë e zemrës që është bllokuar, dhe jo dera e saj e ulët e cila shikon tek kjo dynja.

Fjala *“kulûbihim”*, dhe (Allahu ka vënë vulën mbi) zemrat e tyre paraprin dëgjimin dhe shikimin për shkak se ajo është vendi i besimit, dhe për shkak se dëshmitë e para të Autorit manifestohen prej konsultimit të zemrës me vetveten, dhe nga ndërgjegjja duke iu referuar gjendjes së saj të natyrshme. Sepse kur një person konsultohet me vetveten, ai ndjen një pafuqi të fortë gjë e cila e shtyn atë të kërkojë një pikë mbështetjeje, dhe ai sheh nevojën e tij të bujshme për të përmbushur

shpresat e tij dhe detyrohet të gjejë një burim ndihmeje. Por nuk gjendet as mbështetje dhe as ndihmë veçse në besim.

Ajo çfarë synohet me zemrën është aftësia e hollë Hyjnore -dhe jo copa e mishit që ka formën si një boçe pishe- emocionet e së cilës manifestohen në ndërgjegjje dhe mendimet e së cilës reflektohen në mendje. Termi *“zemër”* tregon se aftësia e hollë Hyjnore është për dimensionet shpirtërore të njeriut, si copa e mishit në formën e boçes së pishës që është për trupin.

Sepse ashtu si zemra fizike që është një makineri jetike që shpërndan e çon ujin e jetës tek të gjitha pjesët e trupit, dhe në qoftë se ajo do të bllokohej apo do të pushonte nga aktiviteti, (jeta largohet dhe) trupi ngrin, mpihet; po ashtu aftësia e hollë e brendshme shpërndan, jep dritën e jetës së vërtetë tek të gjitha pjesët e trupit të përbërë nga aspektet shpirtërore të njeriut, dhe nga gjendjet e tij (mendore), dhe nga shpresat. Dhe në qoftë se -Ruajna Zot!- drita e besimit do të shuhej, qënia e tij, me të cilën ai lufton me universin, bëhet si një fantazmë e palëvizshme e errët në tërësinë e saj.

Sa për وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ *“ve alâ sem'ihim”*, *“dhe (Allahu ka vënë vulën mbi) dëgjimin e tyre”*...

Përsëritja e عَلَى *“alâ”*, *“mbi, në”* tregon se dëshmitë e secilës -aftësi- janë të pavarura. Sepse zemra (tregon Allahun) me dëshmitë e intelektit dhe të ndërgjegjjes, dhe dëgjimi (e tregon Atë) me dëshmitë nga Kurani dhe hadithi (*naklij*) dhe nga bota e jashtme. Përsëritja e saj gjithashtu aludon se vulosja e dëgjimit nuk është e të njëjtit lloj si vulosja e zemrës.

Për më tepër, qënia e ‘dëgjimit’ në numrin njëjës pavarësisht pasjes shumësa në të dyja anët e saj (domethënë, zemra dhe sytë) është një shembull i thukëtisë, dhe gjithashtu përmban disa shenja:

Ajo aludon se si një emër foljor, (akti i) dëgjimit (*sem*) (kryhet me veshin, i cili) nuk ka mbulesë (si një qepallë, kapak i syrit); dhe se ai i cili bën të dëgjojë (*musmi*) është njëjës; dhe se ajo që dëgjohet (*mes'muë*) nga secili person është njëjës; dhe se një person dëgjon një gjë në një kohë. Dhe ajo aludon se pjesëmarrja e të gjithë atyre që

dëgjojnë, sikur veshët e atyre janë bashkuar duke u bërë një; dhe se unioni -bashkimi- i komunitetit dhe personifikimi i tij, gjë e cila e bën njeriun të imagjinojë se aftësia e tij e dëgjimit është njëjës; dhe se dëgjimi i një personi ndonjë gjë do t'i mjaftonte komunitetit. Për shkak të këtyre pikave, elokuenca e kërkoj 'dëgjimin' të jetë në njëjës. Ndërsa gjërat që u përkasin zemrave dhe syve janë të ndryshme, dhe mënyrat e tyre janë të ndryshme; dhe dëshmitë e tyre ndryshojnë, dhe ato marrin instruktim prej gjërash të ndryshme, dhe gjërat që i nxisin e i shtynjë ato janë të ndryshme. Për këto arsye njëjësi ndërhyr midis dy shumësve. Zemra ndiqet nga dëgjimi për shkak se dëgjimi formon karakterin e zemrës (domethënë, informacioni i arrin zemrës kryesisht nëpërmjet kanalit të veshit), dhe ai është më i afërti me të. Gjithashtu, dëgjimi i ngjason zemrës në atë që ai merr informacion nga gjashtë drejtime, (nga të gjitha anët, ndërsa sytë shikojnë vetëm para).

Sa për وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ “*ve alā ebsàrihim Gishàvetun*, “dhe në sytë e tyre kanë perde (e nuk shohin)”, dije se ndryshimi i stilit, domethënë, zgjedhja e një fjalie emërore, tregon se në dallim (në kundërshtim) me kopshtet e dëgjimit dhe të zemrës, të cilët ripërtërihen vazhdimisht, kopshtet e syve, prej të cilëve ato mbledhin dëshmi, janë të qëndrueshëm e të vazhdueshëm.

Duke ia atribuar vulosjen Allahut xh.sh. dhe jo mbulimit -perdesë syve, kjo sugjeron se vulosja është ndëshkim për atë që ata kanë fituar, ndërsa mbulimi -perdja- është prej aktit të tyre.

Gjithashtu ajo është një shenjë se në fillim lidhur me dëgjimin dhe zemrën ka zgjedhje, ndërsa lidhur me shikimin, në fillim, ndodhet detyrim; domethënë, ka zgjedhje vetëm për zgjatjen e mbylljes së syve të njeriut.

Termi غِشَاوَةٌ “*Gishàveti*” “mbulim-perde” tregon se sytë shikojnë vetëm në një drejtim. Dhe përdorimi i trajtës së pashquar është për të treguar këtë; domethënë, shkaku i verbimit nuk është i njohur që të mund të shmanget.

Vendosja përpara e وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ “*ve alā ebsàrihim*”, ‘dhe në sytë e tyre’ është për të drejtuar vëmendjen për tek sytë e tyre, sepse sytë janë pasqyrë për sekretet e zemrës.

Sa për وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ “*ve lehum adhabun Adhimun*”, “Për ta do të ketë ndëshkim të madh”, dije se ashtu siç aludon vërseti me këtë frazë për frutat e hidhur në këtë botë të pemës së mallkuar të mosbesimit; po ashtu ajo tregon frutin e hidhur të asaj ane të saj që shtrihet për në Ahiret, e cila është pema e Zekkumit të Ferriit.

Gjithashtu, stili këtu kërkon një frazeologji të tillë si وَعَلَيْهِمْ عِقَابٌ شَدِيدٌ “*we alejhim iḡabun shedid*” ‘mbi ta do të ketë një ndëshkim të rreptë’. Sepse në fjalët zëvendësuese të përshtatshme për

mirësi, domethënë, ‘*lehum*’, “për ta”, për ‘*alejhim*’, “mbi ta”, dhe عَذَابٌ ‘*adhabun*’, “ndëshkim” për ‘*iḡabun*’, ‘*dënim*’, dhe ‘*adhim*’, ‘i madh’ për ‘*shedid*’, ‘i fortë, i rreptë’ është një shenjë se ajo është një lloj qesëndie, mikluese e dënuese, sikur Kurani është duke thënë: “Dobia e tyre, kënaqësia e tyre dhe mirësia e tyre më e lartë nuk do të jetë veçse dënim”. Kjo i ngjason thënies: “përshtatja midis tyre do të jenë një

goditje e dhimbshme”, dhe vërseti, وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ “*Sihariqoji* -

njoftoi- ata për ndëshkimin e dhimbshëm.”⁵ Sepse وَلَهُمْ ‘*le*’ e وَلَهُمْ ‘*lehum*’, “për ta” tregon pasojat e veprimit dhe dobisë e tij, sikur ai reciton për ta (me tallje): “Merrni shpërblimet për çfarë keni bërë!”

Në fjalën عَذَابٌ ‘*adhabun*’, “ndëshkim” (rrënja e së cilës gjithashtu mban kuptimet e të ëmbëlës, të këndshmes etj) është një aluzion i fshehtë duke u kujtuar atyre se ata kërkuar kënaqësi dhe gëzim në këtë botë nëpërmjet akteve të mëkatshme, sikur lexon dhe i njofton ata: Tani shijoni e provoni (frutat) e hidhur të jetës suaj të ëmbël!”

⁵ Kuran, 3:21

Dhe në fjalën عظيم 'adhīm', 'i madh' është një shenjë e fshehtë duke u kujtuar atyre për gjendjen e (njerëzve të) parajsës të cilët marrin mirësi të mahnitshme të stërmëdhaja, sikur ai u thotë (me zë të ulët) atyre: “Shikojini mirësitë e mëdhaja që ju i humbët për veten tuaj, dhe

si ju keni rënë në vuajtje të dhimbshme.” عظيم 'Adhīm', 'i madh'

gjithashtu përforcon tenvinin -pashquarsinë- e عذاب 'adhabun', “ndëshkimit”.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Mëkati i mosbesimit vazhdon -zgjat- për një kohë të shkurtër, por ndëshkimi i tij është i përjetshëm dhe i pambarim; si pajtohet ky dënim me drejtësinë Hyjnore? Dhe në qoftë se do të pranohej kjo, si do të përputhej me urtësinë e parapërdetshme? Dhe në qoftë se do të pranohej edhe kjo, si do ta lejonte këtë Mëshira Hyjnore?

Ty do të të thuhej: Duke pranuar pafundësinë e dënimit; është e vërtetuar se mosbesimi i kryer në një kohë të fundme -të kufizuar- është në gjashtë drejtime një krim i përmasave të pafundme:

Së pari: Personi që vdes jobesimtar do të mbetej i tillë edhe në qoftë se do të jetonte të gjithë përjetësinë, sepse ai ka prishur pikërisht substancën e shpirtit të tij. Dhe zemra e tij e prishur ka tendencë -prirje të natyrshme- për të kryer krime të pafundme.

Së dyti: Edhe në qoftë se mosbesimi ndodh në një kohë të fundme, ai është një krim i pafundmë dhe përgënjeshtrohet pafundësinë, dua të them ai mohon të gjithë universin, i cili dëshmon Unitetin Hyjnor.

Së treti: Mosbesimi është mosmirënjohje ndaj mirësive të pafundme.

Së katërti: Mosbesimi është një krim kundra pafundësisë; domethënë Esencës Hyjnore dhe Atributeve.

Së pesti: Ashtu siç (tregohet nga) hadithi: “*Qiejt dhe toka nuk më nxënë Mua, por mua më nxë zemra e robit besimtar*”, ndërgjegjja njerëzore në lidhje me fytyrën e saj të jashtme është e kufizuar dhe e fundme, por në sajë të realitetit të saj, rrënjët e fytyrës së saj të

brendshme përhapen e shtrihen në përjetësi. Prandaj në këtë drejtim ajo është e pafundme. Kurse mosbesimi e njoslon, e nxin atë dhe ajo shuhet e prishet.

Së gjashti: Megjithëse të kundërtat me kokëfortësi kundërshtojnë njëra-tjetrën, ato janë të ngjashme në shumë shembuj. Kështu, nga njëra anë besimi fiton frutat e kënaqësive të parajsës, dhe nga ana tjetër mosbesimi prodhon vuajtjen dhe dhimbjen e përhershme.

Prandaj ai që i bashkon këto gjashtë aspekte arrin në përfundimin se ndëshkimi i pafundmë i përshtatet krimit të pafundmë dhe është drejtësi e pastër.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Kështu ajo është në përputhje me drejtësinë, (domethënë, ndëshkimi i përjetshëm ndaj mohuesit është i përputhshëm me drejtësinë), por ku është urtësia, e cila është e përjashtuar nga krijimi i të këqijave që përfundojnë e rezultojnë në dënim?

Ty do të të thuhej: Ashtu siç e ke dëgjuar më parë, një e mirë më e madhe nuk duhet të lihet për shkak të shpërhapjes -përzjerjes- së një të keqeje më të vogël, pasi kjo do të ishte një e keqe më e madhe. Kjo është për shkak se Urtësia Hyjnore bën të domosdoshme ekzistencën e të vërtetave relative, të cilat janë më të shumta se sa të vërtetat reale; dhe shfaqja -dukja- e tyre është e mundshme vetëm nëpërmjet ekzistencës së të keqes; dhe e keqja mund të mbahet brenda caqeve të saja dhe mund të pengohet nga agresioni i saj veçse nëpërmjet frikësimit, kërcënimit; dhe kërcënimi mund ta prekë ndërgjegjjen veçse në qoftë se ai -kërcënimi- mund të verifikohet dhe të aktualizohet nga ekzistenca e torturimit të jashtëm; sepse ashtu si intelekt i imagjinatë, ndërgjegjja preket vërtet nga kërcënimi, veçse në qoftë se ajo do ta perceptonte prej treguesve të ndryshëm realitetin e jashtëm të përjetshëm të torturës. Prandaj ajo është thjesht urtësi e pastër pasi t'i kesh mbushur njerëzit me frikën e zjarrit të Ferrit në këtë botë, sepse për të ai ekziston në Ahiret.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Atëherë kjo është e përputhshme edhe me urtësinë Hyjnore gjithashtu, por si e lejon atë mëshira?

Ty do të të thuhej: Mosbesimtarët mund të mendohen vetëm në shprehjet e mosekzistencës ose ekzistencës së ndëshkimit. Ekzistenca -

edhe sikur të jetë në Xhehennem- është mëshirë dhe mirësi në krahasim me mosekzistencën në qoftë se do ta shqyrtoje atë -në ndërgjegjjen tënde. Në qoftë se ti do ta analizoje me vëmendje (ti do ta shihje se) mosekzistenca është thjesht një e keqe e pastër; madje mosekzistenca është burimi i të gjitha fatkeqësive dhe mëkateve. Ndërsa ekzistenca është thjesht e mirë e pastër, edhe sikur të ishte në Ferr. Për më tepër, është në natyrën e shpirtit të njeriut -në qoftë se do ta dinte se torturimi eliminon krimet dhe mëkatet e tij, do të ishte i kënaqur me të për të lehtësuar peshën e trupit. Atëherë ai do ta pranonte se ndëshkimi është i drejtë dhe se e meritonte. Madje nga dashuria e tij për drejtësinë, ai do të merrte kënaqësi.

Ndodhen shumë njerëz të ndershëm në këtë botë që përmallohen për zbatimin e drejtësisë mbi ta me qëllim që të jenë të shpëtuar prej turpit të krimeve të tyre.

(Mosbesimtarët) shkojnë në Ferr dhe banojnë atje përjetësisht si vendbanimi i tyre i përjetshëm, por pas pak kohe duke paguar dënimin për aktet e tyre ata bëhen të mësuar me të në një mënyrë, edhe në qoftë se nuk e meritojnë këtë, dhe i përshtaten asaj.

Gjithashtu, dënimet e tyre pakësohen dhe lehtësohen në shumë mënyra si shpërblim për veprat e tyre të mira në këtë botë, ashtu siç tregohet në disa hadithe. Këto janë shembuj mëshire për ta, megjithëse nuk janë të denjë për to.

* * *

VËRSETI 8

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَيَالِيَوْمِ الْآخِرِ
وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ

Ve Min el-Nâsi men jequlu A'men-nâ bil-lâhi ve bi el-jeumi el-Âh'iri ve mâ hum bimu'minîne.

Ndërsa ka edhe njerëz (hipokritë) të cilët thonë: "Ne besojmë në Allahun dhe në ditën e Fundit", ndërsa në të vërtetë ata nuk besojnë.

Pozicionimi i vërsetit në lidhje me atë që e parapriu.

Ashtu si dy pjesët e një fjalie që lidhen nëpërmjet një lidhëzeje për shkak se ato të dyja marrin pjesë e bashkëpunojnë për atë që po deklarohej, dhe dy fjali bashkohen -lidhen- nëpërmjet një lidhëzeje meqë ato i shërbejnë të njëjtit qëllim; po ashtu dy tregime lidhen meqë të dyja përputhen me të njëjtin qëllim.

Bashkëlidhja e tregimit të hipokritëve dhe ai i mosbesimtarëve është e këtij llojit të fundit; domethënë, përmbledhja e dymbëdhjetë vërseteve vijues lidhet nga një lidhëse me substancën -thelbin- (*Me'al*) e dy vërseteve të mëparshëm. Sepse meqenëse shpallja (*al-tenzil*) hapet me lavdërimin (e vetvetes) "*Dhâliqe el-kîtabu*", "*Ai është libri*", ajo e shkakton lavdërimin e besimtarëve si frutat e atij libri (lavdërimi); dhe kjo me radhë kërkon përçmimin e denigrimin e të kundërtave të tyre, meqë "gjërat njihen nëpërmjet të kundërtave të tyre". Atëherë, për të përmbushur qëllimin e udhëzimit, është e përshtatshme ta ndjekësh këtë me hipokritët, me qëllim që të gjithë llojet e njerëzve të mund të përfshiheshin.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Përse ai i trajtoi në mënyrë të përmbledhur e të ngjeshur mosbesimtarët dhe mosbesimin e pastër në dy vërsete, dhe i trajtoi me hollësi, për së gjati, hipokrizinë -shtirjen- në dymbëdhjetë vërsete?

Ty do të të thuhej: Për disa arsye të holla:

Së pari: Armiku në qoftë se do të ishte i panjohur, do të ishte më i dëmshëm; dhe në qoftë se ai do të ishte i pakapshëm -dredhues- ai do të ishte më i rrezikshëm; dhe në qoftë se do të ishte gënjeshtar, ai do të shkaktonte më shumë korrupsion; dhe në qoftë se do të ishte i brendshëm, ai do të ishte më cënues, lëndues. Sepse një armik i brendshëm dobëson fuqinë e shkatërron forcat, ndryshe nga armiqtë e jashtëm, të cilët bëhen shkak për të forcuar vendosmërinë dhe solidaritetin. Por, sa keq! Dëmi që i ka shkaktuar hipokrizia islamit është vërtet shumë i madh. Ajo -hipokrizia- është shkak i konfuzionit të tanishëm. Për këtë arsye Kurani e dënon shpesh atë.

Së dyti: Hipokriti përzihet me besimtarët dhe bëhet familjar -i njohur- me ta deri diku, dhe bëhet i mësuar me besimin pak. Ai fillon të ndjehet i ftohur e i larguar nga gjendja e tij për shkak se aktet e tij shahen e përçmohen. Pak e nga pak pohimi -fjala- e Unitetit Hyjnor pikon nga gjuha e tij tek zemra e tij.

Së treti: Hipokriti ia kalon mosbesimtarit në krime të tillë si tallja, mashtrimi, hileja, tinëzia, gënjeshtria dhe shtirja.

Së katërti: Hipokriti zakonisht është njëri prej ithtarëve të librit dhe një mashtrues komplotues i zgjuar djallëzisht. Prandaj të jesh prolix -i zgjatur në fjalë- rreth hipokrizisë është elokuencë e përkryer.

Tani, sa për analizimin e fjalëve të këtij ajeti, shqyrtoje këtë: në një drejtim **من الناس** "*ve Min el-Nâsi*" Ndërsa *ka edhe njerëz, ndodhen prej njerëzve* është një kallzues i vënë në fillim për **من** "*men*, *ata që (të cilët)*".

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* A nuk është e qartë, e vetëkuptueshme, që hipokriti është njëri nga njerëzit?

Ty do të të thuhej: Kur një pohim është i vetëkuptueshëm, ajo që synohet është njëra prej pasojave të saja të domosdoshme, dhe këtu ajo është për të shkaktuar habi. Është sikur ai të thonte: Është e çuditshme që hipokriti i përbuzur të jetë një qenie njerëzore, sepse njeriu është fisnik, i nderuar; nuk është karakteristikë e tij ta ulë veten në një poshtërsi të tillë.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Përse është vënë në fillim kallzuesi?

Ty do të të thuhej: Përparësia është më me vend për të prodhuar çudi dhe për të përqëndruar vëmendjen mbi kryefjalën, sepse ajo është vendi ku gjendet qëllimi -i fjalisë-. Përndryshe njeriu do të priste e do të kalonte (nga kryefjala) për tek kallzuesi -dhe pjesërisht nuk i vë re kryefjalën dhe qëllimin).

Disa pika të holla mund të pikojnë -distilohen- prej shprehjes **ناس** "*el-Nâsi*", "*njerëzit*".

Së pari: Kurani nuk i specifikoi -hipokritët- dhe nuk i zbuloi ata, madje ai i fshehu, i mbuloi ata nën termin **من الناس** "*el-Nâsi*", "*njerëzit*". Kjo tregon se mbulimi -fshehja e tyre dhe mos'heqja- e maskës prej fytyrave të tyre të neveritshme ishte më e përshtatshme për politikën e profetit a.s.m.. Sepse në qoftë do t'i kishte zbuluar, atëherë besimtarët do të lëkundeshin e ngurronin, sepse askush nuk është i sigurt prej dredhive të nefsit, dhe dyshimet do t'i kishin çuar në frikë, dhe frika në hipokrizi, dhe hipokrizia në shtirje. Gjithashtu, në qoftë se vëmendja do të tërhiqej tek shëmtia e tyre, do të mund të ishte thënë se profeti a.s.m. ishte ngurrues dhe nuk pati besim tek ndjekësit e tij. Dhe ndonjëherë, në qoftë se korrupsioni mbetet i fshehur, ai shuhet pak e nga pak dhe ai që e kryen atë do të përpiqej që ta fshehë. Por në qoftë se ngrihet perdja, si rrjedhojë e thënies: "Në qoftë se je i pacipë, ti mund të bësh çfarë të duash,¹ ai do ta shpjegonte: "S'ka rëndësi çfarëdo që të ndodhë!" dhe pa çarë kokën ai përhap shturjen.

Së dyti: Termi **ناس** "*el-Nâsi*", "*njerëzit*" tregon se duke lënë krejtësisht mënjane atributet e tjerë që kundërshtojnë hipokrizinë, më i përgjithshmi i attributeve, dua të them, humanizmi, është në kundërshtim me të. Sepse njeriu është fisnik -i nderuar- dhe një poshtërim i tillë nuk është karakteristikë e tij.

¹ Kjo bazohet mbi një hadith të treguar nga Ebu Mes'ud Ukba Ibn Amr el-Ensari dhe të transmetuar nga Buhariu: "Një gjë që njerëzit kanë kuptuar prej fjalëve të profetësisë është: "Në qoftë se nuk ndjen turp, ti mund të bësh çfarë të duash". El-Buhari, Sahih etj.

Së treti: Gjithashtu ajo nënkupton se hipokrizia nuk është e veçantë për ndonjë grup apo klasë, por gjendet përgjithësisht në të gjithë njerëzimin, në cilindo popull.

Së katërti: Fjala aludon se hipokrizia fyer nderin e çdo qenieje humane dhe në mënyrë të pashmangshme shkakton zemërimin e tyre kundra personit, dhe i nxit ata t'i kufizojnë -aktivitetet e tij- për të penguar përhapjen e atij helmi. Gjithashtu hipokrizia plagos e prek nderin e grupit, dhe turpi i anëtarëve të tij nxit zemërimin -e anëtarëve të grupit- kundra tij.

Sa për **يَقُولُ آمَنَّا** "të cilët thonë: "Ne besojmë, kemi besuar".

• Në qoftë se ti do të pyesje: Përse ndonëse ato i referohen të njëjtit person, **يَقُولُ "jekulu"**, "(i cili thotë) të cilët thonë" është në numrin njëjës, ndërsa **آمَنَّا "A'men-nà"**, "Ne besojmë, kemi besuar" në numrin shumës?

Ty do të të thuhej: Kjo tregon një pikë të hollë të bukur e cila është se veta e parë shumës është njëjës (për të thënë: "Ne" është duke folur si një), dhe **يَقُولُ "jekulu"**, "(i cili thotë) të cilët thonë" është njëjës sepse një person është duke folur. Por **آمَنَّا "A'men-nà"**, "Ne besojmë, kemi besuar" është shumës sepse ai nuk është i vetëm në besimin e tij.

Pastaj është citati i pohimeve të tyre: kjo formë e citimit letrar tregon kundërshtimin në dy drejtime të asaj që u citua, në pikërisht të njëjtën mënyrë që ajo tregon fuqi në dy drejtime. Sepse **يَقُولُ "jekulu"**, "(i cili thotë) të cilët thonë" aludon nëpërmjet formës së saj se ata nuk flasin nga bindja apo (si rrjedhojë e akteve (të tyre), por shprehin me gjuhët e tyre atë çfarë nuk është në zemrat e tyre. Gjithashtu, qenia e saj në kohën e pakryer sugjeron se arsyeja për vazhdimin e tyre për të mbrojtur vetveten dhe për ta bërë këtë pretendim është hipokrizi dhe jo shtytës nga ndërgjegjia.

Ndërsa pohimi i tyre **آمَنَّا "A'men-nà"**, "Ne besojmë, kemi besuar" duke qenë në kohën e kryer sugjeron: "Të gjithë ne ithtarët e librit kemi

besuar qysh më parë, dhe kështu përse të mos besojmë tani?" dhe prapashtesa përemërore **نَا "nà"**, "ne" aludon se ata thonë: "Ne jemi një komunitet dhe jemi itharë; ne nuk jemi si një individ i cili mund të gënjejë ose mund të mashtrohet".

Sa për **بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ "bi-l-lahi ve bi el-jeumi el-âhi'iri"**, "në Allahun dhe në ditën e Fundit"

Shqyrtoje këtë: shpallja ose merr ekzaktësisht atë çfarë kanë thënë të tjerët, ose duke marrë substancën e saj e vendos në një formë tjetër, ose e përmbledh shprehjen e saj.

Sipas të parës së këtyre, duke përmendur të parën dhe të fundit të shtyllave të besimit (hipokritët) janë duke demonstruar qëndrueshmërinë e tyre (të besimit). Sepse në shikimin e tyre, këto shtylla janë më të pranueshmet. Dhe duke përsëritur (parafjalën) **بِا "bi"**, "ne" pavarësisht afërsisë (së të dyja fjalëve), ata aludojnë për shtyllat e tyre. Pastaj: sipas (mundësisë) së dytë, në qoftë se ajo do të ishte Fjala e Tij xh.sh., duke përmendur vetëm këto dy pole të besimit, është duke treguar se ajo që ata pretendojnë ta besojnë madje në mënyrën më të fuqishme, nuk është besim. Sepse besimi i tyre në to nuk është siç duhet të jetë. Dhe përsëritja e parafjalës **بِا "bi"**, "ne" tregon ndryshim. Sepse besimi në Allah është besimi në ekzistencën dhe në unitetin e Tij, dhe besimi në Ditën e fundit është besim në realitetin e saj dhe që ajo do të vijë, ashtu siç u diskutua më lart.

(Domethënë, besimi në të dyja është i shumanshëm) dhe jo vetëm në një drejtim).

Sa për **وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ "ve mà hum bimue'minîne"**, "ndërsa në të vërtetë ata nuk besojnë, ata nuk janë besimtarë".

• Në qoftë se ti do të pyesje: Përse vërseti nuk thotë **وَمَا آمَنُوا "ve ma a'menu"** "ata nuk besuan", që do të ishte e ngjashme (në kohë e në formë) me **آمَنَّا "A'men-nà"**, "ne besuam"?

Ty do të të thuhej: Që të mos supozohet se ka ndonjë kontradiktë, sikur vetëm në formë. Dhe kështu që mohimi të mos i referohet ^{أَمِنَا} “*A'men-nà*”, “*ne besuam*”, e cila (pavarësisht të qenurit një folje në kohën e kryer) është një fjali thirrmore “*Xhumleh inshaij-jeh*”. Kështu qartësia ndalon mohimin e saj.

Përkundrazi përgënjeshtrimi dhe mohimi i referohen fjalisë së nënkuptuar (të paqartë) në ^{أَمِنَا} “*A'men-nà*”, “*Ne besojmë, kemi besuar*”, e cila është ^{نَحْنُ مُؤْمِنُونَ} “*sepse ne jemi besimtarë*”. Për më tepër, për shkak se kjo fjali mohore është fjali emërore, ajo nënkupton se mosbesimi i tyre është i vazhdueshëm.

• *Në qoftë se ti do të pyesje*: Përse ajo nuk tregon mosvazhdimësinë e tij, meqë pjesëza mohore ^{مَا} “*ma*”, “*nuk*” vjen në fillim të fjalisë?

Ty do të të thuhej: Mohimi është ai që shprehet nga shkronja e dendur (e dukshme) (*el-harf el-kethif*), ndërsa vazhdimësia tregohet nga struktura e lehtë (*el-hej'eh el-khafifeh*) (e fjalisë emërore). Kështu mohimi është më i afërt me atë që është duke u shprehur.

• *Në qoftë se ti do të pyesje*: Cila është hollësia në (parafjalën ^{بِ} “*bi*” e ^{وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ} “*bimuëmintne*”) duke u përdorur në kallzuesin e pjesëzës mohore ^{مَا} “*ma*”?

Ty do të të thuhej: ajo tregon mungesën e aftësisë së tyre për të besuar edhe pse ata (shfaqen) të besojnë nga ana e jashtme. Ndryshimi është midis “*ma zejduñ sekhij-jen*” (Zejdi nuk është bujar) dhe “*ma Zejduñ bi sekhij-jin*”: e para i referohet karakterit të tij tekamadh; kuptimi i saj është Zejdi nuk po shfaq në të vërtetë bujari megjithëse ai ka aftësinë dhe është një person bujar. Ndërsa e dyta do të thotë: Zejdi nuk e ka aftësinë për të qenë shpirtmadh dhe nuk është një person bujar, ndonëse ai bën vepra të mira.

VËRSETET 9-10

يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يُخَادِعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ
وَمَا يَشْعُرُونَ * فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا
وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ

Jukhàdiüne All-làhe ve el-ledhíne àmenú ve mà jakhdeüne il-là enfusehum ve mà jesh'urúne. Fi kulúbihim meredun fezàdehum All-làhu meredan velehum adhàbun elimun bima kànu jekdhíbúne.

“Ata mendojnë të mashtrojnë Allahun dhe ata që besojnë, ndërsa në të vërtetë ata vetëm se mashtrojnë vetveten dhe nuk e marrin vesh. Në zemrat e tyre ka sëmundje (dysimi dhe hipokrizie), ndërkohe që Allahu ua ka shtuar edhe më shumë sëmundjen. Për ta do të ketë ndëshkim të dhimbshëm, nga ajo që gjithnjë gënjenin.

Vendosja -pozicionimi- i këtij vërseti dhe lidhja e tij me vërsetin paraprijës:

Shqyrtoje së pari se çfarë tregon fraza: Kritikë ndaj hipokrizisë; pastaj qortim ndaj saj, pastaj denoncim për hipokritët si të neveritshëm; pastaj kërcënim ndaj tyre; pastaj frikësim ndaj tyre; pastaj çudi prej tyre; pastaj zbulimi i qëllimeve të tyre siç u shpreh më lart; pastaj një shpjegim i asaj që i bëri ata të thonë atë çfarë bënë; pastaj një përshkrim i të parit të katër krimeve që burojnë prej hipokrizisë të cilat janë mashtrimi, korrupsioni, thirrja e tyre ‘besimtarët si të dobët mendërisht’ dhe tallja e tyre me ta. Pastaj portretizimi -përshkrimi- i krimeve të tyre dhe i hileve të tyre nëpërmjet një krahasimi alegorik (*istia'ra temthilij-jeh*), është sa vijon:

Ajo pikturon e paraqet sjelljen e tyre përballë urdhërave të Allahut dhe ndaj profetit a.s.m. dhe besimtarëve- me shfaqjen e tyre të besimit për qëllimet e kësaj dynjaje pavarësisht mosbesimit të tyre nga ana e brendshme. Pastaj ajo përshkruan dhe paraqet se si Allahu, profeti dhe

besimtarët veprojnë ndaj tyre, duke i promulguar gradualisht rregullat e besimtarëve kundra tyre, ndonëse në shikimet e Allahut ata janë mohuesit -kafirët- më të neveritshëm. Ashtu si dy njerëz duke mashtruar njëri-tjetrin, ose një gjahtar me gjahun e tij: gjahu e ndjen gjahtarin kur del nga strofulla e tij dhe kështu kthehet me vrap në të...

Vendosja (dhe lidhja) e fjalëve dhe e frazave prej **يُخَادِعُونَ** “*Jukhādīūne*”, “Ata mendojnë të mashtrojnë” e cila shikon krimin e tyre të parë deri tek **يَكْذِبُونَ** “*bima kanu jekdhibūne*”, “nga ajo që gjithnjë gënjenin”. Shqyrtoji pasojat e njëpasnjëshme të nënkuptuara nga këto shtatë fraza, sa vijon:

Së pari: Ata shfaqen se janë budallenj pasi përpiqen për diçka të pamundur si të mashtruarit Allahun.

Së dyti: Ata vlerësohen si idiotë për dëmtimin e vetvetes ndërsa kërkojnë e synojnë dobitë e tyre.

Së treti: Ata akuzohen për injorancë, për dështimin e tyre për të dalluar midis dobisë dhe dëmit.

Së katërti: Ata përçmohen për karakteret e tyre të këqinj, dhe për sëmundjen e tyre, burimin e shëndetit dhe vdekjen e burimit të jetës.

Së pesti: Ata përbuzen për shtimin e sëmundjes së tyre ndërsa kërkojnë një ilaç.

Së gjashti: Ata kërcënohen me thjesht sëmundje të pastër që nuk shkakton asgjë tjetër veçse dhimbje më të shumtë.

Së shtati: Ata parakalojnë para njerëzve (si bërës të) më të shëmtuarës së veseve; domethënë gënjeshtres.

Sekuena e këtyre shtatë frazave, dhe si secila mbështetet në tjetrën mund të ilustruhet si më poshtë vijon:

Në qoftë se ti dëshiron të pengosh dikë nga bërja e diçkaje dhe e këshillon atë kundra saj, ti i thua atij së pari: “Hej ti! Në qoftë se ke mend, ti mund ta shohësh se kjo është e pamundur, dhe në qoftë se ti e do veten, atëherë ti mund ta kuptosh se sa e dëmshme është ajo! Pastaj

ti je i ndjeshëm gjithashtu, atëherë përse nuk mund ta dallosh ndryshimin midis asaj se çfarë është e dëmshme dhe çfarë është e dobishme?

Pastaj, në qoftë se ti nuk ke zgjedhje -dëshirë-, atëherë të paktën prano se karakteri yt është i korruptuar.

Ai është i sëmurë dhe shtrembëron të vërtetën dhe ta tregon ty të ëmblën të hidhur; të bën të mendosh se ajo që është e ëmbël është e hidhur. Pastaj, në qoftë se ti kërkon shërim, por ama kjo vetëm e shton sëmundjen tënde dhe nuk është ilaç. Ajo me të cilën ti je sprovuar e goditur i ngjason pagjumësisë; ti përpiqesh të flesh, të të zërë gjumi, por ajo vetëm se të mërzit e të shqetëson dhe të largon edhe përgjumësinë -gjumësinë- gjithashtu.

Ose ti i ngjason dikujt zemra e të cilit është sulmuar nga shqetësimet, dhe ky merak i tepruar vetëm se e shton dhe e dyfishon sëmundjen, fatkeqësinë e tij. Pastaj ti kërkon kënaqësi, por ajo të shkakton dhimbje të rëndë dhe çon tek një vuajtje akoma më të tmerrshme, dhe ajo nuk përmban asnjë kënaqësi. Në qoftë se ti nuk vjen në vete menjëherë dhe nuk e braktis të gjithë këtë, nuk do të mbetesh asgjë veçse ti të damkosesh në hundë me një shenjë të shëmtuar! Dhe pastaj gjithkush do të të njohë ty, dhe korrupsioni yt nuk do të përhapet midis tyre!

Pikërisht në të njëjtën mënyrë, Allahu xh.sh. për të penguar hipokritët tha, **يُخَادِعُونَ اللَّهَ** “*Jukhādīūne All-llahē*” “Ata mendojnë të mashtrojnë Allahun” në vend të “*juhādīune el nebij*”, “ata mendojnë të mashtrojnë profetin” për të treguar idiotizmin e tyre. Domethënë, si do të mund ta mashtronin ata profetin a.s.m. duke parë se ai është mesazhier nga Allahu xh.sh.. Kështu dredhia e tyre kthehet tek vetë Allahu, dhe është krejtësisht e pamundur të mashtrosh Allahun xh.sh.. Të përpiqesh për të pamundurën është budallallëk, dhe një budallallëk i tillë është vetëm për të të çuditur.

Kjo ndiqet nga **وَمَا يُخَادِعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ** “*ve ma jakhfadeune il-la enfusehum*”, “ndërsa në të vërtetë ata vetëm se mashtrojnë vetveten” për të treguar marrëzinë e tyre. Domethënë, nuk ka asnjë dobi në atë çfarë ju

po bëni, por ka veçse dëm; dhe dëmi i saj do të kthehet prapa mbi ju, sikur ju po mashtronit vetveten.

Duke ndjekur këtë është وَمَا يَشْعُرُونَ “ve mà jeshi'urún”, “dhe nuk e marrin vesh” për të demonstruar injorancën e tyre. Domethënë, o ju njerëz injorantë! Ju jeni më të humbur –të çudhëzuar- se sa kafshët, më të ngurtë se sa gurët, sepse ju nuk mund ta shikoni ndryshimin ndërmjet dobisë dhe dëmit!”

Kjo ndiqet nga فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ “Fi kulúbihim meredun”, “Në zemrat e tyre ka sëmundje (dyshimi dhe hipokrizie),” për të treguar se sa të përbuzur janë ata, sepse natyrat e tyre janë prishur. Domethënë, në qoftë se ju nuk keni zgjedhje-dëshira-, të paktën ju duhet ta njihni sëmundjen që është e tillë, dhe se karakteri juaj është prishur.

Në të vërtetë, hipokrizia dhe smira janë sëmundjet e shpirtit, shenja e së cilës është të shtrembërojnë të vërtetën dhe ta ndryshojë atë me qëllim që ju ta supozoni të ëmblën të jetë e hidhur dhe hidhësirën të jetë e ëmbël, dhe të zezën të jetë e bardhë dhe të bardhën të jetë e zezë; prandaj mos e ndiqni një rrugë të tillë!

Pastaj ajo shton فَرَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا “fezàdehum All-llàhu meredan”, “ndërkohë që Allahu ua ka shtuar edhe më shumë sëmundjen” për të treguar poshtërimin e tyre. Domethënë, ju dëshironi një ilaç për t'u shëruar prej zemërimit dhe xhelozisë suaj; por ato janë sëmundje që vetëm shtojnë sëmundjen tuaj. Ju jeni si një njeri që ka thyer njëren nga duart e tij, dhe duke kërkuar të hakmerret mbi dikë e godet atë me atë dorë të thyer, duke i shkaktuar asaj thyerje -fraktura- të shumëfishta.

Pastaj ajo thotë وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ “velehum adhàbun elîmun”, “Për ta do të ketë ndëshkëm të dhimbshëm” me qëllim që t'i kërcënojë.

Domethënë, në qoftë se ju kërkonit kënaqësi nëpërmjet kësaj hipokrizisë suaj, ajo nuk ju jep asgjë veçse vuajtje të rënda tani, dhe do të rezultojë në vuajtje më të rënda në Ahiret. Ajo nuk është si mëkatet e tjera, të cilat japin një lloj kënaqësie të ulët të menjëhershme.

Më në fund ajo e plotëson pjesën me بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ “bima kanu jekdhîbûne”, “nga ajo që gjithnjë gënjenin” për t'i damkosur ata me stampën më të neveritshme. Domethënë, në qoftë se ju nuk vini në vete, dhe nuk keni ardhur në vete, e vetmja zgjidhje për ju do të jetë që ju do të bëheni të shquar e të mirënjohur me gënjeshtren tuaj, me qëllim që të mos përhapet sëmundja juaj.

Tani vendosja -pozicionimi- i pjesëve të frazave në lidhje me njëra-tjetrën:

Fraza e parë: domethënë, يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا “Jukhàdiûne All-llahe ve el-ledhîne àmenû”, “Ata mendojnë të mashtrojnë Allahun dhe ata që besojnë”. përdorimi i termit mashtrim për të përshkruar aktin e tyre, me kohën e pakryer, dhe sidomos me formën e tretë të foljes, dhe veçanërisht duke përdorur emrin e Allahut në vend të profetit, dhe الْمُؤْمِنُونَ “el-ledhîne àmenû”, “ata që besojnë” në vend të “Muëmininë”, “besimtarët”, që të gjitha tregojnë në mënyrë të qartë pamundësinë e qëllimit të tyre për të mashtruar. Kjo e hedh këtë pamundësi para syve, duke i bërë njerëzit të neveriten prej saj, të rrëqethen dhe t'u shkojnë mornica. Sepse metafora parabolike -alegorike- (el-istiare al temthilij-jeh) e përfshirë në fjalën “mashttrim” (el-khuda) ngjall neveri. Edhe zemra gjithashtu largohet me neveri nga karakteri përshkrues i kohës së pakryer dhe nga vazhdimësia që ajo nënkupton.

Ashtu si në vërsetin “Shpërblimi për një të keqe është një e keqe e barabartë me të”¹, reciprokësia e shprehur nga përdorimi i formës së tretë të foljes sugjeron se mashtrimi i tyre do të jetë i pafrytshëm. Sepse në formën e tretë të foljes, akti i “vepruesit” është një shkak për aktin e tij mbi të cilin veprohet dhe këtu i dyti, akti mbi të cilin ra veprimi, u bë shkak për shterpësinë e mashtrimit të vepruesit dhe pa efekt; madje ajo e tregon mashtrimin e tyre të jetë i dobët dhe pa substancë, sikur të ndërroje rolet me dikë, -të ndërroje portat me kundërshtarin. Për shembull, ti tallesh dhe shpërfill dikë duke e supozuar atë të jetë i

¹ Kuran, 42:40

pavetëdijshtëm për të, por në brendësi, në vetvete, ai e di dhe në mënyrë të fshehtë të përqesh e të shpërfillë ty.

Emri **الله** *Allah* pohon në mënyrë të qartë pamundësinë e asaj që ata synojnë, sepse të mashtrosh profetin a.s.m. shkakton mashtrim ndaj Allahut xh.sh., dhe aftësia e arsyes nuk mund ta pranojë një mashtrim të tillë.

Në zgjedhjen e **وَالَّذِينَ آمَنُوا** *“el-ledhîne àmenû”*, “ata që besojnë” në vend të *“muëminune”*, *“besimtarët”*, domethënë, në zgjedhjen e një fjalie lidhore dhe atributit e besimit, është një shenjë se hipokritët përpiqen të bëjnë për vete besimtarët nëpërmjet atributit të besimit, duke lëvizur damarin e tyre me qëllim që të fitojnë dashurinë e tyre dhe në këtë mënyrë ata të mund të të përbirohen duke u futur tinëzisht midis tyre. Kjo sugjeron gjithashtu se meqenëse mendjet e komunitetit të besimtarëve janë ndriçuar me besim, mashtrimet e hipokritëve nuk janë të fshehura prej tyre, gjë e cila u shkakton atyre mashtrimeve të jenë shterpa e të pafrytshme.

Fraza e Dytë: **وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ** *“ve mà jakhdeúne il-là enfusehum”*, “ndërsa në të vërtetë ata vetëm se mashtrojnë vetveten”. Në kufizimin e shprehur nga *“il-là”*, *“vetëm”* është një shenjë e marrëzisë së tyre të plotë, meqë akti i tyre kthehet mbi ta. Ashtu si një person i cili hedh një gurë tek një mur dhe guri kthehet prapë dhe ia thyen kafkën. Sepse ata i gjuajtën me shigjeta besimtarët por goditën me to vetet e tyre, sikur ata të mashtronin pikërisht vetet e tyre...

Dhe zëvendësimi i **يَضُرُّونَ** *“Jedur-rune”*, “ata dëmtojnë, i bëjnë dëm” me **يَخْدَعُونَ** *“jakhdeúne”*, “ata mashtrojnë” nënkupton marrëzinë e tyre të plotë, sepse midis njerëzve të arsyeshëm mund të gjendet ndonjë që e dëmton vetveten qëllimisht, me dashje, por nuk gjendet asnjë që ta mashtrojë qëllimisht vetveten, veçse në qoftë se do të ishte krejtësisht gomar, në formë njeriu.

Dhe në fjalën **أَنْفُسَهُمْ** *“enfusehum”*, “vetveten, veten e tyre”, është një shenjë e mbuluar, e fshehur se meqenëse hipokrizia e tyre dhe hilet e tyre janë për të kënaqur nefsjet e tyre dhe për arsye egoiste, ata përfundojnë në të kundërtën e asaj që synohet.

• Në qoftë se ti do të pyesje: Kufizimi -për hipokritët- këtu nënkupton se mashtrimet e tyre nuk i shkaktojnë dëm islamit dhe muslimanëve, por ama islamii nuk ka pësuar dëm nga asgjë më shumë se sa është dëmtuar prej llojeve të ndryshme të hipokrizisë dhe prej filizave të saj, të cilat janë përhapur si helm midis njerëzve të botës islamike?

Ty do të të thuhej: Dëmi agresiv që ti e sheh, dhe helmi infektues janë përhapur si një sëmundje ngjitëse prej karaktereve të tyre të kalbura, natyrave të tyre të prishura dhe ndërgjegjjeve të tyre të korruptuara; ajo nuk është si rrjedhojë e mashtrimeve dhe e dredhive që ata kanë bërë nëpërmjet zgjedhjeve të tyre. Sepse ata dëshirojnë të mashtrojnë Allahun, profetin dhe komunitetin e besimtarëve, por Allahu ka njohuri për të gjitha gjërat dhe profeti është marrësi i shpalljes, dhe nuk është i mundshëm që mashtrimi të fshihet prej komunitetit të besimtarëve për ndonjë kohë të gjatë, dhe ata nuk mashtrohen. Kështu është vërtetuar se mashtrojnë vetëm se vetveten e tyre.

Fraza e Tretë: **وَمَا يَشْعُرُونَ** *“ve mà jesh'urúne”*, “dhe nuk e marrin vesh, nuk e dinë”. Domethënë, ata nuk e ndjejnë ose ata nuk janë të ndjeshëm për të: kjo frazë e ngjeshur u atribuon injorancë atyre, sepse ajo të jep të kuptosh se në qoftë se ata janë qenie të zgjuar me mend, kjo nuk është karakteristike për mendjen, dhe në qoftë se ata do të ishin kafshë dhe të lëviznin e të vepronin me shtysat e nefsit instinktiv, ata duhej ta ndjenin e të bëheshin të vetëdijshtëm për këtë dëm të dukshëm e të prekshëm. Prandaj, vërtetohet se ata janë bërë si qëniet e pajeta që nuk kanë zgjedhje.

Fraza e katërt: **فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ** *“Fi kulúbihim meredun”*, “Në zemrat e tyre ka sëmundje (dyshimi dhe hipokrizie)”: kjo frazë duke u vendosur këtu pohon se meqenëse ata nuk veprojnë siç kërkohet nga arsyetimi i

mendjes dhe nga vetëdija e shqisave, është e qartë se ata po vuajnë nga një sëmundje e shpirtit. Sepse të paktën ata duhej ta dinin se ajo është një sëmundje dhe t'i shmangnin problemet bashkëshoqëruese të saj -që vijnë si pasojë e saj- dhe të mos gjykonin sipas tyre. Sepse një sëmundje e tillë ndryshon të vërtetën, shformon e shtrembëron bukurinë, dhe e shfaq atë që është e hidhur të jetë e ëmbël, ashtu siç është përshkruar.

Parafjala **فِي** “*Fi*”, “*në*” aludon se smira dhe urrejtja e tyre janë sëmundje duke goditur në dimensionet e brendshme të zemrave, e cila -zemra- është një aftësi e hollë Hyjnore, ashtu siç u përmend.

Dhe në termin **قَلْبٌ** “*kalb*”, “*zemër*” është një tregues se ashtu si një sëmundje e zemrës fizike që prish funksionimin e të gjithë trupit, po ashtu kur ajo çfarë tregon zemra -kuptimi i zemrës- sëmuret me mashttrim e hipokrizi, të gjitha funksionet e shpirtit shmangen nga Rrugja e drejtë, sepse zemra në këtë sens -kuptim- është burimi i jetës dhe makineria e saj.

Dhe në **فِي قُلُوبِهِمْ** “*Fi qulûbihim*”, “*në zemrat e tyre*” duke paraprirë **مَرَضٌ** “*meredun*”, “*ka sëmundje (dyshimi dhe hipokrizie)*” mban kuptimin e kufizimit në dy drejtime: Nëpërmjet aluzionit ajo tregon se besimi është një dritë e cila u jep shëndet dhe drejtimin e saktë të gjitha akteve dhe veprave të njeriut. Së dyti, ai nënkupton se korrupsioni i tyre është në themel, prandaj është e kotë e padobi të riparosh gjërat e pjesshme.

Fjala **مَرَضٌ** “*meredun*”, “*sëmundje (dyshimi dhe hipokrizie)*” në mënyrë aluduese hedh poshtë justifikimet e tyre dhe ua rras ato poshtë gurmazëve të tyre. Sepse gjendja e bashkëlindur e njeriut priret natyrshëm ndaj të vërtetës; korrupsioni dhe shkatërrimi janë sëmundje dhe aksidentale (*a'rid*).

Dhe në përdorimin e trajtës së pashquar është një shenjë se sëmundja është aq e rrënjosur thellë saqë është e pamundur as të shihet dhe as të kurohet.

Fraza e pestë: domethënë **فَرَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا** “*fezàdehum All-llahu meredan*”, “*ndërkohë që Allahu ua ka shtuar edhe më shumë sëmundjen*”: kur ata nuk e njohën se ajo është sëmundje që të shmangeshin prej saj, por e ndoqën atë duke e miratuar, Allahu ua shtoi atë, sepse “Kushdo që kërkon, do të gjejë.”

Në **فِي** “*fe*” (të **فَرَادَ** *fezàdehum All-llahu*), e cila shpreh qëllim, -megjithëse ekzistenca e sëmundjes nuk është një arsye për shtimin e saj- është një shenjë se meqenëse ata nuk e diagnostikuan sëmundjen, as nuk kërkuar ndonjë mjet për ta kuruar; madje ndoqën hapa për ta keqësuar atë si dikush që godet një armik superior me dorën e tij të sëmurë të thyer, ata u bënë sikur kërkuar shtim dhe Allahu ua shtoi atyre sëmundjen duke i transformuar shpresat e tyre në dëshpërim shtypës, për shkak të triumfit të besimtarëve, dhe e transformoi armiqësinë e tyre në një urrejtje përvëluese në zemrat e tyre, për shkak se besimtarët triumfuan. Kështu lindën nga dy sëmundjet e dëshpërimit dhe të urrejtjes sëmundja e frikës dhe lëngata e dobësisë dhe sëmundja e poshtërimit; të gjitha këto sunduan në zemrat e tyre.

Pastaj, Allahu xh.sh. nuk tha “*Fezadall-llah meredahum*”, “*ndërkohë Allahu shtoi sëmundjen e tyre*” por “*Allahu ua ka shtuar atyre sëmundjen*.” Dhe

e bëri prapashtesën përemërore kundrinor dhe **مَرَضٌ** “*sëmundjen*” përcaktor “*temjiz*” me qëllim që të tregojë se sëmundja e brendshme e zemrës është përhapur jashtë, duke infektuar të gjitha veprat që ata bëjnë.

Sikur kjo sëmundje e keqe ka mbuluar të gjithë trupat e tyre, të cilët janë bërë pikërisht sëmundja, këto mbufatje, fryrje të qelbëzuara të sëmundjes bëhen një trup shtesor për ta. Ashtu si thënia “*ishteale el-bejtu naren*” e cila nënkupton se zjarri ka mbuluar të gjithë shtëpinë dhe ajo është e gjitha në zjarr, në flakë, ndryshe nga “*ishteale narul bejt*”, e cila pohon se një pjesë e saj ka marrë flakë.

Fraza e gjashtë, domethënë, **وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ** “*velehum adhabun elimun*”, “*Për ta do të ketë ndëshkëm të dhimbshëm*”: **ل** *Lami* (i *lehum* i tyre) i

cili nënkupton dobi, tregon se në qoftë se ata do të merrnin dobi, ajo sigurisht do të ishte -në formën e- dhimbjes së rëndë në këtë botë ose dënim i dhimbshëm në ahiret. Tani është e pamundur që këto të jenë dobi, prandaj është e pamundur për ta marrja e dobisë. Ndërsa fjala “*adhàbun*”, “*dënim*, *ndëshkim*” duke u cilësuar nga fjala “*elîmun*”, “*i dhimbshëm*, *i rëndë*” me kuptimin “*mute'el-lîm*”, “*në dhimbje*, *në vuajtje*”, e cila përgjithësisht u referohet njerëzve, aludon se dënimi ka mposhtur e ka kapluar trupat e tyre dhe ka përfshirë personat e tyre dhe ka mbuluar qëniet e tyre të brendshme; kështu që janë bërë tortura dhe tortura është bërë identike, i njëjtësuar me ta, ashtu siç kthehet qymyri në thëngjill të ndezur -në prush- kur digjet nga zjarri.

Në qoftë se imagjinata do të shikonte formën e dënimit dhe do të dëgjonte vajtimin e dëshpëruar dhe ofshamën e angështuar në çdo anë që buron nga jeta e ripërtërirë nën dënim, duket sikur vetë dënimi është ai që angështon e rënkton. Sa paralajmërim i tmerrshëm për ata që mendojnë!

Fraza e shtatë; domethënë, بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ “*bîma kanu jekðfiðbûne*”, “nga ajo që gjithnjë gënjenin”:

Duke ia atribuuar dënimin e lartëpërmendur për krimet e tyre vetëm gënjeshtres, ajo tregon mizorinë e gënjeshtres, shëmtinë dhe neverinë e saj. Ky tregues dëshmon me të vërtetë efektet e rënda të helmit të gënjeshtres, sepse gënjeshttra është baza e mosbesimit; në të vërtetë, mosbesimi është një gënjeshtër e llojit më të keq, dhe është shenja kryesore e hipokrizisë. Gënjeshttra është të shpifësh fuqinë Hyjnore dhe është e kundërta e urtësisë Hyjnore. Gënjeshttra shkatërron moralin e larta. Ajo i transformon nismat, iniciativat e larta në kufoma të kalburat. Helmi i saj është përhapur gjithandej botës islame. Ajo ka përmbysur çështjet e njerëzimit dhe ka mbajtur botën e humanizmit nga arritja e përsosurisë së saj dhe ka penguar përparimin dhe progresin e saj. Ajo i ka lëshuar shembujt si Musejleme Gënjeshtari në ultësirën më të ulët. Ajo është një peshë e rëndë mbi shpinën e njeriut duke e penguar atë nga arritja e qëllimeve të tij. Ajo është paraardhësja e hipokrizisë dhe e artificializmit. Këto janë arsyet që ajo është specifikuar nga ajo që u shpall prej lart Fronit Sublim, dhe përse ajo është mallkuar dhe është bërë objekt kërcënimesh.

Prandaj, o ju njerëz, dhe sidomos o ju muslimanë! Ky vërsët ju bën thirrje ta shqyrtoni atë me vëmendje.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* A nuk është gënjeshttra e përligjshme, e falshme nëse do të ishte për ndonjë qëllim të mirë?

Ty do të të thuhej: -Në qoftë se gënjeshttra do të ishte e përligjshme dhe avantazhet e saj janë të sigurta. Por ajo që ata e quajnë arsye të mirë, është -përgjithësisht- një justifikim i rremë. Sepse është parashikuar e përcaktuar nga shkencat e parimeve të Sheriatit se “për shkak se një çështje që nuk është e përcaktueshme është e hapur para shfrytëzimit të keq, ajo nuk mund të bëhet baza e rregullave. Për shembull, meqenëse vështirësia e përfshirë në kryerjen e namazit ndërsa je në udhëtim është e papërcaktueshme, ajo nuk është arsye për shkurtimin e tyre, por arsyeja është udhëtimi. Dhe në qoftë se ne do të prananim se dëmi i një gjëje peshon më shumë se sa dobia e saj, një rregull jepet për ta shfuqizuar atë dhe dobia e saj qëndron në mosekzistencën e saj.

Anarkia dhe çrregullimi në botë dëshmojnë për dominimin e dëmit me pretekstin e dobisë. Por aluzioni dhe të folurit me nënkuptim nuk janë gënjeshtër. Rruga është e dyfishtë: ose heshtja, sepse vërtetësia nuk kërkon që dikush të thotë gjithçka që është e vërtetë; ose ndershmëria, sepse vërtetësia është baza e islamit dhe një karakteristikë e besimit, madje besimi, vërtetësia dhe lloji i saj kryesor. (Vërtetësia) është lidhja e të gjitha plotësive; ajo është jeta e moraleve të larta; është rrënja që i lidh gjërat me realitetin; është manifestimi i të vërtetës në gjuhë; është boshti i zhvillimit të njeriut; është rregulli i botës islame; është ajo që e çon me shpejtësi -si vetëtimat- llojin njerëzor në rrugën e përparimit për tek Qabeja e plotësive; dhe është ajo që e ngre njeriun më të varfër dhe më të shushatur më lart se sulltanët; dhe ajo i bëri sahabët e profetit a.s.m. superiorë mbi të gjithë njerëzit e tjerët; dhe me të u ngrit Shkëlqesia jonë Muhammed Hashimiu a.s.m. tek kulmi më i lartë i humanizmit.

* * *

VËRSETET 11 – 12

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ * أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ

Ve idhà kîle lehum là tufsidû fi el-erdî kâlu in-nemà nahnu Muslihûne. Ela in-ne hum el-mufsidûne ve lâkîn lâ jesh'urûne.

Dhe kur atyre u thuhet: "Mos bëni djallëzi -mbrapshti- në tokë", ata thonë: "Ne jemi vetëm pajtues". Në të vërtetë janë pikërisht ata të cilët sjellin trazira, por ata nuk e marrin vesh.

Shqyrtoje vendosjen -pozicionimin- e këtyre vërseteve në lidhje me vërsetet e mëparshëm:

Allahu xh.sh. përmend të parën e krimeve që burojnë nga hipokrizia e tyre: Padrejtësia e tyre ndaj vetes së tyre, tejkalimi dhe shkelja nga ana e tyre e të drejtave të Allahut xh.sh. (*hukuk All-llah*), së bashku me pasojat e njëpasnjëshme të lartëpërmendura, dhe pastaj Ai e ndjek këtë me të dytën e krimeve të tyre; shkeljen, nëpërkëmbjen nga ana e tyre e të drejtave të robëve të Allahut xh.sh., dhe përhapjen e korrupsionit nga ana e tyre, dhe rezultatet e pasojat e tij.

(Fraza) **وَإِذَا قِيلَ** "ve idhà kîle", "kur atyre u thuhet" ashtu siç është e

lidhur, në sajë të tregimit, me **يَقُولُ** "jekulu", "i cili thotë" tek **وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ** "Ve Min el-Nâsi men jekulu", "Ndërsa ka edhe njerëz

(hipokritë) të cilët thonë:"¹ dhe nëpërmjet kuptimit të saj **يَخَادِعُونَ**

¹ Kuran, 2:8

"jukhàdiûne", "mashtrojnë"²; po ashtu në sajë të vetvetes ajo është e lidhur me **يَكْذِبُونَ** "jekdhibûne", "gënjejnë"³.

Ndryshimi nga një fjali kategorike -e prerë- për tek një fjali kushtore është një tregues dhe një shenjë e fshehur e fjalisë së nënkuptuar midis tyre. Sikur ajo të thonte:

"Për ta është një ndëshkim i rreptë për atë që ata gënjejnë; sepse kur gënjejnë, ata shkaktojnë përçarje e konflikt,dhe kur shkaktojnë përçarje, ata shkaktojnë korrupsion; dhe në qoftë se janë paralajmëruar, ata nuk e pranuën atë, dhe në qoftë se u është thënë atyre: Mos përhapni korrupsion... dhe kështu me radhë."

Vendosja e frazave të këtij vërseti, edhe në mënyrë të qartë edhe të nënkuptuar:

Është pikërisht e njëjta si renditja dhe lidhja në shembullin që unë do t'ju jap tani:

Në qoftë se ti sheh një njeri i cili ka marrë një rrugë që të çon në humbje, ti para së gjithash e paralajmëron atë, duke i thënë:

Kjo rrugë -metodë- do të jetë shkatërrim për ty; prandaj mos e ndiq atë! Në qoftë se ai nuk i shmanget duke përdorur mendjen e vet, ti do t'i përtërisht përpjekjet e tua për ta penguar atë duke e ndaluar dhe qortuar, dhe ti do ta përforcosh këtë dhe do të ngulisësh në trurin e tij ose duke e frikësuar atë me kërcënimin e dënimit, ose duke e zbutur zemrën e tij duke ngulitur simpatinë, ashtu siç do të shpjegohet për ju më poshtë.

Në qoftë se personi është kryeneç, kokëfortë, i pabindur, këmbëngulës dhe ka hipur mbi injorancën e përbërë, ai nuk do të jetë i heshtur por do të mbrojë vetveten. Sepse është karakteristikë e të korruptuarve ta shohin korrupsionin e tyre si të mirë e të dobishëm. Sepse nga natyra, njeriu nuk kryen vepra të mbrapshta duke menduar se ato janë të mbrapshta e të liga. Pastaj ai do të japë dëshmi se rruga e tij është e drejtë, duke pretenduar se kjo është e mirënjohur dhe se ti

² Kuran, 2:9

³ Kuran, 2:10

nuk ke të drejtë ta paralajmërosh atë dhe se ai nuk ka nevojë për këshillën tënde. Madje ti ke nevojë të mësosh rreth rrugës së tij. Sepse e vetmja rrugë e sheshuar është e tij dhe ti nuk duhet të sulmosh rrugën më të mirë.

Dhe në qoftë se ai person kryeneç është dyfytirësh -hipokrit- ai gjithashtu duhet të ketë një gjuhë të bigëzuar (të ndarë në dysh, në dy gjuhë). Nga njëra anë ai do të përpiket ta shpërdorojë e t'i ndërrojë drejtim, duke e paralajmëruar dhe duke e heshtur, dhe nga ana tjetër ai do të mbrojë rrugën e tij duke i thënë: “Nga ana e jashtme unë i vendos gjërat drejt ashtu siç dëshiron ti, dhe nga ana e brendshme ashtu siç unë besoj”. Pastaj për të mbështetur atë që ai pretendon, thotë: “Vendosja drejt e gjërave është diçka që unë e kam bërë gjithmonë -kjo ka qenë cilësia ime e vazhdueshme, jo që unë kam qenë i drejtë tani, pas përhapjes së korrupsionit më parë nga ana ime.

Pastaj në qoftë se ai person është kokëfortë e kryeneç si Faraoni, vazhdon me ngulm të përhapë rrugën -medhbehin- e tij dhe e deklaron këshilluesin e tij si gënjeshtar dhe bën insinuata kundra njerëzve të së vërtetës deri në këtë shkallë, atëherë është e qartë se ilaçi nuk ka më efekt mbi të. Mbetet vetëm një ilaç dhe ai është ta mbyllësh në karantinë. Ky trajtim përbëhet nga të paralajmëruarit e njerëzve dhe të informuarit e tyre se ai është i korruptuar, nuk është bërësi i të mirës, sepse ai nuk i përdor as mendjen e tij dhe as ndjenjat që ta ndjejë e perceptojë këtë gjë e cila është kaq e qartë dhe e prekshme.

Në qoftë se i ke kuptuar lidhjet e renditura në shembullin e lartëpërmendur (domethënë, progresin e argumentit), ti do t'i kesh kapur lidhjet midis frazave, qofshin të cituara ose të aluduara, në këtë

vërsset nga **وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ** “*Ve idhà kfile lehum*” “Dhe kur atyre u thuhet” deri në fund.

Sepse renditja e tyre është aq e natyrshme dhe aq me stil të ngjeshur saqë mrekullia shkreptën prej poshtë saj -si thëngjill i ndezur.

Renditja dhe vendosja e pjesëve të frazave:

Shqyrtoje këtë: përcaktueshmëria e shprehur nga **إِذَا** “*idhà*” “*kur*” tek “*Ve idhà kfile lehum là tufsidû fi el-erdî*” “Dhe kur atyre u thuhet: “Mos

bëni djallëzi -mbrapshti- në tokë”, tregon obligimin e domosdoshëm për ndalimin e asaj që është e paligjshme.

Forma pësore -diateza pësore- e **قِيلَ** “*kfile*” “u thuhet” tregon se një ndalim i tillë është farz *kifajet* mbi të gjithë.

Në **لَئِنْ** “*le-në*” e **لَهُمْ** “*lehum*” “*atyre*” është një shenjë se ndalimi duhet të jetë në formën e këshillimit, jo të detyrimit; dhe nëpërmjet bindjes dhe jo forcës.

لَا تُفْسِدُوا “*Là tufsidû*” “Mos bëni djallëzi -mbrapshti” është një përmbledhje në formën e një silogizmi kushtor –arsyetimi deduktiv kushtor; domethënë, mos e bëni atë sepse ajo do të çojë në anarki.

Lidhjet -që kërkojnë- bindje do të këputen, drejtësia dhe sistemi i saj do të flaken në rrëmujë; hallkat e unitetit do të këputen, dhe kjo do të çojë në korrupsion. Prandaj mos e bëni atë që të mos shkaktohet korrupsion”.

Fraza **فِي الْأَرْضِ** “*fi el-erdî*”, “në tokë” mbështet dhe përjetëson ndalimin, sepse ndalimi i këshilluesit është i përkohshëm. Prandaj paralajmërimi duhet të fiksohet përjetësisht në trurin e personit të cilit i adresohet duke e caktuar ndërgjegjjen e tij që gjithmonë ta ndalojë atë nga poshtë. Kjo bëhet ose duke lëvizur damarin e tij të simpatisë -frymës shoqërore- ose duke i shkaktuar dëshirës së tij të ikë nga

indinjata publike. **فِي الْأَرْضِ** “*Fi el-erdî*”, “në tokë” i zgjon këto dy damarë, sepse fraza u adresohet -hipokritëve- duke u thënë: “Kjo shthurja juaj përhapet nëpër njerëzimin. Përse ju ndieni një urrejtje dhe një zemërim të tillë ndaj të gjithë njerëzve, disa prej të cilëve janë të pafajshëm, ose të varfër, dhe disa nuk i njihni? A nuk ndieni keqardhje dhe dhimbje për ta? Ne mund të shohim se ju nuk keni simpati për llojin tuaj njerëzor, por të paktën ju duhet të kuptoni se ky veprimi juaj tërheq zemërimin dhe urrejtjen e tyre mbi ju.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Cili nga objektivat -e hipokritëve- shikon tek njerëzit në përgjithësi? Si mundet që shturja e tyre të përhapet tek gjithësecili?

Ty do të të thuhej: Ashtu si çdo gjë e cila shfaqet e errët dhe e shëmtuar për një person i cili shikon nëpërmjet një xhami të errët -të syzeve-, po ashtu çdo gjë shfaqet e urryer dhe e mërzitshme për personin shikimi -i brendshëm- i të cilit është mbuluar nga hipokrizia dhe zemra e të cilit është prishur nga mosbesimi. Zemra e tij është plot ligësi e urrejtje ndaj të gjithë njerëzve, madje ndaj të gjitha qenieve, dhe me kryeneçësi ai i kundërshton ata. Për më tepër, ashtu si në qoftë se një dhëmbëz e një rrote me fletë në funksionet e një ore do të dëmtohej e thyhej, ora do të ndikohej e prekej edhe si tërësi edhe në mënyrë të pjesshme, po ashtu rregulli i trajtës njerëzore do të ndikohej e prekej nga hipokrizia e një njeriu. Sepse ai është vënë në rregull nëpërmjet drejtësisë, islamit dhe bindjes. Por medet, sa keq! Helmet e përhapura vazhdimisht -të hipokritëve- janë grumbulluar dhe kanë dhënë si rezultat poshtërsinë e tanishme.: “

Sa për fjalinë *قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ* “*qālu in-nemā nahnu Musliḥūne*”, “ata thonë: “Ne jemi vetëm pajtues”; në “*qālu*”, “ata thonë” në vend të “*la jakbelune en-nesihate*”, “ata nuk e pranojnë këshillën”, e cila do të kishte qenë e përshtatshme në kontekst, është një tregues se ata janë duke bërë pretendime arrogante dhe u bëjnë thirrje të tjerëve për tek medhhebi -rruga- e tyre.

إِنَّمَا “*in-nemā*” (pjesëza kufizuese, që ka kuptimin “vetëm ose veçse kjo apo ajo gjë...” posedon dy veçori:

E para: Fraza në të cilën ajo është përfshirë medoemos duhet të tregojë diçka të njohur, ose në realitet ose në pretendim. Kështu, ajo nënkupton poshtërim, përçmimin e atij që jep këshillë, si dhe vazhdimin e tyre -hipokritëve- në injorancën e tyre të përbërë.

E dyta: Kufizimi i *إِنَّمَا* “*in-nemā*”, “vetëm ose veçse kjo apo ajo gjë” tregon se në këndvështrimin e tyre, rregullimi i gjërave është e papërzier me korrupsion. Dhe kjo është një insinuatë kundra besimtarëve -të cilët thonë të kundërtën.

Përdorimi i pjesores aktive në *مُصْلِحُونَ* “*Musliḥūne*”, “pajtues” në

vend të emrit foljor *نُصْلِحُ* “*nuslihu*”, “ne pajtojmë” tregon se -ata pretendojnë se- ky atribut i tyre është i qëndrueshëm dhe i vazhdueshëm, dhe ajo çfarë ata bëjnë është një rregullim -përmirësim- i plotë. Por ata po shtiren gjithashtu edhe në këtë thënie, sepse ajo që ata shprehin e pranojnë në brendësi është e kundërta e asaj që tregojnë në anën e jashtme:

Në brendësi ata e pretendojnë korrupsionin e tyre të jenë gjëra të përmirësuara, dhe në anën e jashtme ata me hipokrizi pretendojnë se ajo çfarë ata bëjnë është për rregullimin -përmirësimin- e besimtarëve dhe në interesin e tyre.

إِنَّا أَنهزمهم هم المفسدون ولكن لا يشعرون “*Ela in-ne hum hum el-mufsidūne ve lakīn lā jesh’urūne*.” “Në të vërtetë janë pikërisht ata të cilët sjellin trazira, por ata nuk e marrin vesh.”

Shqyrtoje këtë: Vërseti i mëparshëm nënkuptoi e deduktoi një numër gjërash rreth hipokritëve: Për shembull, përhapjen e ideve të tyre, pretendimin se ata në mënyrë të vazhdueshme i rregullojnë dhe i vendosin gjërat drejt, dhe se kjo është një atribut i vazhdueshëm i tyre dhe se përmirësimi i gjërave është i paprekur nga korrupsioni; se kjo është e qartë dhe e mirënjohur; dhe poshtërimin e tyre ndaj besimtarëve dhe akuzimin për injorancë ndaj atyre që u japin këshillë.

Këtu Kurani u përgjigjet atyre me fjalinë e tanishme, e cila përmban elemente që provojnë korrupsionin e tyre dhe se ata janë bërë me të; se korrupsioni është i kufizuar tek ata dhe se ky është një fakt i vërtetuar, dhe i paralajmëron njerëzit kundra shëmtisë së tyre dhe i shfaq ata të jenë injorantë duke mohuar ndjeshmërinë e tyre, sikur ata të ishin qenie të pajeta. Dhe në qoftë se ti dëshiron, shqyrtoje këtë:

(Pasthirrma intensifikuese) *إِنَّمَا* “*ela*” “oh, vërtet” është për të dhënë alarmin, për të të vënë në gatishmëri, ose për paralajmërim; shiko se si me paralajmërimin e saj ajo e deklaroi gënjeshtër të gjithë propagandën e tyre, për të cilën aludohet me fjalën “*qālu*”, “ata thonë”.

(Pjesëza vërtetuese) “inne”, “në të vërtetë, sigurisht, e cila është për verifikim:

Shiko se si ajo i refuzon, i hedh poshtë të gjitha pretendimet e tyre të mirënjohura nëpërmjet **أَنَا** “in-nema”, “vetëm, veçse”. Sikur **أَنَّ** “inne” është duke thënë se në realitet gjendja e tyre e brendshme është ajo e korrupsionit, prandaj qenia e tyre të drejtë nga ana e jashtme nuk do t'u sjellë dobi atyre.

Kuptimi kufizues i përemrit vetor **هُم** “hum”, “ata” u kundërpërgjigjet insinuatave të nënkuptuara tek **نَحْنُ** “nahnu”, “ne” dhe **أَنَا** “innema”, “vetëm, veçse”.

Nyja shquese tek **الْمُفْسِدُونَ** “el-mufsidûne”, “pajtuesit”, e cila tregon se ti e sheh në personat e tyre thelbin -të vërtetën- e atyre që shkaktojnë korrupsion dhe se ata janë të shthurur në esencë -shiko se si kjo e hedh poshtë, e përgënjeshtrojnë kufizueshmërinë e shprehur nga **أَنَا** “innema”, “vetëm, veçse”.

Dhe **وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ** “ve lakîn lâ jeshi'urûne”, “por ata nuk e marrin vesh” si ajo e kundërshton dhe e hedh poshtë përgënjeshttrimin e tyre ndaj atij që u jep këshillë dhe i paralajmëron ata dhe pretendimin e tyre se ata nuk kanë nevojë për këshillë, meqë pohimet, thëniet e tyre -rreth asaj që janë- njihen.

* * *

VËRSETI 13

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا
آمَنَ السُّفَهَاءُ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ

*Ve idhâ kîle lehum Âminu kemâ Âmene el-nâsu kâlû Ennuëminu kemâ
Â'mene el-sufehâu Ela in-nehum hum el-sufehâu ve lakîn lâ jaëlemûne.*

Dhe kur u thuhet këtyre (hipokritëve): “Besoni siç kanë besuar edhe njerëzit e tjerë, ata thonë: “A të besojmë siç kanë besuar mendjelehtët?” Në të vërtetë, këta vetë janë mendjelehtët, por nuk e dinë.

Vendosja -pozicionimi- i këtij vërseti dhe lidhja e tij me vërsetin e mëparshëm:

Shqyrtoje këtë: Për sa ka të bëjë me këto dy vërsete (2:11, 2:13) që përbëhen nga këshillimi dhe udhëzimi; urdhri për atë që është e ligjshme dhe zbukurimi (et-tahlijjeh) dhe nxitja -në vërsetin e tanishëm- lidhen me ndalimin e asaj që është e paligjshme -pastrimin (takhlijjeh), dhe me kërcënimin në ajetin e mëparshëm.

Dhe për sa ka të bëjë me atë që të dy përshkruajnë krimet e -hipokritëve-, përcmimi i tyre ndaj besimtarëve dhe krenaria -në vërsetin e tanishëm- lidhen me bërjen mbrapshti nga ana e tyre (ifsad) në vërsetin e mëparshëm. Ashtu siç lidhet bërja e tyre mbrapshti me shthurjen e tyre; çdo lloj prej tyre është një degë e pemës Zekum të hipokrizisë.

Lidhjet midis frazave të vërsetit:

Shqyrtoje këtë: Me fjalinë **وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ** “Ve idhâ kîle lehum Âminu kemâ Âmene el-nâsu”, “Dhe kur u thuhet këtyre (hipokritëve): “Besoni siç kanë besuar edhe njerëzit e tjerë”, (vërseti së pari sugjeron me

pjesët e tij obligimin e thirrjes -ftesës- për tek besimi i sinqertë duke ndjekur -imituar- masat e njerëzve, të cilët janë -besimtarët- e vërtetë; ndërgjegjja vazhdimisht i nxit ata për të vepruar kështu. Pastaj ajo citon

-përgjigjen e hipokritëve-: *قَالُوا أَنْتُمْ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ* “*kāfū*”, “ata thonë” e “*Enuëminu kemà Ā'mene el-sufehàu*”, “A të besojmë siç kanë besuar mendjelehtët?” duke treguar kryeneçësinë dhe krenarinë e tyre dhe pretendimin se ata janë në të drejtën ashtu si të gjithë gënjeshtarët që e shohin gënjeshtren si të vërtetë dhe që e mendojnë injorancën e tyre si njohje. Sepse zemrat -e hipokritëve- janë prishur nga hipokrizia; dhe krenaria dhe tendenca për të korruptuar burojnë nga shthurja, dhe për shkak të kësaj ata u bënë kryeneçë. Nëpërmjet bërjes mbrapshti ata në mënyrë të fshehtë bisedojnë dhe bëjnë plane për t'i çudhëzuar të tjerët. Dhe në krenarinë e tyre, ata e konsiderojnë fetarinë e fortë -plot pasion- dhe besimin e plotë, shkakun e pavarësisë dhe të vetëmjaftueshmërisë, të jenë poshtëri, marrëzi dhe varfëri.

Për më tepër, për shkak të dyfaqësisë, ata shtiren kur e thonë edhe këtë, gjithashtu. Sepse nga ana e jashtme ata thonë: Si mund të jemi ne si mendjelehtët, pasi ne nuk jemi të marrë? Ne jemi aq superiorë aq sa mund të dëshironi?! Ndërsa nga ana e brendshme ata thonë: “Si mund të jemi ne si besimtarët, sepse shumica e tyre janë të vobektë e skamës? Dhe ata në shikimin tonë janë mendjelehtët dhe fundëria e kombeve të ndryshëm. Ju tani mund t'i zbatoni pikat e holla për dy pjesët e fjalisë kushtore.

Atëherë Kurani kthen mbrapsht mbi ta gurin që ata hodhën mbi besimtarët duke e futur atë poshtë gurmazeve të tyre: *أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ* “*Ela in-nehum hum el-sufehàu*”, “Në të vërtetë, këta vetë janë mendjelehtët”. Sepse kushdo që është kryeneç deri në këtë shkallë dhe është injorant pa e kuptuar atë, meriton të shfaqet midis njerëzve dhe të shpallet si i dobët mendërisht, sepse ky është një fakt i vërtetuar; dhe thirrja që ata i quajnë besimtarët mendjelehtë buron për shkak të dobësisë së tyre mendore.

Pastaj me thënie: *وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ* “*ve lakin lā ja'lemin*”, “por ata nuk e dinë” është duke treguar se injoranca e tyre është e përbërë për shkak se ata janë të pavetëdijshëm për të. Prandaj do të ishte e padobishme t'u

japësh atyre këshillë; duhet të largohesh krejtësisht prej tyre. Sepse vetëm ata që e kuptojnë se janë injorantë mund të përfitojnë nga këshilla.

Vendosja (dhe lidhjet midis) pjesëve të frazave:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ “*Ve idhà kîle lehum Āminu kemà Āmene el-nàsu*”, “Dhe kur u thuhet këtyre (hipokritëve: “Besoni siç kanë besuar edhe njerëzit e tjerë”

Në këtë frazë, siguria e shprehur nga fjala *إِذَا* “*idhà*” “kur” tregon domosdoshmërinë e dhënies së udhëzimit (për njerëzit) nëpërmjet “të urdhëruarit e asaj që është e ligjshme”.

قِيلَ “*kîle*”, “u thuhet” diateza pësore nënkupton se dhënia e këshillimit është një obligim që mund të kryhet nga një numër njerëzish në emrin e komunitetit (*ala sebil el kifajeh*), ashtu siç është përmendur.

Përdorimi i foljes *آمَنُوا* “*Āminu*”, “Besoni” në vend të *أَخْلَصُوا فِي إِيْمَانِكُمْ* “*A'hli su Fi imanikum*” “jini të sinqertë në besimin tuaj” tregon se besimi i pasinqertë nuk është besim.

Fraza *كَمَا آمَنَ* “*kemà Āmene*”, “siç kanë besuar” është një aluzion për shembujt e njerëzve të admirueshëm e të shkëlqyer, duke sugjeruar se sinqeriteti mund të fitohet duke i ndjekur ata.

Fjala *نَاسٌ* “*el-nàsu*”, “njerëzit” përmban dy pika, të cilat e shtyjnë ndërgjegjjen që gjithmonë të veprojë për mirë. Sepse *كَمَا آمَنَ النَّاسُ* “*kemà Āmene el-nàsu*” “siç kanë besuar edhe njerëzit e tjerë” nënkupton: “ndiqni masat e njerëzve, sepse t'i kundërshtosh ata është një gabim që zemra nuk është aq e pacipë që ta kryejë”.

Së dyti, ajo nënkupton se ata që nuk besojnë, nuk duhet të konsiderohen si njerëz të vërtetë; vetëm besimtarët janë qenie të vërteta humane, sikur të tjerët janë njerëz vetëm në formë. Sepse besimtarët kanë përparuar në plotësinë, dhe humanizmi i vërtetë është i veçantë për ta, ndërsa pjesa tjetër kanë rënë prej nivelit të humanizmit.

Fraza: **قَالُوا أَنْتُمْ كَمَا مَنَّ السُّفَهَاءُ** “*qālū Enuëminu kemà A'mene el-sufehàu*”, “ata thonë: “A të besojmë siç kanë besuar mendjelehtët?” ka kuptimin: “Ne nuk presim këshillë. Si do të ishim ne si këta mjeranë të ulët? Si do të mundej që ne njerëzit e pozitës të bëhemi baraz me ta? Ne i shohim ata si të dobët mendërisht?”: “

Kështu fjala **قَالُوا** “*qālū*”, “ata thonë” aludon për vetëjustifikimin e tyre, përhapjen e pikëpamjeve të tyre nga ana e tyre, përbuzjen dhe shpërfilljen e këshillës nga ana e tyre, dhe për arrogancën dhe pretendimin e tyre.

Pyetja retorike **أَنْتُمْ** “*Enuëminu*”, “A të besojmë” tregon kapjen fort të tyre me arrogancë pas pikëpamjeve të tyre injorante, pas injorancës së përbërë. Sikur, duke përdorur formën pyetëse, ata janë duke i thënë atij që i këshillon:

O këshillues: “konsultohu me ndërgjegjjen tënde! A e sheh ti drejtësinë ta pranojë kundërshtimin tonë -a mundesh me të gjithë drejtësinë ta pranosh se ne mohojmë (fenë)?”

Për më tepër, **قَالُوا** “*qālū*” “ata thonë” përmban tre aspekte të njëpasnjëshëm; domethënë: para së gjithash ata u adresohen, u thanë veteve të tyre, pastaj ndjekësve të tyre, pastaj udhëzuesve të tyre, sepse është e zakonshme kur jepet këshilla për një person, këshilluesi së pari konsultohet me veten e tij, pastaj me ndjekësit e tij, pastaj ta kthen ty me rezultatet e arsytimit të tij. Prandaj, kur atyre iu tha ajo çfarë iu tha, ata shqyrtuan zemrat e tyre të korruptuara dhe ndërgjegjjet e tyre të prishura dhe iu shfaq rruga e mohimit. Ajo çfarë ata thanë, është një interpretim i asaj që është në zemrat e tyre. Pastaj me shikimin e bërjes mbrapshti ata iu referuan vëllezërve të tyre, dhe përsëri u treguan atyre rrugën e mohimit, dhe ata filluan të mbajnë bisedime të fshehta. Pastaj

nëpërmjet bërjes së justifikimeve dhe për t'i çuar në rrugë të gabuar ata u kthyen tek ai që u jepte këshilla dhe thanë në mënyrë provokuese: “Ndryshimi ndërmjet nesh është aq i madh saqë nuk mund të krahasohet me ta. Ata janë të varfër dhe duhet të jenë të fortë në fe dhe në sufizëm; ata thjesht duhet të jenë ashtu. Ndërsa ne jemi njerëzit e rangut të lartë dhe të pozitës”. Në arrogancën e tyre ata i bëjnë thirrje atij që është duke u dhënë këshillë të drejtë, dhe si një dinakëri dhe dredhi thonë me gënjeshtër:

O këshillues! Mos na mendo neve si mendjelehtë; ti nuk duhet të imagjinosh të jemi si mendjelehtët e atillë! Jo, përkundrazi, ne veprojmë siç veprojnë besimtarët e sinqertë”. Por në brendësi ata thonë: Ne nuk jemi si ata besimtarë të varfër e të pavlefshëm, gjë e cila është një aluzion i tërthortë për shthurjen e tyre dhe përhapjen e korrupsionit dhe për arrogancën dhe dyfytërsinë e tyre.

Sa për **كَمَا مَنَّ السُّفَهَاءُ** “*kemà A'mene el-sufehàu*”, “siç kanë besuar mendjelehtët” domethënë, “Ju i supozoni besimtarët të jenë njerëzit e plotësismit, por në shikimin tonë ata janë lypës të përbuzur. Ata janë të detyruar të kthehen, orientohen tek feja me numrin e madh të tyre; secili prej tyre është mendjelehti i një kombi”.

Pretendimi i tyre se nuk mund të ketë krahasim midis tyre tregon se islami është strehimi i të nëpërkëmburve, vendstrehimi i fukarenjve, mbrojtësi i të vërtetës, ruajtësi i të drejtës, penguesi i arrogancës, përmbajtësi i krenarisë, frenuesi i mendjemadhësisë, dhe islami është kriteri i vetëm i plotësisë dhe i lavdisë.

Pretendimi i hipokritëve duke qenë i ndryshëm tregon shkakun e hipokrizisë, e cila për pjesën më të madhe është egoizëm, krenari dhe arrogancë, ashtu siç është shpjeguar nga vërseti,

“Ne të shohim ty vetëm si një njeri ashtu si ne; as nuk shohim kënd të të vijë pas, por vetëm ata më të parëndësishmit e më të ulët nga radhët tona, madje edhe ata të erdhën pas pa menduar.”¹

Kjo gjithashtu është një shenjë e fshehur se islami nuk mund të bëhet një instrument dominimi dhe shtypjeje në duart e njerëzve të

¹ Kuran, 11:27

dhënë vetëm pas kësaj dynjaje dhe të rangut të lartë; përkundrazi islami është një mjet për të vendosur të drejtën në dispozicion të të varfërve dhe të vobektëve, në kundërshtim me fetë e tjera. Historia e dëshmon këtë realitet.

Sa për fjalinë **أَلَا** *“Ela in-ne hum hum el-sufehàu”* *“Në të vërtetë, këta vetë janë mendjelehtët”*, shqyrtoje këtë: Arsyeja e vetme për sulmet e fuqishme ndaj hipokrizisë dhe dëshmimi i tij ndaj saj është se llojet e ndryshme të saj kanë qenë shkaku i shumicës së fatkeqësisë që i ranë botës islamike.

Pasthirrma **أَلَا** *“Ela”*, *“oh, vërtet”* është për të tërhequr vëmendjen dhe për të shpallur marrëzinë e tyre dhe për t'i bërë thirrje opinionit publik të dëshmojnë për mendjelehtësinë e tyre. Kuptimi i vërtetë i pasthirmës **أَلَا** *“Ela”* është, *“A nuk e dini se ata janë të dobët mendërisht? Domethënë, ju duhet ta dini!”*

Pjesëza vërtetuese **أَنَّ** *“in-ne”*, *“Në të vërtetë, sigurish”* vepron si një pasqyrë për të vërtetën dhe është një mjet i saj, sikur ajo të thonte: *“Referojuni të vërtetës dhe kuptoni se sofistikata e tyre të jashtme janë të pabaza”*.

Përemri **هُم** *“hum”*, *“ata”* nënkupton kufizueshmëri (për veten e tyre) dhe (qëllimi i tij) është të refuzojë vetëjustifikimet e tyre dhe për të zmbrapsur akuzimin e dobësisë mendërisht të bërë nga ana e tyre ndaj besimtarëve, ashtu siç tregohet nga *“kema A'mene el-sufehàu”*, *“siç kanë besuar mendjelehtët”*. Domethënë, të dobët mendërisht janë ata njerëz të cilët braktisin -punën për- Ahiret me porosi të krenarisë së tyre, të egoizmit dhe të kënaqësisë kalimtare, ndryshe nga ata të cilët fitojnë jetën e përjetshme nëpërmjet braktisjes së dëshirave të tyre kalimtare.

Pastaj nyja shquese **أَلْ** *‘el’* i **السُّفَهَاءُ** *‘el-sufehàu’*, *“mendjelehtët”* tregon se është fakt i njohur se ata janë të dobët

mendërisht. Gjithashtu ajo tregon plotësi; domethënë, mendjelehtësia e plotë është e tyre.

وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ *“ve lakjin la jaëlemüne”*, *“por nuk e dinë”*.

Kjo përmban tre tregues:

I pari: Njohja dhe mendjemprehtësia janë të domosdoshme ndërmjet të vërtetës dhe gënjeshtërs dhe për të dalluar ndërmjet rrugës së besimtarëve dhe asaj të hipokritëve, ndryshe nga korrupsioni dhe konflikti -i hipokritëve-, të cilët mund të kuptohen e ndjehen edhe nga ata me zgjuarsi të pakët. Për këtë arsye, (ashtu siç mbyllet ky vërsset me

frazën) **وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ** *“ve lakjin la jaëlemüne”*, *“por nuk e dinë”*, edhe

vërseti i mëparshëm i bashkangjiti atij frazën **وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ** *“ve lakjin la jesh'urüne”*, *“por ata nuk e marrin vesh”*.

I dyti: **لَا يَعْلَمُونَ** *“La jaëlemüne”*, *“nuk e dinë”*, ashtu si frazat e ngjashme në fundet e vërseteve të tilla si **أَفَلَا يَعْقِلُونَ** *“la ja'ekilune”*, *“nuk mendojnë”*, *“la jefefek-kerune”*, *“nuk reflektojnë”* dhe *“la jetedhek-kerune”*, *“nuk kujtojnë”* tregojnë se islami bazohet mbi arsye, urtësi dhe njohje. Ai karakterizohet nga të qëniti i pranueshëm nga të gjitha mendjet e shëndosha, ndryshe nga fetë e tjera, të cilat bazohen mbi imitimin e verbër dhe mbi fanatizëm. Ky tregues është sihariq e tregues i mirë -për islamin-, siç është diskutuar në një vend tjetër².

I treti: Njeriu duhet t'u shmanget (hipokritëve) dhe të mos interesohet e preokupohet me ta, sepse asgjë nuk mund t'iu vlejë atyre nga dhënia e këshillës; ata nuk janë të vetëdijshëm për injorancën e tyre saqë ata të mund ta dëbonin e të çliroheshin prej saj.

* * *

² kjo i referohet Predikimit të Damaskut

VËRSETET 14 -15

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنُوا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤْنَ * اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمْدَهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ

Ve idhà lekû el-ledhîne àmenû kâlû àmen-na. Ve idhà khaleu ilà shejâtînihim kâlû in-na meakum in-nemà nahnu Mustehziûne. All-llahu jehteziu bihim ve jemud-duhum fi tug'jânihim ja àmehune.

Ndërsa kur takohen me ata që besojnë, u thonë: “Ne besojmë”, por kur janë vetëm me shejtanët e tyre, thonë: “Në të vërtetë ne jemi me ju, në të vërtetë ne vetëm talleshim”. Allahu i përqesh ata dhe vetëm ua shton më shumë të këqijat që të sorollaten verbërisht.

Lidhja e kuptimit të këtyre vërseteve me vërsetin e mëparshëm:

Kjo përbëhet nga lidhja (nëpërmjet lidhëzes “*ve*” ‘dhe’) e krimit të katërt të hipokritëve; domethënë, përqeshja dhe përbuzja, me krimet e tyre të mëparshme; domethënë, akuzimi i tyre ndaj besimtarëve si të dobët mendërisht, përhapja e korrupsionit nga ana e tyre dhe shthurja e tyre.

Vendosja e këtyre frazave që përbëjnë këto vërsete (dhe lidhjet) ndërmjet tyre:

Besimi, si një pikë mbështetjeje përballë vuajtjeve dhe si burim ndihmeje për realizimin e shpresave të njeriut, posedon tre veçori esenciale:

E Para: Sedra -Vetënderimi, që buron nga pasja e një mbështetjeje të tillë, dhe shenja e së cilës është të mos e ulësh veten me servilizëm e me poshtërim.

E Dyta: Dhembshuria -mëshira- Shenja e së cilës është të mos i poshtërosh të tjerët dhe as të jesh përbuzës ndaj tyre.

E Treta: Respekti për të vërtetën dhe njohja e vlerës së saj. Sepse personi i cili posedon diçka me vlerë të lartë posedon të vërtetën; ai posedon një xhevahir të veçantë dhe nuk do të jetë përçmues e përbuzës, ndaj të vërtetës. Sepse ai gjithashtu është i nderuar, plot dinjitet.

Gjithashtu, e kundërta e besimit, domethënë, hipokrizia, ka tre veçori, ka të kundërtat e atyre të besimit: servilizmi, dëshira për të korruptuar, dhe arroganca që çon në përçmimin e të tjerëve.

Në qoftë se ti i ke kuptuar këto, atëherë mësoje se hipokrizia i shkakton personit të jetë servil, gjë e cila shkakton poshtërimin e tij; në këtë ai është shtiracak që do të thotë se ai është lajkatar, gjë e cila është

gënjeshtër. Kjo tregohet nga *وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنُوا* “*ve idhà lekû el-ledhîne àmenû kâlû àmen-na*”, “Ndërsa kur takohen me ata që besojnë, u thonë: “Ne besojmë”.

Për më tepër, hipokrizia korrupton zemrën, dhe kjo e bën shpirtin të ndjehet si jetim; domethënë, qenia e tij pa pronar, pa mbrojtës dhe pa padron; dhe kjo i jep shkas frikës, e cila i bën njerëz të tillë të strehohen

tek fshehja e personave të tyre. Kjo tregohet nga *وَإِذَا خَلَوْا* “*ve idhà khaleu*”, “por kur janë vetëm”.

Gjithashtu, hipokrizia i shkakton një njeriu të këpusë lidhjet me të afërmit e tij, dhe kjo shuan dhembshurinë e tij, dhe zhdukja e saj e çon njeriun në bërjen mbrapshti, dhe kjo çon në përçarje, dhe kjo në tradhëti, dhe kjo në dobësi, e cila e detyron atë të kërkojë një

mbështetës dhe një ndihmës. Dhe kjo tregohet nga fraza *إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ* “*ilà shejâtînihim*”, “me shejtanët e tyre”.

Pastaj për shkak se hipokrizia është një injorancë e dridhur, e lëkundur, ajo u shkakton -hipokritëve- të lëkunden, gjë e cila i çon në paqëndrueshmëri, dhe pastaj në mospasjen e një mënyre pikpamjeje, dhe pastaj tek qenia e tyre të pabesuar, dhe kjo i detyron ata që në mënyrë të vazhdueshme të ripërtërijnë marrëveshjet. Kjo sekuençë

ngjarjesh tregohet nga *قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ* “*kâlû in-na meakum*”, “thonë: “Në të vërtetë ne jemi me ju”.

Pastaj, duke ndjerë nevojën për të bërë shfaqësime, nga paqëndrueshmëria e tyre, ata nuk i japin rëndësi të vërtetës. Për shkak të pavlefshmërisë së tyre, ata zhvlerësojnë vlerën e saj të lartë. Për shkak të poshtërimit të tyre, ata përçmojnë gjërat e larta. Dhe në dobësinë e tyre, ata rrëmbehen nga krenaria. Kurani aludon për këtë me

fjalët: **قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ** “*in-nemà nafnu Mustehziúne*”, “në të vërtetë ne vetëm tallësim, jemi tallësa”.

Ndërsa duke pritur prej kësaj linje arsytimi që besimtarët do t'u përgjigjen -hipokritëve-, dëgjuesi sheh se Allahu xh.sh. u përgjigjet atyre në vend të besimtarëve duke treguar nderimin e Allahut për besimtarët dhe nënkupton se përqeshja e tyre ndaj besimtarëve nuk është asgjë e krahastuar me ndëshkimin e Allahut ndaj tyre.

Kjo gjithashtu tregon marrëzinë e tyre dhe se ata meritojnë të refuzohen e të dëbohen. Sepse si mundet një person i cili ka si mbrojtës të Tij Allahun të përqeshet? Prandaj Allahu xh.sh. thotë:

اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِم “*Allahu i përqesh ata*”. Domethënë, Ai do t'i ndëshkojë rëndë ata për përqeshjen e tyre duke u shkaktuar të jenë të përqeshur e të përbuzur në këtë botë dhe në tjetrën.

Dhe fraza **وَيَعِدُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ** “*dhe vetëm ua shton më shumë të këqiat që të sorollaten verbërisht*” specifikon se çfarë forme (do të marrë) përqeshja (e Allahut), ndëshkimi për përqeshjen e tyre.

Vendosja e pjesëve të frazave (dhe lidhjet midis tyre):

Shqyrtoje këtë: Frazja **وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا** “*Ndërsa kur takohen me ata që besojnë, u thonë: “Ne besojmë”*”. tregon servilizmin e tyre.

Siguria e shprehur nga **إِذَا** “*idhà*”, “*kur*” nënkupton vendosmëri, paramendim dhe qëllim. Domethënë, ata qëllimisht synuan t'i takojnë besimtarët.

Folja **لَقُوا** “*lekú*”, “*takohen*” tregon se ata synuan t'i takonin rastësisht në rrugët kryesore në mes të njerëzve.

Përdorimi i frazës **الَّذِينَ آمَنُوا** “*el-ledhíne àmenú*”, “*me ata që besojnë*” në vend të **الْمُؤْمِنُونَ** “*el-muëminine*”, “*besimtarët*” tregon se (hipokritët) kanë kontakt direkt me ta dhe se janë në prekje me njëri-tjetrin, dhe se arsyeja për lidhjet e tyre me ta është nëpërmjet cilësisë së besimit, dhe se besimi është tipari më i dallueshëm i cilësive të besimtarit.

Fjala **قَالُوا** “*kàlú*”, “*thonë*” aludon se ata thonë me gjuhët e tyre atë që nuk është në zemrat e tyre, dhe se ajo që ata thonë demonstroi artificializmin, dhe se ata e thonë atë për të hedhur poshtë akuzat dhe, me lakmi të tërheqin (për tek vetvetja) avantazhet e besimtarëve dhe kështu ata të mund të zhbirojnë -të marrin vesh- të fshehtat e tyre.

Fjala **أَمَّا** “*àmen-na*”, “*ne besojmë*” duke mos qenë në formën intensive (apo verifikuese -*bila-teëkid*) megjithëse sensi e kërkon atë, dhe qenia e saj një fjali foljore, tregon se nuk ka pasion apo nxitës në zemrat e tyre për t'i shtyrë ata të jenë të qëndrueshëm në atë që thonë. Mospërdorimi i formës intensive gjithashtu tregon kundërshtimet e tyre të forta ndaj akuzave kundra tyre, sikur ata janë duke thënë: “mohimi juaj -besimin tonë- është i pavend, në fakt është e kotë, sepse ne nuk jemi lloji i njerëzve që mund të akuzohemi”. Ajo gjithashtu është një shenjë që një vrull i tillë nuk do të përhapet për atë çfarë ata thonë. Ajo gjithashtu aludon se perdja që i mbulon gënjeshttrat dhe hipokrizinë e tyre është aq e hollë dhe e dobët sa që në qoftë se do të përdorej forca mbi të -do të tërhiqej- ajo do të grisej. Gjithashtu, në qënien e saj një fjali foljore është një shenjë se ata nuk mund të pretendojnë të jenë të qëndrueshëm e të vazhdueshëm -në besimin e tyre-; qëllimi i tyre është të shtiren, ndërsa pretendimi se ata në kohët e fundit kanë besuar është për të pasë pjesë në dobitë e besimtarëve dhe për të zbuluar sekretet e tyre.

Sa për fjalinë, **وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ** “*ve idhà khalau ilà shejâtínikim kàlú in-na meakum*”. por kur janë vetëm me shejtanët e tyre, thonë: “Në të vërtetë ne jemi me ju”.

'Vavi' gjithëpërfshirës në **إِذَا** "*ve idhā*" "*por kur*" aludon se këto fjalë janë të vendosura kështu për të bërë të qartë se hipokritët nuk janë lidhur me ndonjë rrugë -metodë- të veçantë; dhe për të përshkruar lëkundjen e tyre, (ashtu siç shtjellohet në detaje në dy fjalitë kushtore - në këtë frazë dhe në të fundit).

Vendosmëria e shprehur nga **إِذَا** "*idhā*", "*kur*" tregon se të shtyrë nga shthurrja e tyre dhe nga përhapja e korrupsionit nga ana e tyre, ata e quajnë si detyrën e tyre të domosdoshme që t'u drejtohen (të këqinjtë të tyre).

Folja **خَلَوْا** "*khaleu*", "*janë vetëm*" nënkupton se për shkak të pabesisë së tyre ata janë të trembur e të frikësuar, dhe për shkak të frikës së tyre ata e fshehin vetveten.

Përdorimi i **إِلَى** "*ilā*", "*tek, për tek*" në vend të **مَعَ** "*mea*", "*me*" e cila është e përshtatshme të përdoret me foljen **خَلَوْا** "*khaleu*", "*janë vetëm*", tregon se për shkak të dobësisë së tyre dhe të pafuqisë ata - duhet të- kërkojnë strehim -tek të tjerët-, dhe për shkak të korrupsionit të tyre dhe të intrigave, ata i çojnë sekretet e besimtarëve tek jobesimtarët.

Termi **شَیَاطِينِهِمْ** "*shejâtînihim*", "*shejtanët e tyre*" tregon se drejtuesit e tyre janë si shejtanë, të fshehur dhe duke bërë sugjerime djallëzore, dhe se ata shkaktojnë dëm si shejtanët, dhe se ata janë në rrugën e djallit dhe nuk mund të përfytyrojnë veçse të keqen.

Fraza **قَالُوا أَنَا مَعَكُمْ** "*qālū in-na meakum*", "*thonë: "Në të vërtetë ne jemi me ju"*" është për të shprehur takimin e tyre, obligimet e tyre, ripërtëritjen e marrëveshjes së tyre dhe vazhdimësinë e tyre në rrugën e tyre. Sepse këtu ajo është konfirmuese ndonëse asnjë mohim nuk është bërë, ndërsa në frazën e mëparshme ajo nuk është konfirmuese ndonëse ka mohim, e cila është dëshmi për mungesën e entuziazmit shtytës në zemrën e folësit në frazën e mëparshme, dhe qenia e saj e gjendur në këtë frazë. Për më tepër, fakti se kjo frazë është një fjali emërore dhe

fraza e mëparshme është një fjali foljore, tregon se qëllimi këtu është për të demonstruar vazhdimësinë e tyre në hipokrizi dhe luhatshmërinë -paqëndrueshmërinë- e tyre në besim.

Sa për **أَمَّا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤْنَ** "*in-nemà nahnū Mustehziúne*" "*në të vërtetë ne vetëm tallësim, jemi tallës*".

Kjo frazë nuk është lidhur me frazën paraprirëse me ndonjë lidhëze, sepse lidhëzat nuk janë përdorur për të lidhur fjalitë që janë ose aq të ngjashme sa të jenë një me njëra-tjetrën, ose janë krejtësisht të palidhura, por vetëm -me fjalitë që- janë midis të dyjave. Kjo frazë nga njëra anë është një zëvendësuese (*bedel*) për frazën e mëparshme, dhe nga një aspekt tjetër e mbështet atë; prandaj të dyja janë të ndërlidhura ngushtë. Pastaj në një mënyrë tjetër ajo është përgjigjja për një pyetje të nënkuptuar dhe kështu është krejtësisht e palidhur. Sepse përgjithësisht, përgjigjjet janë fjali paralajmëruese -ose fjali dëftore "*ihbarijeh*"- dhe pyetjet shprehin dëshira, kërkesa, ose kushte "*insha'ijeh*".

Për sa ka të bëjë me këtë fjali duke mbështetur fjalinë e mëparshme, dhe qenia e saj një zëvendësuese për të, e cila është më e afërt me të, ajo shpreh përbuzje për të vërtetën dhe për njerëzit e së vërtetës; kështu ajo lartëson gënjeshtren dhe ndjekësit e saj; ky është kuptimi i **أَنَا مَعَكُمْ** "*in-na meakum*" (*thonë: "Në të vërtetë ne jemi me ju"*...

Dhe për sa ka të bëjë me qënien e saj përgjigjja për një pyetje të nënkuptuar, ajo është sikur shejtanët e tyre t'u thonin atyre: "Në qoftë se ju jeni me ne dhe në rrugën tonë, atëherë përse jeni ju në përputhje me besimtarët? Ju ose pajtoheni me besimet e tyre, ose ju nuk keni

besim". Duke u shfajësuar ata thonë: **أَمَّا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤْنَ** "*in-nemà nahnū Mustehziúne*" "*në të vërtetë ne vetëm tallësim, jemi tallës*", duke pohuar kështu në mënyrë të qartë se ata nuk janë në asnjë mënyrë muslimanë, nuk janë në islam.

Duke përdorur kufizuesen **أَمَّا** "*in-nemà*", "*vetëm, veçse*", ata gjithashtu nënkuptojnë se ata nuk janë ngurrues të lëkundur pa *medhheb* -rrugë- të njohur (pa besim e pa bindje), dhe duke përdorur

pjesoren aktive ^{مُسْتَهْزِيُون} “*Mustehziúne*”, “*tallësa*” ata aludojnë se përqeshja është njëra nga veçoritë e tyre të përhershme.

Kështu, ata nuk janë seriozë në këtë veprimin e tyre, -besimin e tyre.

Sa për fjalinë ^{اَللّٰهُ يَسْتَهْزِيْ بِهٖم} “*All-llahu jehteziu bihim*” *Allahu i përqesh ata*. Kjo fjali nuk është e lidhur me ato që e paraprinë; madje ajo është e shkëputur dhe është ndarë prej tyre. Sepse në qoftë se ajo do të kishte qenë lidhur nëpërmjet një lidhëzeje me “*in-nemà nafinu Mustehziúne*”, “*në të vërtetë ne vetëm tallëshim, jemi tallës*”, ajo gjithashtu do

të kishte qenë për të mbështetur ^{اِنَّا مَعَكُمْ} “*in-na meakum*” “(thonë:) “*Në të vërtetë ne jemi me ju*”. Dhe në qoftë se do të ishte lidhur me ^{قَالُوا} “*kalû*”,

“*thonë*”, ajo gjithashtu do të kishte dashur të ishte e kufizuar për -gjendjen- kur ata të ishin vetëm, ndërsa Allahu i përqesh ata në mënyrë të vazhdueshme. Dhe në qoftë se ajo do të kishte qenë e lidhur me “*idha khalu*”, “*kur janë vetëm*”, ajo duhet të kishte qenë plotësuesi i cilësisë së

lëkundjes së tyre. Dhe në qoftë se do të kishte qenë lidhur me ^{وَإِذَا لَعُكُوا} “*idha leku*”, “*kur takohen*”, të dyja fjalitë do të duhej të kishin qenë duke synuar të njëjtën gjë.

Ndërsa e para përshkruan çfarë ata kanë bërë, e dyta përshkruan ndëshkimin e tyre. Kështu, meqenëse të gjitha mundësitë duke kërkuar një lidhëze janë të paaftha, nuk do të ishte korrekt për këtë fjali për t'u lidhur me ato që e paraprinë. Kështu, ajo vetëm do të mund të ishte e palidhur (*muste'ni'feh*) me fjalitë e mëparshme, dhe një përgjigje për një pyetje të nënkuptuar. Kjo aludon dhe nënkupton se ligësia dhe neveria e tyre kanë arritur në një shkallë të tillë saqë i detyrojnë të gjithë shpirtërat e të gjithë atyre që janë të vetëdijshëm për to, të pyesin: Si do të dënohen njerëzit që sillen në këtë mënyrë?”

Fillimi i fjalisë me fjalën “*All-llahu*”, megjithëse dëgjuesi pret t'i shohë besimtarët duke u përballur me ta, tregon se Ai është duke i nderuar besimtarët dhe qënien e Tij i dobishëm për ta, sepse Ai konfrontohet në vend të tyre. Gjithashtu, ajo është një aluzion duke i

penguar hipokritët, sepse ata të cilët mbështeten nga i Gjithurti i së Padukshmes, nuk mund të përqeshen. Gjithashtu, fakti se kjo fjali është e shkëputur dhe e palidhur me përqeshjen e tyre tregon se përqeshja e tyre nuk është asgjë e krahasuar me ndëshkimin e saj.

Për më tepër, përdorimi i termit “*përqeshje*” për të përshkruar ndëshkimin e Allahut xh.sh. ndaj tyre, -e cila është e papërshtatshme për lartësinë e Tij- është për të dhënë idenë e ngjashmërisë ndërmjet mbajtësve të bisedimit, dhe për të treguar se dënimi është ndëshkim për përqeshjen e tyre dhe rezultati i saj i pashmangshëm, megjithëse qëllimi i saj është t'i poshtërojë e t'i përçmojë ata. Për më tepër, ajo aludon se përqeshja e tyre ndaj besimtarëve nuk u sjell asnjë dobi atyre, përkundrazi, ajo i dëmton ata; sikur Allahu xh.sh. është duke i përqeshur ata (për të). Ashtu si dikush që mendon se tallet me ty, por ti e sheh atë si të marrë, dhe dëshiron që ai të flasë edhe në qoftë se të fyen, me qëllim që të qeshësh prej tij, sepse bërja e tij humor e tallje ndaj teje është pjesë e bërjes tënde një marrëzi të tij”.

Pastaj, “*jehteziu*”, “*përqeshi*” është një folje në kohën e pakryer, ndonëse në vërsetin e mëparshëm “*Mustehziúne*”, “*tallësa, përqeshësa*” është një pjesore aktive, e cila tregon se ndëshkimi i Allahut xh.sh. dhe poshtërimi i Tij ndaj tyre ripërtërihen vazhdimisht kështu që ata e vuajnë dhimbjen dhe preken prej saj. Sepse efektet e diçkaje të vazhdueshme e të rregullt pakësohen ose zhduken krejtësisht. Kjo është arsyeja që është thënë se ndryshimi është i domosdoshëm për t'i bërë gjërat të ndjehen.

Sa për ^{وَيَمْدُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ} “*ve jemud-duhum fi tug'janihim je'amehune*” “*dhe vetëm ua shton më shumë të këqijat që të sorollaten verbërisht*” domethënë, ata përdorin mjetet e çudhëzimit dhe i kërkuan ata, prandaj

Allahu xh.sh. ua dha ato atyre. Kështu fjala ^{يَمْدُ} “*jemud-du*”, “*ua shton, ndihmon*” nënkupton hedhjen poshtë të muëtezilitëve (të cilët pohojnë se njeriu i krijon aktet e tij), dhe meqenëse ajo përfshin kuptimin e “*të kërkuarit ndihmë*” (*istimdad*) nënkupton refuzimin -hedhjen poshtë- të Xheberitëve; domethënë, duke i keqpërdorur vullnetet e tyre, hipokritët e zgjedhën këtë rrugë dhe kërkuan ndihmë për ta ndjekur atë, kështu Allahu xh.sh. i ndihmoi ata dhe i liroi frerët e tyre.

Shtimi i prapashtesës përemërore هم “hum”, “tyrë” tek طغيان “tug’jan”, “të këqijat, ligësitë”, domethënë, ata e zgjodhën atë me vullnet të lirë, do të thotë se ata nuk u detyruan, që ata të mund të shfajësohen. Ndërsa “tug’jan”, “të këqijat, ligësitë” (e cila ka kuptimin e përmbytjes dhe të tejkalimit të të gjitha kufijve) tregon se dëmi i tyre ka përmbytur gjithçka të mirë si rryma, duke shkatërruar bazën e plotësimeve, dhe se asgjë nuk ka mbetur veçse shkumë e zezë, zgjyrë.

يعمّهون “jaëmehune”, “sorollaten verbërisht”, domethënë, ata janë të hutuar e ngurrues. Kjo tregon se ata nuk kanë besim dhe nuk kanë qëllim të caktuar.

* * *

VËRSETI 16

أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالََةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبِحَتْ
تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ

*Ulâikê el-ledhine Ishterû el-dalâlete bi el-hudâ. Femâ rebihat tixhâretuhum
ve mâ kânû muhtedîne.*

*Këta (ata) janë të cilët shkëmbyen udhëzimin me të gabuarën, kështu që
tregtia e tyre që pa përfitim dhe nuk u drejtuan.*

Vendosja e vërsetit në lidhje me atë që e parapriu:

Shqyrtoje këtë: Ky vërsset është një përmbledhje e përshkrimeve të detajuara të mëparshme, duke i ilustruar ato në mënyrë të lartësuar e efektive. Tregtia është zgjedhur si një -subjekt- i shembëlltyrës, sepse njerëzve të parë që ai iu adresua kishin përjetuar kënaqësitë dhe vështirësitë e tregtisë në udhëtimet e tyre të dimrit dhe të verës,

Lidhja e drejtpërdrejt e vërsetit është kjo: Qëniet humane nuk u dërguan tek kjo botë për ta bërë atë atdheun e tyre, por për tregti duke përdorur kapitalin e aftësive dhe të fuqive të tyre të bashkëlindura; për t'i kultivuar dhe pastaj veprojnë me vullnet të lirë në produktet e rezultatet e tyre.

Vendosja e frazave të vërsetit:

Kjo është një renditje e lirshme e natyrshme, duke reflektuar rendin e shembëlltyrës. Është si kjo: ndodhej një tregtar gënjeshtar i dështuar. Atij i ishte dhënë një kapital i pasur por ai e kishte përdorur atë vetëm për të blerë helm dhe gjëra të dëmshme për vetveten. Ai e përdori kapitalin e tij, por ai nuk i solli atij asnjë dobi dhe nuk fitoi asgjë; madje ai e lëshoi atë në humbje mbi humbje, kështu ai e humbi kapitalin e tij, dhe humbi rrugën në një mënyrë që nuk mund të kthehej.

Vendosja e pjesëve të frazave:

Përemri dëftor **أَوْلَٰئِكَ** “*Ulaikë*”, “ata” sjell afër atë që është e prekshme dhe e largët. Kjo sugjeron se duke dëgjuar krimet e renditura në vërsetet e lartëpërmendura, dëgjuesi ndjen në zemrën e tij një zemërim dhe neveri duke u shtuar gradualisht, kështu ai dëshiron t'i shohë hipokritët me qëllim që t'ua zbrazë inatin dhe t'i konfrontojë ata me të gjithë neverinë dhe përbuzjen e tij. Prekshmëria aludon se qenia e tyre të cilësuar nga këto attribute të jashtëzakonshme i mishëron ata në mendjen -e dëgjuesit-, duke i bërë ata -pothuajse- të prekshme për imagjinatën (e tij). Ajo gjithashtu tregon arsyen për pohimin, meqenëse mëkati i çon tek një mëkat i mëtejshëm.

Sepse sigurisht një arsye është e domosdoshme në qoftë se dikush e shkëmben çudhëzimin për udhëzimin, dhe kjo është krimet dhe cilësitë

e lartëpërmendura. Kështu, Kurani aludon për ta me **أَوْلَٰئِكَ** “*Ulaikë*”, “ata”, domethënë, ata të cilësuarit nga këto cilësi; kështu dëgjuesi do ta njohë arsyen për dënimin e tyre në këtë vërset).

Sa për largësinë e treguar nga **أَوْلَٰئِكَ** “*Ulaikë*”, “ata”, ajo tregon largësinë e tyre të madhe prej rrugës së drejtë; ata kanë arritur pikën e moskthimit; ata u larguan me dëshirën e tyre, por nuk mund të kthehen.

Përemri lidhor **الَّذِينَ** “*el-ledhine*”, “të cilët” tregon se ky lloj tregtie është e çuditshme dhe e dëmshme; vetëm në kohët e fundit ajo është shfaqur dhe është bërë një parim dhe një mënyrë veprimi i adoptuar nga njerëzit.

Sepse ashtu siç u përmend më lart, përemri lidhor tregon fakte të reja që janë vërtetuar.

Folja **اَشْتَرُوا** “*Ishteru*”, “blenë, shkëmbyen” aludon për hedhjen poshtë të shfajësimit të tyre (kur thonë) “Është në natyrat tona për ta bërë këtë”. Është sikur Kurani është duke u thënë atyre: “Jo! Allahu xh.sh. ju ka dhënë frymët e jetës suaj si kapital, dhe ka vendosur në shpirtërat tuaj potencialin -mundësinë- për t'u rritur e plotësuar. Dhe ka ngulitur -

mbjellur- në ndërgjegjjet tuaja forcat e të vërtetës, që kanë udhëzimin e natyrshëm që ju të mund të bleni lumturinë; por ju bletë në vend të saj -madje duke e braktisur atë- kënaqësitë kalimtare, të çastit dhe dobisë e kësaj bote, dhe duke i keqpërdorur vullnetet tuaj të lirë zgjodhët e preferuat çudhëzimin mbi rrugën e udhëzimit, dhe ju prishët udhëzimin e natyrshëm dhe humbët kapitalin.

Fraza **الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ** “*el-dalâlete bi el-hudâ*”, “udhëzimin me të gabuarën”, aludon se ata pësuan humbje pas humbje, sepse ashtu siç humbasin ata duke fituar çudhëzimin, po ashtu ata humbasin nëpërmjet braktisjes së mirësisë më të madhe të udhëzimit.

فَمَا رِبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ “*Femâ rebihat tixhâretuhum*”, “kështu që tregtia e tyre që pa përfitim”; përdorimi i mohores -sepse jo vetëm që ata kanë pësuar humbje por kanë humbur të gjithë kapitalin e tyre -sugjeron se është veçori e mendjes që të mos i afrohet një tregtie jofitimprurëse; dhe sidomos tregtisë që shkakton humbje, dhe madje humbjen e kapitalit.

Gjithashtu, duke ia atribuar foljen tregtisë së tyre- megjithëse me drejtësi ajo duhej t'u ishte atribuar veteve të tyre; domethënë, “*Femâ rebihat tixhâretuhum*”, “kështu që tregtia e tyre që pa përfitim”- është një shenjë se në asnjë drejtim, në asnjërin prej pjesëve të saj apo prej kushteve dhe prej mjeteve të saj, tregtia e tyre nuk fiton asnjë dobi as pjesërisht dhe as tërësisht, jo si në disa tregti ku asnjë përfitim nuk bëhet në produkte, por disa dobi mund të ketë në të pjesshmet e tjera apo në shërbimet e tyre. Tregtia e hipokritëve është thjesht e keqe e pastër dhe një dëm i papërzier. Duke ia përshkruar foljen tregtisë kështu, i ngjason thënies: “*name lejlühü*” (nata e tij fjeti) në vend të “*name fil-lejl*” (ai fjeti në natën). E para do të thotë se përbri vetes së tij duke fjetur, edhe nata e tij gjithashtu ishte e qetë dhe e heshtur sikur të flinte, dhe asgjë nuk e shqetësoi.

وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ “*ve mâ kânû muhtedîne*”, “dhe nuk u drejtuan, nuk ishin të drejtuar”: Domethënë, ashtu siç kanë humbur ata kapitalin e tyre, po ashtu ata kanë humbur rrugën e tyre. Kjo është e lidhur dhe e

shoqëruar me shëmbëlltyrën “*Ishterú*”, “*blenë, shikëmbyen*”, ashtu siç ishte fraza paraprijëse. Ajo gjithashtu aludon tërthorazi për هَدَىٰ لِلْمُتَّقِينَ “*huden lil-muttekîne*”, “*udhëzim për el muttekîne (të përkushtuarit)*” në fillimin e sures, sikur ajo të thonte: Kurani u dha atyre udhëzim, por ata nuk e pranuan atë.

* * *

VËRSETET 17-20

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ
اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يَبْصُرُونَ * صُمُّ بَكُمْ عَمَى
فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ * أَوْ كَصَيْبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ
وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ
وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ * يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا
أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ
بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Methehuhum kemetheli el-ledhi isteukade naren fe lem-ma edaet ma haulehu dhehebe All-llahu binurihim ve terekehuh fi dhulumatin la jubsirune. Sum-mun bukmun Umjun fehum la jexfiiune. Eu kesaj-jibin min el-semâi fi-hi Dhulumatun ve Raedun ve berkun jexfi'aluine esabiahum fi adhânihim min el-savâ'iki hadhere el-meuti ve All-llahu Muhitun bi el-Kafirine. Jekâdu el-berku Jakhtafu Ebsarehum kul-lema edae lehum mesheu fi-hi ve idhâ adhleme alejhim kâmu ve leu Shâ'All-llahu ledhehebe bisem'ihim ve Ebsarihim in-ne All-llahe alâ kul-li shej'in kadîrun.

Kjo ngjason (shembulli i tyre është) si me atë që ndezi zjarrin dhe pasi ai ndriçoi gjithandej rreth tij, Allahu ua mori dritën e tyre dhe i la në errësirë, (kështu që) ata nuk mund të shihnin. Ata janë të shurdhër, memecë e të verbër, kështu që ata nuk kthehen (në Rrugën e drejtë). Ose si një shtrëngatë nga qielli me errësirë, vetëtimë e bubullimë; ata i rrasin gishtërinjtë e tyre në veshë për të mos dëgjuar ushtimën tmerruese nga frika e vdekjes. Por Allahu gjithnjë i rrethon mosbesimtarët”. Vetëtima pothuajse ua merr sytë; sa herë që u flakëron, ata ecin (në ndriçimin e saj), ndërsa kur i mbulon errësira, mbeten në vend. Dhe po të donte Allahu, do t’ua kishite marrë dëgjimin dhe shikimin. Vërtet që Allahu është i Gjithëfuqishëm mbi çdo gjë.

Shqyrtoje këtë: Mrekullia e Kuranit bazohet mbi elokuencën e renditjes së fjalëve të tij (*nadhm*), dhe elokuenca e renditjes është dy llojesh:

I pari është si zbukurimi dhe *i dyti* është si manteli.

Lloji i parë u ngjason perlave të vëna në varg, një dekorimi të punuar bukur, dhe një qëndisjeje të zbukuruar me xhevahirë. Ajo e ka prejardhjen prej kuptimeve vijuese gramatikore e foljore të ligjëratës, si shkrirja e arit midis blloqeve -gurëve- të argjendit. Shpjegimi i pikave të holla që janë frutat e këtij lloji të elokuencës është ndërmarrë nga “*Fen-n(ilm)el-meani*” “*arti -shkëncë- e kuptimeve*”.

Lloji i dytë është si një mantel i shtrenjtë ose si një veshje nderimi, e prerë në përputhje me shtatin e kuptimeve, e qepur prej copave të ndryshme me qepje të rregullta, dhe kanë veshur plotësisht shtatin e kuptimit, ose tregimin, ose qëllimin.

Mjeshtri i këtij lloji dhe profesori i tij është “*Fenn -ilm- el-bejan*”, “*arti i shpjegimit*”.

Njëra nga çështjet më të rëndësishme të këtij llojit -të fundit- është ajo e krahasimeve alegorike (*temthil*). Kurani përmban aq shumë krahasime të tilla sa që arrijnë një mijë, sepse krahasimet alegorike përmbajnë një mister të hollë dhe janë një urtësi e lartë. Po, nëpërmjet tyre, iluzioni -mashtrimi- mposhtet nga arsyeja, dhe imagjinata detyrohet t'i nënshtrohet mendimit, e fshehta bëhet e pranishme, abstraktja bëhet konkrete, dhe kuptimi bëhet i prekshëm, i qartë; e veçuara bëhet e grumbulluar, e ngatërruara bëhet e kombinuar, e ndryshmja bëhet e bashkuar, e shkëputura bëhet e lidhur, dhe e pambrojtura -e çarmatosura- bëhet e armatosur.

Në qoftë se ti dëshiron të dëgjosh një diskutim të detajuar, atëherë dëgjoje së bashku me mua atë që autori i “*Dela'il el-i'xhaz*” e këndon në “*Esrar el-belagah*”¹, kur ai tha:

¹ Abd el-kahir Xhurxhani (471 H). Ai ishte një yll në fushat e gjuhës dhe të retorikës. Për këtë pjesë, shiko Ahmed Mustafa el-Meraghi Kairo, mat baa el-istikame, 1948, 128.

Mbi përdorimin e përshtatshëm dhe efektiv të krahasimeve alegorike.

Të mençurit -*ukala*- pajtohen në mendim se kur krahasimet alegorike vijnë pas kuptimeve, ose kur kuptimet shfaqen duke u përmbledhur nga krahasimet dhe ndërkëmbehen, zhvendosen nga format origjinale për tek ajo e krahasimeve, krahasimi i vesh ato me madhështi, i bën ato të lavdishme, e ngre vlerën e tyre, ndez zjarrin e tyre, shton fuqinë e tyre duke zgjuar e nxitur nefset e tyre, u bëjnë ftesë zemrave për tek ato, lëvizin e zgjojnë kraharorët -zemrat- me dëshirë të zjarrtë e me dashuri, dhe nënshtrojnë natyrat nëpërmjet pasionit të zjarrtë dhe të zellit.

Sepse në qoftë se -ajo që u synua- është lavdërimi, (krahasimi alegorik e bën atë) më të shkëlqyer dhe më madhështor; dhe më sublime dhe më të madhërisht; ajo shkakton më shumë emocione, duke i familjarizuar kuptimet më shpejt; duke shkaktuar më shumë gëzim; (ajo është) më efektive mbi të lavdëruarin, një ndërmjetësues më i fuqishëm për lavdëruesin; më të gjykuara do të jenë dhuntitë, dhuratat dhe peshqeshet; më të lehta për gjuhën dhe më të këndshme për t'u përmendur; më të efektshme për ta bërë zemrën të lidhur fort me kuptimin dhe më të vlefshme.

Dhe në qoftë se -ajo që u synua- është qortimi, prekja (e krahasimit) është më therrëse, damkosja e tij është më thumbues, trysnia e tij është më e fortë dhe mprehtësia e tij është më e mprehtë.

Dhe në qoftë se është diskutim dhe debat, provat -e krahasimit- janë më të ndritshme, fuqia e tij është më bindëse, shpjegimi i tij është më i shkëlqyer.

Dhe në qoftë se -ajo që u synua- është krenaria dhe mburrësia, aspirata e tij është më ambicioze, nderi i tij është më serioz, gjuha e tij është më e vrullshme.

Dhe në qoftë se -ajo që synohet- është shfajësim ose ndjesë, (krahasimi) është më i afërt për zemrat dhe më i mirë për t'i ledhatuar ato, duke i larguar urrejtjet në mënyrën më të butë e të urtë, duke e

shuar zemërimin në mënyrën më të efektshme, dhe më robëruese në magjepsjet e saj, duke çuar në kthesë më të mirë.

Dhe në qoftë se -ajo që u synua- është paralajmërimi, (krahassimi) është më i mirë për të kuruar zemrat, më përçues tek mendimi, më elokuent në paralajmërim, në kujdes e ndalim, më i mirë në zbulimin e qëllimit, më i vlefshëm për t'u shfaqur synimi, duke shëruar sëmundjen dhe duke kuruar mërinë.

Në qoftë se ti i heton llojet dhe varietetet e ligjëratës dhe të studioje kategoritë dhe degët e saj, ti do të shohësh se kështu është çështja.

(këtu mbarojnë fjalët e Xhurxhanit).

Vërsetet vijuese përmbajnë dëshmitë e mrekullisë së Kuranit dhe misteret e elokuencës. Ne do t'i përmendim ato, për shkak të lidhjes së tyre, për çështjet e diskutuara në parathënien e afërt.

Një shembull i një krahasimi alegorik i dhënë nga Kurani në stacionin -mekamin- e lavdërimit është ai që lidhet me atributet e sahabëve (të profetit):

*“Dhe shembulli i tyre në inxhil përshkruhet si një farë (e mbjellë) e cila lëshon llastarin, pastaj e forcon atë dhe pastaj qëndron vetë në trungun e vet duke i mbushur mbjellësit me çudi e gëzim...”*²

Në stacionin e qortimit janë vërsetet, “kështu shembulli i tij i ngjason atij të qenit: nëse e përzë, ai var gjuhën, por edhe nëse nuk e ngacmon, ai përsëri e nxjerr gjuhën jashtë.”³

Shembulli i atyre të cilëve iu besua (barra-obligimet) e Teuratit, por të cilët më pas nuk i mbajtën ato (detyrime) është si shembulli i gomarit i cili është i ngarkuar rëndë me libra (por nuk i kupton).⁴

Sigurisht që ne kemi vënë në qafat e tyre jakë hekuri që u arrijnë deri tek mjekrë, kështu që koka e tyre janë të ngrira (dhe ata nuk mund ta shohin).⁵ Dhe kështu me radhë.

² Kuran, 48:29

³ Kuran, 7:176

⁴ Kuran, 62:5

⁵ Kuran, 36:8

Dhe në stacionin e debatit dhe të deduksionit:

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا “Shembulli i tyre është si ai i një njeriu që ndezi zjarrin...”⁶

Ose (një shembull tjetër) është ai i një shtrëngate nga qielli; “në të janë zona errësire... (deri në fund të vërsetit)”⁷

Shembulli (i thirrësit të) atyre që nuk besuan është sikurse i atij (bariut) që u lëshon britmë atyre (bagëtive që nuk dëgjojnë gjë tjetër vetëm se britmë e zë (e nuk kuptojnë)).⁸

“Shembulli i atyre të cilët marrin për mbrojtës të tjerë në vend të Allahut është si shembulli i merimangës, e cila ndërton (për vete) shtëpinë e saj.”⁹

“Ai lëshon ujë nga qielli dhe luginat rrjedhin sipas masës së tyre, por vërshimi mbart shkumën që del në sipërfaqe si dhe nga ai (ari) të cilin ata (njerëzit) e nxehin në zjarr me qëllim që të bëjnë zbukurime ose enë, po nga një shkumë e ngjashme...”¹⁰

“Allahu ju sjell një shembull përngjasues: një rob e kanë në bashkëpronësi disa pronarë së bashku (si ata që adhurojnë shumë zota përkrah e përveç Allahut) që haën me njëri tjetrin dhe një rob i cili i përket plotësisht një pronari të vetëm (si ata që adhurojnë Allahun Një të Vetëm). A janë këta të dy të barabartë në krahasim?”¹¹ Dhe kështu me radhë.

Një shembull kërenarie dhe dinjiteti —edhe në qoftë se nuk do të quhej kërenari— që ilustron lartësinë Hyjnore dhe plotësinë: “Ata nuk i bënë vlerësim të drejtë Allahut siç duhet e siç i takon Atij. Dhe ditën e kijametit gjithë toka do të jetë e mbështjellë në Dorën e Tij të Djathtë. I lavdëruar dhe i plotësuar është Ai mbi gjithçka që ata ia ngjisin Atij si të barabartë!”¹² dhe kështu me radhë.

I vetmi shembull i krahasimeve alegorike në stacionin e shfaqjesimit dhe të ndjesës ashtu siç janë përmendur për të shprehur mosmiratim:

⁶ Kuran, 2:17

⁷ Kuran, 2:18

⁸ Kuran, 2:171

⁹ Kuran, 29:42

¹⁰ Kuran, 13:17

¹¹ Kuran, 39:29

¹² Kuran, 39:67

“Ata thonë: Zemrat tona janë të mbuluara nga ajo në të cilën ti na fton dhe veshët tanë janë të shurdhët dhe mes nesh e teje është një perde”...¹³ dhe kështu me radhë.

Ashtu siç thuhet në poezinë:

Mos supozoni se kërcimi (vallëzimi) im midis jush është i gëzueshëm,

Sepse shpendi i therrur kërcen nga dhimbja.

Shembujt në Kuran për paralajmërimet rreth gjërave luksoze të kësaj jete janë këto: “*këtu është një shembull; si bimësia pas shiut kur rritja e saj e kënaq bujkun; më pas ajo thahet dhe e shihni të zverdhët, pastaj ajo bëhet qashtë*”¹⁴

“*A nuk e shihni se Allahu zbret nga qielli ujë dhe e bën atë të përshkojë tokën (në thellësi dhe pastaj e bën atë të shpërthejë) si burime, pastaj me anë të tij prodhon drithëra të ngjyrave të ndryshme*”¹⁵

Në të vërtetë Ne ua paraqitëm Amanetin –besimin- qiejve, edhe tokës, edhe maleve, por ata nuk pranuan ta mbajnë atë dhe kishin frikë prej tij (nga ndëshkimi i Allahut). Por njeriu e mori përsipër atë. Vërtet që ai i bëri keq vetvetes dhe qe i paditur (për pasojat e tij).¹⁶

“*Sikur ta kishim zbritur këtë Kuran mbi një mal, sigurisht që do ta kishë parë atë të përulur e të thërrmuar nga frika e Allahut. Të tillë janë shembujt të cilët Ne ua sjellim njerëzve, me qëllimin se mbase mund të mendojnë.*”¹⁷

“*Ç’është pra me ta (mosbesimtarët) që ata i kthejnë shpinën këshillës?*

Si të ishin gomerë të humbur (të egërsuar).

Duke ikur nga bisha (a luani) që e ndjek!”¹⁸

¹³ Kuran, 41:5

¹⁴ Kuran, 57:20

¹⁵ Kuran, 39:21

¹⁶ Kuran, 33:72

¹⁷ Kuran, 59:21

¹⁸ Kuran, 74: 49-51

Shembulli i atyre të cilët e shpenzojnë pasurinë e tyre në Rrugë të Allahut është si ngjashmëria e kokrrës së grurit, ajo rrit shtatë kallinj dhe çdo kallë që njëqind kokrra.”¹⁹

“*...është shembulli i një kopështi në kulmin e tij: bie një shi i mirë;*”²⁰

Një shembull duke treguar se si hipokrizia dhe aktet e dëmshme i shfuqizojnë, anullojnë veprat e mira: “A do të dëshironte ndonjë nga ju të kishite një kopësht me hurma dhe rrush, me lumenj që rrjedhin poshtë tij dhe me gjithë llojet e frutave për të, ndërsa atë e kap mosha e thyer, ndërsa ka fëmijë të dobët (jo në gjendje të kujdesen për veten), pastaj kopështi goditet me një vorbull ere të zjarrtë dhe kështu ai digjet?””²¹

“*shembulli i atyre që mohuan Zotin e tyre është se punët e tyre janë si hiri mbi të cilin fryn era e tërbuar në një ditë me furtunë: ata nuk do të mundën të marrin asnjë thërmijë nga çfarë punuan. Kjo është humbja dhe largimi, më i fundit (nga udha e Drejtë).*”²²

Disa shembuj të kategorisë së të folurit, (shembuj të) stacionit të përshkrimit (*mekam el-vasf*)

“*Pastaj Ai istewa (u ngjit lart) drejt qiellit, kur ai ishte tym dhe i tha atij dhe tokës: “Ejani të dy ju me dëshirë e pa dëshirë”. Ata të dy (toka dhe qielli thanë): Ne vijmë me dëshirë e të nënshtruar.*”²³

“*U tha: “o tokë! Gjellite ujin tënd! Dhe o qiell! Përmbaje (shiun tënd)! Dhe uji u ul (u bë të qetësohet) e urdhëri i Allahut u përmbush (shkatërrimi i popullit të Nuhut), ndërsa ajo (barë) pushoi në (malin) Xhudi dhe u tha: larg nga populli keqbërës!”*”²⁴

A nuk e sheh se si Allahu sjell shembull (e krahasim)? Një fjalë e mirë si një pemë e mirë, rrënja e së cilës është e ngulitur fort dhe degët e saj ngrihen (lart) në qiell.

¹⁹ Kuran, 2:261

²⁰ Kuran, 2:265

²¹ Kuran, 2:266

²² Kuran, 14:18

²³ Kuran, 41:11

²⁴ Kuran, 11:44

*Duke dhënë frutat e saj në çdo kohë me lejen dhe vullnetin e zotit të saj.*²⁵

*Dhe shembulli krahasues për një fjalë të ligë si ai i pemës së keqe e shkëlur nga sipërfaqja e tokës duke mos pasur aspak qëndrueshmëri.*²⁶

Një varg:

Dhe nata vërshon, yjet duke u derdhur në rrugën e Qumështit.

*Ashtu si një kopësht, lulet e tij të ndezura befas u shuan në lum.*²⁷

Shqyrtoje këtë: Të gjithë vërsetet alegorike janë të niveleve, shkallëve, formave dhe stileve të ndryshëm. Secili përmban të vërteta të holla. Ashtu si në qoftë se ti merr një kupë argjendi dhe do ta zbukuroje atë me flori të shkrirë dhe do ta stolisje me xhevahirë, pastaj do ta elektrifikoje atë duke e bërë të shndriste e të shkëndijonte, ti do të shikoje në të shumë nivele të bukurisë dhe larmi të stolisjes, po ashtu, në të gjitha këto vërsete, aluzionet dhe treguesit shtrihen -zgjerohen- (nëpërmjet krahasimeve alegorike nga qëllimet e tyre kryesore për tek stacionet (e lartëpërmendura), sikur baza e qëllimit të rrokullisej nëpër të gjitha këto nivele duke marrë ngjyra dhe një pjesë prej secilit, duke i bërë fjalët përmbledhje gjithëpërfshirëse (të Kuranit), ose madje përmbledhja e përmbledhjeve.

²⁵ Kuran, 14:24-25

²⁶ Kuran, 14:26

²⁷ Njazi Ibn el-Nebih el-Misri (619H) në lavdërim të Ejjubitëve.

Një parathënie

(Mbi elokuencën -ose retorikën)

Shqyrtoje këtë: ai që flet shpreh një kuptim, pastaj duke dhënë dëshmi bind mendjen.

Atëherë gjithashtu, duke përdorur alegoritë, ai lëviz -prek- ndjenjat në ndërgjegjje, kështu duke shkaktuar -ngjallur- ose dëshirë ose antipati -neveri- në zemër dhe duke e përgatitur për të pranuar -fjalët e tij.

Kështu, fjala elokumente është ajo fjalë prej të cilës përfitojnë bashkarisht mendja dhe ndërgjegjja; dhe ajo ashtu siç futet në mendje, pikon gjithashtu edhe në ndërgjegjje. Krahasimi alegorik është garantuesi -siguruesi- i këtyre dy aspekteve, sepse ai përmban një lloj analogjie, dhe nëpërmjet tij ligji i përfshirë në krahasim reflektohet në pasqyrën e gjësë së përfaqësuar. Sikur ligjërata të ishte një fjali e mbështetur nga dëshmia. Për shembull, ju mund të thoni rreth një sundimtari i cili vuan vështirësi për hir të subjekteve të tij: “Mali i lartë mban peshën e akullit dhe të borës, ndërsa luginat poshtë tij bëhen jeshile e lulëzojnë.”

Shëmbëllesat formojnë bazat e krahasimeve, dhe funksioni i shëmbëllesave është të zgjojë ndjenjat e neverisë, ose të dëshirës, ose të simpatisë, ose të urrejtjes, ose të habisë ose të druajtjes -frikës; kështu, qëllimi i krahasimit mund të jetë për të lartësuar ose për të poshtëruar ose për të ngjallur dëshirë ose për të ngjallur neveri, ose për të shformuar, ose për të zbukuruar, ose për të treguar mirësjellje, dhe kështu me radhë...

Ndërgjegjja zgjohet nga forma e krahasimit dhe nxiten ndjenjat e dëshirës dhe të urrejtjes.

Nevoja e krahasimeve buron nga thellësia dhe hollësia e kuptimeve, krahasimet i bëjnë këto të dukshme; ose (ajo buron) nga qëllimi (i asaj që u synua nga ligjërimi) duke u veçuar dhe duke u shpërndarë, dhe atëherë krahasimi e lidh me të. Vërsetet alegorike të Kuranit (*muteshabihat*) janë lloji i parë, sepse sipas dijetarëve kryesues dhe

autoritarë (*ehl-el-tahkik*) këto janë një lloj i krahasimit të lartësuar dhe një mjet për të shprehur të vërtetat e papërziera -të mirëfillta- dhe idetë abstrakte. Njëra arsye për këtë është se shumicës së njerëzve të zakonshëm mund t'u mësohen të vërtetat vetëm në formën imagjinare - ata mund t'i kapin idetë abstrakte vetëm nëpërmjet krahasimeve, dhe kjo bën të domosdoshme përdorimin e shprehjeve të tilla alegorike (*muteshabihat*) si "*Pastaj ai istewa (u ngjit lart dhe qëndroi mbi) Arshi...*"²⁸. Në këtë mënyrë, duke marrë në konsideratë të kuptuarin e tyre, ide të tilla bëhen familjare -të njohura- për ta me kalimin e kohës, unë kam deduktuar prej esencave të elokuencës -retorikës- dymbëdhjetë çështje paraprake për shpjegimin e mrekullisë së Kuranit.

Secila prej tyre është fije peri (*khajt*) -për të treguar- shumë të vërteta.²⁹

Meqenëse u përmendën më lart vërsetet që përmbajnë krahasime e shembëllesa, tani është e përshtatshme t'i përmbledhim këto -dymbëdhjetë- çështje. Kështu duke thënë "*Suksesi është vetëm nga Allahu*", ne fillojmë:

Çështja e parë:

Burimi i qëndisjeve të elokuencës nuk është gjë tjetër veçse renditja, rregullimi i kuptimeve, nuk është renditja e fjalëve e cila ishte sfera e interpretuesve fjalëmdhën.

Pasioni i tyre për fjalët e zhvilluara në një sëmundje kronike saqë në fund 'Abdul Kahir Xhuxhani' i refuzoi ato në (veprat e tij) '*Delail el iëxhaz*' dhe '*Esrar El-iëxhaz*', duke u kushtuar më shumë se njëqind faqe duke debatuar me ato.

Renditja e kuptimeve përbëhet nga kuptimet gramatikore duke u vendosur me sistem midis fjalëve; domethënë kuptimet e fjalëpërfjalshme -të mirëfillta- (*harfijj*) duke u shkruar midis fjalëve për të fituar qëndisjet e pazakonta -origjinale. Në qoftë se ti do ta shikoje nga afër, ti do ta shihje se rrjedha e natyrshme për idetë dhe emocionet është renditja e kuptimeve.

²⁸ Kuran, 7:54

²⁹ Kjo u referohet dymbëdhjetë "çështjeve" duke përfshirë pjesën e dytë (ikinci Makale) të veprës së Nursit, "Muhakemat", 77-102.

Renditja e kuptimeve është ndërtuar me anë të rregullave të logjikës, sepse vetëm nëpërmjet logjikës mendimi përparon drejt të vërtetave. Dhe mendimi i arrin të vërtetat kur ai depërton në thellësitë e natyrave të gjërave dhe tek lidhjet e tyre. Dhe lidhjet nëpërmjet esencave të gjërave janë hallkat e rregullit të përkryer -të universit. Dhe rregulli i përkryer është sedefi -guaska- e bukurisë së papërzier -të plotë e të thjeshtë- e cila është burimi i të gjithë bukurisë. Dhe bukuria e papërzier është kopështi i thënieve elegante, të hijshme e të holla që janë lulet e elokuencës.

Ky kopështi i mbushur me lule është aty ku bilbilat, e quajtur si burrat e elokuencës dhe dashuruesit e krijimit, bredhin e shëtisin.

Dhe këngët e ëmbla e të buta të atyre bilbilave burojnë nga jehonat e melodishme shpirtërore duke u përhapur prej flautave -këngëve- të renditjes së kuptimeve.

Shkurtazi: Universi është në elokuencën më të skajshme; Autori i tij e kompozoi atë në mënyrë të përsosur, me elokuencë. Të gjitha format dhe speciet që ai përmban për shkak të rregullit të përfshirë në to, janë mrekullitë e fuqisë. Kështu kur fjala vjen ballë për ballë me aktualitetin, dhe renditja e saj është në përshtatje e harmoni me rregullin e tij, ajo posedon pastërtinë e stilit në tërësinë e tij. Por në qoftë se ligjërimi kthehet tek renditja e fjalëve, ai zbret në artificializëm dhe në hipokrizi; dhe sikur bie në tokë të thatë ose në një mirazh të rremë.

Arsyeja përse interpretuesit u shmangën prej elokuencës së vërtetë ishte se kur joarabët u bënë të arabizuar duke u tërhequr nga sundimi arab, arti i fjalëve për ta u bë me rëndësi të dorës së parë. Ata duke u përzier me arabët, fjala e Mudariut, e cila formon bazat e elokuencës së Kuranit, u bë e prishur; ajo pasqyrë e stileve të Kuranit u bë e nxirë -ndonëse ajo buroi nga emocionet dhe temperamentit i popullit të Mudarit. Kështu një numër i madh i dijetarëve të fundit u rrëmbyen nga dashuria e fjalëve.

Zbukurimi i fjalëve i magjeps ata vetëm në qoftë se do të bëhej e domosdoshme nga natyra e kuptimeve. Dhe hollësia e krahasimeve bëhet elokuencë vetëm kur është e përshtatshme për qëllimin dhe e miratuar nga ajo që synohet. Fuqia dhe bredhja e imagjinatës është elokuencë vetëm në qoftë se nuk dëmton të vërtetën, as nuk peshon më

shumë se ajo, dhe imagjinata ilustron -është shembull- për të vërtetën, duke buruar prej saj. Në qoftë se do të dëshiroje shembuj gjithëpërfshirës të këtyre kushteve, ti duhet të konsultohesh me ato vërsete alegorike të lartëpërmendura.

Çështja e dytë

Në qoftë se imagjinata retorike (*el-sifr el-bejani*) manifestohet në ligjëratë, aksidentalet bëhen substancë, kuptimet mishërohen, qëniet e pajeta fitojnë shpirtëra, bimët pajisen me mend. Atëherë fillon bashkëbisedimi midis tyre që ndonjë herë çon në këndvështrim, dhe ndonjëherë në ngacmim. Qëniet e pajeta nisin të vallëzojnë para imagjinatës. Në qoftë se dëshiron një shembull, shqyrtoji këto vargje:

Pabesia më pëshpëriti nga prapa shtyrjes së tij,

Dhe shpresa dhe dëshpërimi polemizojnë në kraharorin tim”.³⁰

Ose dëgjoje dashurinë midis tokës dhe shiut në vargjet:

Toka u ankua për shiun dhe ardhjen me vonesë të tij,

Dhe pastaj piu e mbytur prej ujërave të tij, e rrufiti prej buzëve të saj.³¹

Kjo pikturon e përshkruan kërcitjen dhe sumbullimin e tokës së tharë të përvëluar me ardhjen e shirave të vonuar. Prandaj duhet të jetë një kokërr realiteti në çdo imagjinatë, ashtu si në këto shembuj, dhe në llambën e çdo metafore në çdo flakërimë të së vërtetës. Përndryshe elokuenca e tij imagjinare do të ishte e sajuar, e trilluar; e mirë vetëm për të shkaktuar habi.

Çështja e tretë

Dije se bukuria dhe plotësia e ligjëratës, dhe manteli retorik me të cilin ajo vishet, qëndron në mënyrën e saj të shprehjes (*uslub*). Dhe mënyra e saj e shprehjes përbëhet nga forma e të vërtetave dhe nga modeli i kuptimeve të fituara prej pjesëve të metaforave alegorike (*el-*

³⁰ Ibn el-Mutaz; shiko, Dela'il ixhaz f.61: Divan i Ibn el-Mutaz, f.226.

³¹ Shiko el-Mutenebbi, Diwan, I, 263

istiarat). Sikur ato pjesë të ishin një kinematografi imagjinare, ashtu si fjala 'frut' që tregon kopështin e tij, dhe fjala 'dyluftim' fushën e betejës.

Për më tepër, krahasimet alegorike (*el-temthilah*) gjenden në misterin e lidhjeve midis gjërave, dhe në reflektimin e tyre tek rregulli i universit, dhe tek disa gjëra duke të kujtuar të tjerat. Për shembull, për bijtë e hurmës (Arabët), shikimi i hënës së re në yjësinnë e plejadave të sjell ndërmend një vile rrushi duke u varur prej një kërcelli të tharë e të harkuar. Ashtu siç thotë shpallja: "...Derisa ajo të kthehet si (të ishte) një kërcell i vjetër i tharë furme (hëna e re)".³²

Dobia e krahasimeve (*Uslub el-temthili*), ashtu siç tregohet në vërsetet e dhënë më parë, është se nëpërmjet tyre folësi sjell në dritë (i ngre në sipërfaqe) rrënjët e thella dhe bashkon kuptimet e shpërndara. Kur ai ia dorëzon njëren anë dëgjuesit të tij, është e mundur për dëgjuesin ta tërheqë pjesën tjetër -të mbetur- për tek vetja e tij; meqenëse ato janë lidhur e bashkuar, ai mund të shkojë tek ato mendërisht. Meqenëse ai i shikon disa, edhe pse ato mund të ishin në errësirë, ai mund të përparojë pak e nga pak drejt të gjitha atyre.

Për shembull, një bizhuterier e përkufizon fjalën elokuede si "një ide që shpon (një perlë si një turjelë)". Ndërsa një bujtinar -pronar pijetoreje- do të thonte se ajo është "çfarë gatuhet në kazanin e njohjes". Dhe një mehar deveje do të thonte për fjalën elokuede, se "është ajo çfarë ti merr me kapistër dhe e bën të gjunjëzohet duke e mbështetur në gropën e kuptimit". Duke vëzhguar artin në këto përkufizime, dikush duke i dëgjuar ato, do t'i kuptonte të gjitha ato që u synuan.

Urtësia në formimin e figurave letrare (*Uslub*) (e krahasimeve) është se në mënyrë të vullnetshme folësi thërret dhe zgjon kuptimet që janë duke pushuar në qetësi, në cepet dhe në qoshet e zemrës, sikur ato të ishin të zhveshura e lakuriq. Ato shfaqen dhe futen në imagjinatë, dhe veshin mantelet e çfarëdo lloj forme që ato gjejnë që gjenden atje nëpërmjet artit të folësit, ose zanatit ose familjaritetit ose të nevojës. Ose të paktën ato lidhin një shami të artit të tij rreth kokave të tyre, ose ngjyrosen me ngjyrat e atij -arti.

³² Kuran, 36:39

Hyrja që ju gjeni në parathëniet e librave formojnë shembujt më të mirë të kësaj çështjeje.

Pastaj, stili i ligjëratës mund të jetë gjithashtu në përputhje me imagjinatën e të adresuarit, si stilet -e figurave letrare të përdorura në-Kuran. Mos e harro këtë! Për më tepër, shkallët e stileve janë të ndryshme. Disa janë më të buta se sa filladi; kur fryn, ai tregohet nga ligjëratat si një tërësi. Dhe disa janë më të fshehura e të maskuara se sa fshehtësirat dhe dredhitë e luftës; ato mund të zbulohen e të nuhaten vetëm nga mjeshtërit e artit të luftës. Ashtu si Zamahsheri i cili i zbuloi dhe i nuhati nga vërseti: *“kush do t’u japë jetë këtyre kockave kur të jenë qalbur e të jenë bërë pluhur?”*³³ “A ka ndonjë konkures, kundërshtar për luftë?”

Në qoftë se ti dëshiron, studioji vërsetet e përmendura më parë; ti do të gjesh në to gjëra, duke i verifikuar e vërtetuar aspektet më të holla të këtyre çështjeve.

Dhe në qoftë se ti dëshiron, vizitoje imam el-Busajri³⁴, dhe shiko se si ai e shkruan përshkrimin e tij në stilin e një mjeku të urtë me fjalët e tij:

Derdh lotë prej syve të mbushura më gjëra të ndaluara;

Kapu fort pas dietës së pendimit.

Për stilin e mjekut aludohet me fjalën ‘dietë’.

Dhe dëgjoje Pupëzën e Sulejmanit; si ajo i referohet inxhinierisë së saj -zbulimit të ujit nën tokë nga ana e saj- me fjalët: *“Kështu që ata nuk e adhurojnë (e nuk i bien në sexhë) Allahut i Cili nxjerr në dritë çfarë fshihet në qiej dhe në tokë...”*³⁵

Çështja e Katërt

Dije se ligjëratat posedon forcë e fuqi vetëm në qoftë se ajo mbështet e konfirmon vargjet:

³³ Kuran, 36:78

³⁴ 608-698H poeti i shquar islam

³⁵ Kur'an, 27:25

Shprehjet tona janë të ndryshme por bukuria jote është Një,

dhe gjithësecili (prej nesh) tregon atë bukur;

(ajo duhet t'i konfirmojë ato) me të gjitha fjalët e saj me renditjen dhe me frazat duke iu përgjigjur njëra-tjetrës; dhe secila duke marrë dorën e tjetrës dhe duke e mbështetur atë, dhe përveç frutave të saj të veçantë secila duke e ndihmuar me fuqinë e shtrirjen e saj qëllimin e përgjithshëm. Ky qëllim i përbashkët i ngjason një pellgu të furnizuar prej të gjitha anëve nga rrëketë e përronjtë. Përgjigjja e ndërsjellë, e përbashkët, bëhet shkas për ndihmesë të ndërsjellë, gjë e cila i jep shkas rendit, prej të cilit buron harmonia, prej të cilës lindin hijeshia dhe bukuria esenciale. Ky sekret i elokuencës shkëndijon në çdo pjesë të Kur'anit, dhe sidomos në *“Ky është libri -Kur'ani- mbi të cilin nuk ka asnjë dyshim, udhëzim për (besimtarët) e devotshëm”*³⁶ dhe në të tjerët si kjo, ashtu siç e ke parë tek *“Dhe në qoftë se vetëm një frymë e Ndëshkimit të Zotit tënd do t'i prekte ata”*³⁷...

Çështja e Pestë

Dije se pasuria e -çdo pjesë të- ligjëratës dhe rrezja e saj qëndron në shërbimin e saj ndaj qëllimit kryesor; dhe mënyra e saj dhe forma e përgjithshme dhe kuptimet aluduese, që të gjitha tregojnë dhe shfaqin qëllimin kryesor së bashku me kuptimet e tij ndihmës e dytësorë. Atëherë nivelet e kuptimit shfaqen njëri pas tjetrit, dhe stacionet njëri prapa tjetrit. Në qoftë se dëshiron një shembull të kësaj, studioje *“Dhe kur atyre u thuhet: “Mos bëni djallëzi në tokë”... (deri në fund të vërsetit, 2:11), dhe “Ndërsa kur takohen me ata që besojnë... (deri në fund të vërsetit, 2:14), siç janë shpjeguar më lart.*

Çështja e Gjashtë

Dije se kuptimet e mbledhura prej hartës së ligjëratës merren e skaliten nga kamera e përpilimit në përputhje me llojet e ndryshme dhe me shkallët. Disa janë si ajri; ato mund të ndjehen por jo të shihen. Disa të tjera janë si avulli; ato mund të shihen por jo të mbahen -nuk

³⁶ Kur'an, 2 : 2

³⁷ Kur'an, 21:46

mund të merren. Disa të tjera si uji; ato mund të mbahen por nuk mund të kapen -shtrëngohen. Disa të tjera janë si lingoti i shkrirë; ato mund të kapen e shtrëngohen por jo të përcaktohen. Disa të tjera janë si perlat e vëna në varg ose si ari i rrahur; atyre mund t'u jepet një trajtë specifike e formë; pastaj nën efektin e qëllimit dhe të stacionit, kuptimi joreal -imagjinar- fiton qëndrueshmëri dhe trup. Tre gjendje modelojnë -formojnë- një kuptim të vetëm.

A nuk ke vëzhguar se kur ndonjë çështje e jashtme prek ndërgjegjjen tënde, zemra jote trazohet? Emocionet e tua lëvizin e nxiten, dhe kuptimet joreale marrin fluturimin dhe dëshirat linden. Disa nga këto kanë ndodhur, janë arritur.

Pastaj disa prej këtyre marrin formë. Dhe disa prej këtyre të fundit frenohen e pengohen. Në secilin prej këtyre niveleve, disa prej kuptimeve bëhen të vërtetuara e të vendosura ndërsa disa lidhen dhe disa të tjera pezullohen, ashtu si një pjesë e zërave që mbeten pezull -ndërpriten përkohësisht- kur formohen disa shkronja, dhe ashtu si pjesa e një kalliri gruri kur lëshon erë kallëz, bëhet lëvore kur formohet gruri. Kështu folësi elokuent dallohet nga të shprehurit e tij qartë ato gjëra që u synuan nga fjala e tij dhe që u kërkuan nga ata që u adresohet.

Nivelet e tjerë të kuptimit që ia referon -në lidhje me afërsinë e tyre me qëllimin kryesor- asaj që dedukton shqisa dhe që tregojnë fjalët dhe që rrëfejnë rrethanat e veçanta dhe që tregojnë hyrja dhe që nënkupton stili dhe që sugjeron qëndrimi i tij.

Pastaj, ndodhen kuptime të varura pezull: dhe janë kuptime kalimtare shprehëse (*harfijjeh*), jo të shprehura nga fjalë të veçanta.

Ato janë udhëtare endacake pa banim, pa shtëpi -atdhe- të përcaktuar. Ndonjëherë ato fshihen në një fjalë; ndonjëherë ato përthithen nga një frazë, dhe ndonjëherë ato kërkojnë strehim -ndërfuten- në ndonjë tregim; ti mund t'i distilosh ato në qoftë se i shtyp -shtrydh- kur ato gjenden. Ashtu si zhgënjimi i shprehur nga nëna e Merjemit në vërsetin,

“O Zoti im! Kam lindur vajzë...”³⁸

³⁸ Kuran, 3:36

Dhe hidhërimi në rreshtat

Ah sikur një ditë të kthehej rinia,

Që t'i tregoja se ç'më ka bërë pleqëria.

Si dhe kuptime të tilla si, përmallimi, vetëmburrja, adresimi ndaj të tjerëve, aluzioni, vuajtja, habia, çudia dhe krenaria.

Lidhjet midis të gjitha këtyre kuptimeve rivalizuese janë të mira me kusht që kujdesi dhe vëmendja t'u jepen atyre në mënyrë të përpjesëtuar për qëllimin e tyre kryesor. Në qoftë se ju dëshironi shembujt e kësaj çështjeje, më të qartat janë dhënë nga kjo sure, nga fillimi deri këtu, dhe nga mënyra në të cilën ajo është shpjeguar.

Çështja e shtatë

Dije se në qoftë se imagjinata ka një vend në një stil ose në një figurë letrare (*ushub*), ajo sigurisht duhet të mbijë -mugullojë- prej një bërthame të një të vërteteje, dhe të jetë si një pasqyrë duke reflektuar me të -në çështjet jomateriale (*ma'nevijjate*)- ligjet fizike dhe shkaqet dhe pasojat në zinxhirët e qenieve të jashtme. Filozofia e gramatikës (*el-nahv*) veprat e së cilës përmbajnë lidhjet e lartëpërmendura, është gjithashtu e këtij lloji -ashtu siç thuhet se (rasa) emërore është e vepruesit, sepse i fuqishmi merr të fuqishmin- të fuqishmen. Ju mund të bëni shembujt të tjerë në të njëjtën mënyrë.

Çështja e tetë

Dije se Sibawah³⁹ pohoi prerazi se pjesëzat që shprehin kuptime të shumta si (*min*), (*ila*) dhe (*el-ba*) dhe të tjerat, në fakt -në bazën e kuptimit- shprehin vetëm një kuptim të vetëm të pandryshuar, por ato përthithin -marrin- një kuptim të varrur pezull në lidhje me kontekstin, stacionin (*mekam*) dhe me qëllimin, duke e tërhequr atë për tek vetvetja, dhe kuptimet e tyre origjinale bëhen forma e mënyra shprehjeje (*ushub*) për mysafirët e tyre. Gjithashtu kur dikush që është njohës në shkencën e gjuhës i studion dhe i shqyrton këto nga afër, ai e

³⁹ Umer Ibn Uthman Sibavajh (796H), një autoritet kryesues në gramatikën arabe.

di se një fjalë e përbashkët -duke mbajtur disa kuptime- në shumicën e rasteve ka një kuptim të vetëm. Pastaj, për shkak të lidhjeve midis tyre, kuptimet janë bërë shëmbëllesa dhe disa janë bërë metaforike, dhe të tjerat duke u bërë pjesë e një gjuhe të përditshme, të përgjithshme, i kanë humbur kuptimet e tyre origjinale (*hakaik urfij-jeh*). Në këtë mënyrë fjalët e vetme janë bërë me kuptime të shumta.

Fjala '*el-ajn*' që do të thotë '*sy*' ose '*burim*' përdoret edhe për diellin gjithashtu, në mënyrë figurative, sepse nëpërmjet tij bota qiellore -e lartë- shikon poshtë botën më të ulët, ose për shkak se uji i jetës që është drita e tij vërshon, rrjedh poshtë prej atij burimi në malin e bardhë, -në majat e larta të bardha. Ju mund të bëni analogji me këtë për pjesën e mbetur.

Çështja e nëntë

Dije se shkalla më e lartë e elokuencës, e cila e përmbyt, e bën të paaftë, aftësinë e dëshirës së pjesshme -vullnetit të lirë- dhe mendimin personal dhe konceptimet, përfytyrimet e thjeshta, është që folësi të ruajë, t'u përmbahet dhe t'i shohë njëherësh të gjitha lidhjet e pjesëve të ligjëratës së tij si dhe lidhjet e fjalëve dhe balancën e fjalive. Secila prej këtyre së bashku me të tjerat duhet të shfaqin një qëndisje, dhe të ndërlihdura -në tërësinë e tyre formojnë- një endje të madhe dekorative. Është sikur folësi përdor mendje të tjera tek mendja e tij ashtu si ndërtuesi i një pallati që i vendos gurët shumëngjyrësh në një mënyrë të tillë që me të të bëheshin skalitje e vizatime të çuditshme prej balancës dhe harmonisë, ose si disa skica të bukurshkruesve duke karakterizuar shkronjën '*ajn*' të përbashkët nga të gjithë kalifët⁴⁰ njëri nga shembujt më të qartë të kësaj çështjeje është vërseti,

*"Elif-lam-Mim. 2-Ky është libri (Kur'ani), mbi të cilin nuk ka asnjë dyshim, udhëzim për el-muttekijne (besimtarët e drejtë, të përkushtuarit)."*⁴¹

Një arsye tjetër për ligjëratën duke qenë e lartë është përngjasimi i saj si një pemë familjare, me degët dhe me shkarpat e brezave të saj që të gjitha duke shprehur qëllimet që tregojnë qëllimin kryesor dhe

⁴⁰ Emrat e të gjithë kalifëve fillojnë me '*Ajn*': Umer, Uthman, Ali. Atik ishte titulli i Ebu Bekrit, i kalifit të parë.

⁴¹ Kuran, 2:1-2

stacionin-*mekamin*. Një arsye tjetër është ligjëratat duke marrë një formë të tillë sa që shumë aspekte dhe degë mund të deduktohen prej saj, ashtu si tregimi i Musait a.s..

Çështja e Dhjetë

Dije se ligjëratat fiton rrjedhshmëri dhe lirshmëri, burimi i hidhësisë dhe i ëmbëlsisë, kur kuptimet dhe ndjenjat që ajo tregon përzihen e kombinohen, ose janë të ndryshme por të sistemuara, sepse atëherë rrethinat nuk e tërheqin fuqinë e shprehjes së saj dhe të qëllimit, por qendra tërheq fuqi prej rrethinave. Gjithashtu ligjëratat fiton lirshmëri kur qëllimi është i përcaktuar mirë, dhe kur pika, tek e cila bashkohen të gjithë qëllimet e synuara, është e qartë.

Çështja e Njëmbëdhjetë

Dije se integriteti i ligjëratës, e cila është arsyeja për saktësinë dhe fuqinë e saj, qëndron sa vijon: Ashtu si ligjëratat që duhet të tregojë parimet dhe provat e para, dhe të aludojë për kuptimet parësore dhe dytësore, po ashtu me elementet e kryefjalës dhe të kallzuesit dhe me mënyrat e tyre të shprehjes, ajo duhet të nënkuptojë largim e zmbrapsje të dyshimeve dhe të iluzioneve -sikur secila pjesë e saj të ishte përgjigjja për një pyetje të nënkuptuar. Në qoftë se dëshiron një shembull të rrjedhshëm të saj, studioje suren e parë të Kur'anit!

Çështja e Dymbëdhjetë

Dije se ndodhen tre lloje stilesh ose mënyrash shprehjeje (uslub):

I Pari është një stil i thjeshtë ose abstrakt (*el-uslub el-muxher-red*); ajo është një ngjyrë e vetme dhe karakterizohet nga thukëtia e saj, natyrshmëria, saktësia dhe integriteti. Ajo është e lëmuar dhe e rrafshët dhe përdoret për biznes, për diskutime dhe për shkenca instrumentale. Në qoftë se dëshiron një shembull të rrjedhshëm të saj, studio veprat e Sej-jid el-Xhurxhanit.

I Dyti është stili i zbukuruar (*el-uslub el-muzejjeneh*); ai karakterizohet nga zbukurimi dhe ndriçimi, dhe duke i shkaktuar e duke i zgjuar zemrës ose dashurinë ose neverinë. Vendet e

përshtatshme për të janë adresimet -e synuara për- lavdërim ose qortim dhe kështu me rradhë, si dhe për bindje dhe për gjëra të ngjashme. Në qoftë se ti kërkon një shembull të zbukuruar, hyr tek “*Dela'il el-ië'xhaz*” dhe tek “*Esrar el-belagah*”, sepse në to ti do të gjesësh kopshite të stolisur.

I Treti është stili i lartë (*el-uslub el-Ali*), i cili karakterizohet nga intensiteti i tij, nga fuqia, madhështia dhe nga lartësia shpirtërore. Vendet e përshtatshëm për të janë çështjet Hyjnore, parimet e fesë dhe filozofia. Në qoftë se ti dëshiron një shembull të mprehtë të qartë dhe të mrekullueshëm, studioje Kur'anin, sepse në të janë të vërtetat elokuede që nuk janë parë nga asnjë sy dhe as nuk i ka ndodhur asnjë zemre.

Kjo pjesë përfundon këtu në formë të përmbledhur.

* * *

Shqyrtoje këtë: Pikat e rëndësishme në këtë verset që ne po i diskutonim: *مَثَلِهِمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا* “*Methelehum Kemetheli el-ledhi isteukade...*”, “*Kjo ngjason (shembulli i tyre është) si me atë që ndezi zjarrin*” (deri në fund të vërsetit, 2:17), janë sa vijon:

Së Pari: Pozicionimi i tij në lidhje me atë që e parapriu.

Së Dyti: Vendosja -pozicionimi- (dhe lidhjet ndërmjet) frazave të tij.

Së Treti: Pozicionimi (dhe lidhjet midis) përbërësve të frazave të tij.

Duke mbajtur në mendje diskutimin mbi elokuencën që u përmend lart, dije se duke pas dhënë një përshkrim të qartë të gjendjeve të hipokritëve dhe të krimeve të tyre, Kur'ani citon krahasimin vijues (*temthil*) për tre arsye:

E Para e këtyre: për ta bërë (të renë ose të panjohurën, të pazakontën) të shfaqet familjare -e njohur- për imagjinatën (*el-Khajal*), e cila i pranon produktet e imagjinatës më me zell -e më shpejtë- se sa

idetë racionale; dhe për ta bërë aftësinë hamendësuese (*el-vehm*), e cila është e dhënë pas dyshimeve dhe pas të pyeturit dhe kundërshtimit të arsyes, të nënshtrohet duke e shfaqur të huajën -të çuditshmen- në një formë familjare e të njohur, dhe duke e pikturuar e paraqitur të fshehtën si të dukshme.

E Dyta: Për ta zgjuar ndërgjegjjen dhe për të shkaktuar neverinë në të, kështu që duke përfaqësuar e paraqitur atë që është mendore -abstrakte- si të prekshme e konkrete, me qëllim që të bashkojë mendjen dhe emocionet.

E Treta: Për t'i lidhur bashkarisht kuptimet e shpërndara nëpërmjet krahasimit, dhe për të treguar lidhjet e vërteta ndërmjet tyre. Gjithashtu për të vendosur -faktet e dëshiruara- përpara syrit të imagjinatës me qëllim që ajo të mbledhë pikat e holla që gjuha dështon -për t'i shprehur.

Shqyrtoje këtë: Kuptimi i frazës së këtij vërsiti i korrespondon edhe kuptimit të tërësisë së tregimit të hipokritëve, si dhe të gjithë vërseteve që (e tregojnë) atë. A nuk e shikoni se ata besuan nga ana e jashtme për avantazhet dhe dobitë e kësaj bote, pastaj nga ana e brendshme ata nuk besuan. Pastaj ata u bënë konfuzë dhe të ngatërruar. Pastaj ata nuk e kërkuar të vërtetën saqë qenë të pamundur që të ktheheshin -tek ajo- dhe që të mund ta njihnin. Sa i ngjason kjo situatës së njerëzve të cilët ndezin një zjarr ose llampë por pastaj nuk e ruajtën atë (nuk e mbajtën atë të ndezur, me dritë), dhe pastaj ajo u shua. Ata u zhytën në errësirë. Pastaj ata nuk mund të shohin asgjë dhe duket për ta se gjithçka ka pushuar së ekzistuari!

Për shkak të heshtjes së natës, është sikur ata janë të shurdhër; dhe për shkak se nata duket e verbër dhe dritat e tyre janë shuar, është sikur ata janë të verbër; dhe për shkak se nuk ndodhet askush që të mund t'i kthehen e t'i drejtohen për ndihmë dhe që nuk marrin ndihmë, është sikur ata janë memecë; dhe për shkak se ata nuk mund të kthehen, është sikur ata janë fantazma të pajetë, pa shpirtëra në to. Pikat kryesore në krahasim shikojnë tek të pjesshmet kryesore të subjektit të tyre (gjërave të krahasuara -*muteshabihat*). Për shembull, errësira shikon tek mosbesimi (i tyre), dhe konfuzioni i ngatërruar tek lëkundshmëria dhe ngurrimi (i tyre), dhe zjarri tek përçarja e konflikti.

Ti mund të bësh analogji të tjera në të njëjtën mënyrë.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Drita -përmendet- në krahasim, por si mund të ketë dritë hipokriti, që të aplikohet krahasimi për të?

Ty do të të thuhej: Në qoftë se një person nuk ka dritë, ajo mund të gjendet në rrethinat e tij, prej ku ai mund të kërkojë dritë. Në qoftë se nuk ndodhet asgjë atje, ajo mund të gjendet midis popullit të tij, prej të cilëve ai mund ta marrë atë. Në qoftë se nuk do të kishte dritë midis njerëzve të tij, mund të ndodhen disa prej racës njerëzore prej të cilëve ai mund të përfitojë. Dhe në qoftë se edhe këtu nuk ndodhet, mund të gjendet -një shkëndijë që- buron e rrezaton prej natyrës së tij të bashkëlindur, prej të cilës ai mund të marrë shkëlqim, ashtu siç është diskutuar. Në qoftë se ju nuk jeni të bindur nga kjo, mundet në shikimin e të tjerëve, të gjendet -dritë- në gjuhën e tij duke shikuar tek shikimi i tjetrit ose duke shikuar tek vetja e tij -sipas vetes- së tij, me qëllim që të fitojë dobi të kësaj bote. Në qoftë se ti akoma nuk je bindur, (hipokritët mund të kenë pasë një dritë) për shkak se disa prej tyre besuan në fillim, dhe pastaj bënë apostazi -lëshuan fenë, besimin. Në qoftë se kjo mund të të bindë ty, kjo mund të jetë se drita këtu aludon për atë prej të cilës ata përfituan, ndërsa zjarri tregon përçarjen -konfliktin- (që ata shkaktuan).

Dhe në qoftë se ti nuk je i kënaqur edhe me këtë, fakti se udhëzimi ishte i mundshëm nëpërmjet shpalljes -së Kur'anit- (tregonte) se ai ishte ekzistues, ashtu siç tregohet nga vërseti (paraprijës),

اشْتَرُوا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَى “*Këta (ata) janë të cilët shkëmbyen udhëzimin me të gabuarën*”. Sepse ky është fqinji më i afërt i krahasimit.

Tani për vendosjen -pozicionimin (dhe lidhjet ndërmjet) frazave të vërsetit:

Shqyrtoje këtë: Pozicionimi i frazës

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا “*Metheluhum kemetheli el-ledhi isteukade nàren*”, “*Kjo ngjason (shembulli i tyre është) si me atë që ndezi zjarrin*” është absolutisht i përshtatshëm. Sepse gjendja e ndezjes së zjarrit në këtë mënyrë është krejtësisht i përputhur me situatën e njerëzve të parë të cilëve iu adresua Kur’ani. Ata ishin banorët e gadishullit arabik dhe pa përjashtim e kishin përjetuar një situatë të tillë, ose kishin dëgjuar rreth

saj, ose kishin vuajtur efektet e saja tronditëse e çrregulluese. Ata patën kërkuar strehim tek errësira e natës për shkak të tiranisë së diellit, duke udhëtuar në errësirë. Shumë shpesh qiejt do t’u mëshonin atyre -do t’i shtypnin- dhe ata do të ndjenin lodhje e mërzi prej udhëtimit, dhe ndonjëherë rruga e tyre do t’i çonte ata në humnerë. Ata gjithashtu do të bredhnin në errësirën e shpellave dhe guvave të mbushura me krijesa të dëmshme. Pastaj ata do të humbisnin rrugën e tyre dhe nevojën për të ndezur një zjarr ose për të ndriçuar një llambë për të parë shokët e tyre ose madje për t’u ndjerë më afër tyre, dhe për të parë pronat e gjërat e tyre me qëllim që t’i ruajnë e t’i mbrojnë, dhe që të njohin rrugën e tyre në të cilën do të shkojnë, dhe kështu kafshët e egra dhe rreziqet e tjera do të ishin të dukshme për ta dhe ata do të mund t’u shmangeshin atyre. Pastaj, kur ata u ndriçuan mirë me dritën e tyre, ajo do të shuhej befasi me goditjen nga qiejt. Dhe ndërsa ata janë të mbushur me shpresë dhe gati për të realizuar objektivat e tyre, ata do të flakeshin e binin në dëshpërimin më të thellë.

(Kur’ani) e pohon këtë në mënyrë të qartë me fjalët:

فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ “*Felem-ma eda’et ma haulehu dheheball-llahu binurihim*”, “*dhe pasi ai ndriçoi gjithandej rreth tij, Allahu ua mori dritën e tyre*”.

ف “*Fe*” në fillimin e frazës tregon se ata e ndezën zjarrin për dritë dhe ai i ndriçoi (rreth e qark tyre) dhe ata u ndjenë të qetë e të sigurt tek kjo. Por ata u mposhtën menjëherë nga shembja dhe nga zhgënjimi. Sa i fortë është ndikimi i prishjes (së planeve) ndërsa ishte tek pikërisht momenti i suksesit! Drita duke ikur në (pasojën -domethënë, në gjysmën e dytë) të fjalisë kushtore, bëhet, në dukje e domosdoshme nga ndriçimi, (por domosdoshmëria e kësaj nuk është e qartë). Domosdoshmëria duke qenë e fshehur tregon ekzistencën e (fjalive) të nënkuptuara, siç vijon:

Kur gjithçka u ndriçua përreth tyre, ata e preokupuan veten e tyre me dritë... por nuk e ruajtën atë. Ata nuk ia dhanë asaj rëndësinë e duhur dhe nuk qenë të vetëdijshëm për vlerën e saj, nuk e njohën vlerën e mirësisë në të. Ata nuk e mbajtën (zjarrin) të ndezur dhe ai u shua. Sepse duke qenë të preokupuar me rezultatin, ata neglizhuan mjetin. Ashtu siç nënkuptohet nga vërseti “*in-nel-insane lejatgha en rea’hu’s tagna*”

(Por ja! Me të vërtetë njeriu i kalon të gjithë kufijtë. Ngaqë e sheh veten të vetëmjaftueshëm)⁴². (Prokopia e tyre me dritën) ishte shkaku i mbarimit dhe i mos vazhdimit të saj dhe i qënies së saj të shuar, sikur pikërisht ndriçimi i shkaktoi dritës të ikë.

Sa për frazën **وَتَرْكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ** “*ve terekhehum fi dhulumatin dhe i la në errësirë*”, duke treguar se si ata e humbën mirësinë e dritës, (Kur’ani) përshkruan zhgënjimin e tyre tek fatkeqësia e qënies së tyre të zhytur në errësirë.

Fraza **لَا يُبْصِرُونَ** *la jubsirune*, “(kështu që) ata nuk mund të shihnin”: Dije se kur bie errësira dhe një person humbet rrugën e tij, ai mund të ndalojë e të ngushëllohet me shikimin e shokëve të tij dhe të posedimeve -pronësive- të tyre. Por në qoftë se ai nuk i shikon ata, ndalimi mund të jetë aq i keq për të aq sa lëvizja, ose madje edhe më keq.

Fraza **صَمُّكُمْ عَمَىٰ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ** “*Sum-mun bukmun Umjun fehum la jerxhiune*”, “Ata janë të shurdhër, memecë e të verbër, kështu që ata nuk kthehen (në Rrugën e drejtë)”: kur një person mposhtet nga një fatkeqësi e tillë, ai gjen ngushëllim duke shpresuar për shpëtim dhe duke e kërkuar atë nga katër drejtime të njepasnjëshme.

Së pari ai shpreson të dëgjojë lutjet -klithmat- e fshatarëve aty pranë ose të udhëtarëve të tjerë dhe (parashikon) se në qoftë se ai thërret për ndihmë ata do ta shpëtojnë atë. Por meqenëse nata është e pazëshme dhe e heshtur, ai nuk është ndryshe nga një njeri i shurdhët,

prandaj -Kur’ani- e thërret atë **صَمُّ** “*Sum-mun*”, “të shurdhër”, dhe ajo shpresë është e humbur.

Së dyti ai shpreson se në qoftë se ai bërtet apo thërret për ndihmë ndodhet mundësia që dikush ta dëgjojë dhe do t’i vijë në ndihmë atij. Por kur nata është e shurdhët dhe memecë, atëherë nuk ka ndryshim midis folësit dhe dikujt që është memec, prandaj -Kur’ani- e quan (atë)

⁴² Kur’an, 96:6-7

بُكْمٌ “*bukmun*”, “memecë”, duke e heshtur dhe duke e shkatërruar edhe atë shpresë gjithashtu.

Së Treti ai shpreson të jetë i shpëtuar nëpërmjet shikimit të ndonjë shenje ose një zjarri ose një drite që do t’ia tregonte rrugën e destinacionit të tij. Por kur nata është e përhime, e errët duke kapluar, e zymtë dhe e verbër, shikimi dhe verbërimi janë të njëjtat, prandaj

(Kur’ani) e thërret (atë) **عَمَىٰ** “*Umjun*”, “të verbër”, duke e shuar edhe atë shpresë gjithashtu.

Së Katërti: Asgjë tani nuk mbetet për të veçse të përpiqet për t’u kthyer. Por errësira ka rënë mbi të dhe ai është si dikush që ka hyrë në një moçal me dëshirën e vet dhe pengohet dalja për të, nuk mund të gjejë rrugë për të dalë. Sa shumë gjëra ndodhen tek të cilat ti përfshihesh me dëshirë -vullnet të lirë- dhe pastaj plaçkitet prej teje zgjedhja në kthim, dhe ti nuk mund të kthehesh; ti heq dorë nga ato por

ato nuk të lënë të ikësh. Prandaj Allahu xh.sh. thotë **فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ** “*Fehum la jerxhiune*”, “kështu që ata nuk kthehen (në Rrugën e drejtë)” për ta mbyllur për ta edhe këtë derë gjithashtu, duke e këputur edhe këtë litar të fundit tek i cili ata ishin kapur. Kështu ata ranë në errësirën e dëshpërimit, të shkretimit, mjerimit dhe të frikësimit.

Tani për aspektin e tretë, dua të them për pozicionimin (dhe lidhjet midis) pjesëve përbërëse të frazave:

Shqyrto **مَثَلُ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا** *Kjo ngjason (shembulli i tyre është) si me atë që ndezi zjarrin*” dhe shiko se si shkëndijat e pikave të holla ikin fluturim prej fjalëve të saj.

Fjala “*El-methel*” “shembëll, shëmbëlltyrë” tregon çudinë e gjendjes së hipokritëve dhe se tregimi i tyre është i jashtëzakonshëm. Sepse një shëmbëlltyrë është diçka që është në çdo gjuhë -qarkullon nëpër gjuhë- dhe njerëzit ia rrëfenjë atë njëri-tjetrit sepse ajo është e ndryshme dhe e pazakontë; karakteristika e saj më dalluese është kureshtia e saj. Për shkak se parimet themelore janë përfshirë në shëmbëlltyra e në

proverba, ato janë quajtur “Urtësia e Përbashkët” dhe “Filozofia popullore”.

Ajo çfarë synohet këtu nga shëmbëlltyra është -për të përshkruar-këtë çudi karakteristike, dhe këtë tregimin e tyre kureshtar dhe gjendjen e tyre të neveritshme. Me fjalë të tjera, përdorimi metaforik i termit

مثل “methel” “shëmbëll, shëmbëlltyrë” për të përshkruar gjendjen e tyre, tregon qënien e tyre të pazakontë dhe të ndryshme. Dhe ky tregues e nënkupton atë në mënyrë karakteristike, ky atribut i tyre haset me neveri, dënim e mallkim prej gjithësecilit, si me një proverbë.

Sa për ك “Ke”, “si” e “Këmetheli”, “si shëmbulli i”

• Në qoftë se ti do të pyesje: Në qoftë se kjo do të ishte hequr, do të kishte qenë një krahasim elegant; a nuk do të kishte qenë më elokuent?

Ty do të të thuhej: Do të kishte qenë me një elokuencë më të madhe në këtë kontekst (mekam) për ta përmendur, sepse qartësia e saj zgjon mendjen, e bën atë ta shohë shëmbëlltyrën në vend të dytë dhe për të kaluar nga pikat kryesore (që është duke i bërë shëmbëlltyrat) për tek ajo që ajo aludon. Sepse në qoftë se (mendja e lexuesit) do të përthithej qëllimisht në (vetë shëmbëlltyrën), hollësitë e saj që duhet të aplikohen (për atë që ajo aludon) do të shmangeshin, do t'i dilnin nga mendja. (Shëmbulli i dytë i fjalës) Shëmbëlltyra e dytë (el-methel) tregon se me çudinë e saj dhe me ekzistencën e saj në mendjen e përgjithshme, situata e atij që ndez zjarrin është sikur proverbiale.

Tani sa për الذي “el-ledhi”, “i cili, që”.

• Në qoftë se ti do të pyesje: Përse ky (përemër lidhor) është në numrin njëjës kur (hipokritët) janë në numrin shumës?

Ty do të të thuhej: Në qoftë se pjesa dhe e tëra, dhe individi dhe kolektivi janë të barabartë dhe anëtarësia (e kolektivit) as nuk i shton dhe as nuk i pakëson atributet e individëve, është e lejueshme (ta përdorësh atë edhe për njëjës in edhe për shumës in në dy drejtime si tek, “shëmbëllimi i tyre është ai (methel) i një gomari”. Përdorimi i njëjësit tregon se çdo individ në mënyrë të pavarur përfaqëson tmerrin

dhe neverinë e të gjithë atyre. Ose mund të jetë që الذي “el-ledhi”, “i cili, që” është një formë e shkurtuar e “el-ledhine” “të cilët” (forma shumës).

Sa për استوقد “isteukade”, “ndezi” (Domethënë, folja duke qenë e Formës së x) aludon për kërkimin e tyre dhe për marrjen përsipër (marrjen e mundimit), ndërsa qënia e saj në njëjës megjithëse ndjekësja نورهم “nurihim”, “dritën e tyre” ka prapashtesën përemrore shumës është një shenjë e hollë se personi e ndez atë për grupin. Është me të vërtetë e hollë se njëjësi përdoret për ndezjen dhe shumësi përdoret për qënien i ndriçuar”.

Përdorimi i نار “nàren” “një zjarr” në vend të “llambës” ose të diçkaje tjetër aludon për vështirësinë -e përfshirë- në dritën e urdhërave të Allahut (dhe sprovave), dhe tregon se ata ndiznin zjarrin e përçarjes, konfliktet, nën maskën e dritës.

نار “Nàren” “një zjarr” duke qenë e pashquar tregon se nevoja e tyre për zjarr ishte aq e madhe saqë ata do të kënaqeshin me çfarëdo forme që do të merrte ai.

Tani hidhe një sy mbi frazën فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ “dhe pasi ai ndriçoi gjithandej rreth tij, Allahu ua mori dritën e tyre”, dhe shiko se si fjalët e saj ndriçojnë errësirën e çudisë së tyre, e cila është qëllimi i tyre kryesor. Ti e dëgjove -lexove- në Çështjen e Katërt lart se fuqia e ligjëratës qëndron në përgjigjjen e ndërsjellë të pjesëve të saj.

فَلَمَّا “Fe” (në “fe-lem-ma”) aludon për sulmin e menjëhershëm

të dëshpërimit absolut pas të qënurit plot shpresë. لَمَّا “Lem-ma” përmban një silogjizëm kushtor të përpjesëtuar, i cili duke demonstruar sigurinë e -fjalisë- së parë, nënkupton sigurinë dhe realizimin e fjalisë

vijuese; (domethënë, qënia e tyre të mposhtur nga errësira) dhe humbja e tyre burimin e ngushëllimit.

أَضَاءَتْ “*Edaet*”, “*ndriçoi*” tregon se ata e ndozën zjarrin për dritë dhe jo për ngrohje. Dhe kjo aludon për tronditjen e tyre të tmerrshme, sepse ndriçimi i tij shërbente vetëm për të parë rreziqet (duke u rënë atyre) dhe për të mësuar ekzistencën e tyre. Po të mos kishte qenë (drita), ata do të kishin mashtruar vetveten dhe do të kishin qenë të qetë.

Ndërsa مَاحَوْلَهُ “*mà haulehu*”, “*gjithandej rreth tij*” tregon se ata u rrethuan nga tmerri në të gjitha anët, dhe se ata duhej të mbronin vetveten me dritën prej dëmeve duke i rrethuar ata prej të gjitha gjashtë drejtimeve.

Sa për ذَهَبَ “*dhehebe*”, “*ua mori*”, ajo është pasoja e kushtit dhe prandaj u bë e domosdoshme nga (pjesa e parë e fjalisë kushtore) أَضَاءَتْ “*edaet*”, “*ndriçoi*”, por ashtu siç është diskutuar më lartë, kjo domosdoshmëri është (jo e qartë, ajo është) e fshehtë dhe i nënkupton (këto fjali): Ata nuk qenë të vëmendshëm dhe të kujdesshëm për zjarrin dhe nuk e njohën vlerën e tij si një mirësi, dhe drita i bëri ata të dalin sipër veteve të tyre -i bëri t’u rritet mendja- dhe gëzimi i tyre dhe krenaria i bëri ata të harronin për ta ruajtur (për ta mbajtur të ndezur), kështu Allahu e mori atë prej tyre.

Atribuimi i ذَهَبَ “*dhehebe*”, “*ua mori*” Allahut tregon këputjen e dy shpresave: Shpresën e ndreqjes së (situatës së tyre) dhe shpresën e mëshirës Hyjnore. Sepse ajo nënkupton se shuplaka qiellore nuk lejon që gjendja e tyre të drejtohet dhe sugjeron se ajo është ndëshkim për të metat njerëzore. Kjo është arsyeja pse Allahu xh.sh. i ndëshkoi ata. Kështu ajo pas të cilës ata ishin kapur, u shkëput e u nda prej tyre kur shkaqet u pezulluan, dhe kjo ishte shpresa e mëshirës. Sepse e vërteta nuk mund të kërkohej nga e vërteta me qëllim që ta shfuqizosh atë (të vërtetën).

Parafjala ب “*Bi*” e بِنُورِهِمْ “*binurihim*”, “*dritën e tyre*” tregon dëshpërimin -e tyre- lidhur me rikthimin (e dritës), sepse atë që e ka marrë Allahu nuk mund të kërkohej. Sepse ka një ndryshim të qartë ndërmjet “*dhehebe bifi*” e cila do të thotë: *ai e pretendoi atë dhe e mori*”

dhe ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ “*edhehebehu*” (Forma e IV), e cila do të thotë, “*ai e largoi atë, e hoqi ose e dërgoi tutje*”, ndërsa “*dhehebe*” (forma e I) do të thotë: *ai shkoi në rrugën e tij*. Në dy të fundit ndodhet mundësia e rikthimit, por në të parën nuk ndodhet asnjë.

Në بِنُورٍ “*nur*”, “*dritën*” është një aluzion i hollë rreth situatës (së hipokritëve) në Urën e Siratit. Prapashtesa përemërore e rasës gjinore

të pronësisë -هُمْ “*him*”, “*e tyre*” e cila tregon posaçërim e përcaktim nënkupton brengën e tyre të tmerrshme. Sepse një person vuan dhimbje më të madhe kur vetëm zjarri i tij shuhet ndërsa zjarret e njerëzve të tjerë ndizen duke bërë dritë të fortë. Shiko se sa perla të holla të elokuencës janë të Allahut në Kur’an! A nuk e shikon se si të gjitha pjesët -e fjalisë- janë kthyer drejt qëllimit të përgjithshëm dua të them, shqetësimi -i hipokritëve- dhe dëshpërimi është si një pëllg në një bashkëderdhje lumenjsh.

Tani shqyrtoje me vëmendje وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يَبْصُرُونَ “*dhe i la në errësirë, (kështu që) ata nuk mund të shihnin*”.

Lidhëzja وَ “*ve*” “*dhe*” tregon se ata i kombinuan -i bashkuan- dy humbjet: Ata u zhveshën nga drita dhe u veshën me errësirë.

Përdorimi i تَرَكَ “*tereke*”, “*i la*” në vend të “*ebka*” “*i bëri të mbeten*” ose të diçkaje të ngjashme sugjeron se ata janë bërë si kufoma të pajeta dhe si lëvizhga pa thelb, pa bërthamë. Prandaj është e përshtatshme që ata duhet të braktisen si të pavlefshëm e të flakur, të hedhur.

في "Fi", "në" nënkupton se në shikimin e tyre gjithçka ka pushuar së ekzistuari dhe se asgjë nuk mbetet përveç errësirës, e cila duket të jetë mosekzistuese dhe i mbyll e i mbulon ata si varri.

Shumësi i errësirave لَا يَصْرُونَ "errësirat" tregon se terri i natës dhe retë e errëta u kanë dhënë shkas errësirës së dëshpërimit dhe të frikës në shpirtërat e tyre, dhe se në vendin ku ata gjenden është errësira e shkretimit dhe e shtangies. Për ata edhe koha gjithashtu është e mbushur me errësirën e heshtjes dhe të palëvizshmërisë.

Ajo sugjeron se ata janë të mbuluar e të rrethuar krejtësisht me errësira të shumëllojshme. Përdorimi i të pashquarës do të thotë se errësira është e panjohur për ta duke mos e pasë përjetuar kurrë më parë atë, dhe kjo shton ndikimin e saj mbi ta.

Sa për لَا يَصْرُونَ "(kështu që) ata nuk mund të shifnin", kjo deklaron qartë fatkeqësitë me të këqija, bazën e fatkeqësive. Sepse personi, i cili nuk mund të shohë, vuan më shumë fatkeqësi, dhe për shkak se atij i mungon shikimi, ai përjeton (në një shkallë më të madhe) edhe më të lehtë e fatkeqësive. Koha e pakryer është përdorur për të pikturuar e përshkruar gjendjen e tyre (me ngjyra të gjalla) në syrin e imagjinatës me qëllim që dëgjuesi ta shohë shtangien e tyre dhe ndërgjegjja e tij të preket gjithashtu. Sa për lënien e foljes pa kundrinor kjo është për të përgjithësuar (kuptimin); ata nuk mund të shohin asgjë që do të ishte e dobishme për ta që ta ruanin atë, dhe që t'i mbronte; dhe ata nuk mund t'i shohin rreziqet që ata të mund t'u shmangeshin; dhe ata nuk mund t'i shohin shokët e tyre që t'u vlente atyre intimiteti -miqësia e ngushtë e tyre. Është sikur secili është vetë dhe i vetmuar.

Pastaj shqyrtoji frazat صَمُّكُمْ عَنْهُمْ لَا يَرْجِعُونَ "Ata janë të shurdhër, memecë e të verbër, kështu që ata nuk kthehen (në Rrugën e drejtë)" dhe dëgjoje se si ato rrëfehen në njëra-tjetrën. Sepse këto katër (frazat) janë një përkufizim i përbashkët (had-mushterek) si nga shëmbëlltyra ose krahasimi (mumeth-thil), dhe nga gjëja e portretizuar -e përshkruar (mumeth-thel). Ato janë ndërmjetësuese midis tyre dhe orientohen drejt

të dyjave. Ato tregojnë rrethanat e të dyja anëve, dhe janë një pasqyrë për të dyja duke të treguar ty karakteret e tyre.

Ato rezultojnë nga të dyja dhe të tregojnë ty tregimet e atyre të dyjave.

Aspekti që sheh tek krahasimi: Dije se një person i cili është i goditur nga një fatkeqësi e tillë kapet pas shpresës së të qenurit i shpëtuar nga të dëgjuarit nga afër zërin e dikujt i cili do të mund ta shpëtonte atë. Por nata është aq e heshtur dhe e pazëshme saqë e shurdhon atë. Ai akoma shpreson që ta bëjë dikë ta dëgjonte, por shurdhësia e natës e bën atë memec. Pastaj ai shpreson të udhëzohet nga të shikuarit e një zjarri apo të një drite, por nata e verbër (që nuk sheh) e bën atë të verbër. Pastaj (ai shpreson) të rikthehet tek fillimi (i udhëtimit të tij) por dera mbyllet kundra tij si dikush që bie në një moçal -baltinë dhe sa më shumë të lëvizë e të mundohet në të përpjetë aq më shumë zhytet në të.

Aspekti që shikon tek ata të pëshkruarit në krahasim: Dije se kur ranë në errësirat e mosbesimit dhe të hipokrizisë, ata mund të shpëtonin prej saj në katër mënyrat e njëpasnjëshme:

Së Pari: Ata mund t'i ngrenin kokat e tyre dhe ta dëgjonin të vërtetën dhe t'i kushtonin vëmendje udhëzimit të Kur'anit, por kur hovi (vala, shtyrja) e dëshirës e pengoi zërin e Kur'anit të hynte në veshët e tyre, dhe furia e tyre i mori ata nga veshët duke i tërhequr prapa prej

kësaj rruge, Kur'ani i qorton ata me epitetin صَمُّهُمْ "Summun", "të shurdhër". Kjo tregon se kjo derë është mbyllur dhe sugjeron se veshët e tyre kanë qenë të bllokuar, të zënë.

Së Dyti: Ata duhet t'i ulin kokat e tyre dhe të konsultohen me ndërgjegjjet e tyre, dhe të pyesin rreth të vërtetës dhe rrugës. Por kur kryeneqësia i rrëmbeu gjuhët e tyre dhe urrejtja i nduku dhe i tërhoqi për tek gropa e gjuhëve të tyre, Kur'ani u jep atyre goditje, me fjalën

بُكْمٌ "Bukmun", "memecë" Kjo tregon se edhe ajo derë gjithashtu është e mbyllur në fytyrat e tyre dhe aludon për dështimin e tyre për të miratuar e mbështetur të vërtetën.

Së Treti: Ata duhej të bënin përpjekje për të nxjerrë mësimë prej dëshmime në botën përreth tyre, por shkujdesja vendosi dorën e saj mbi sytë e tyre dhe verbimi i shtirur i uli poshtë kapakët e syve të tyre,

prandaj Kur'ani i thërret ata ^{عَمِيَ} "Umjun", "të verbër" si një shenjë se ata janë çudhëzuar e shmangur nga rruga e drejtë gjithashtu. Heqja e pjesëzës "ke", "si" tregon se sytë e tyre -dritat e kokës- sikur janë shkukur.

Së Katërti: Ata duhej ta njihnin poshtërinë e gjendjes së tyre dhe të ndjeheshin të neveritur prej saj, të shprehnin keqardhje, të pendoheshin dhe të ktheheshin, por për shkak të korrupsionit, prishjes së natyrave të tyre të shkaktuara prej insistimit dhe ngulmimit të tyre në rrugën e tyre dhe të dominimit të epshit dhe shejtanit, dhe për shkak se nefset e tyre i bënë këto neveri të duken joshëse e tërheqëse për ta, Kur'ani tha:

^{فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ} "kështu që ata nuk kthehen (në Rrugën e drejtë)". Kjo është një shenjë se e fundit e rrugëve të tyre është e mbyllur gjithashtu dhe tregon se meqenëse ranë me vullnetin e tyre në këtë situatë, ata nuk kanë zgjedhje të dalin -të shpëtojnë- dhe llapashiten si një njeri që ka ngecur në një rërë të lëvizshme.

* * *

VËRSETET 21-22

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ
قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ * الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فَرَاشًا
وَالسَّمَاءَ بَنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ
رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

Jà ej-juhe el-nasu Vëbudû Rab-bekum el-ledhî khalekukum ve el-ledhîne min kablikum leal-lekum tet-tekune. El-ledhî xheale lekum el-erda firashen ve el-semâe binden Ve enzele min el-semâi mâ'en fe Akhierexhe bihi min el-themerâti Rizkan lekum Fela texfi'alû li-lâhi endâden ve entum ta'lemûne.

O Njerëz! Adhuroni Allahun, Zotin tuaj, i Cili ju krijoi ju dhe ata që qenë para jush, që të mund të bëheni të përkushtuar. I Cili e ka bërë tokën vend pushimi për ju dhe qiellin me kupa si mbulesë duke dërguar që andej ujë për të prodhuar fruta si furnizim për ju. Atëherë pra, mos i vini shokë Allahut kur ju e dini. [Dijeni se nuk ka të adhuruar dhe krijues tjetër përveç Allahut]

PARATHËNIE

Ti duhet ta dish se është adhurimi ai që ngulit doktrinat e besimit (tek besimtarët) duke i bërë ato një gjendje të karakterit të tyre. Sepse në qoftë se çështjet që i përkasin ndërgjegjjes dhe arsyes nuk do të ushqeheshin dhe nuk do të forcoheshin nga adhurimi, i cili përbëhet nga vënia në zbatim e urdhërave të Allahut dhe duke iu shmangur ndalimeve (gjërave të ndaluara prej Tij), ato do të mbeteshin të paefektshme dhe të dobëta.

Gjendja e tanishme e botës islame dëshmon për këtë.

Dije gjithashtu se adhurimi është shkaku i lumturisë në këtë botë dhe në tjetrën, dhe është mjete për të rregulluar jetën këtu dhe atje, dhe është një shkak për arritje e plotësim, qoftë si individ po ashtu dhe si kolektiv. Ai është një lidhje e lartë dhe e respektuar midis robit dhe Krijuesit të tij.

Ndodhen disa arsye që adhurimi është shkaku i lumturisë dhe i prosperitetit në këtë botë, e cila është një tokë e kultivuar e Ahiretit.

Së Pari: Njeriu është krijuar me një natyrë të çuditshme e të hollë duke e dalluar atë prej të gjitha qënieve të gjalla të tjera dhe duke e bërë atë një përjashtim për to. Për arsye të kësaj natyre janë zgjuar tek ai dëshira të shumëllojshme, prirja për të zgjedhur, dhe prirja për gjërat më të bukura dhe prirja për stolisje (dekorim të bukur) dhe një dëshirë natyrale për të pasur një jetesë dhe një pozitë që i përshtaten humanizmit.

Pastaj për shkak të atyre prirjeve dhe dëshirave të bashkëlindura, njeriut i nevojitet për të siguruar nevojat e tij, lidhur me ushqimin e tij, veshjen dhe strehimin, -banesën- të përgatitet me mjeshtëri për arte, zanate e profesione të shumta, por ai është i paaftë për t'i ushtruar vetë të gjitha këto. Prandaj atij i duhet të përzihet me shokët e tij dhe të bashkëpunojë me ata; dhe atyre të gjithëve u duhet të ndihmojnë njëri-tjetrin dhe të shkëmbejnë frutet e punës së tyre dhe në saj të këtij bashkëpunimi, do t'i përmbushin nevojat e tyre. Por meqenëse Autori i Gjithë nuk vendosi limite të bashkëlindura mbi (tre) fuqitë humane

të dëshirave, të zemërimit dhe të intelektit me qëllim që të siguronte progresin e njerëzve nëpërmjet pulsuesit -sustës shtytëse -zembrekut të zgjedhjes- (dëshirës së pjesshme, vullnetit të lirë) -jo si kafshët fuqitë e bashkëlindura të cilave janë kufizuar- lindën dhe u shkaktuan tirania dhe agresioni. Dhe meqenëse asnjë limit nuk është vendosur mbi to, fuqitë -priren tek- agresioni dhe bashkësia -njerëzore- ka nevojë për drejtësi kur shkëmbejnë frutet e përpjekjes së tyre. Pastaj, për shkak se mendja e çdonjërit është e paaftë për të kapur drejtësinë, racës njerëzore si një tërësi i nevojitet intelekt i përgjithshëm dhe universal -për të vendosur- drejtësinë prej të cilës të mund të përfitojnë të gjithë. Dhe ai intelekt është ligji universal, dhe ai ligj sigurisht është sheriat. Pastaj me qëllim që të ruhet efektshmëria e atij sheriat dhe zbatimi i tij, një legjislator është i domosdoshëm, dikush që ta pretendojë, ta promulgojë e ta shpallë atë, një autoritet; dhe ai sigurisht është Profeti a.s.m..

Pastaj me qëllim që ta përjetësojë dominimin e tij të jashtëm e të brendshëm mbi mendjet dhe zemrat -e njerëzve- profetit i duhet të jetë shumë më i lartë si fizikisht, shpirtërisht dhe moralisht, dhe në sjellje dhe në paraqitje, si dhe nga natyra dhe në karakter. Ai gjithashtu ka nevojë për provën dhe fuqinë e lidhjeve të tij me Zotin e të gjithë sundimit, Pronarin e Botës, dhe një provë e tillë janë mrekullitë e tij. Pastaj me qëllim që të sigurojë bindje ndaj urdhërave -të tij- dhe shmangie prej ndalimeve -të tij-, ai është në nevojë të përjetësimit të idesë së madhësisë së Autorit, pronarit të gjithë sundimit, dhe ajo është -e mundur- nëpërmjet manifestimit të doktrinave të besimit. Pastaj me qëllim që ta përjetësojë këtë ide dhe të fiksojë doktrinat e besimit në mënyrë të qëndrueshme në mendjet e tyre, atij i nevojitet një përkujtues i përsëritur vazhdimisht dhe një akt i përsëritur, dhe ai përkujtues nuk është asgjë tjetër përveç adhurimit.

Së Dyti: Qëllimi i adhurimit është t'i kthesh e t'i orientosh mendjet drejt Autorit të Gjithë. Dhe ky orientim shkaktonte bindje e nënshtrim, dhe kjo përfshin -adhuruesit- nën rregullin e përkryer -në univers- dhe i lidh ata me të. Ta ndjekësh këtë rregull të çon në realizimin e misterit të urtësisë, dhe urtësia dëshmohet nga arti i përsosur në faqet e universit.

Së Treti: Njeriu i ngjason një çentrali -shtylle- në majë të të cilës janë lidhur kabllo të elektrikë e telegrafikë, sepse të lidhura tek koka e tij

janë majet e të gjitha ligjeve të krijimit; ligjet natyrore shtrihen tek ai, dhe rrezet e ligjeve Hyjnore dhe të parimeve në univers reflektohen dhe përqëndrohen mbi të. Prandaj, njerëzimi duhet t'i plotësojë ato, t'i lidhë, të aderojë tek ato dhe të kapet pas tyre -pas bishtave të tyre- me qëllim që të ecë e të lehtësojë rrjedhën e përgjithshme, që të mos i rrëshqasë këmba, të mos bie, të mos dëbohet dhe të mos shtypet nën rrotat e makinerisë duke u rrotulluar në nivelet -e botës. Dhe kjo arrihet nëpërmjet adhurimit, i cili përbëhet prej ibadetit që janë: urdhërat dhe duke iu shmangur ndalimeve.

Së Katërti: Duke iu bindur urdhëresave dhe duke iu shmangur ndalesave formohen disa lidhje për një njeri me shumë nivele të shoqërisë, dhe individit bëhet si specia, sepse shumë prej urdhëresave, veçanërisht ato që prekin shenjat -e islamit- dhe të mirën dhe interesat e përgjithshme të ngjashme me fijet tek të cilat janë lidhur nderi -i njerëzve- dhe nëpërmjet të cilave vihen në rregull të drejtat e tyre; po të mos ishin ato, të gjitha ato të drejta dhe detyra do të griseshin dhe do të nëpërkëmbeshin.

Së Pestit: Njeriu në sajë të islamit ka lidhje të forta me të gjithë muslimanët e tjerë dhe ndodhen lidhje të forta midis tyre.

Nëpërmjet doktrineve të besimit dhe tipareve islame -të muslimanëve- këto lidhje u japin shkas vëllazërisë së patundur dhe dashurisë së vërtetë atëherë shkelëza e parë për përpunimin dhe interesin e shoqërisë është vëllazëria dhe dashuria. Dhe është adhurimi që i bën të dukshme doktrinat e besimit dhe i bën ato të efektshme, dhe i rrënjos ato duke i ngulitur fort.

Si është adhurimi shkak i arritjes personale dhe i plotësisë?:

Shqyrtoje këtë: Së bashku me qënien i vogël fizikisht, i dobët dhe i pafuqishëm, dhe duke qenë njëri prej kafshëve, njeriu mban brenda tij një shpirt të lartë, dhe ka një mundësi të gjërë, dëshira të pakufizuara, shpresa të pafundme, ide të panumërta dhe fuqi të pakufizuara, dhe ai ka një natyrë aq të çuditshme sa që ai është sikur një indeks i të gjitha specieve dhe i të gjitha botërave. Sa për adhurimin, ai e shtrin shpirtin e tij dhe e ngre lart vlerën e tij; ai u shkakton aftësive të tij të zbulohen, dhe të zhvillohen, duke i lejuar atij të bëhet i denjë për lumturinë e përjetshme. Adhurimi gjithashtu është një mjet për të drejtuar e pastruar priret e tij, për të realizuar shpresat e tij dhe për t'i bërë ato të

frutshme, dhe për të renditur idetë e tij dhe për t'i vënë ato në rregull; gjithashtu për t'i frenuar, kontrolluar dhe për t'i kufizuar -tre- fuqitë e tij (të dëshirave shtazore, të zemërimit të tërbuar dhe të intelektit engjëllor). Adhurimi gjithashtu largon e heq ndryshkun prej gjymtyrëve të tij, fizike dhe shpirtërore, secila prej tyre kur është transparente -e tejdukshme- është si një dritare për botën e tij private dhe për atë të llojit njerëzor. Gjithashtu, kur kryhet me ndërgjegje, me mendje, me zemër dhe me trup, adhurimi e ngre njeriun tek dinjiteti i tij i përshtatshëm dhe tek plotësia e tij e caktuar. Ai është një lidhje e lartë dhe e hollë dhe një hallkë e shquar dhe e lartësuar ndërmjet robit dhe të Adhuruarit të vetëm. Kjo lidhje përbën shkallën më të skajme të plotësisë njerëzore. Shpirti i adhurimit është sinqeriteti.

Sinqeriteti në adhurim është ky, që të kryhet vetëm për shkak se ai është i urdhëruar, ndonëse ai përmban shembuj të shumtë urtësie (dhe dobi). Secila prej tyre mund të jetë një arsye (*il-le*) për kryerjen e adhurimit, por sinqeriteti bën të domosdoshëm që arsyeja -e vërtetë- për kryerjen e adhurimit të jetë urdhri. Në qoftë se urtësia apo dobia do të bëheshin arsyeja, adhurimi do të ishte i shfuqizuar dhe i paqenë; por në qoftë se ajo thjesht e nxit njeriun ta kryejë adhurimin, ai do të ishte i lejueshëm.

Kur ata të adresuarit i dëgjojnë fjalët e Kuranit Kerim ^{يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا} “O Njerëz! Adhuroni...”, ata pyesin me anë të gjuhës së gjendjes: “Përse dhe për çfarë arsyeje? Cila është urtësia në të? Përse duhet ta kryejmë? Dhe për çfarë? Ti e mësove Urtësinë në parathënieën lart; ndërsa në lidhje me arsyen “*il-le*” Kur’ani përgjigjet me provën e Autorit dhe të Unitetit të tij me fjalët e Kuranit Kerim: ^{رَبِّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ} “...Zotin tuaj i Cili ju krijoi ju...”

Pastaj me vërsetin: “Dhe nëse ju dyshoni për atë që Ne i kemi zbritur...”¹ provon profetësinë.

¹ Kur'an, 2:23

NJË PARATHËNIE

Duke shpjeguar disa pika (duke buruar nga) ky vërsset

Shqyrtoje këtë: Një provë (*burhan*) është ose në formën e argumentit prej shkakut material për tek pasoja materiale (*limmi*), ose argumenti prej pasojës tek shkakut (*inni*). Ashtu si Burhani –argumenti “*limmi*” që është si zjarri që është provë për tymin, po ashtu Burhani “*inni*” është si tymiqë është provë për zjarrin. Kjo e fundit –Burhani “*inni*” është më e shëndoshë, dhe ai ose bazohet mbi mundësinë (*imkani*), domethënë, argumenti që, meqenëse qëniet e mundshme janë të barabarta në lidhje me qënien dhe mosqënien, duhet të jetë –një Qënie e Domosdoshme- për ta zgjedhur këtë (*el-murexh-xhah*); ose ajo do të bazohet mbi krijueshmërinë (*huduthi*); domethënë argumenti se meqenëse ndodhet një ndryshim i vazhdueshëm dhe një ripërtëritje në qëniet, duhet të jetë Një për t'u dhënë atyre ekzistencë (*el-Múxhid*). Secila nga provat e larta është për sa ka të bëjë ose me esencat e gjërave ose me atributet e tyre, dhe lidhur ose me dhënien e ekzistencës ose me vazhdimin e saj. Dhe të gjitha ato janë ose provë se gjërave u jepet ekzistenca prej asgjësë (*delil ihtiraij*) ose prova e provanisë –urtësisë- Hyjnore (*delilun ina'jetijun*). Vërsseti i tanishëm aludon për këto lloje provash. E përfshirë këtu është -vetëm- një përmbledhje e tyre, sepse ne i kemi shpjeguar ato në mënyrë të hollësishme në një libër² tjetër.

Prova e provanisë Hyjnore (*delilul inajeti*) është prova e Autorit që tregohet nga ky vërsset. Sepse rregulli është një fije -fill- tek i cili janë lidhur të gjitha dobitë dhe shembujt e urtësisë. Të gjitha vërssetet e Kur'anit që numërojnë dobitë e gjërave dhe përmendin qëllimet e tyre janë “*pëlhurendësja*” -tezgjahistja- e kësaj prove dhe janë aty ku ky argument manifestohet.

Sepse ashtu si rregulli, të cilit të gjithë shembujt e urtësisë dhe dobitë i përmbahen, provon ekzistencën e Rregullatorit, urdhëruesit; po ashtu ai demonstroi qëllimin e Autorit dhe Urtësinë e Tij, dhe largon

² Said Nursi, Muhakemat 107.

iluzionet dhe mashtrimet e rastësisë së verbër dhe të koincidencës së verbër.

Tani shiko! Në qoftë se ti nuk mund ta rrethosh këtë rregull të lartë dhe të stolisur me faqet e latuara të urtësisë, me shikimin tënd, dhe je i paafte për ta kuptuar nëpërmjet arsytimit induktiv, atëherë shiko nëpërmjet syve kureshtarë të shkencave -të cilat janë shqisat e species tënde dhe të cilat janë formuar nëpërmjet takimit të mendjeve dhe lidhjes së ideve, dhe janë si idetë e racës njerëzore -sepse ti do të shohësh një rregull që i trullos mendjet. Ti gjithashtu do të njohësh se secila nga shkencat fizike zbulon nëpërmjet universalitetit të parimeve të saj, rregullin dhe harmoninë, që nuk mund të mendohen më të plota se ato. Sepse ndodhet një shkencë për -të studiuar- çdo fushë “*neu*” të universit, ose do të jetë (domethënë, secila mund të mbështesë një shkencë. (Sepse çdo lloj prej qënieve të universit ose do të formohet në të një shkencë ose pranon që të formohet).

Shkencat përbëhen nga parime universale, dhe ky universalitet demonstroi bukurinë dhe lartësinë e rregullit. Sepse nuk mund të ketë universalitet në ndonjë gjë pa rregull. Për shembull, a nuk e shikon ti se në qoftë se ne themi: Të gjithë dijetarët fetarë veshin çallma të bardha”, se kjo konfirmon universalitetin, sepse ndodhet rregull midis atij grupi “*neu*”? Nga kjo del me përfundimin se nëpërmjet universalitetit të parimeve të tyre, të gjitha shkencat demonstrojnë nëpërmjet arsytimit deduktiv një rregull të plotë, të përsosur e gjithëpërfshirës; secila është një provë e ndritshme duke treguar dobitë dhe frutat e varur në tufët prej hallkave të zinxhirëve të qënieve, duke treguar gjithashtu shembujt e urtësisë dhe avantazhet e fshehur në gjendjet e tyre të ndryshme. Shkencat ngrejnë flamurin e Unitetit Hyjnor dhe dëshmojnë qëllimin dhe urtësinë e Autorit. Secila prej tyre është një yll vezullues duke shpuar errësirën dhe duke dëbuar e zmbursur shejtanët e dyshimeve dhe të iluzioneve.

Në qoftë se do të doje, tani mos merr parasysh -rregullin- e përgjithshëm dhe merr në konsideratë shembullin vijues: një organizëm mikroskopik aq i vogël saqë nuk shihet me sy të zhveshur -pa dylbi, pa mjete-, forma e tij e vogël përfshin një makineri të hollë e të mrekullueshme Hyjnore. Në mënyrë të domosdoshme dhe të vetëkuptueshme, kjo makineri, e cila është e mundshme si në esencën e saj po ashtu edhe në atributet dhe në gjendjet, nuk erdhi në ekzistencë

nga vetvetja dhe pa një shkak. Ashtu si pjatat e disa peshoreve, qëniet e mundshme janë të barabarta lidhur si me ekzistencën e tyre dhe me mosekzistencën; në qoftë se njëra peshon më shumë, ajo do të mbetet në mosekzistencë. Prandaj, ashtu siç pajtohen në mendim të gjithë njerëzit e arsyeshem, duhet të jetë një shkak për të bërë ekzistencën.

Është e pamundur që ky duhej të ishte një shkak natyral. Sepse rregulli i hollë dhe i shkëlqyer i -makinerisë- bën të domosdoshme njohje të pafundme dhe inteligjencë të plotë. Dhe ato të dyja nuk mund të përfytyrohen në ato shkaqe natyrore, rreth të cilave -Natyralistët- mashtrojnë Vetveten. Shkaqet janë të thjeshta, të pakta dhe të pajeta, dhe nuk mund ta specifikojnë rrjedhën e tyre dhe as të kufizojnë lëvizjet e tyre, dhe janë ngurruese meqë janë midis mijëra mundësive, dhe disa prej të cilave nuk kanë parësi -epërsi. Atëherë si vallë -një shkak- do të ndiqte një rrjedhë specifike dhe të ecte në një rrugë të përcaktuar, dhe si ai do të mund të zgjidhte disa aspekte të mundësive që i prodhon kjo makineri e mrekullueshme e mirërregulluar, hollësitë e shembujve të urtësisë në të cilën i lënë mendjet të habitura? Ti vetëm do të mund të bindje veten tënde dhe do të ndiheshe i lumtur tek ajo në qoftë se do t'ia atribuojë çdo grimceje inteligjencën e Platonit³ dhe urtësinë e Galenit⁴ dhe të besojë se të gjitha këto grimca komunikuan me njëra-tjetrën. Dhe kjo është një sofistikë dhe kotësi prej të cilës do të turpëroheshin edhe vetë sofistët.

Megjithëse forcat e tërheqjes dhe të shtytjes formojnë bazat e lëndës -çështjes- fizike në atomet më të vegjël të pandashëm, kjo shfaqet të jetë kombinimi -bashkimi- i të kundërtave. Po, ligji i tërheqjes dhe i shtytjes dhe të tjerët janë emrat e ligjeve të Praktikës Hyjnore dhe të Sheriatit të Tij xh.sh., sheriat i cili quhet natyrë (*Esh-sheriatul el-Fitrij-jeh*). Ligje të tilla janë të pranueshme me kusht që ato të mos pushojnë së qëni parime dhe të mos kalojnë e të bëhen natyrë -të mos kalojnë nga parimi në natyrë-; dhe të ekzistojnë vetëm në mendje dhe jo t'u përshkruhet ekzistencë e jashtme, dhe të mos pushojnë së qëni vetëm teorike dhe të mos bëhen reale -të mos

³ Platon (428-348 para krishtit) filozofi i madh athinas dhe nxënësi i Sokratit dhe mësuesi i Aristotelit. Vepra më e famshme e tij ishte "Republika".

⁴ 123 Galen, mjek grek dhe filozof i shekullit të dytë para krishtit, i cili për shekuj ishte autoriteti më i lartë në mjekësi

transformohen nga teorikja në reale-, dhe të mos pushojnë së qëni të shikuara si mjete, dhe të mos konsiderohen të efektshme -të mos konsiderohen prej të qënit mjete në të qënit të efektshme.

Tani, në qoftë se e ke kuptuar këtë shembull -të organizmit mikroskopik- dhe ti e ke parë shtrirjen e tij pavarësisht masës së tij pambarimisht të vogël dhe gjërësisë së tij pavarësisht ngushtësisë, ngrije kokën tënde dhe vështro universin. Ti do të shohësh qartësinë e provës së provanisë Hyjnore (*delil-el-inajeh*) dhe se ajo është aq e qartë dhe e dukshme sa universi. Të gjithë vërsetet e Kur'anit që numërojnë mirësitë e gjërave dhe që kujtojnë dobritë e tyre manifestojnë këtë provë. Kur Kur'ani urdhëron mendimin reflektiv, ai përgjithësisht e drejton atë të cilit i adresohet tek metoda e këtij arsyetimi (deduktiv) "istidlal":

"...Kthe pra shikimin tënd përsëri: "A mund të shohësh ndonjë të çarë?"⁵ Dhe ky vërset, sa qartë e tregon këtë provë:

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فَرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
فَخَرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ

"i Cili e ka bërë tokën vend pushimi për ju dhe qiellin me kupte si mbulesë duke dërguar që andej ujë për të prodhuar fruta si furnizim për ju"⁶

Provat se gjërave u jepet ekzistenca nga asgjëja (*el-delail el-ihтира'i*), për të cilën aludohej nga vërseti
الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ *el-ledhî khalekukum ve el-ledhîne min kablikum* i Cili ju krijoi ju dhe ata që qenë para jush", është kjo:

Allahu xh.sh. i dha çdo specieje dhe të gjithë anëtarëve të secilës një qënie të veçantë e cila është burimi i veprave të saja të veçanta dhe burimi i plotësimeve të saj të përshtatshme. Sepse meqenëse të gjitha speciet -dhe botërat e qënieve- janë të mundshme ashtu siç janë zinxhirët që nuk mbarojnë kurrë të shkaqeve, asnjëra -specie- nuk mund të kthehet prapa -nuk daton- në varg të pandërprerë, -në një zinxhir të pathyer- deri në paspërjetësi. Gjithashtu, meqenëse ndodhet

⁵ Kur'an, 67: 3

⁶ Kur'an, 2 :22

një ndryshim i vazhdueshëm në botë, ajo provon krijueshmërinë -e botës-, ndonjëherë nëpërmjet vëzhgimit dhe ndonjëherë nëpërmjet domosdoshmërisë racionale të arsyeshme.

Gjithashtu është demonstruar nga biologjia dhe nga botanika se ndodhen më shumë se dyqind mijë lloje specimesh dhe se secila ka një paraardhës dhe stërgjysh. Prandaj mundësia dhe krijueshmëria provojnë se në mënyrë të domosdoshme këto paraardhës dhe stërgjyshër u shfaqën pa ndërmjetësi prej dorës së fuqisë Hyjnore. Për më tepër -shkaqet- nuk mund të imagjinohen -në krijimin e parë- siç imagjinohen ato në zinxhirët e specieve. Për më tepër, iluzioni - mashtrimi- i ndarjes dhe i copëtimit të disa specieve prej të tjerave është i anuluar, invalid. Sepse -meqenëse ose pasardhësit janë shterpë (joprodhues)- ose linja bëhet e shuar, e zhdukur) një specie ndërmjetësuese në pjesën më të madhe, tek e shumta, nuk bëhet fillimi i një zinxhiri të ri nëpërmjet riprodhimit. Prandaj është më e ngjashmja dhe më e përshtatshme se meqenëse origjinat dhe fillimet e njerëzisë dhe të botës shtazore janë kështu, domethënë ashtu siç këputet zinxhiri i fillimit tek një baba, po ashtu edhe fundi i zinxhirit do të këputet e përfundojë tek një fëmijë, atëherë edhe pjesët -anëtarët- e njëpasnjëshëm gjithashtu do të jenë kështu. Si do të mund të imagjinohej se shkaqet e thjeshta dhe të pajeta natyrale, të cilat janë pa vetëdije -inteligjencë- dhe pa dëshirë, të ishin të afta për t'i sjellë në ekzistencë këto zinxhirë -të qënieve- të cilat habisin mendjet dhe për t'i krijuar (*ikhtira*) qëniet individuale, çdonjëra prej tyre është një mrekulli e artit dhe mrekullia e fuqisë Hyjnore? Kështu, të gjithë individët -qëniet- me zinxhirët e tyre dëshmojnë në mënyrë vendimtare nëpërmjet gjuhëve të krijueshmërisë dhe mundësisë për ekzistencën e domosdoshme të Krijuesit të tyre, qoftë Ai i lartësuar!

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Përse, kur ndodhet kjo dëshmi vendimtare për ekzistencën e domosdoshme të Krijuesit, besojnë njerëzit në -ide- të tilla të gabuara e të çudhëzuara si parapërdjetësia e materies dhe lëvizja e saj?

Ty do të të thuhet: Në qoftë se një person do ta vështronte diçka në mënyrë indirekte e sipërfaqësore, ai do të mund ta shikonte të pamundurën të jetë e mundur, ashtu si një njeri i moshuar, i cili duke kërkuar hënën e re të festës së Bajramit (*i" d*) e pa qimen e bardhë duke rënë mbi qerpikun e syrit të tij -dhe e mendoi dhe tha menjëherë: e

pashë hënën. Sepse në sajë të esencës së tij të lartë, natyrës së tij të nderuar, njeriu e ndjek të vërtetën dhe të drejtën. Dhe në qoftë se gënjeshtria dhe çudhëzimi bien në dorën e tij pa zgjedhje, në mënyrë të pavullnetshme ndësa ai vetë përpiqet të gjejë të vërtetën por e shikon atë në mënyrë sipërfaqësore dhe me një shikim indirekt, atëherë ai detyrohet ta pranojë atë gradualisht. Për shkak se kur ai injoron rregullin e universit, i cili është filli (tek i cili janë lidhur) të gjithë shembujt e urtësisë, dhe dështon për të parë kundërshtinë, antagonizmin -e lëvizjes (së grimcave si burimin e materies) dhe të paspërdjetësisë së materies, do të bëhet e mundur në shikimin e tij indirekt që t'ua përshkruante qëndisjet e mrekullueshme dhe artin e mahnitshëm rastësisë së verbër dhe koincidencës që nuk sheh duke rënë kështu në çudhëzim. Ashtu siç tha Xhisri⁷, në qoftë se një person i cili hyn në një pallat të mbushur me vepra të zbukuruar të civilizimit nuk e shikon pronarin e tij -pallatit- dhe do të besonte se ai nuk ka asnjë, atëherë do të detyrohej t'ia atribuonte ndërtimin dhe zbukurimet e tij rastësisë, koincidencës dhe ligjeve të seleksionimit natyror.

Për më tepër, kur ai injoron dëshminë për një dëshirë të plotë, për një njohje gjithëpërfshirëse dhe për një fuqi të plotë të të gjithë shembujve të urtësisë, të dobive dhe përfitimeve në rregullin e botës, dhe është i pavëmendshëm ndaj tyre, do t'i shfaqet e mundur për të meqë ai i njeh ato me një shikim dytësor, të dorës së dytë ai u detyrua t'ua japë efektin real të shkaqeve të pajeta. Tani si është ky? A shpërfill, lë mënjanë hollësitë e artit të të Vetmit xh.sh. dhe studion më të dukshmen e veprave të quajtur "*Natyrë*" e cila është manifestimi i dukshëm dhe i lartë (*irtisam*) dhe reflektimi (i gjërave) -me kusht që të grisësh perden e familjaritetit, të zakonshmes-: si mund ta pranojë arsyeja jote se veçoritë e fytyrës së pasqyrës mund të përbëjnë një shkak të efektshëm e të përshtatshëm -përcjellës- për të zbuluar faqen e qiejve dhe për të tërhequr -e reflektuar- në xhamin e saj imazhin e pasqyrës me lartësinë e saj dhe të skalitur me yje? Dhe si mund të bindet arsyeja jote që në realitet gjëja imagjinare e quajtur gravitet të jetë një shkak i efektshëm duke i mbajtur tokën dhe yjet me lëvizjet dhe rrotullimet e tyre në një rregull të qëndrueshëm në zbrastirë? Ruajna Zot! Këto mund të jenë vetëm se shkaqe e kushte por jo shkak ndikues.

⁷ Husejn Ibn Muhammed b. Mustafa el-Xhisr.b Trablus (Syria) (1261-1327). Vepra e tij më e famshme u përkthye në turqisht nën titullin "Risale-i Hamidije"

Shkurtazi: Në qoftë se një person e sheh gjënë e kotë të pamundur me një shikim sipërfaqësor dhe dytësor dhe nuk e gjen shkakun e vërtetë, ai do të mund ta gjykonte të jetë e mundshme dhe e vlefshme. Por në qoftë se ai e shikon një gjë të tillë qëllimisht dhe për vetveten, dhe e studion vetë atë me cilësinë e kërkuesit, ai nuk mund të pranonte diçka prej atyre çështjeve me të cilat ata gumëzhijnë në filozofinë natyrore, veçse ai është aq idiot saqë i supozon të gjitha grimcat e vockëla të posedonin vetëdijen -inteligjencën- e filozofëve dhe urtësinë e politikanëve!

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Cila është natyra, dhe ligjet dhe forcat rreth të cilave ata pëshpëritin me krenari, dhe me të cilat përpiqen të ngushëllojnë vetet e tyre?

Ty do të të thuhej: Natyra është një skicë -model- dhe jo burimi; ajo është presë tipografike dhe jo tipografi; është një kod ligjesh, dhe jo një fuqi pasi forca është vetëm tek fuqia Hyjnore; është sheriati Hyjnor i krijimit që imponon një rregull midis akteve të gjymtyrëve të trupit të Botës së Dukshme. Ashtu si sheriati që është produkti dhe përmbledhja e rregullave që sundojnë aktet e vullnetshme, dhe sistemi i qeverisjes është përmbledhja e parimeve politike; dhe ashtu si sheriati dhe rregulli i shtetit që janë dy çështje teorike që ekzistojnë vetëm në mendje; po ashtu natyra është një çështje teorike që është përmbledhja e praktikave të jashtme të Allahut në krijim. Iluzioni -mashtrimi- i ekzistencës së saj të jashtme është si përfytyrimi i një -njeriu- të egër i cili, kur shikon një divizion ushtarak duke kryer një stërvitje të disiplinuar, (përfytyron) se ushtarët janë lidhur së bashku (me spango që kanë) ekzistencë të jashtme.

Atëherë, janë ata njerëz me vetëdije egërsirash që imagjinojnë se, për shkak të vazhdimësisë së saj natyra ka një ekzistencë të jashtme të efektshme.

Shkurtazi: Natyra është arti i Allahut xh.sh. dhe kodi i ligjeve të Tij kreative. Ligjet e saj janë nenet e kodit dhe forcat e saj janë dekretet e atyre neneve.

Tani sa për provën e Unitetit Hyjnor (*delil el-teuhid*), të treguar nga

اعبدوا *Uëbudû "Adhuroni"*, Domethënë "shpallni Unitetin e Allahut". Sipas komentit të Ibn Abasit, është siç vijon:

Kur'ani i shpjegimit të mrekullueshëm nuk ka lënë asgjë prej provave të tij të Unitetit Hyjnor. Dëshmia e mjaftueshme është prova -e quajtur- "*Burhan el-temanû*" e përfshirë në vërsetin

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلَهُ الْآلَهُ لَفَسَدَتَا "Po të kishite pasur në to (në qiej dhe në tokë) perëndi të tjera përveç Allahut, atëherë padyshim që të dyja (qiejt dhe toka) do të ishin shkatërruar"; ajo është një pishtar -duke provuar- se pavarësia është një esencë e domosdoshme dhe një cilësi e bashkëlindur e Hyjnisë. Ky vërset gjithashtu -aludon- për një provë të hollë të unitetit Hyjnor e cila -tregohet nga sa vijon:

Kooperimi i qiejve dhe i tokës dhe lidhjet e tyre në prodhimin e produkteve -për të mbështetur- mjetet e jetesës së njerëzimit dhe të kafshëve; ngjashmëria e veprave në botë, dhe të gjitha anët e saj duke përqafuar njëra-tjetrën, dhe duke e marrë për dore njëra-tjetrën me qëllim që të plotësojnë rregullin; përgjigjja e ndërsjellë e pjesëve të ndryshme të saj ndaj nevojave të njëra-tjetrës; shikimi i të gjithave tek një pikë e vetme; dhe të gjitha duke qenë në lëvizje të rregullatorit në boshtin e një rregulli të vetëm. E gjitha kjo nënkupton, madje deklaron qartë se Autori i kësaj makinerie të vetme është *Një*, dhe reciton për të gjithë.

وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَّهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدٌ

Në çdo gjë është një shenjë duke treguar se Ai është Një⁹

Tani shqyrtoje këtë: Autori Krijues ashtu siç është "Ekzistuesi i Domosdoshëm dhe Një, po ashtu Ai cilësohet nga të gjitha atributet e plotësimit.

Sepse çfarëdo gjurmësh plotësie që gjenden në artifakt, ato kanë ardhur prej hijes së manifestimit të Plotësisë së Autorit të atij artifakti. Kështu domosdoshmërisht, bukuria, plotësia dhe mirësia e Autorit xh.sh. duhet të jenë të një shkalle pafundësisht të larta se sa e gjithë bukuria, plotësia dhe mirësia të gjendura në univers. Sepse mirëbërësia "*Ihsan*" vjen nga Mirëbërësi "*Muhsin*" dhe është dëshmi për të; dhe dhënia ekzistencë (*i'xhad*) provon ekzistencën (*Vuxhud*) të Dhënësit të

⁸ Kur'an, 21:22

⁹ Ebu Atahija mbi Divanin e tij ia atribuon këto vargje Imam Aliut.

Ekzistencës (*el Muxhid*), dhe bërja e domosdoshme provon ekzistencën e Njërit i Cili bën të domosdoshëm, dhe të bërit bukur tregon bukurinë e Njërit i Cili bën të bukurën. Për më tepër, Autori i Gjithëlavdishëm është i përjashtuar prej të gjitha defekteve e mangësive, sepse defektet burojnë nga paaftësia esenciale e qënieve natyrale, por i Vetmi më i lartë është i lirë prej lëndësisë -i zhveshur prej lëndës. Gjithashtu Ai Autori i Parapërdjetshëm është i lirë prej attributeve të cilat domosdoshmërisht burojnë prej esencave të gjërave dhe të qënieve të mundshme të ndryshme.

Lavdia i takon Atij! Ai është Ekzistuesi i Vetëm i domosdoshëm, asgjë nuk i përngjason Atij xh.sh..

Ai aludon për këto dy të vërteta me fjalët e Tij: **فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا**
 “*Fela texh’alû li-lâhi endâden*”, “*Atëherë pra, mos i vini shokë Allahut*”

Tani sa për provën e mundësisë (*el-dela’il el imkan*), për të cilën aludohet nga vërseti, **وَاللَّهُ الْغَنَىٰ وَأَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ** “*Sepse Allahu është i pasuri (absolut), i Vetëmjaftueshmi, ndërsa ju (o njerëz) jeni të varfër, këni nevojë (për Të)*”.¹⁰

Ju e shikoni se përsa ka të bëjë me esencën e atomit, dhe me të gjitha atributet e tij, dhe me secilën prej gjendjeve të tij dhe të gjitha faqet e tij -çdo atom i veçantë- në univers -ekziston- ngurrues dhe në mëdyshje midis mundësive të pafundme. Pastaj papritmas vjen në jetë, ngrihet në këmbë dhe ndjek një rrugë të përcaktuar; ai vishet në attribute të veçantë dhe merr një gjendje të rregullt dhe hipën në një ligj të drejtë, të duhur; pastaj kthehet, orientohet tek një destinacion i fiksuar; pastaj fiton rezultate të urta dhe dobi që do të mund të fitoheshin veçse në atë rrugë të përcaktuar. A nuk shpall ai me gjuhën e tij të veçantë dhe me lëvizjet e tij të veçanta qëllimin e Autorit të tij dhe urtësinë e tij, duke i shprehur ato qartë?

Ashtu si çdo grimcë më vete që është një provë, për ekzistencën e Krijuesit, po ashtu dëshmia e saj shumëfishohet meqë ajo bëhet një pjesë prej pjesëve përbërëse të ndërfutura gjithmon duke u ngjitur brenda njëra-tjetrës. Sepse ajo ka një pozitë në çdo përbërje, dhe ajo ka

¹⁰ Kur’an, 47:38

lidhje në çdo pozitë, dhe ka funksione që rezultojnë prej secilës prej lidhjeve, dhe secila prej funksioneve të saj mban frutin e dobive dhe të përfitimeve. Në çdo shkallë ajo reciton me gjuhën e saj provat e ekzistencës së domosdoshme të Autorit të saj. Ajo i ngjason një ushtari, (i cili ka lidhje dhe detyra) në togën -skuadrën- e tij, regjimentin, divizionin dhe kështu me radhë.

...

Tani ne fillojmë me pozicionimin dhe renditjen e fjalëve (*nadhm*) të vërsetit të lartëpërmendur për sa ka të bëjë (*së pari*) me lidhjen (*nadhm*) të vërsetit si një tërësi me atë që e parapriu, (*së dyti*) me lidhjet e disa prej frazave të tij, dhe (*së treti*) me lidhjet midis pjesëve të frazave.

Vendosja -pozicionimi- i këtij vërseti dhe lidhja e tij me atë që e parapriu:

Pasi shpjegoi kategoritë e qënieve humane, besimtarët e devotshëm të ngarkuar me adhurim, mosbesimtarët kryeneçë, dhe hipokritët e lëkundur, Kur’ani tani u adresohet të gjithë atyre me fjalët **يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا** “*O ju njerëz! Adhuroni...!*” Kjo e bën këtë rezultatin e asaj që e parapriu, në të njëjtën mënyrë si një ndërtesë që ndjek planin -projektin, dhe si urdhëresat e ndalesat në lidhje me aktet që burojnë nga ligjet (që ekzistojnë si) njohje, dhe dekreti Hyjnor (*el-kada*) që ekzekutohet në përputhje me kaderin Hyjnor (*el-kader*), dhe kompozimi dhe krijimi që vijnë pas tregimit dhe citimit¹¹.

Sepse kur (Kur’ani) i përmend tre -grupet- e ndryshëm dhe përshkruan karakteristikat dhe rezultatet -pasojat- e tyre, ai shtron rrugën për subjektin -kryesor- dhe për të paralajmëruar dëgjuesin. Pastaj ai u adresohet (atyre) drejtpërdrejtë. Ky shikim -dua të them referimi i tij ndaj tyre së pari në vetën e tretë, pastaj këtu duke iu adresuar atyre direkt është një -figurë- përgjithësisht e pranueshme për shkencën letrare të “*El-bejan*”. Ajo është kështu: kur ose virtytet ose veset e një personi përmenden gradualisht, pak e nga pak, ajo i zgjon dhe i nxit -dëgjuesit- dhe shton -tek ata- ndjenjat ose të admirimit ose

¹¹ Këto të fundit janë terma letrarë, duke iu referuar llojeve të ndryshme të fjalive.

të neverisë. Këto gradualisht bëhen më të forta derisa t'i detyrojnë - dëgjuesit- të flasin vetë me personin që i intereson. Këtu, ashtu siç kërkohet nga konteksti (*mekam*) dhe për t'i kënaqur -e ngopur- ato dëshira të dëgjuesve, folësi (*el-mutekel-lim -Kur'ani*) e sjell atë person dhe e tërheq për tek prania e tyre dhe i drejtohet atij duke iu adresuar drejtpërdrejtë.

Kjo përmban një pikë të veçantë për këtë kontekst, e cila është për të lehtësuar peshat e obligimit -të adhurimit- me kënaqësinë e të qenit i adresuar drejtpërdrejtë. Për më tepër, ajo tregon se në adhurim nuk ndodhen ndërmjetësues midis robit dhe Krijuesit të Tij.

Sa për lidhjet midis frazave: Frazja *يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا* "O ju njerëz! Adhuroni..." u adresohet të gjithë njerëzve të çdo klase të tre grupeve, të së shkuarës, të tanishmes dhe të ardhmes, domethënë:

O besimtarë të plotë, adhuroni në mënyrë të sigurtë, të qëndrueshme dhe të vazhdueshme! O -adhurues- të mesëm, përpikuni ta shtoni adhurimin tuaj! O mosbesimtarë, kryejeni adhurimin me kushtin e tij prej besimit dhe vërtetimit të unitetit Hyjnor! Dhe o hipokritë, adhuroni me sinqeritet të vërtetë! Kështu, fjala, "adhurim" këtu është si një fjalë e përbashkët duke shprehur shumë kuptime. Prandaj shqyrtoje këtë!

Një shënim i shkurtër: Në *رَبِّكُمْ* "Rab-bekum", "Zotin tuaj" është një aluzion i hollë për mundësinë e esencës (së atyre të adresuarve); dhe në

جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا "xheale lekum el-erda firashen", "I Cili e ka bërë tokën vend pushimi për ju" është një shenjë duke treguar mundësinë e attributeve të tyre, dhe në *الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ* *el-ledhi khalekākum ve el-ledhīne min kablikum* "i Cili ju krijoi ju dhe ata që qenë para jush" aludon për krijueshmërinë e esencave të tyre dhe të attributeve. Gjithashtu vërsetet vijuese japin dëshmi të qarta se esencat e atyre të

adresuarve janë të mundshme: "Por Allahu është i pasuri absolut -i Vetëmjaftueshmi, ndërsa ju (njerëz) jeni të varfër (jeni në nevojë për Të)"¹²;

Dhe se te Zoti yt (Allahu) është fundi (kthimi i çdo gjëje).

Me të vërtetë që (këto zotra fallco) janë armiq të mi, përveç Zotit të të gjitha botëve.¹³

"Thuaj: Allahu (e zbriti atë), pastaj lëri të luajnë në bisedat e cikërrimat e tyre të kota".¹⁴

"Ikni pra shpejt drejt Allahut"¹⁵

"Nuk ka dyshim se në përkujtimin e Allahut vërtet që zemrat gjejnë prehje, qetësi"¹⁶.

Tani mendo për shembuj të mëtejshëm në të njëjtën mënyrë!

Sa për frazën *الَّذِي خَلَقَكُمْ* "el-ledhi khalekākum", "i Cili ju krijoi ju": Dije se kur Allahu xh.sh. urdhëron adhurimin i cili bën të domosdoshëm tre gjëra: së pari, ekzistencën e të Adhuruarit të Vetëm (Ma'bud); së dyti, Unitetin e Tij; dhe së treti, përshtatshmërinë e Tij për t'u adhuruar, Ai u përgjigjet këtyre tre pyetjeve të nënkuptuara duke treguar tre dëshmi të tyre.

Dëshmitë e ekzistencës së Tij, të cilat janë dy llojesh: ato në botën e jashtme (*afaki*), dhe ato në veten e njeriut (*enfusi*).

E fundit gjithashtu është dy llojesh: dëshmitë në veten (*nefsi*) dhe ato që u përkasin origjinave (*usuli*). Domethënë ndodhen tre lloj dëshmish për ekzistencën e Krijuesit xh.sh.: *Afakij*, *nefsij* dhe *usulij*. Kur'ani aludon për dëshmitë në veten (*nefsi*), të cilat janë më të afërtat

dhe më të qartat, me frazën *الَّذِي خَلَقَكُمْ* "el-ledhi khalekākum", "i Cili ju

¹² Kur'an, 47:38

¹³ Kur'an, 26:77

¹⁴ Kur'an, 6:91

¹⁵ Kur'an, 51:50

¹⁶ Kur'an, 13:28

وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ “krijoi ju”, dhe për ato që u përkasin origjinave me “...ve el-ledhî min kablikum”, “dhe ata që qenë para jush”.

Sa për pozicionimin لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ “leal-lekum tet-tekune”, “që të mund të bëheni të përkushtuar” dije se meqenëse Kur’ani e lidh adhurimin me krijimin -e njerëzve- dhe me atë të paraardhësve të tyre, ai bën të domosdoshëm dy pika:

E Para: (Qëniet humane) duke u krijuar me një prirje -të natyrshme- për adhurim dhe pasja e tyre aftësinë për të qenë të vetëdijshëm dhe për ta pasë frikë Allahun (el-takva), saqë kushdo që e vështron një prirje -aftësi- të tillë do ta pranonte adhurimin prej tyre. Ashtu si dikush që sheh kthetrat -e një kafshe- që kupton se ato janë për të grisur ose për të kapur gjëra.

E Dyta: Se qëllimi i krijimit të tyre, dhe funksioni me të cilin ata janë ngarkuar dhe plotësia drejt të cilës ata janë orientuar, është frika ndaj Allahut -takvaja. Ky është adhurimi më i plotë dhe më i përkryer.

Domethënë, لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ “leal-lekum tet-tekune”, “që të mund të bëheni të përkushtuar”, qëllimi i krijimit tuaj, dhe plotësia juaj dhe ajo për të cilën natyra juaj e bashkëlindur është bërë, është vetëdija për Allahun dhe frika ndaj Tij. Me fjalë të tjera, këto aftësi të futura tek njeriu nënkuptojnë se synimi për krijimin e njeriut është që ta nxjerrë devocionin nga aftësia në vepër.

Sa për frazën جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا “xheale lekum el-erda firashen”, “I Cili e ka bërë tokën vend pushimi për ju”; kjo tregon dëshmitë më të afërta të ekzistencës së Tij xh.sh. të dhëna nga bota e jashtme. Kjo gjithashtu është një kundërshtim aludues ndaj efekshmërisë së vërtetë të shkaqeve, gjë e cila është burimi i një lloji shirku, ortakërie për Allahun xh.sh.; domethënë, të atribuuarit shpërndarjen -shtrimin- e tokës, ose përgatitjen e saj si djepin e njeriut dhe të kafshëve të tjera, Allahut xh.sh. dhe jo natyrës.

Fraza “ve el-semâe binâen”, “dhe qiellin me kupë si mbulesë” tregon nga të përmendurit e qiellit, i cili është i ngjitur me tokën, më të lartën e provave të thjeshta në botën e jashtme për ekzistencën e Krijuesit.

Pastaj me frazën وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً “ve enzele min el-semâi” “zbriti prej qiellit (duke dërguar që andej)” -kjo tregon- dëshminë e ekzistencës së Autorit të tyre -të dhënë nga- qëniet dhe nga gjërat e përbëra dhe nga gjërat e lindura shtazore, vegjetale dhe minerale. Për më tepër, të gjitha frazat e mëparshme veç e veç tregojnë provën e ekzistencës së -Autorit Krijues.

Gjithashtu, si një tërësi ato tregojnë unitetin e Tij. Dhe mënyra se si ato janë vendosur tregon rregullin -e universit- dhe aludon për burimin

e mirësive. Me dëshminë (e dhënë nga) رَزَقَاكُمْ “Rizkan lekum”, “si furnizim për ju” ajo vërteton e tregon përshtatshmërinë e të Vetmit xh.sh. për t’u adhuruar, sepse është e detyrueshme ta falënderosh Dhuruesin e

mirësive meqë ibadeti është falënderimi. Gjithashtu رَزَقَاكُمْ “Rizkan lekum” “si furnizim për ju” tregon se ashtu si toka dhe gjërat shtazore, vegjetale dhe minerale që janë bërë për t’ju shërbyer juve, po ashtu ju duhet t’i shërbeni të Vetmit Unik i Cili i nënshtroi ato për ju.

Tani pozicionimi (dhe lidhjet) e فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا “Fela texfi’alû li-lâhi endâden” “Atëherë pra, mos i vini shokë Allahut”.

Dije se duke u shtrirë nga pozita e saj janë rreshtat:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ “Ja ej-juhe el-nasu Vëbudû Rab-bekum” “O

Njerëz! Adhuroni Allahun, Zotin tuaj” deri tek الَّذِي خَلَقَكُمْ “i Cili ju krijoi ju” dhe deri tek وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ “El-ledhî xheale lekum”, “I Cili e ka bërë ...

për ju” dhe deri tek وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً “dhe zbriti, duke dërguar”:

Domethënë, kur ju e adhuroni Zotin tuaj, mos i shoqëroni ortakë Atij, sepse është vetëm Ai i Cili është Zoti dhe Mbështetësi, dhe është

Krijuesi juaj dhe Krijuesi i racës njerëzore; dhe mos bëni zotra e pronarë përveç Allahut; sepse është vetëm Ai i Cili i krijoi qiejt dhe i bëri ato çatinë e vendbanimit tuaj, prandaj mos besoni që shkaqet natyrore të kenë një efekt të vërtetë, gjë e cila është burimi i idhujtarisë; dhe për shkak se është Ai që e zbret shiun për tokën për ushqimin tuaj dhe për mjetet e jetesës. Nuk ka mirësi veçse prej Tij dhe nuk ka falënderim veçse për Të.

Pozicionimi dhe lidhja e pjesëve të frazave:

Shqyrtoje këtë: Pasthirrma ^{يَا أَيُّهَا} “Ja ej-juhe”, “o ju” në frazën

^{يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمْ} “Ja ej-juhe el-nasu Uëbudû Rab-bekum “O Njerëz! Adhuroni Allahun, Zotin tuaj” shfaqet shpesh në Kur'an meqenëse ajo përmban -një numër të- pikave të holla. Këtu adresimi mbështetet

në tre drejtime nga ^{يَا} “Ja” “O” e cila është për të zgjuar; nga ^{أَيُّ}

“Ejju” (qëllimi i së cilës) është për të dalluar; dhe nga ^{هَـ} “Ha” (qëllimi i së cilës) është për të paralajmëruar. Sepse adresimi këtu aludon për tre dobi: zëvendësimi i vështirësisë së obligimit -të adhurimit- me kënaqësinë e -të qenurit- i adresuar, dhe duke -njoftuar se- mjeti i vetëm i progresit të njeriut prej thellësirave të mungesës për tek stacioni -i lartë- i prezencës është vetëm adhurimi. Ajo tregon gjithashtu se ata të adresuarit janë ngarkuar në tre drejtime në lidhje me zemrat e tyre, me nënshttrimin dhe bindjen; në lidhje me intelektet e tyre, me besimin dhe afirmimin e unitetit Hyjnor; dhe fizikisht, nëpërmjet veprimit dhe adhurimit. (Adresimi) nënkupton gjithashtu se ata të adresuarit përbëhen nga tre grupe -nga besimtarët, mosbesimtarët, dhe hipokritët. Ajo aludon gjithashtu për tre klasat: klasën e elitës, klasën e mesme dhe masat e njerëzve.

Gjithashtu ajo aludon për mënyrën familjare -të zakonshme- dhe për rregullin e gjërave, gjë e cila është se një person para së gjithash i thërret një personi për ta ndaluar atë; pastaj ai njih tiparet -çehren- e tij dhe kthehet drejt tij, pastaj i adresohet atij dhe e bën atë të bëjë diçka duke e vënë në shërbim.

Shkurtazi: Pikat e holla të lartëpërmendura -në përdorimin e thirrjes- mbështesin dhe përforcojnë adresimin (nga) të vërtetuarit e tre aspekteve të përmendura (dhe të kuptimeve).

Lidhur me pasthirrmën ^{يَا} “Ja”, meqenëse u adresohet njerëzve dhe përbëhen nga klasa të ndryshme duke përfshirë të pavëmendshmit, të munguarit; të pranishmit, të zënë me punë, miqtë e armiqtë e kështu me radhë, ajo edhe zgjon të pavëmendshmit, dhe u bën thirrje të munguarve, dhe njofton injorantët, u jep drejtim atyre që largohen, nxit dashuruesit, inkurajon kërkuesit, dhe nxit të plotësuarit për të shtuar -adhurimin e tyre- dhe gjithashtu u jep njerëzve një tundje. Distanca e

nënkuptuar nga ^{يَا} “Ja”, megjithëse konteksti (mekam) është njëri nga afërsitë (dhe adhurimi), tregon madhështinë dhe lartësinë e obligimit dhe të besimit të tij (emane el-taklif).

Ajo gjithashtu aludon për largësinë e shkallës së adhureshmërisë prej shkallës së Hyjnisë.

Gjithashtu është një aluzion për largësinë prej kur dhe ku u shfaq adresimi, prej kohëve dhe vendeve të atyre mbi të cilët është vënë obligimi.

Gjithashtu ai është një aluzion për thellësitë e shkujdesjes së njerëzimit.

Sa për ^{أَيُّ} “ej-ju”, ajo përdoret për të veçuar -një person ose një grup- prej masave dhe nënkupton se të gjithë universit po i bëhet adresimi, dhe njerëzimi specifikohet meqë njerëzit mbajnë amanetin në formën e “Fard Kifajeh” (domethënë, qëniet njerëzore janë ngarkuar me kryerjen e adhurimit).

Prandaj në qoftë se ata janë të shkujdesur (në bërjen e kësaj), ata shkelin e tejkalojnë të drejtat e të gjitha qënieve (të tjera).

Gjithashtu, në ^{أَيُّ} “ej-ju” është një hollësi elokuate, në të thukëtia e saj ndiqet nga një përcaktor ^{نَاسٌ} “el-nas”, “njerëz”. Pastaj “ha” duke

qenë një zëvendësuese për pjesën e dytë të rasës gjinore (*mudaf ilejhi*) tregon -se qëllimi i saj- është për t'i zgjuar e paralajmëruar ata, të cilëve u bëhet thirrja me pasthirmën “Ja”.

نَاسٌ *El-nas*, “njerëz” duke qenë një pjesore aktive që e ka prejardhjen prej -emrit foljor- “*nisjan*” që do të thotë, “*harresë*”, tregon qortim ose mospëlqim. Domethënë, o ju njerëz! Si mund ta harroni besëlidhjen e parapërtjetshme “*el-mithak el-ezelijj*”? Ajo gjithashtu tregon një shfajësim, domethënë: O ju njerëz! Pakujdesia -neglizhenca juaj mund të jetë vetëm për shkak të një gabimi ose harrese; ajo nuk mund të jetë e paramenduar -e bërë me qëllim- apo serioze. Sa për اَعْبُدُوا *Uëbudû* meqenëse ajo është konkluzion (ose apodozë -fjali kryesore në fjali të përbërë kushtore) e thirrjeve të përgjithshme për të gjitha klasat -e njerëzve- të përmendura lart, ajo tregon bindje, dhe tregon sinqeritet, dhe aludon vazhdimësi dhe aludon për Unitetin Hyjnor. Domethënë, bindjuni! Jini të sinqertë e të vazhdueshëm (në adhurim)! Shtojeni -adhurimin tuaj!- Shpalleni Unitetin Hyjnor!

رَبِّكُمْ *Rab-bekum* tregon se ashtu si adhurimi që duhet të dëshirohet e të kërkohet meqë ai është një lidhje e lartë, një lidhje e shquar; ai gjithashtu duhet të kërkohet meqë ai është -një rrugë e- shërbimit dhe të dhënies falënderime për të Vetmin Unik i Cili ju ushqen dhe ju ngre në këmbë, dhe për të Cilin ju keni nevojë. Tani për pjesët e frazës:

الَّذِي خَلَقَكُمْ *el-ledhî khalekākum ve el-ledhîne min rablākum* “i Cili ju krijoi ju

dhe ata që qenë para jush”. Si një përemër lidhor, الَّذِي *el-ledhî* i Cili” që njihet vetëm me sa ka të bëjë me atë që cilësohet nga fjalia lidhore. (Për shembull, e gjitha ajo që dihet rreth “atij që shkoi” është se ai ka shkuar.) Kështu, (këtu Rabb) “Zoti dhe Mbështetësi” duke u sunduar -

drejtuar- nga الَّذِي *el-ledhî* “i Cili” nënkupton se njohja rreth Allahut xh.sh. mund të jetë vetëm në lidhje me aktet dhe veprat e Tij, dhe jo me Esencën e Tij.

Pastaj nëpërmjet të shprehurit të saj krijim të përcaktuar e të rregullt më tepër se sa (thjesht) dhënie ekzistencën (*ixhād*) apo mëkëmbje

“*insha'e*”, خَلَقَ *Khaleka* “krijoi” tregon se nga natyra qenia njerëzore është kthyer drejt obligimit -të adhurimit. Ajo nënkupton gjithashtu se adhurimi është një detyrë sepse ai është rezultati dhe “*paga*” e krijimit. Por (kjo pagë nuk është shpërblimi për adhurimin;) Shpërblimi është thjesht një favor i Allahut xh.sh..

Për shkak të pasigurisë se (cilët ose çfarë sundohet e drejtohet nga) “*el-ledhîne*”, “*të cilët*”, ajo sikur aludon: “Asgjë nuk është e njohur tani për ata të cilët erdhën përpara jush dhe që kanë vdekur e janë larguar. Ju po rrezikoni të përmbyseni e po ecni për në buzë të varrit, prandaj merrni mësim dhe mos u mashtroni nga kjo botë. Jini të qëndrueshëm në adhurim, i cili është mjeti për lumturinë e përjetshme”.

Lidhur me لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ *leal-lekum tet-tekune* “që të mund të bëheni të

përkushtuar”, لَعَلَّ *leal-le*” shpreh shpresë, dhe kur ajo paraprin diçka të dëshirueshme përdoret për të shtuar zellin, dhe kur ajo paraprin diçka të neveritshme, funksioni i saj është t'i thotë (dëgjuesit) të ruhet -mbrohet. Këtu, shpresa nuk mund t'i referohet në mënyrë të fjalëpërfjalshme -të mirëfilltë- Folësit (domethënë, Allahut), prandaj ajo është ose metaforike, ose i referohet të adresuarit, ose vëzhguesve ose dëgjuesve.

Në qoftë se i referohet Folësit, ajo është një metaforë alegorike (*istiare temthilijje*). Për shembull, në qoftë se dikush pajis një person me pajime e mjete për një detyrë, ai shpreson e pret se ai do ta kryejë atë. Në të njëjtën mënyrë, Allahu xh.sh. e ka pajisur njerëzimin me mundësinë -potencialin- për t'u plotësuar, dhe me aftësinë -kapacitetin (për të kryer) obligimet (fetare) dhe mjetin e dëshirës. Metafora gjithashtu tregon se qëllimi (*hikmeh*) i krijimit të njeriut është frika ndaj Allahut dhe vetëdija ndaj Tij (*takva*). Gjithashtu ajo nënkupton se adhurimi rezulton në shkallën (*el-mertebe*) të frikës ndaj Allahut. Po ashtu ajo është një shenjë se frika ndaj Allahut është shkalla më e lartë.

Për më tepër në stilin e mbretërve, metafora sugjeron inkurajim dhe mbajtje të shpresës dhe -bërjen- e premtimeve të sigurta.

Në qoftë se -shpresa e shprehur nga لَعَلَّ *leal-le*- u referohet atyre të adresuarve, ajo sikur është duke thënë: “Adhurimi duke kërkuar (të

aspirojë për) frikën ndaj Allahut, midis frikës dhe shpresës”. Kjo nënkupton se njeriu nuk duhet të ndjehet i sigurt –konfident- rreth adhurimit të tij. Ajo sugjeron gjithashtu se ai nuk duhet të mjaftohet me -shkallën e tanishme të adhurimit- të tij, por duhet të konfirmojë thënien “Ti duhet të veprosh pa pushim” dhe të shikojë përtej shkallës tek e cila ai gjendet (dhe të aspirojë më shumë).

Dhe në qoftë se (shpresa e shprehur nga لَعَلَّ *leal-le* u referohet shikuesve dhe dëgjuesve, ajo sikur thotë se kushdo që i vëzhgon qëniet humane të pajisura me aftësi dhe potenciale të tilla do të shpresojë e presë adhurim prej tyre -ashtu si një person i cili sheh kthetrat dhe dhëmbët shqyes të një kafshe grabitqare që do ta presë atë të jetë grabitqare. Ajo gjithashtu tregon se adhurimi kërkohet nga natyra e bashkëlindur e njeriut.

Meqenëse frika ndaj Allahut rezulton nga adhurimi i të gjitha klasave -të njerëzimit- të përmendura më parë, fjala تَتَّقُونَ *tet-tekyne* “të bëheni”, aludon për të gjithë -tipet- dhe nivelet e *takvasë*. Domethënë, takvaja -duke penguar- shirkun; takvaja -duke penguar kryerjen- e gjynaheve të mëdhaja, takvaja -duke e bërë njeriun- të ruajë zemrën e tij -nga lidhja me- gjërat përveç Allahut xh.sh, dhe takvaja duke i -shkaktuar njeriut- t’iu shmanget (gjërave që çojnë) në ndëshkim; dhe takvaja -duke i shkaktuar njeriut ta përmbajë veten nga zemërimi. Gjithashtu ajo tregon se adhurimi -i vërtetë- është ai që -kryhet- me sinqeritet. Dhe ajo tregon se adhurimi duhet të jetë qëllimi i vetëm, dhe jo thjesht një mjet, dhe sugjeron gjithashtu se adhurimi nuk duhet -të kryhet me shpresën- e shpërblimit apo -të shmangies- së ndëshkimit.

Tani elementet e frazës اَلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ فَرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً *“El-ledhî xheale lekum el-erda firashen ve el-semâe binâen”* I Cili e ka bërë tokën vend pushimi për ju dhe qiellin me kupë si mbulesë”.

Shqyrtoje këtë: Duke përshkruar gjërësinë e fuqisë së Autorit, kjo tregon se ajo është duke i nxitur njerëzit për adhurim, dhe duke përmendur favoret e Tij, i inkurajon -ata. Ai sikur është duke thënë: “O njeri! Ai i Cili i nënshtroi tokën dhe qiejt për ty meriton adhurimin tënd”.

Ajo gjithashtu tregon virtytin e njeriut dhe vlerën e tij të lartë dhe fisnikërinë e tij në shikimin e Allahut sikur thotë: “Ti duhet të shfaqesh nëpërmjet të adhuruarit Një të Vetmin i Cili të ka mundësuar ty duke i bërë trupat qiellorë e të ulët -në një mënyrë të tillë- që ti të mund të përfitosh prej tyre pavarësisht gjërësisë së tyre, se ti je i denjë për Favorin e Tij”.

Për më tepër, ajo është një aluzion duke hedhur poshtë rastësinë, koinçidencën dhe efektin e -vërtetë- të natyrës. Domethënë, të gjitha atributet që ti i sheh -në natyrë ekzistojnë- me anë të bërjes së një Autori, dhe synimin e një Synuesi, specifikimin e një Specifikuesi dhe rregullin e një Rregulluesi. Sa sublime është Urtësia e Tij!

Gjithashtu ajo nënkupton hedhjen poshtë të shkollës natyraliste dhe atë të Sabeanëve, të cilat i dhanë shkas shkollës së idhujtarëve (*el-Vethenijj*).

Për më tepër, ajo tërheq vëmendjen për tek fakti se atributet e trupit tregojnë nëpërmjet mundësisë së tyre Autorin. Sepse atomet e tyre janë të barabarta në atë që ato mund të marrin -një numër të pafundmë- të gjendjeve të përgjithshme dhe mënyrave, dhe të gjitha qëniet e mundshme janë ngurruese midis shumë mundësive. Kështu në lidhje me atributet dhe gjendjet e tyre, të gjithë trupat fizikë janë në nevojë të synimit, qëllimit ose të urtësisë dhe të specifikimit të Dikujt për t’i specifikuar -këto.

Sa për vendosjen përpara të لَكُمْ *lekum* “për ju”, ajo tregon se toka është shpërndarë për njeriun; sikur të ishte se vetëm njeriu është ai që përfiton prej saj, dhe pjesa tjetër -në këtë aspekt- janë të tepërt, të panevojshëm. Shqyrtoje këtë me vëmendje! فَرَّاشًا *firashen* “vendpushimi, shtrojë” tregon një pikë të hollë elokuence që është fakti i çuditshëm se megjithëse natyra -pesha- e tokës kërkon që ajo duhej të ishte e zhytur në ujë, (ajo nuk qe) dhe kjo nënkupton se ajo u shtri, u shpërnda ndryshe nga natyra e saj. Sepse sipas kësaj, uji duhej të kishte vërshuar e dalë mbi -të gjithë- globin. Por me urtësinë dhe mëshirën e Tij, Autori e nxori -tërhoqi- një pjesë të tij dhe e shpërndau, e shtroi dhe vendosi mbi të tryezën e mirësive të Tij për njerëzimin.

E ngjashme me të, në përputhje me rregullin, “në qoftë se një gjë provohet, ajo provohet së bashku me gjërat që ajo e bën të domosdoshme”, fjala **فَرَّاشًا** *firāshen* “vendpushimi, shtrijë” (që vjen nga folja “fereshe”, “shpërndaj, shtrij”) tregon se toka është si dyshme e shtruar -me qilim- e një shtëpie, dhe speciet e bimëve dhe të kafshëve që ajo i përmban janë si pajisjet e saj të vendosura në të me synim e paramendim. Ajo gjithashtu sugjeron se me synim e paramendim -gjendja e- tokës është një mesatare; ajo nuk është as shumë e lëngshme që mbi të cilën të mos mund të ecet, as aq e ashpër që të mos përdoret e të kultivohet. Sepse në qoftë se ajo do të kishte qenë kështu, ajo do të kishte qenë e padobishme edhe sikur të ishte bërë prej ari.

Prandaj -gjendja- e saj e mesme tregon se ajo është specifikuar, e bërë dhe e synuar nga Njëri -i Cili vepron- me urtësi e qëllim.

وَالسَّمَاءَ بَنَاءً *Ve el-semāe bināen* “dhe qiellin me kupë si mbulesë” tregon këtë se kur i Vetmi Unik xh.sh. i bëri qiejt një -mbulesë- dhe tavan për ju, yjet e tij u bënë llambat tuaja, prandaj mos imagjinoni se rastësia -ka ndonjë pjesë- në shpërndarjen -përhapjen ashtu siç mund ta imagjinoni se ajo i shpërndan në qoftë se ju i shpërndani disa xhevahirë në tokë.

Në këtë vërsët është aluzioni, sugjerimi, nënkuptimi i një misteri të hollë të mrekullueshëm dhe të çmueshëm, i cili është sa vijon:

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Njeriu është thjesht një atom në krahasim me tokën, dhe toka është një atom në krahasim me universin. Gjithashtu, një individ human është një atom në krahasim me racën njerëzore, dhe raca njerëzore është një atom e krahasuar me partnerët e saj në përfitimin prej kësaj shtëpie të lartë. Për më tepër shtrirja për tek e cila njerëzimi i përdor avantazhet -dobitë- e shtëpisë dhe synimet është -vetëm- sa -vlëra- e një atomi dhe, qëllimet e tij që mendja njerëzore mund t'i kapë janë thjesht një atom në krahasim me dobitë -ekzistuese- në urtësinë e parapërrjetshme dhe në njohjen Hyjnore. Atëherë si -i Vetmi xh.sh.- e krijoi tokën për njerëzimin dhe e bëri dobinë e njeriut në të qëllimin e saj përfundimtar?

Ty do të të thuhej: Po, ashtu është, por pavarësisht të gjithë asaj, për shkak të gjërësisë së shpirtit të njeriut dhe shtrirjes së aftësive të tij, dhe

shumicës dhe përhapjes së dobive -përfitimeve- të tij prej Universit; dhe për shkak të mungesës së mbingarkesës, copëzimit dhe të rezistencës ndaj dobive të saj, si Lidhja e të tërës me pjesët e saj -sepse e tëra është e pranishme në tërësinë e saj në të gjitha pjesët e saj dhe prandaj nuk ka mbingarkesë dhe as copëzim, Kur'ani e bëri dobinë e njeriut qëllimin kryesor ndonëse ai është vetëm njëri prej qëllimeve të panumërt të qiejve dhe të tokës, dhe ajo është si ajo shfaqet për njeriun. Domethënë, njeriu përfiton prej tokës sikur ajo të ishte oborri i shtëpisë së tij dhe qiejt të ishin tavani i tij. Yjet janë llamba për të dhe bimët ushqimi i tij, prandaj çdo (person) ka të drejtë të thotë: “Dielli im, qiejt e mi, toka ime”. Tani mendo rreth kësaj së bashku me aftësinë tënde të arsytimit!

Tani për hollësitë e **وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ**
Ve enzele min el-sama'i ma'en fe ahrexhe bihi min el-themerati rizkan lekum
 “duke dërguar që andej (prej qiellit) ujë për të prodhuar fruta si furnizim për ju”:

Shqyrtoje këtë: Përemri -i nënkuptuar- në “zbriti, duke dërguar” -duke iu referuar Allahut- tregon se pikat e shiut zbresin poshtë me një balancë të paramenduar, të bërë me qëllim, dhe me urtësi -me synim. Në fakt çdo pikë është rrethuar nga një rregull i veçantë, siç tregohet me shenjën e mospërplasjes së motrave të saj në atë distancë të largët pavarësisht përlëshjes së ajrit me to. Kjo njofton se pikat e shiut nuk janë lënë në tekat e tyre, por frerat e së cilit mbahen nga një melek duke përfaqësuar rregullin dhe duke e reflektuar.

Përdorimi i emrit në **مِنَ السَّمَاءِ** *min el-semāi* “prej qiellit” megjithëse një përemër duhet të kishte qenë në vend të tij -meqë ai është përsëritje-, nënkupton se ajo që synohet është drejtimi i qiellit, jo nga

vetë qielli (*xhirmaha*). Përdorimi i fjalës **مَاءً** *ma'en* “ujë” megjithëse ajo çfarë bie është borë, breshër dhe shi tregon se uji është burimi më i afërt dhe më i dobishëm. Në të vërtetë, “Dhe Ne kemi bërë çdo gjë të gjallë, çdo lloj gjallesë prej ujit¹⁷”. Ndërsa qënia e tij e pashquar sugjeron se ai ka veçori të çuditshme dhe një strukturë të mahnitshme dhe se përbërja e tij kimike është e panjohur për ju.

¹⁷ Kur'an, 21:30

Lidhëzja **ف** “fe” në **فَاخْرَجَ** *fe Akhrexhe* “dhe nxorri, prodhoi” është vendosur e pozicionuar kështu për t’u ndjekur pa ndërprerje, por ndodhet një shtyrje -vonesë- midis rënies së shiut dhe daljes së frutave. Kjo nënkupton fjali të tilla -munguese- si “...toka u lëkund dhe u rrit, pastaj u bë jeshile dhe **فَاخْرَجَ** *fe Akherexhe* dhe prodhoi çdo lloj bime

në çift”. Sa për përemrin -e nënkuptuar- të **فَاخْرَجَ** “*fe Akherexhe*” (i Cili i referohet Allahut) ai tregon se frutat nuk dalin me anë të thjesht riprodhimit apo të substancave të përbëra, por se Autori i Gjithur të krijon dhe i ngre ato nëpërmjet attributeve dhe veçorive jo të pranishme në lëndën e tyre fizike.

بِه “*Bi-hi*”, meqenëse kuptimi i vërtetë i (kësaj parafjale mjetore duke cilësuar ujin”), domethënë, të ngjisësh ose ta sjellësh afër (ilsak), ka përthithur (kuptimin e) shkakësisë, ajo tregon freskinë -njomësinë- e shijshme të frutave. Sepse uji -në kundërshtim me natyrën e tij- ngjitet tek ato nëpërmjet “*el-a'thar esh-shërijeh*” dhe i mbush gllugurimat e frutave nga afër duke u ngjitur me to.

مِنَ الثَّمَرَاتِ *Min el-themerati* “prej frutave, disa fruta” sipas *Sibawjhil*” meqenëse -pjesëtores- **مِنْ** *min* “prej” nuk i mungon plotësisht kuptimi i një kryefjale (ajo nuk mund të jetë kundrinori i **اَخْرَجَ** *Akherexhe* “nxorri, prodhoi” dhe kjo tregon se kundrinori do të ndryshojë në përputhje me konceptimin -të kuptuarin- e dëgjuesve; domethënë, “fruta të tilla të ndryshme si t’i dëshironi”.

Sa për pashquarsinë -*nunëzim*- e **رَزَقًا** “*Rizkan*”, “si furnizim” ajo tregon se shkaqet me të cilat ju e fitoni këtë rizk -furnizim- janë të panjohura për ju, sepse ai vjen për ju nga ku nuk mund të parashikohet.

Sa për **لَكُمْ** “*lekum*”, “për ju”, ajo është një aluzion duke forcuar kuptimin e mirënjohjes. Ajo gjithashtu nënkupton se “*rizku*”, furnizimi” është për ju, por nuk ka dëm në qoftë se të tjerët përfitojnë prej tij pas jush. Gjithashtu ajo nënkupton se Allahu xh.sh. ju ka zgjedhur e veçuar

juve për mirësitë e Tij, kështu edhe ju gjithashtu duhet t’i jepni falënderime vetëm Atij.

Vendosja, pozicionimi -dhe lidhjet- e pjesëve të **فَلَا تَجْعَلُوا لِلّٰهِ اٰنَادًا** *Fela texh'alû li-lâhi endâden* “Atëherë pra, mos i vini shokë Allahut”:

ف “*Fe*” (e “*Fela*”, “atëherë pra mos”) shikon tek katër pjesët (lart): domethënë, Ai është i Adhuruari i Vetëm, prandaj mos i përshkruani asnjë ortak Atij; sepse Ai është i Plotpushtetshmi Absolut dhe qiejt dhe toka janë në kapjen e fuqisë së Tij, prandaj mos besoni që Ai ka ndonjë partner; dhe Ai është Dhuruesi i -të gjitha- mirësive, prandaj mos ia jepni falënderimet tuaja askujt tjetër përveç Tij; dhe Ai është Krijuesi juaj, prandaj mos imagjinoni që Ai të ketë ndonjë ortak.

Përdorimi i **تَجْعَلُوا** *texh'alû* “(mos) i vini” në vend të **تَعْتَدُوا** *taëtekidu* “besoni” tregon kuptimin e vërsetit, “Ata janë veçse emra që ju i keni ngjitur¹⁸”. Domethënë, emra të pakuptimtë që ju i imagjinoni të ekzistojnë dhe janë nga shpikja juaj.

Vendosja para e **لِلّٰهِ** “*li-lâhi*”, “për Allahun” duke tërhequr menjëherë vëmendjen (për tek Allahu) tregon nga njëra anë domosdoshmërinë e -përmendjes së Tij-; ndërsa nga ana tjetër ajo nënkupton se arsyeja për ndalimin është fakti se ortakë nuk i shoqërohen Atij. **اٰنَادًا** “*Endad*” “*Rivalë, ortak*”: njëjësi “*nidd*” ka kuptimin e “i njëlllojtë, i barabartë, shok dhe diçka të ngjashëm gjëra të cilat janë pikërisht të kundërtat e Tij; ndërmjet tyre ka kundërshti. Në këtë është një aluzion i hollë se -termi- rival ose i barabartë është esencialisht i kotë. Pastaj përdorimi i shumësit tregon injorancën e plotë të atyre që i përshkruajnë ortakë Allahut xh.sh. (*el-mushrikine*), dhe nënkupton tallje ndaj tyre: “Si mund t’i përshkruani -shokë- Allahut, i Cili është pa të ngjashëm në asnjë mënyrë, turmë prej të njëlllojtëve dhe të kundërtëve?”

¹⁸ Kur'an, 53:23

Ajo gjithashtu nënkupton hedhjen poshtë të të gjithë llojeve të ortakëve; domethënë nuk ka partner as në Esencën e Tij, as në Atributet dhe as në aktet e Tij. Ajo gjithashtu nënkupton rrëzim të çdo lloji të përshkruari ortakë me Allahun: paganët “*el-vethenijjun*”, Sabeanët, njerëzit e trinitetit (*el-tethlith*), dhe Natyralistët, të cilët besojnë se shkaqet kanë një efekt të vërtetë.¹⁹

Sa për *وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ* *Ve entum ta'ëlemune* “*kur ju e dini*”: Ashtu si të ngjashmet duke konkluduar frazat e vërsetit -*fewasil*- kjo tregon se burimi i islamit është njohja (*el-ilm*) dhe baza e tij është arsyeja (*el-akl*), dhe se ai pranon të vërtetën dhe hedh poshtë sofistiken dhe iluzionet -mashttrimet.

Për më tepër, nëpërmjet thukëtisë së tij duke mos i bashkangjitur asnjë kundrinor foljes *تَعْلَمُونَ* “*njoh*”, (Kur’ani) zgjat ligjëratën.

Domethënë, ju e dini tani se: Nuk ka të Adhuruar të Vërtetë, as Krijues, dhe as të Gjithëpushtetshëm Absolut dhe as Dhurues mirësish përveç Atij, të Vetmit... Gjithashtu ju e dini se zotrat fallco dhe idhujt nuk janë asgjë, dhe ato nuk janë të aftë të bëjnë asgjë. Ato të gjithë janë të krijuar, janë thjesht dhe vetëm shpikje që ju i keni imagjinuar”. Ju duhet t’i kushtoni kësaj vëmendjen e duhur!

* * *

¹⁹ Burimi i paganizmit apo i idhujtarisë është ose hyjnizim i yjeve ose mishërim ose trupëzim i Allahut.

VËRSETET 23-24

وَأَنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ *
فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ
وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

Ve in kuntum fi rejbin mim-mà nez-zelnà alà abdînà feëtú bisúretin min mithlíhi veud’ú shuhedâekum min dúni-l-lâhi in kuntum Sâ’dikîne. Fe in lem tefalú ve len tefalú fe it-tekú el-nàre el-letí vekudúha el-nàsu ve el-hixhâretu Vid-det li-l kâfirîne.

Dhe nëse ju dyshoni për atë (Kur’anin) që Ne i kemi zbritur robët tonë (Muhammedit a.s.m.), atëherë bëni edhe ju një sure të ngjashme si ajo dhe thirrni dëshmitarët tuaj përveç Allahut nëse jeni të drejtë”. Por nëse nuk e bëni dot atë dhe ju kurrë nuk mund ta bëni atë, atëherë keni frikë zjarrin (xhehennemin), lënda djegëse e të cilit janë njerëz dhe gurë, i përgatitur për mosbesimtarët.

NJË PARATHËNIE

Duke verifikuar profetësinë

Shqyrtoje këtë: Ashtu si vërsiti i mëparshëm që provoi të parin e katër qëllimeve kryesore të Kur'anit, i Cili është Uniteti Hyjnor (*el-teuhid*), po ashtu ky vërsit (2:23) provon të dytin e katër qëllimeve, që është profetësia e Muhammedit a.s.m.¹ nëpërmjet më të përsosurës, më të përkryerës, që ishte sfidimi i tij -kundërshtarët- me mrekullinë e Kur'anit dhe me paimitueshmërinë (*i'xhaz*) e tij. Ne i kemi shtjelluar dëshmitë e profetësisë së tij në mënyrë të detajuar në një libër tjetër² dhe një pjesë e tyre është përmbledhur këtu në gjashtë çështje³.

Çështja e Parë

Mund të dilet në përfundimin prej rrethanave, gjendjeve të profetëve, nëpërmjet arsytimit induktiv (*el-istikra et-tam*), dhe analogjisë së njohur si e fshehur (*el-kijas el-khafij*) (të bazuara mbi) rregullin e pathyer, të vazhdueshëm (në gjëra të ngjashme), se boshti dhe baza e misionëve të profetëve dhe trajtimet e tyre me komunitetet e tyre u gjendën në mënyrën më të plotë dhe të përsosur tek profeti Muhammed a.s.m. i cili ishte profesori i njerëzimit në moshën e plotësimit të humanizmit. Kjo jep argumentin më të mirë të mundshëm dhe provën se ai ishte gjithashtu i dërguari i Allahut. Sepse nëpërmjet gjuhëve të mrekullive të tyre, të gjithë profetët sikur dëshmuuan për vërtetësinë e profetit Muhammed a.s.m., i cili ishte një provë e ndritshme për ekzistencën e Autorit -Krijuesit- dhe unitetin e Tij. Tani reflekto mbi këtë!

¹ Në fakt, qëllimi i dytë i Kur'anit është profetësia në përgjithësi. Por profetësia e Muhammedit a.s.m. mund të thuhet kështu meqenëse ajo ishte Universale dhe përfshiu esencën e mësimëve të

profetëve të mëparshëm. Shiko: *Isharatul I'xhaz* Abdul Mexhid, 177

² Nursi Muhakemat 121

³ Në fakt, ndodhen shtatë “çështje”.

Çështja e Dytë:

Dije se secila prej gjendjeve dhe secila prej lëvizjeve të profetit a.s.m. edhe në qoftë se nuk ishin të gjitha të jashtëzakonshme -aludojnë në fillim për vërtetësinë e tij dhe në fund për drejtësinë dhe ndershmërinë e tij. A nuk e sheh ti se ai a.s.m. veproi në situata të ngjashme me ngjarjen e shpellës kur nuk kishte shpresë ndihme, ai deklaroi me siguri të plotë, me konfidencë dhe me seriozitet:

لَا تَخَفُ أَنَّ اللَّهَ مَعَا “Mos u mërzit. Sigurisht që Allahu është me ne”⁴.

Ashtu si sjellja e tij në fillimin e misionit të tij -i pa shqetësuar, pa e çarë kokën përballë kundërshtarëve dhe pa frikë e pa ngurrim dhe me qetësi e konfidencë të plotë- që tregon kapjen e tij pas të vërtetës; po ashtu themelimi i tij në fund të lëvizjeve të tij -rregullat esenciale për të fituar lumturinë në këtë botë dhe në tjetrën- dhe drejtësia e veprimeve të tij dhe lidhja e tij me të vërtetën, që të gjitha janë dëshmi për drejtësinë dhe ndershmërinë e Tij. Kjo ishte e vërtetë për secilën prej akteve të tij. Ndërsa në qoftë se do të hidhje vështirimin tek të gjitha sjelljet dhe gjendjet e tij do të shfaqej për syrin tënd një provë e profetësisë së tij aq e ndritshme si vetëtimja. Prandaj reflekto mbi këtë!

Çështja e tretë

Kuptoje se e shkuara dhe e tashmja -domethënë- epoka e lumturisë (koha e profetit) dhe e ardhmja janë të bashkuara në afirmimin e konfirmimin e profetësisë së tij ashtu siç ishte edhe vetja e tij dëshmi për profetësinë e tij. Ne tani duhet të studiojmë katër faqet vijuese. Së pari ne do të kërkojmë bekimet duke studiuar personin e tij, dhe para së gjithash duke sjellë ndërmend *katër pika*:

Së Pari: Edhe sikur të ishin tek standarti më i lartë, كَالْكَلِّ كَالْتَّكَلُّلْ gjërat artificiale e të bëra nga njeriu nuk do të mund të ishin kurrë të barabarta me atë që është natyrale dhe “reale”, dhe as nuk mund ta marrin vendin e tyre. Gafat dhe shkarjet e artificializmit sigurisht që do ta shfaqin mashtrimin.

⁴ Kur'an, 9:40

Së Dytë: gjëja e vetme e cila i lidh dhe i fikson moralet e larta me terrenin e realitetit është serioziteti; dhe gjëja e vetme që i përjetëson ato në tërësinë e tyre është vërtetësia (*sidk*). Në qoftë se vërtetësia largohet prej mesit të tyre ato bëhen si një kashtë e hedhur nga era.

Së Tretë: Ashtu si prirja -e ndërsjellë- dhe tërheqja që janë të pranishme në gjërat që janë harmonike e të pajtueshme, po ashtu gjërat kontradiktore dhe të kundërta u japin shkas shtytjes dhe neverisë së ndërsjellë.

Së Katërtë: është (rregulli) "*Ndodhet në të tërën ajo që nuk është e pranishme në pjesët*" si forca e një litari megjithëse fijet e tij janë të dobëta.

Në qoftë se ti i ke kapur këto pika, kupto tani se ashtu siç u pranua nga armiqtë e tij, veprat e Muhammedit a.s.m. dhe rrjedha e historia e jetës së tij, që të gjitha dëshmojnë se ai kishte karakterin më të bukur dhe të kombinuar tek ai ishin të gjitha cilësitë më të larta. Një kombinim i tillë karakterizohet nga dinjiteti personal, rëndësia, vetënderimi, sedra dhe këto nuk e lejojnë një njeri ta ulë veten në kotësira e në gjëra bajate. Ashtu si melekët që nuk i lejojnë shejtanët të përzihen me ta, po kështu, të gjitha ato morale të larta nuk lejojnë në asnjë mënyrë që të futen midis tyre dredhia dhe gënjeshtria.

A nuk e ke vëzhguar se dikush që është i famshëm vetëm për trimëri nuk e ul veten tek gënjeshtria, veçse në qoftë se detyrohet? Atëherë si do të ishte e mundur për një person të i cili të gjitha (ato cilësi janë të pranishme)? Kështu, është provuar se vetë personi i profetit a.s.m. jep dëshmi për vetveten aq të qartë si dielli.

Për më tepër, në qoftë se ti e studion sjelljen e tij a.s.m. nga mosha katër deri në dyzet, ti do ta shihje se megjithëse kjo është periudha e rinisë kur pasionet natyrale janë të tërbuara e të shfrenuara dhe vetitë e fshehura dhe ndonjë finokëri e fshehtë ose ndonjë dredhi në karakterin e një personi shfaqet, ai (a.s.m.) i jetoj këto vite në drejtësi të plotë, në qëndrueshmëri, në dëlirësi dhe në mënyrë të rregullt e korrekt. Nuk kishte asnjë aluzion dredhie në ndonjërin prej sjelljes së tij; madje as kur përballej me armiqtë e tij më kryeneçë e të zgjuar (ata nuk vëzhguan asnjë dredhi tek ai). Dhe ndërkaq ti e sheh kur ai a.s.m. është dyzet vjeç, kur karakteri bëhet i qëndrueshëm dhe kur zakonet të ngulitura, dhe ai shfaqet si një mrekulli i cili shkakton një revolucion

madhështor të paprecedent në botë. Kjo do të mund të ndodhte veçse nëpërmjet -Vullnetit- të Allahut xh.sh..

Çështja e Katërt

Dije se fajja e së shkuarës e cila përmban historitë e profetëve, të treguar (nga profeti a.s.m.) në Kur'an, është një provë e profetësisë së tij. Kjo (faqe përfshin) *katër pika*:

E Para: Në qoftë se një person merr parimet bazë të një shkence dhe njeh dobinë e saj esenciale dhe e përdor mirë e me mjeshtëri atë në vendin e duhur, pastaj ndërton çështjen e tij mbi të, kjo është dëshmi për aftësinë e tij dhe për ekspertizën në atë shkencë.

Pika e Dytë: Në qoftë se je njohës i natyrës njerëzore -do të mësoje se- ti kurrë nuk do të shihje ndonjë person duke qenë kaq guximtar sa të kundërshtonte (shumicën) pa ngurrim, pa shqetësim ose pa shtrëngim -zor- apo të gëniente edhe sikur pa rëndësi, midis një populli edhe sikur ata të ishin pak, për një çështje edhe sikur të ishte e ulët, me një dinjitet edhe sikur të ishte i dobët. Atëherë si do të ishte e mundur që dikush -me dinjitetin më të skajmë- për një çështje të rëndësisë më të skajshme, midis njerëzve të cilët ishin jashtë mase të shumtë përballë kryeneçësisë më ekstreme, pavarësisht qënies së tij analfabet që nuk kishte lexuar... saqë foli i vetëm për çështje të pakapshme nga arsyeja dhe i shfaqti ato me seriozitetin më të madh dhe i shpalli ato mbi kokat e dëshmitarëve? A nuk tregon kjo vërtetësinë e Tij dhe se -ajo që ai shpalli- nuk ishte prej tij por prej Allahut?

E Treta: Ndodhen shumë shkenca që për të civilizuarit janë aksiomatike -të njohura- dhe japin mësim zakonet, ngjarjet, situatat dhe aktet, por se ato janë të panjohura dhe teorike për nomadët -primitivë. Prandaj, në qoftë se dikush dëshiron t'i pyesë -ata- dhe të hetojë rrethanat e tyre -nomadëve- sidomos në shekujt e kaluar, ai duhej ta imagjinonte -veten- midis tyre në ato shkretëtira.

E Katërta: Kjo është se në qoftë se një person debaton me ekspertë në një shkencë, sikur ajo të ishte vetëm gramatika, dhe parashtrojnë pikëpamjet e tij lidhur me çështjet që ajo përmban, duke mbështetur atë mbi të cilën ka pajtueshmëri mendimi dhe duke korrigjuar pikat e

kundërshtive, a nuk do të demonstronte kjo për ty epërsinë e tij dhe se njohja e tij është “*Vehbij*” -e dhënë nga Zoti xh.sh.?

Në qoftë se ti i ke kuptuar këto pika, kupto tani se pavarësisht qënies së tij analfabet, Muhammedi arab a.s.m. na tregon neve nëpërmjet gjuhës së Kur'anit historitë e të gjithë profetëve dhe kohët e hershme sikur ai të kishte qenë i pranishëm dhe t'i kishte dëshmuar ato. Ai i përshkruan gjendjet e tyre dhe i shpjegoi, i nxori të fshehtat e tyre mbi kokat e botës në mënyrën e një çështjeje madhështore dhe ka tërhequr vëmendjen e njerëzve inteligjentë. Ai i tregon këto pa asnjë shqetësim. Sepse ai mori pikat e tyre vitale, jetike parimet themelore si bazat e çështjes së tij duke konfirmuar çështjet e miratuara unanimisht prej shkrimeve të mëparshme, dhe duke korrigjuar çështjet e kundërshtive. Sikur me një shpirt shëtitës -kalimthi- duke reflektuar shpalljen Hyjnore ai përshkoi kohën dhe hapësirën dhe hyri në thellësitë e së shkuarës, pastaj e shpalli -atë që ishte atje- sikur ai ta kishte dëshmuar atë. Kështu, bërja e tij këtë është një provë e profetësisë së tij dhe njëra prej mrekullive të tij. Të gjitha dëshmitë e profetëve të mëparshëm janë në efekt dëshmi për profetësinë e tij, dhe të gjitha mrekullitë e tyre janë në efekt një mrekulli e tij.

Çështja e Pestë

Kjo shpjegon faqen e Epokës së Lumturisë, veçanërisht çështjen e gadishullit arabik. Ajo gjithashtu përbëhet nga *katër pika*:

E Para: Në qoftë se do ta studioje botën do të shihje se për të zhdukur zakonet dhe veset është tepër e vështirë edhe në qoftë se ato do të ishin të parëndësishme, ose tipare edhe sikur të ishin të papërfillshme, midis një populli edhe sikur të ishte i vogël, ose në një grup edhe sikur të ishte i mjerë, për një mbret edhe sikur të ishte i fuqishëm me vendosmëri edhe sikur të ishte e madhe, në një kohë të gjatë dhe duke bërë shumë përpjekje. Atëherë si do të ishte për një njeri i cili nuk është një sundimtar por megjithatë pati sukses për një kohë të shkurtër me pak përpjekje e në raport me atë që ai arriti, t'i zhdukte zakonet tërësisht dhe moralet që ishin tërësisht të ngulitura dhe ishin praktikuar që kur s'mbahej mend, dhe në vend të tyre nguliti -rrënjosi- morale dhe zakone në zemrat e njerëzve që ishin tepër të shumtë dhe

ishin të lidhur plotësisht dhe fanatikë me zakonet e tyre? A nuk do ta shihje ti këtë një ngjarje të jashtëzakonshme dhe një mrekulli?

Pika e Dytë: Një shtet ose një qeveri është një trup kolegjial -personalitet kolektiv (*shahs Ma'nevi*); ai merr formë gradualisht si rritja e fëmijës dhe pushtimi i tij shtetet e mëparshëm -ligjet dhe rregullat e të cilëve u bënë pikërisht si pjesa e natyrave të popujve - do të merrte kohë.

Atëherë a nuk ishte e jashtëzakonshme që Muhammedi a.s.m. themeloi një shtet madhështor -pothuajse- përnjëherësh, i pajisur për të përparuar për tek shkalla më e lartë duke përfshirë parimet themelore të larta e të përjetshme, dhe e përjetësoi sundimin e tij jo vetëm nga ana e jashtme dhe materiale por gjithashtu edhe nga ana e brendshme dhe shpirtërore?

Pika e Tretë: Është e mundshme të dominohet nga ana e jashtme dhe sipërfaqësore nëpërmjet detyrimit dhe forcës, por të pushtosh mendjet dhe të prekësh shpirtërat duke ngulitur në to ëmbëlsinë e tij, dhe të sundosh mbi natyrat duke ruajtur dominimin e tij mbi ndërgjegjjet e tyre gjithmonë, kjo nuk është tjetër veçse gjë e jashtëzakonshme, kjo mund të jetë veçse një karakteristikë e dalluar e profetësisë.

Pika e Katërt: Ta drejtosh e ta udhëzosh opinionin publik nëpërmjet dredhive të frikësimit dhe ngashënjimit, dhe nëpërmjet kanosjes dhe kërcënimit, do të kishte vetëm një efekt të përkohshëm, sipërfaqësor dhe të pjesshëm, dhe për një kohë bllokoi rrugën për tek mendimi racional. Kështu në qoftë se një person depërton tek pikërisht thellësitë e zemrave të njerëzve me udhëzimin e tij, lëviz e prek emocionet e tyre më të holla, zbulon potencialet e tyre, zgjoi moralet e tyre më të larta, zbuloi talentet e tyre të fshehura, dhe e bëri esencën e humanizmit të tyre të brufullonte e shkumëzonte, dhe i bëri të dukshme vlerat e tyre si qenie racionale, të gjitha këto akte të tij mund të jenë vetëm pikërisht rrezet e realitetit, dhe në të vërtetë të jashtëzakonshme. Ti e sheh një person zemërgurë i cili varros vajzën e tij të gjallë pa brejtje të ndërgjegjjes ose pa hidhërim, pastaj kur ti e sheh atë përsëri një ditë më vonë, duke qenë bërë musliman, ai -përmbahet, ndalohet, nga shtypja- e një mize; ai ndjen dhimbje nga dhimbja e një krijese, i

vjen keq edhe për të. A mund t'ia atribuoni një revolucion të tillë emocioneve ndonjë ligji? Hë, tregoma për hir të Zotit!

Në qoftë se ti i ke kuptuar këto pika, reflekto mbi një tjetër. Ajo është kështu:

Historia e botës dëshmon se gjeni i veçantë është ai burrë i cili është i aftë për zhvillimin e aftësive dhe të dhuntive të bashkëlindura të të gjithë njerëzve, dhe duke zbuluar vetitë e tyre të veçanta dhe duke zgjuar ndjenjat e tyre, për të shkaktuar emocione të tyre, sepse në qoftë se ai nuk i ngjall ato emocione të fjetura, përpjekjet e tij do të ishin të kota, ose të përkohshme, edhe në qoftë se ai do të ishte i shquar në veten e tij.

Gjithashtu historia na tregon neve se më i madhi i njerëzve është ai i cili është i suksesshëm për të zgjuar një ose dy ose tre prej këtyre ndjenjave të përgjithshme: si ndjenjën e patriotizmit, ndjenjën e vëllazërisë, dhe ndjenjën e dashurisë, dhe dëshirën për liri, dhe kështu me rradhë. Atëherë, a nuk është çudi dhe ngjarje e jashtëzakonshme të zgjosh mijëra emocione të tilla, të fshehura e të larta dhe t'i bësh ato të shpërthejnë e të zbulohen tek një popull nomad i shpërndarë nëpër shkretëtira të pafundme të arabisë?

Po, vërtet është ashtu! Ajo është një dritë prej diellit të realitetit. Cilido që nuk e ka futur këtë pikë në kokën e tij, ne do t'ia ngulim gadishullin arabik në syrin e mendjes së tij! Dhe tani ky ishull është pas trembëdhjetë shekujsh dhe pasi njerëzimi është ngjitur në shkallët e progresit dhe të civilizimit!

Prandaj, o njeri kokëfortë! Zgjidh njëqind filozofë të shquar dhe lëri ata të përpiqen për njëqind vite dhe shiko në qoftë se ata do të mund të bënin një të qindtën e asaj që bëri profeti Muhammed a.s.m. në kohën e tij. Dhe në qoftë se ata nuk mundën, dhe nuk do të jenë në gjendje, atëherë ruhu prej asaj që i ndodh kryeneçit!

Po, kjo gjendje është e jashtëzakonshme dhe ajo është vetëm se njëra nga mrekullitë e tij a.s.m..

Ti duhet ta dish gjithashtu se një person i cili dëshiron të ketë sukses duhet -të veprojë- në përputhje me ligjet Hyjnore (*adatull-llah*), të jetë i vetëdijshëm për ligjet natyrore dhe t'u përshtatet lidhjeve

shoqërore, përndryshe gjendja e bashkëlindur e gjërave (*el-fitre*) do t'i përgjigjet atij duke i mohuar suksesin dhe do ta ngatërrojë.

Gjithashtu, një person i cili ndjek një mënyrë -të veçantë- në shoqëri nuk duhet ta kundërshtojë rrjedhën e përgjithshme, përndryshe ajo -rrjedha- do të veprojë kundër tij dhe jo për të.

Prandaj, në qoftë se një person ndihmohet nga suksesi brenda rrjedhës së përgjithshme, ashtu siç ishte Muhammedi a.s.m. provohet se ai është kapur pas të vërtetës.

Në qoftë se e ke kuptuar këtë, shqyrtoje të vërtetën e sheriatit: ti do të shohësh se, pavarësisht atyre përplasjeve të mëdhaja dhe revolucioneve të çuditshme në këto shekuj të gjatë, ato kanë ruajtur balancën e ligjeve natyrore dhe të lidhjeve shoqërore, të cilat për shkak të hollësisë së tyre nuk janë të dukshme për mendjet e njerëzve (*el-ukul*) megjithëse janë plotësisht në përshtatje e në harmoni me to. Sa më shumë të kalojë koha, aq më e qartë bëhet ndërlidhja e tyre. Nga kjo gjendje bëhet e qartë se islami është feja natyrore për njerëzimin dhe se ajo është e vërteta (*hakk*). Për këtë arsye ai -islami- as nuk këputet as nuk hillohet. A nuk e shihni se antidoti kurues ndaj helmeve vrasës në shoqëri është ndalimi i intereseve dhe i kamatës (*riba*) dhe detyrimi i dhënies së zeqatit? Dhe këto janë vetëm dy prej mijëra çështjeve të sheriatit.

Tani në qoftë se ti i ke njohur e kuptuar katër pikat e lartëpërmendura dhe tre pikat që erdhën pas tyre, dije gjithashtu se megjithëse Muhammed Hashimiu a.s.m. ishte analfabet dhe as nuk mund të shkruante dhe as të lexonte, dhe nuk kishte fuqi të jashtme dhe as sovranitet, as paraardhësit e tij nuk kishin, dhe megjithëse nuk kishte dëshirë për dominim dhe për sundim, qëndroi me ngulm me zemrën e tij, me konfidencën dhe me qetësinë e sigurinë në një pozicion me rrezikun më të madh dhe me pozitën më të rëndësishme, ai ndërmoi një çështje me rëndësinë më të lartë dhe pushtoi mendjet dhe u bë i dashuri i shpirtërave dhe sundoi mbi natyrat, dhe i shkuli prej thellësive të zemrave të tyre zakonet dhe praktikën e egra të rrënjësura e të vazhdueshme me të cilat ishin mësuar; dhe pastaj mbolli në vend të tyre me qëndrueshmërinë më të skajshme, sikur duke i bashkëshkrirë ato me pikërisht mishin dhe gjakun e tyre, moralet e larta dhe zakonet e bukura. Ai e zëvendësoi ashpërsinë e zemrave të një populli të

degjeneruar e të hedhur në qoshet e largëta të barbarisë e mizorisë me ndjeshmëri të holla dhe zbuloi xhevahirin e humanizmit të tyre. Ai i nxori ata nga barbarizmi i tyre dhe i ngriti tek kulmi i civilizimit dhe i bëri ata mësuesit e botës së kohës së tyre. Për ta ai themeloi një shtet që i gëlltiti shtetet -e tjerë- si shkopi i Musait a.s. Ai shtet u shfaq si një dritë flakëruese e shndritshme që dogji lidhjet -shoqërore- të tiranisë dhe të korrupsionit, dhe në një kohë të shkurtër vendosi selinë e atij shteti -i cili u shtri në- lindje e në perëndim. A nuk provon kjo situatë se rruga e tij ishte e vërtetë dhe realitet, dhe se ai ishte i vërtetë në atë që pretendonte!

Çështja e Gjashtë

Kjo është rreth faqes së të ardhmes, dhe veçanërisht rreth çështjes së sheriatit. Katër pika duhet të merren në konsideratë në këtë çështje:

E Para: Edhe sikur të ishte i jashtëzakonshëm, një person mund të bëhet ekspert dhe mjeshër në vetëm katër ose pesë shkenca.

Pika e Dytë: E njëjta fjalë -ligjëratë- mund të ndryshojë me daljen e saj prej folësve; Atëherë ashtu siç mund të tregojë ajo cektësinë dhe injorancën e një personi, ajo mund të tregojë aftësinë dhe mjeshhtërinë e një tjetri- ndonëse fjalët janë të njëjta. Sepse njëri prej tyre shikon burimin dhe përfundimin e asaj që ai thotë, dhe kontekstin e saj dhe atë që e paraprin, ai mendon për të në lidhje me vëllezërit e saj -gjërat e tjera- dhe e vendos atë në mënyrë të përshtatshme. Ai e përdor atë shumë me vend dhe kërkon një tokë pjellore për ta mbjellur. Nga kjo kuptohet se ai është një -folës- i vetëm dhe ka pronizuar subjektin rreth të cilit ai është duke folur. Të gjitha frazat përmbyllëse të lidhura me shkencat dhe me atë që ata kanë mbledhur, janë prej llojit të lartëpërmendur.

Pika e Tretë: Për shkak të plotësimit të mënyrave dhe të mjeteve shumë gjëra që tani -janë- të zakonshme dhe madje lojra për fëmijë, para dy shekujve konsideroheshin mrekulli. Prandaj ajo që e ruan rininë e saj, freskinë dhe veçorinë mbi këto shekuj të gjatë sigurisht duhet të jetë e jashtëzakonshme dhe e veçantë (duhet të jetë prej të jashtëzakonshmeve dhe prej të zakonshmeve të të jashtëzakonshmeve).

Pika e Katërt: Udhëzimi do të ishte i dobishëm vetëm në qoftë se i përgjigjet kapacitetit intelektual (të shumicës së njerëzve). Dhe shumica absolute janë njerëz të zakonshëm, dhe njerëzit e zakonshëm nuk janë të aftë ta shohin e ta shqyrtojnë të vërtetën e mirëfilltë, të zhveshur; ata janë mësuar ta shohin atë të veshur vetëm në veshjen e imagjinatave të tyre familjare. Për shkak të kësaj, Kur'ani i pikturon dhe i paraqet të vërtetën të atilla në formën alegorike (*muteshabihat*), me metafora (*istiare*) dhe me krahasime (*teshbih*), dhe ai i mbron masat e njerëzve, të cilët nuk kanë përparuar, nga rënia në humnerën e gabimit. Kështu, ajo është e vagëlluar dhe e errët në çështjet të cilat masat domosdoshmërisht i besojnë me shikimin e tyre emocional sipërfaqësor (*bil his-si edh-dhahir*) të jenë në kundërshtim me realitetin, megjithatë ai aludon për to dhe e tregon të vërtetën.

Në qoftë se ti i kap këto pika, tani *shqyrtoje këtë*: feja islame dhe sheriatu janë themeluar mbi provën racionale, dhe janë përmbledhja dhe substanca e degëve të njohjes dhe përfshijnë esencën jetike të të gjitha shkencave themelore:

Shkencën e pastrimit të shpirtit, të trajnimit të zemrës, të edukimit të ndërgjegjjes, dhe shkencën e organizimit shtëpiak, shkencën e qeverisjes lokale dhe atë të lidhjeve ndërkombëtare, dhe shkencat ligjore -jurisprudencën, dhe shkencën e lidhjeve humane, atë të etikës shoqërore, dhe kështu me radhë. Për më tepër, sheriatu shpjegon dhe sqaron aty ku është e domosdoshme ose e nevojshme, dhe është i përmbledhur, i thukët aty ku kjo nuk është e domosdoshme ose që mendjet -e njerëzve- nuk janë të gatshme, ose kohët nuk e lejojnë, dhe parashtron parimet që mund të shtjellohen, të deduktohen dhe të shpjegohen nëpërmjet konsultimit dhe ushtrimit të arsyes.

Në kohën e tanishme, të gjitha këto shkenca ose madje një e treta e tyre pas një mijë e tre qind viteve -duke u shtuar nëpërmjet takimit të mendjeve dhe shtrirjes së rezultateve të tyre- nuk mund të gjenden në një person të vetëm madje as në vendet e civilizuara dhe midis njerëzve të zgjuar. Prandaj, Ai që stolis ndërgjegjjen e tij me drejtësi do të konfirmojë se e vërtetë e këtij sheriatu është gjithmonë përtej fuqisë humane, dhe ishte veçanërisht kështu në atë kohë.

Dhe ai do të mbështesë pohimin “Ju as nuk keni qenë në gjendje ta bëni atë dhe as nuk do të jeni në gjendje për ta bërë”.

Virtyti është ajo që njihet e dëshmohet madje edhe nga armiqtë. Sepse filozofi Amerikan Çarli⁵ citoi letrarin e Shquar gjerman Gëte i cili pasi hodhi vështrimin tek të vërtetat e Kur'anit Kerim, tha me çudi: “A do të mund të ishte bota e civilizuar më e avancuar brenda limiteve të islamit? Dhe ai u përgjigj me vete: Po, në të vërtetë! Sepse nga një aspekt dijetarët tani përfitojnë prej tij”, Çarli gjithashtu tha se islami u shfaq si një dritë flakëruese dhe i përpiu fetë e kohës. Dhe ai ka të drejtë ta bëjë këtë, sepse ai nuk përmbante asgjë prej “zhagëllimave të kota” të disa sekteve krishtere ose zhurmat... sofizmat e çifutëve.

Ai konfirmoi kuptimin e vërsetit:

فَاتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِّثْلِهِ * فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَٰكِن تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ

“... Atëherë bëni edhe ju një sure të ngjashme si ajo (e Kur'anit)... Por nëse nuk e bëni dot atë dhe ju kurrë nuk mund ta bëni atë, atëherë k'ini frikë zjarrin - xhehennemin⁶”.

• Në qoftë se ti do të pyesje: Kur'ani Kerim, po ashtu shpjguesi i tij -dua të them hadithi- vetëm kanë marrë përmbledhjet nga të gjitha shkencat, por a nuk është e mundur për një individ të vetëm që të përfshijë përmbledhje të shumta?

Ty do të të thuhej: Nëpërmjet vendosjes së tyre me vend dhe përdorimit të tyre të përshtatshëm në tokë pjellore, në çështjet për të cilat vetëm aludohet -ashtu siç kemi treguar në pikën e dytë lartë-përmbledhje të tilla zbulojnë si xhami një njohje të plotë të shkencave -në çështje- dhe një mjeshtëri të plotë në të.

Kështu përmbledhja bëhet si shkenca dhe ajo nuk do të ishte e mundur për një person të tillë (siç e përmende ti për ta përfshirë).

Tani kupto se konkluzioni i argumenteve të lartëpërmendur është se së pari ju duhet të mbani në mendje rregullat vijuese: “Një person nuk mund të jetë specialist në një shumicë shkencash; e njëjta ligjëratë, ose

⁵ Historian i famshëm dhe filozofi Thomas Çarli (1795-1881) ishte në fakt skocez. Ai lindi në Skoci e vdiq në Londer. Çarli lavdëronte disiplinën morale dhe drejtimin që islami dhe profeti i tij u jepnin ndjekësve, ndërsa në të njëjtën kohë duke mos mohuar gjërat e kënaqshme të jetës.

⁶ Kur'an, 2 :23-24

të njëjtat fjalë ndryshojnë -kur ato shprehen nga- dy njerëz (të ndryshëm); (kur shprehen nga) njëri ato do të jenë flori dhe -kur fliten nga- tjetri ato do të jenë qymyr; shkencat rezultojnë prej takimit të mendjeve dhe plotësohen me kalimin e kohës; shumë çështje që ishin teorike në të shkuarën janë tani të vetëkuptueshme; të krahasosh të shkuarën me të tashmen do të ishte krahasim i rremë (ndryshimi midis tyre është shumë i madh; për shkak të thjeshtësisë së tyre dhe të çiltërsisë banorët e shkretëtirës nuk mund ta fshehin dredhinë dhe mashtrimin ashtu siç mund të fshihen këto poshtë perdes së civilizimit; shumë prej shkencave rezultojnë vetëm nga ngulitja e zakoneve në natyrën njerëzore dhe duke i mësuar asaj ngjarjet dhe rrethanat kur koha dhe mjedisi janë favorizues; drita e vizionit të njeriut nuk mund të depërtojë tek e ardhmja dhe ai nuk mund t'i perceptojë rrethanat e saj të veçanta; ashtu si jeta njerëzore që ka një jetëgjatësi të natyrshme e cila vjen në një fund, po ashtu, edhe ligjet kanë një jetëgjatësi të natyrshme që vijnë në një fund, natyrisht; dhe në kufijtë e kohës dhe të vendit mjedisi ka një ndikim shumë të madh në gjendjen e njerëzve...

Dhe shumë prej çudirave të së shkuarës janë bërë gjëra të zakonshme nëpërmjet plotësimit të mjeteve, parimeve; dhe zgjuarsia njerëzore edhe sikur të ishte e jashtëzakonshme, nuk është në gjendje të krijojë një shkencë dhe ta plotësojë atë përnjëherësh, por ashtu si fëmija gradualisht; (zhvillimi i shkencës është gradualisht).

Tani që ti i ke vendosur këto çështje në kokën tënde dhe mund t'i përfytyrosh ato, çliroje veten nga imagjinatat e së tashmes dhe nga iluzionet e mjedisit të saj, dhe zhytu në detin e kohës prej bregut të këtij shekulli. Pastaj kalo nën ujë deri kur ti të shfaqesh, të dalësh tek shekulli i lumturisë dhe shiko Gadishullin Arabik. Ngrije kokën tënde dhe vishe veten tënde me idetë që ajo kohë i qepi për ty, dhe pastaj hidhe vështrimin tek ajo shkretëtirë shumë e gjërë! Ajo çfarë të shfaqet ty në fillim është një person i vetëm i cili ndonëse pa ndihmës e pa fuqi -pushtet- është duke sfiduar më vete të gjithë botën; ai është duke kundërshtuar gjithkënd.

Ai po mban në shpatullat e tij një të vërtetë më të madhe e më të lavdishme se sa globi tokësor. Ai është duke mbajtur në dorën e tij një sheriat që garanton lumturinë e të gjithë njerëzve. Ky sheriat i tij është sikur përmbledhja dhe substanca e të gjitha shkencave Hyjnore dhe e shkencave të realitetit. Ai sheriat është i gjallë jo si veshja por si lëkura,

dhe zgjerohet e shtrihet me rritjen e potencialeve njerëzore, duke prodhuar frutat e lumturisë në këtë botë dhe në tjetrën. Ai i organizon dhe i rregullon gjendjet dhe çështjet e njerëzimit sikur të gjithë njerëzit të ishin anëtarët e një tubimi të vetëm. Në qoftë se ligjet e tij do të pyeteshin se prej ku kanë ardhur dhe për ku janë drejtuar, ato ligje -të atij sheriatit- do të përgjigjeshin nëpërmjet gjuhës së mrekullisë së tyre: “Ne vijmë nga ligjëratat e parapërrjetshme -Hyjnore- dhe ne do ta shoqërojmë mendimin njerëzor nëpër të gjithë përjetësinë. Kur bota mbaron, ne në dukje do të ndahemi nga njerëzit lidhur me obligimet fetare, por përgjithmonë do t'i shoqërojmë ata me anë të misterit të kuptimeve tona dhe do t'i ushqejmë shpirtërat e tyre dhe do t'i ndihmojmë e do t'i udhëzojmë ata”.

Tani, ajo që ti ke parë deri këtu, a nuk reciton për ty vërsetin me urdhërin e tij përqeshës.

Tani shqyrtoje këtë: Vërseti tregon se për shkak se disa njerëz janë të pakujdesur e të pavëmendshëm për atë që synon “*el-sha'riu*” “*Ligjvënësi*” në udhëzimin e masave të njerëzve dhe janë injorantë për domosdoshmërinë e dhënies udhëzim në përpjesëtim me kapacitetin e tyre mendor, ata bien në dyshime, burimi i të cilëve janë tre çështje:

E Para: Ata thonë: “Ekzistenca e vërseteve alegorike dhe e pakuptueshmërive -paqartësive- në Kur'an është në kundërshtim me mrekullinë, e cila bazohet mbi elokuencën (*el-belagah*), dhe elokuenca bazohet mbi qartësinë e shprehjes.

E Dyta: Ata thonë: Kur'ani është i vagëlluar –i paqartë, i errët në çështje- dhe i përgjithshëm lidhur me të vërtetat e krijimit dhe me shkencat fizike (*funun el-ka'inat*), por kjo është në kundërshtim me rrugën dhe metodën e tij (*meslek*), e cila është të japë mësim dhe të japë udhëzim.

E Treta: Ata thonë: “Disa nga kuptimet e fjalëpërfjalshme, të jashtme, të mirëfillta, prirën të jenë në kundërshtim me provat racionale saqë mund të jenë në kundërshtim me realitetin, dhe kjo është në kundërshtim me vërtetësinë e tij.

Përgjigja: Suksesi është vetëm nga Allahu. O ju dyshues, dëgjojeni këtë! Ajo çfarë ju e supozoni të jenë shkaqet e defektit, në realitet janë dëshmi të vërteta për misterin e mrekullisë së Kur'anit.

Përgjigja për dyshimin e parë, e cila është ekzistenca e alegorive dhe e pakuptueshmërive, paqartësive.

Udhëzimi i Kur'anit është për të gjithë njerëzit, dhe shumica e tyre janë njerëz të zakonshëm. Në -çështjet- e udhëzimit pakica ndjek shumicën, sepse kur u bëhet adresimi njerëzve të zakonshëm, klasat e edukuara dhe të arsimuara përfitojnë prej tij dhe marrin pjesën e tyre.

Por, në qoftë se e kundërta është e vërtetë, njerëzit e zakonshëm privohen -nga pjesa e tyre.

Masat e njerëzve nuk mund t'i çlirojnë mendjet e tyre prej asaj që ata janë mësuar dhe prej gjërave imagjinare, dhe prandaj janë të pamundur t'i kapin e t'i kuptojnë të vërtetat e zhveshura (të thjeshta të mirëfillta) dhe idetë abstrakte veçse nëpërmjet teleskopit të imagjinatave të tyre dhe duke i pikturuar e paraqitur gjërat -në mënyrë-familjare e të njohura për ta. Por me kusht që shikimi e vëmendja e tyre të mos ndalojë e të fiksohet mbi format e jashtme (të aytre gjërave që kjo të mos bëjë të domosdoshme diçka të pamundur si trupëzimin e tyre ose pasjen e “*anëve*”; përkundrazi ata duhet të shohin përtej (formës) tek të vërtetat (prapa tyre).

Për shembull, masat -e njerëzve të zakonshëm- vetëm mund ta përfytyrojnë të vërtetën e autoritetit -veprimi Hyjnor në univers në formën e një mbreti të ulur mbi fronin e fuqisë së Tij duke ushtruar pushtetin mbi sundimet e Tij. Për këtë arsyë (Kur'ani) zgjedh -për të përdorur- një metonimi në vërsetin:

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

“I Gjithëmëshirshmi u ngrit lart dhe qëndroi mbi Arsh 'Isteva'..?” Meqenëse ndjenjat e masave të njerëzve janë kështu, atëherë është e domosdoshme sipas elokuencës dhe udhëzimit që të kuptuarit e tyre të merret parasysh, dhe ndjenjat e tyre të respektohen, dhe mendjet e tyre të pranohen -të pranohet mendimi i tyre-, dhe të bëhet lejueshmëria për idetë e tyre. Ashtu si dikush që flet me një fëmijë që i duhet të zbresë tek niveli i tij me qëllim që fëmija të mund të kuptojë në një mënyrë familjare, të njohur. Figurat letrare dhe stilet e Kur'anit (*el-esalib el-Kur'anijeh*) në vende të tilla që tregojnë respekt

⁷ Kur'an, 20:5

për masat e njerëzve, quhen: “*Begeni –zbritje*”- Hyjnore për mendjet e njerëzve

التَّنَزُّلاتِ الْإِلَهِيَّةُ إِلَى عُقُولِ الْبَشَرِ (el-tenez-zulat ilahijeh ila ukul el beshher). Kjo begeni është për t'i lehtësuar mendjet e njerëzve. Për këtë aryse ai i vendos format -e paraqitura nga- vërsetet alegorike përpara syve të njerëzve si teleskopë. A nuk ke parë se si shumica e letrarëve elokuentë i përdorin figurat e ligjëratës (*el-istiarat*) për të pikturuar e paraqitur kuptimet e holla ose për të portretizuar e përshkruar ide të ndryshme. Kështu, vërsetet alegorike janë figurat e ligjëratës së një lloji të pakuptueshëm e të errët (*ga'mid*) pasi ato pikturojnë të vërtetat të pakuptueshme, të errëta.

Sa për ndodhjen e shprehjeve të paqarta, të ngatërruara (*mushkil*), kjo është për shkak ose të hollësisë dhe të thellësisë së asaj që ato shprehin, dhe të thukëtisë dhe lartësisë së stilit, dhe pakuptueshmëritë e Kur'anit janë të këtij lloji; ose për paqartësinë – në dykuptueshmërinë- e fjalëve dhe të shprehjeve të ndërlikuara e të ngatërruara, të cilat janë në kundërshtim me elokuencën, dhe Kur'ani është i përjashtuar prej kësaj.

Tani, o ju skeptikë! A nuk është thjesht elokuencë e pastër që në mënyrë të lehtë t'i sjellësh afër për -shkallën- e të kuptuarit të njerëzve të zakonshëm këto të vërteta të thella të cilat janë shumë të largëta prej mendimeve të tyre (masave)? Sepse elokuenca është të flasësh në përputhje me çdo situatë të dhënë siç e kërkon situata. Shqyrtoje mirë këtë.

Përgjigjja për dyshimin e dytë, i cili është paqartësia e Kur'anit lidhur me formimin e krijimit, ndonëse shkencat moderne janë të qarta -ndonëse e kanë shpjeguar atë shkencat moderne. Kupto se të përfshira në pemën e botës është prirja -dëshira- për t'u plotësuar (*mejl el-istikmal*), prej degëve të së cilës prirja për të përparuar gjendet tek njeriu. Prirja për të përparuar i ngjason një fare që mbin dhe rritet si një rezultat i eksperimenteve dhe i provave të shumta, dhe merr formë dhe shtrihet nëpërmjet takimeve të mendjeve -dhe shkëmbimit të ideve- dhe prodhon frutat e shkencave të njëpasnjëshme, me radhë, ku e mëvonshmja -vijuesja- nuk mund të vijë veçse pasi e mëparshmja të ketë ardhur në ekzistencë, dhe e mëparshmja mund të jetë veçse paraprake -parathënie- për atë që është vijuese pasi ajo të jetë pranuar e

të jetë e njohur në përgjithësi. Si rrjedhojë, në qoftë se para dhjetë shekujsh një person donte të jepte mësim ndonjë art apo të bënte të kuptueshme ndonjë shkencë -duke kujtuar se shkencat lindën vetëm si rezultat i eksperimenteve të shumta- dhe t'u bëjë thirrje njerëzve për tek ajo, e gjitha që do të kishte bërë do të kishte qenë për t'i ngatërruar mendjet e tyre dhe do t'i kishte bërë ata të binin në gabime e sofistikë. Për shembull, në qoftë se Kur'ani do të kishte thënë: “*O njerëz! Shikojeni diellin* e palëvizshëm, e qëndrueshëm dhe rrotullimin e tokës dhe luzmimin -tubimin- e miliona qenieve të gjalla në krijim që të përfytyroni madhësitinë e Krijuesit”, kjo do t'i kishte çuar masat -e njerëzve ose në mohim, ose të mashtronin vetveten ose të konkuronin me të. Sepse për shkak të shikimit të tyre sipërfaqësor -ose të shikimit të tyre të gabuar- ata shohin rrafshësinë e tokës dhe rrotullimin e diellit si të vetëkuptueshme dhe të dukshme.

Kështu vërtet, të ngatërrosh mendjet e njerëzve, dhe sidomos për një periudhë njëmijëvjeçare vetëm për të kënaqur disa njerëz të kohëve tona do të kishte qenë në kundërshtim me udhëzimin e urtë dhe në kundërshtim me shpirtin e elokuencës. O shok! Mos pandeh se ti mund të bësh analogji midis çështjeve teorike të së ardhmes dhe kushteve të ahiretit. (Domethënë, mos supozo se çështjet e ahiretit dhe kushtet e tij që janë të panjohura për ne, të jenë të ngjashme me çështjet teorike që do të zbulohen në të ardhmen). Sepse meqenëse shqiset e jashtme nuk mund të perceptojnë -kapin- asnjë aspekt të (çështjeve të Ahiretit) ato mbeten brenda caqeve të të mundshmes dhe mund të besohen me besim të plotë. Ajo që ato në mënyrë të qartë kërkojnë është që të shpjegohen e sqarohen. Por, kur vjen tek subjekti ynë (zbulimet e shkencës) meqenëse në shikimin -e njerëzve të atyre kohëve- ato ishin jashtë limiteve të mundësisë dhe të probabilitetit, dhe për shkak të perceptimeve të gabuara të tyre (ajo që ata menduan të jetë e vërtetë) ishte e vetëkuptueshme, ajo çfarë kërkohej në shikimin e elokuencës ishte për ato zbulime (për t'u përmendur) në (terma) të paqarta e të përgjithshme nga respekti për ndjenjat e njerëzve dhe kështu për të mos i ngatërruar mendjet e tyre. Megjithatë, Kur'ani tregon, aludon, dhe bën aluzione për të vërtetën, dhe hap derën për mendjet dhe i fton ato për të hyrë duke vendosur shenjat dhe kuptimet e shoqëruara (*kara'in*).

O shok! Në qoftë se je i drejtë reflekto mbi rregullin “folu njerëzve në përputhje me nivelin e tyre të të kuptuarit, dhe kupto se meqenëse kohët dhe mjedisi i këtyre njerëzve nuk i kishin pajisur ata mendërisht,

ata duhej të kishin qenë të pamundur t'i përkrahnin apo t'i mbështetnin çështje të tilla (si zbulimet e shkencës), të cilat u lindën më vonë prej takimit të mendjeve dhe lidhjes së ideve, dhe do të pranoje e njihje se zgjedhja e Kur'anit për të qenë i paqartë dhe i përgjithshëm është thjesht elokuençë e pastër dhe dëshmi e mrekullisë së tij.

Përgjigjja për Dyshimin e tretë, që është disa prej kuptimeve të fjalëpërfjalëshme të vërseteve që prirën të jenë në kundërshtim me dëshmitë racionale dhe me zbulimet e shkencës.

Shqyrtoje këtë: Qëllimi kryesor i Kur'anit është të instruktojë masat e njerëzve (*el-xhumhur*) rreth katër parimeve të tij themelorë, të cilët janë prova e Autorit të vetëm, profetësia, ringjallja e të vdekurve dhe drejtësia. Kështu, përmendja e universit nga ana e tij është dytësore dhe e shmangur për qëllimet e deduksionit (*el-istidlal*), sepse ai nuk u shpall për të dhënë mësim gjeografisë apo kozmografisë (astronominë). Ai e përmend universin me qëllim që të deduktojë e të nxjerrë si përfundim prej artit Hyjnor në të dhe prej sistemit të mrekullueshëm (ekzistencën e) Rregullatorit të Vërtetë xh.sh., fakti është se gjurmët e artit, të qëllimit dhe të rregullit shfaqen në të gjitha gjërat, por si ato u formuan nuk ka të bëjë me ne meqenëse ajo nuk është e lidhur me qëllimin kryesor. Sepse duke parë se Kur'ani flet për qëniet për qëllime deduksioni, dhe duke parë se ekzistenca e tyre duhet të ngrihet para propozimit -parashtrimit- dhe duke parë se dëshmia duhet të jetë e qartë, si do të ishte e mundur që udhëzimi dhe elokuenca të mos e bënin të domosdoshme që -Kur'ani- duhej të prirej e të anonte me disa prej kuptimeve të tij të jashtme ose të fjalëpërfjalëshme (*dhava'hir el-nusus*) drejt pikëpamjeve të tyre emocionale dhe njohjes letrare, duke bërë lëshime për ta? Kuptime të tilla nuk janë për të afirmuar dhe as për të treguar njohjen e tyre, por janë aluduese (*min Kabil el-kinajet*) ose shprehje shoqëruese (*mustat beat el terakih*). Prandaj Kur'ani përfshin shenja e tregues për hetuesit e së vërtetës (*ehl- el-tahkik*) që tregojnë të vërtetën.

Për shembull: Në qoftë se Kur'ani Kerim do të kishte thënë kur paraqet argumentin e tij "*fi mekam el-istidlal*", "O ju njerëz!"

Shqyrtoni rreth qënies së diellit i palëvizshëm ndonëse në dukje ai lëviz dhe rrotullimin e përditshëm e vjetor të tokës megjithëse në dukje ajo është e palëvizshme, dhe reflektoni mbi gravitetin e

jashtëzakonshëm midis yjeve (duke i mbajtur yjet në vend). Dhe vështroni mrekullitë e elektricitetit, dhe kombinimet e pafundme të shtatëdhjetë elementeve, dhe grumbullimin e mijëra mijëra organizmash të panumërt në një pikë uji, që ta mësoni se Allahu është i Gjithëfuqishëm për të gjitha gjërat!" Në qoftë se ai do të kishte folur kështu, dëshmia duhet të kishte qenë më e errët dhe shumë më pak e qartë se sa u pretendua, dhe kjo është në kundërshtim me rregullat e deduksionit.

Për më tepër, meqenëse (kuptimet e fjalëpërfjalëshme të vërseteve që në dukje prirën ta kundërshtojnë shkencën) janë aluduese, kuptimet e tyre nuk janë as të vërteta as të rreme (domethënë, kuptimet e tyre nuk duhet të merren fjalë për fjalë, në kuptimin e mirëfilltë)

A nuk e shikon ti se *elifi* në fjalën *قال* "*Ka'le*" tregon lehtësi, kështu nuk ka asnjë ndryshim nëse rrënja e tij është *س* "*ja*" apo *و* "*wav*", "*Kef*" apo "*Kaf*"?

Shkurtazi: Meqenëse Kur'ani u shpall për të gjithë njerëzit e të gjitha kohëve, këto tre pika (të cilat mendohen të shkaktojnë dyshime) janë dëshmi të mrekullisë së tij. Unë betohem (për Allahun) i Cili dha mësim Kur'anin e mrekullueshëm, se shikimi i Sihariquesit dhe i paralajmëruesit dhe intuita dhe mendjempërhtësia e tij kritike ishin më të holla, më të ndritshme dhe më depërtuese se sa të përzihej e të ngatërrohej tek ai e vërteta me imagjinatën; dhe rruga e tij e së Vërtetës ishte më e pastër, më e lartë e më sublime se sa t'i mashtronte apo t'i çudhëzonte njerëzit.

Çështja e Shtatë

Librat e biografisë së profetit dhe veprat e historisë kanë përshkruar shumë prej mrekullive të tij të perceptueshme (*mu'xhizat mahsusa*), dhe çudirat e famshme që ai i kreu në praninë njerëzore, dhe këto janë komentuar nga dijetarët kryesorë e autoritarë. Meqenëse të japësh mësim diçka që tashmë është e njohur do të ishte e tepërt dhe e panevojshme, ne ua referojmë diskutimin e detajuar librave të tyre dhe

këtu ne do të përmbledhim -mrekullitë- duke përmendur (vetëm) kategoritë e tyre.

Kjo formë e çuditshme nuk u shfaq rastësisht në mes të këtij diskutimi të gjërave të çuditshme, sepse ndërsa po shkruaja një kopje në *Dijar Bekir* tek shtëpia e Xhevdet Beit me 19 Shubat (3 mars 1916) në natën (para) të premtës, Bitlisi ra dhe autori (*Bediuzzaman*) u zu rob. Forma e çuditshme (e bojës së derdhur) në këtë faqe në atë natë ishte një shenjë -por Alalhu e di më së miri- prej gjakut të derdhur të atyre studentëve të *Bediuzzamanit* të cilët ishin dhe të cilët u burgosën atë natë në Bitlis. (Abdul Mexhid).

Për më tepër, (kjo bojë e derdhur) mori formën e një gjarpëri, bishti i të cilit rrethoi autorin dhe koka e të cilit ishte këputur. Kjo (tregonte) rusët. Ajo gjithashtu pikturonte e përshkruante tubacionin -ujësjellësin- në të cilin u plagos autori, ku ai mbeti për tridhjet orë duke pritur vdekjen në çdo moment. (Hamzai)

Lidhur me çudirat e dukshme të profetit: megjithëse secila prej tyre është transmetuar nga vetëm një burim (*ehadijen*) dhe nuk ka konsensus në lidhje me to (*gajr mutevet-tir*), por si një lloj dhe duke qenë shumë prej këtyre kategorive ato mund të konsiderohen si të raportuara unanimisht për sa ka të bëjë me kuptimet e tyre (*mute vet-tir bil-maëna*). Ato përbëhen nga tre kategori:

E Para: Ngjarjet e ndryshme që ndodhën para misionit profetik por që lidhen me të, të quajtura "*Irhasat*". (Këto përfshinë) zjarrin e zoroastrianëve duke u shuajtur, tharjen e liqenit të Savës, çarja më dysh e portikut -*hajatit*- të Kistras, dhe parashikimet e zërave të fshehur. Madje një person do të mund të imagjinonte se shekulli në të cilin u lind i Dërguari a.s.m. u bë një shekull i lartë i ndjeshëm me keramet dhe sihariqoi e parashikoi me parandjenjë ardhjen e tij.

Kategoria e Dytë: Shumë parashikime të së ardhmes, duke përfshirë pushtimin e thesareve të sundimtarëve të Persisë dhe të Bizantit, mposhtjen e Bizantit, pushtimin e Mekës, dhe kështu me radhë. Sikur shpirti i pastër -jolëndor- dhe fluturues -i profetit- i grisi limitet e kohës së caktuar dhe të vendit të fiksuar, dhe shëtiti në viset -anët- e së ardhmes, pastaj na tregoi neve atë që ai pa.

Kategoria e Tretë: Çudirat që do të mund të kapeshin nga shqisat fizike dhe u kryen gjatë -periudhës së- sfidimit të tij (rregullin ekzistues) dhe gjatë thirrjes së tij (për tek islami). (Këto përfshinë) gurët duke folur, pemët duke lëvizur, çarjen më dysh të hënës, dhe ujin duke vërshuar (nga gishtërinjtë e tij).

Zamahsheri pohoi se ndodheshin një mijë (mrekulli) prej kësaj kategorie. Disa prej këtyre janë raportuar unanimisht por jo të fjalëpërfjalëshme (*mutevet-tir bil-maëna*). Në fakt, edhe ata të cilët e

mohuan Kur'anin, nuk mund ta falsifikonin e ta preknin vërsenin “*Dhe hëna u çka më dysh*”⁸

• *Në qoftë se ti do të pyesje*: Diçka si çarja më dysh e hënës duhej të ishte bërë e famshme botërisht dhe të ishte bërë e njohur për gjithëkënd?

Ty do të të thuhej: (Faktorët si) ndryshimet në kohën e Lindjes së saj, dhe ekzistenca e reve, dhe duke pasë vetëm pak vëzhgim ndaj trupave qiellorë në atë kohë, dhe ndodhja e saj në një orë kur (njerëzit ishin) të pavëmendshëm, gjatë natës, dhe ndodhja e çarjes më dysh të saj menjëherë, në çast, e gjitha kjo do të thotë se nuk duhej ta kishin parë të gjithë njerëzit ose shumica e tyre.

Megjithatë, është vërtetuar në rrëfenja se ajo -çarja më dysh e hënës- u shikua prej shumë karvanëve për të cilët pozicioni i hënës ishte i ngjashëm me atë (të Mekës).

Pastaj, kryetari i këtyre mrekullive është Kurani i qartë, mrekullia e provuar e të cilit në shtatë aspekte tregohet nga ky vërsen (2 :23).

O shok! Në qoftë se ti i ke kuptuar këto çështje dëgjoje tani atë që do të tregohet rreth tre aspekteve të pozicionimit të vërseneve dhe të rendit të fjalëve: pozicionimi i vërsenit në lidhje me atë që e parapriu; pozicionimi (dhe lidhjet) e disa prej frazave të tij; dhe pozicionimi (dhe lidhjet) e pjesëve të frazave.

Për sa ka të bëjë me të parën: ndodhen dy aspekte për lidhjen e këtij vërseni dhe të vërseneve paraprijës:

I Pari: Sipas komentit të Ibn Abbasit, kur me qëllim që të provohet uniteti Hyjnor (Kur'ani) thotë: يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا *Ja ej-juhen-nas*, “O ju njerëz”, ai gjithashtu provon profetësinë e Muhammedit a.s.m., i cili ishte prova më e qartë e unitetit Hyjnor. Tani, profetësia provohet nga mrekullitë. Më e madhja e mrekullive ishte Kur'ani. Dhe faqja më e hollë e mrekullisë së Kur'anit qëndron në elokuencën e renditjes së fjalëve të tij (*nadhmu*).

⁸ Kur'an, 54: 1

Muslimanët pajtohen në mendim se Kur'ani është i mrekullueshëm dhe i paimitueshëm. Dijetarët kryesorë e autoritarë ndryshojnë për sa ka të bëjë me mënyrat në të cilat kjo është kështu. Megjithatë, këto mënyra nuk përplasen e nuk kundërshtojnë, sepse disa preferojnë një aspekt (dhe të tjerët një aspekt tjetër). Disa thonë se mrekullia e tij qëndron në parashikimin e tij të ardhmen; sipas të tjerëve, ajo është sjellja e tij bashkë me (të gjitha) të vërtetat dhe shkencat; të tjerët pohojnë se është çlirimi i tij prej kontradiktave dhe mangësive; sipas të tjerëve, ajo është origjinaliteti i stileve të tij dhe veçantia e fillimeve dhe i fundeve të vërseneve dhe të sureve të tij; të tjerët thonë se ajo është shfaqja e tij prej dikujt analfabet i cili nuk dinte as të shkruante dhe as të lexonte; sipas të tjerëve ajo ishte qenia e tij kaq elokuent në mënyrë të jashtëzakonshme saqë është përtej fuqisë njerëzore; dhe kështu me radhë. Njohja e detajuar e këtij llojit -të fundit- të mrekullisë mund të arrihet duke studiuar komentet Kur'anore të tilla si ky komentim; ose ai mund të mësohet në mënyrë të përmbledhur në tre mënyrat (vijuese), ashtu siç u vërtetua dhe u konstata nga Abdul Kahir el-Xhurxhani, Profesori i Elokuencës (*el-Shejh el-belagah*), dhe nga Zamahsheri, dhe el-Sek-kaki dhe el-Xha'hiz:

Mënyra e Parë:

Njerëzit arabë ishin nomadë analfabetë -të cilët jetuan- në një mjedis të rrallë, të jashtëzakonshëm që iu përshtat atyre. Ata u zgjuan nga revolucionet e mëdhaja -që ndodhën- në botë. Librat -e vetme- të tyre (*divanuhum*) (të krenarisë së tyre të përdorur përbëheshin nga) poezia; dhe shkenca e tyre (e vetme) ishte retorika (*el-belagah*); dhe (burimi) i krenarisë së tyre dhe i mburrësisë ishte ligjërata elokumente (*el-fesaha*) në panairë të tilla si “*Ukaz*”. Ata ishin më të zgjuarit e njerëzve dhe prandaj më të nevojshëm për ushtrim mendor dhe aktivitet, dhe mendërisht ata po përjetonin një periudhë të rinisë mugulluese -përjetonin stinën e pranverës.

Pastaj Kur'ani i shenjtë lindi mbi ta elokuencën e tij madhështore dhe ndriçoi elokuencën e tyre, të përfaqësuar nga shtatë poemat e varura (*el-mual-leka es-seb'a*), të shkruara me ar -të varura- në muret e Qabesë. Pavarësisht qënies së tyre oratorë elokuentë -komandantët e retorikës dhe të elokuencës dhe sunduesit e arabishtes korrekte- ata nuk mundën ta kundërshtonin as të shprehnin një fjalë të vetme në debat,

pavarësisht përqeshjeve dhe fyerjeve të rënda të të Dërguarit a.s.m., kritikës së tij dhe qortimeve ndaj tyre, diskretimit të intelektit të tyre dhe duke i provokuar ata për një periudhë të gjatë, dhe poshtërimit që ai u bëri atyre ndonëse disa prej kokave të oratorëve të tyre prekën qiejt me krenarinë e tyre dhe të tjerët arritën yjet. Kështu, në qoftë se ata nuk do të kishin dashur ta kundërshtonin -Kur'anin- dhe ta vinin vetë në provë dhe në qoftë se ata nuk do të kishin qenë të vetëdijshëm për pafuqinë e tyre, ata sigurisht nuk do të kishin mbetur të heshtur. Prandaj paafërsia e tyre e plotë -për të kundërshtuar Kur'anin- ishte prova e mrekullisë së tij dhe e paimitueshmërisë.

Mënyra e Dytë: Dijetarët e saktë dhe kritikët të cilët i njohin të gjitha pjesët e ligjëratës dhe veçoritë e tyre dhe pikat e holla, e kanë studiuar Kur'anin sure për sure, pjesë pas pjese, vërsat pas vërsati dhe fjalë për fjalë; dhe ata kanë dëshmuar se ai i sjell së bashku të vërtetat, cilësitë dhe hollësitë që nuk gjenden të grumbulluara në të gjithë ligjëratën humane.

Ndodhen me mijëra -dijetarë- të atillë. Treguesit për vërtetësinë e dëshmisë së tyre janë ndryshimet madhështore që Kur'ani shkaktoi në botën e humanizmit, dhe feja e përhapur gjërë që ai themeloi, dhe përjetësoi në fytyrën e kohës -gjatë shekujve- shkencat që ajo përmban, dhe ajo bëhet më e re ndërsa koha vjetërohet dhe sa më shumë të përsëritet aq më i ëmbël bëhet.

Atëherë, **إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى** "është vetëm shpallje që i frymëzohet".

Mënyra e Tretë: Ashtu siç është treguar nga el-Xha'hiz, pavarësisht nevojës së madhe të profesorëve të oratorisë dhe të retorikës për ta shfuqizuar dhe për të shembur çështjen e të Dërguarit a.s.m. dhe pavarësisht urrejtjes së tyre ndaj tij dhe kokëfortësisë së tyre, ata hoqën dorë nga kundërshtimi i tyre ndaj tij me gojë, e cila ishte rruga më e sigurt, më e lehtë dhe më direkte, dhe morën armët kundra tij, pavarësisht qënies së saj rruga më e vështirë e më e gjatë, e rrethuar me rreze dhe me një fund të pasigurt. Për më tepër, mendjemprehtësia e tyre politike ishte e tillë sa që ndryshimet ndërmjet këtyre dy rrugëve nuk mund të fshiheshin tek ta, nuk mund të mos

⁹ Kur'an, 53: 4

viheshin re. Kështu personi që i shmanget rrugës së parë megjithëse ajo ishte e mundur -për ta provuar- dhe do të kishte qenë më e efektshme për të penguar e prishur çështjen (e të Dërguarit a.s.m.) dhe mori rrugën që e hodhi pasurinë e tij dhe jetën e tij në rrezik, do të duhej të kishte qenë ose idiot -dhe kjo nuk do të mund t'u atribuohet atyre që sunduan botën pasi u udhëzuan- ose ai u ndje i pafuqishëm për ta marrë rrugën e parë dhe u detyrua të marrë të dytën.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Ishte e mundur ta kundërshtojë (Kur'anin), por ndoshta për ndonjë arsye ose tjetër nuk është bërë përpjekja?

Ty do të të thuhej: Në qoftë se do të kishte qenë e mundur, disa njerëz do të ishin përpjekur ta bënë këtë meqenëse provokimet ishin -të rënda- dhe nevoja ishte e madhe. Dhe në qoftë se ata do ta kishin kundërshtuar, ajo do të kishte qenë e njohur, sepse ishte shumë e dëshiruar dhe ndodheshin shumë arsye për qënien e saj të njohur. Dhe në qoftë se ajo do të ishte bërë e njohur do të kishte pasë shumë që do ta mbështesnin -një përpjekje të tillë për ta kundërshtuar-, dhe do të ishte gjendur ai që do ta mbronte atë, dhe ata do të kishin thënë se ai ishte kundërshtuar, dhe sidomos në atë kohë. Dhe po të kishte pasur kundërshtarë e mbrojtës edhe sikur vetëm nga fanatizmi, kjo do të kishte qenë bërë e famshme, do të kishte qenë raportuar në kronika, ashtu siç raportuan përçarjet dhe gjepurat e Mujselime Gënjeshtarit kur tha (duke imituar Kur'anin): "Një elefant, çfarë është një elefant? Si mund ta njihni një elefant? Ai ka një bisht të shkurtër dhe një feçkë të gjatë".

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Musejleme ishte një orator elokuent, atëherë si është e mundur që fjalët e tij u përqeshën e u përçmuan nga njerëzit?

Ty do të të thuhej: Për shkak se ai -fjalët e tij u- krahasuan me diçka shumë më të lartë se vetja e tij. A nuk ke vërejtur se në qoftë se dikush krahasohet me Jusufin a.s., ai shfaqet i shëmtuar edhe sikur të ishte i pashëm? Prandaj është e pamundur të Kundërshtosh Kur'anin; kështu ai duhet të jetë i mrekullueshëm.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Skeptikët kanë shfaqur shumë kundërshtime lidhur me gramatikën rreth frazave të Kur'anit dhe të

fjalëve të tilla si: “*in hadhani*” – “*këto të dy*”¹⁰, “*el sa'biune-Sabeanët*”¹¹ dhe “*el-ledfi issteuqade naren*” “*i cili ndozi një zjarr*”¹²

Ty do të të thuhej: Ti duhet të konsultosh konkluzionin e el-Miftah el-Sekak, sepse ai në mënyrë të efektshme i hesht (kundërshtarë të atillë) duke thënë: “A nuk e kuptojnë ata se ai që e ka përsëritur fjalën e tij në një kohë të gjatë, ndonëse ajo është elokumente e pranuar unanimisht si nuk i ndjen, vëren gabimet që shfaqen për shikimin e këtyre idiotëve?”

Aspekti i dytë i pozicionimit të vërsetit (dhe lidhja me vërsetet e mëparshme): Kur vërseti i mëparshëm urdhëron adhurimin, dëgjuesi pyet në mendjen e tij: “Si duhet të adhurojmë?” dhe ai sikur përgjigjet: “Ashtu siç ju mëson Kur’ani!” atëherë, personi pyet: “Si mund ta dimë se ajo është fjala e Alalhut xh.sh.? dhe ai përgjigjet duke thënë: *فَاتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِّثْلِهِ* “Dhe nëse ju dyshoni për atë (Kur’anin) që Ne i kemi zbritur robit tonë (Muhammedit a.s.m.)...”¹³

Pozicionimi i frazave të vërsetit:

Fjalja *فَاتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِّثْلِهِ* “Dhe nëse ju dyshoni për atë (Kur’anin) që Ne i kemi zbritur robit tonë...” ka rënë në vendin më të përshtatshëm e të duhur, sepse kur Kur’ani urdhëron adhurimin, është sikur ai pyet: Si mund ta dimë ne se ai është urdhëri i Allahut, që ne duhet t’i përmbahemi?” Dhe ai përgjigjet me fjalën e tij: “Në qoftë se ti dyshon, atëherë përpiku vetë (të prodhosh diçka të ngjashme) që të jesh i sigurt se ai është urdhëri i Allahut”.

Një aspekt tjetër i pozicionimit të vërsetit është ky: Kur’ani duke

pasë lavdëruar vetveten me fjalinë *لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ* “*Dhâlîkê el-kîtabu lâ rejbe fi-hi huda li(e)l mut-tekîne*”, “Ky është libri (Kurani) mbi të cilin nuk ka asnjë dyshim, udhëzim për el-muttekînet (të përkushtuarit ndaj Allahut)”

¹⁰ Kur’an, 20:62

¹¹ Kur’an, 5:69

¹² Kur’an, 2: 17

¹³ Kur’an, 2:23

¹⁴ dhe e ndoqi këtë lavdërim me lavdërimin e besimtarëve, dhe duke pasë kaluar prej kësaj tek qortimi i mosbesimtarëve dhe i hipokritëve dhe pastaj vazhdoi të urdhërojë adhurimin dhe afirmimin e unitetit Hyjnor, Kur’ani tani kthehet tek fillimi dhe e drejton

vëmendjen tek *لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ* *lâ rejbe fi-hi* “në të cilin nuk ka asnjë dyshim”. Domethënë: dyshimet mund të shemben tek Kur’ani; në qoftë se ju keni dyshime, ato burojnë nga zemrat tuaja të sëmura dhe nga karakteret shëndetligj.

Njeriu e mohon dritën e diellit për shkak të sëmundjes së syve;

Dhe goja e sëmurë refuzon të pijë ujën e shijshëm.

Pozicionimi i frazës:

فَاتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِّثْلِهِ *feâtû bisûretin min mithlîhi* “atëherë bëni edhe ju një sure të ngjashme si ajo”; kjo është një apodozë (e protazës (fjali e varur e

fjalisë kushtore të *فَاتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِّثْلِهِ* “Nëse ju dyshoni”), dhe apodoza duhet të jetë pasoja e foljes kushtore. Dhe meqenëse urdhëri (“atëherë prodhoni një sure...” është provokues (ta’xhizi), kjo bën të domosdoshme urdhërin e nënkuptuar “bëj përpjekjen për të!” (Teshebbethu). Dhe meqenëse urdhëri shpreh diçka të re (insha’), dhe kjo nuk mund të jetë një pasojë, atëherë pasoja e urdhërit duhet të jetë diçka tjetër prej apodozës. Dhe kjo është domosdoshmëria se është njëra nga kuptimet bazë të urdhërit. Tani, domosdoshmëria e përpjekjes gjithashtu nuk shfaqet të jetë pasoja e dyshimit të tyre, prandaj kjo kërkon fjali të nënkuptuara poshtë vërsetit. Fjalitë e nënkuptuara janë këto:

Në qoftë se ju dyshoni se kjo është fjala e Allahut, ju duhet të studioni natyrën e mrekullueshme të tij, sepse diçka e mrekullueshme nuk mund të jetë humane dhe Muhammedi a.s.m. është human. Në qoftë se ju e dëshironi shfaqjen e mrekullisë së tij, përpikuni vetë -të prodhoni diçka të ngjashme- dhe do të shfaqej paaftësia juaj. “Kjo do të

¹⁴ Kur’an, 2 : 2

thotë se ju jeni të detyruar të përpiqeni të prodhoni një sure të ngjashme me të”.

Sa e lartë është shpallja e Allahut! Sa e ngjeshur! Sa e mrekullueshme!

Sa për pozicionimin e *وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ* *veud'û shuhedâekum, min dûni-l-lâfi* “dhe thirrni dëshmitarët tuaj përveç Allahut” ajo ka tre aspekte:

E Para: Ata thonë se paaftësia jonë (për të prodhuar ngjashmërinë e tij) nuk tregon paaftësinë e të gjithë njerëzimit... Atëherë ai i shushat, i lë pa gojë ata me fjalët “*veud'û shuhedâekum*”, “dhe thirrni dëshmitarët tuaj” domethënë më të mëdhenjt midis jush dhe kryetarët tuaj.

E Dyta: Ata deklarojnë: “Në qoftë se ju e kundërshtoni (Kur'anin), atëherë kush do të na mbështeste ne dhe do të na mbronte? Kështu ai i hesht ata duke u thënë: Çfarëdo botëkuptimi të ketë -çfarëdo lloj metode të jetë, ajo ka ndjekësit e saj. Në qoftë se ju do ta kundërshtonit atë, mbështetësit do të shfaqeshin për t'ju mbrojtur juve”.

E Treta: Është sikur Kur'ani është duke thënë: I Dërguari a.s.m. thërret Allahun xh.sh. si dëshmitar, dhe Allahu dëshmon për vërtetësinë e Tij duke vënë vulën e mrekullisë mbi çështjen e tij. Kështu, në qoftë se zotrat tuaj dhe dëshmitarët do të sjellin ndonjë dobi për ju, atëherë i thirrni ata!” Në këtë mënyrë (Kur'ani) u lëshon përbuzje e përçmime atyre.

Pozicionimi dhe lidhja e *فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا* *Fe in lem tef'alû* “Por nëse nuk e bëni dot atë” është e qartë. Sepse ajo nënkupton frazat vijuese: kështu provojeni, përpiquni, por shikoni? (Ju nuk keni mundësi) dhe në qoftë ju do të ishit të pamundur, atëherë është e qartë se ju jeni të paaftë për ta bërë këtë!”

Pozicionimi i *وَلَنْ تَفْعَلُوا* *ve len tef'alû* “dhe ju kurrë nuk mund ta bëni atë”: Është sikur ai thotë “dhe sigurisht që ju nuk keni mundësi për ta

bërë një gjë të tillë”, njëri prej tyre thotë në përgjigje: për shkak se ne kemi qenë të pamundur që ta bëjmë atë, kjo nuk do të thotë se njerëzimi është i paaftë për ta bërë atë në të ardhmen:

Kështu ai përgjigjet: *وَلَنْ تَفْعَلُوا* *ve len tef'alû* “Sigurisht që nuk do të mund ta bëjë...” Kjo tregon mrekullinë e tij në tre aspekte:

I Pari: Parashikimi i tij të ardhmen, dhe ashtu siç u parashikua, ashtu ndodhi. Siç e dini, me miliona libra arabisht janë orvatur ta imitojnë stilin e shpalljes, si dhe shumë -mohues- kryeneçë janë përpjekur, por asnjëri prej tyre nuk ka qenë i suksesshëm, ashtu siç do ta shihni në qoftë se ju do t'i shqyrtoni ato. Është sikur lloji i tij është përkufizuar në personin e tij -është sikur të ishte personi i veçantë i llojit të tij. Kështu ai është ose më i ulët se të gjithë ato, dhe kjo është e pamundur siç është pajtueshmëria e mendimit unanim, ose është më superior se ato të gjithë.

Aspekti i Dytë:

Bërja e tyre të heshtur prej tij, poshtërimi ndaj tyre, dhe kritika ndaj tyre mosbërjen e një gjëje të tillë, dhe duke i provokuar ata, ndërsa -i dërguari- ishte në atë situatë të pasigurt e të rrezikshme (duke mbështetur) çështjen e tij. Kjo është një shenjë e sigurt se ai ishte i besuari, i drejti, besniku dhe konfindent në mesazhin e tij.

Aspekti i Tretë: Është sikur Kur'ani të thonte: Ju jeni princët në foljen elokuede dhe jeni më të nevojshmit -për të prodhuar përngjasimin e Kur'anit-, megjithatë ju nuk keni qenë të aftë ta bëni atë, dhe kështu askush tjetër nuk do të jetë i aftë, nuk do të jetë në gjendje!

Për më tepër, ajo nënkupton se ashtu si e shkuara që nuk mundi të prodhonte ndonjë gjë të ngjashme me islamin, rezultatin e Kur'anit, po ashtu as e ardhmja nuk do të jetë në gjendje të prodhojë ndonjë gjë të ngjashme.

Tani pozicionimi i

فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

“fet-teku el-nar el-leti vekuduhenu-nasu ve el-hixharetu” “atëherë kînie frikë zjarrin (xhiehnemin), lënda djegëse e të cilit janë njerëz dhe gurë”:

Shqyrtoje këtë: ^{اِنْ لَمْ تَفْعَلُوا} in lem tef'alû “Por nëse nuk e bëni dot atë”

duke u ndjekur nga ^{فَاتَّقُوا} fet-teku “atëherë kînie frikë” bën të domosdoshme sipas shijeve të elokuencës fjalitë e nënkuptuara vijuese: Meqenëse ju nuk keni qenë të aftë ta bëni këtë dhe ju nuk do të jeni të aftë, shfaqet se ai është i mrekullueshëm, kështu ai (duhet të jetë) fjala e Allahut.

Prandaj ju duhet t'i besoni atij dhe t'u përmbaheni urdhërave të Tij. Dhe njëri prej urdhërave të Tij është:

“O ju njerëz! Addhuron!” që ju të mund t'i frikësoheni zjarrit të Ferrit, kështu kînie frikë zjarrin!”

Shikoje se sa e ngjeshur dhe e thukët është, sa e mrekullueshme!

Pozicionimi i ^{الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ} “el-leti vekuduhenu-nasu ve el

^{فَاتَّقُوا} “fet-teku” “atëherë kînie frikë” është për të frikësuar, dhe (këtu, duke u ndjekur nga “zjarri”) ajo ka një kuptim të përforcuar dhe të intensifikuar, me qëllim që t'i tmerrojë ata me “Vekuduhennas” “lënda djegëse e të cilit janë njerëz”. Sepse një zjarr i furnizuar me lëndë djegëse nga qëniet njerëzore është më i lemerishëm dhe më i tmerrshëm. Pastaj ai e intensifikon duke i shtuar gurët. Sepse (zjarri) i cili djeg gurët është edhe më i fortë. Ajo gjithashtu nënkupton se ai është duke i penguar ata nga idhujtaria. Domethënë, në qoftë se ju nuk i përmbaheni urdhrat të Allahut dhe adhuronit gurët -idhujt-, sigurisht që ju do të hyni në zjarr i cili konsumon edhe adhuresit edhe objektet e tyre të adhurimit.

Pozicionimi i ^{أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ} Vid-det li-l kâfirîne “i përgatitur për mosbesimtarët”.

Kjo shpjegon dhe vërteton pasojën (luzum) ndërmjet foljes kushtore ^{اِنْ لَمْ تَفْعَلُوا} “Në qoftë se ju nuk mundeni” (protazë) dhe apodozën e saj ^{فَاتَّقُوا} “atëherë kînie frikë”. Domethënë, kjo fatkeqësi nuk është si stuhia dhe si shtrëngata dhe si fatkeqësitë e tjera -natyrore- të cilat nuk godasin vetëm keqbërësit por i rrethojnë e përfshijnë edhe të drejtët dhe të zgjedhurit; kjo është e veçantë për fajtorët -kriminelët- dhe e shkaktuar nga mosbesimi, dhe i vetmi mjet shpëtimi prej saj është t'i përmbahesh Kur'anit.

Për më tepër, ^{أُعِدَّتْ} uid-det është i përgatitur” tregon se zjarri -xhehnemi,- është i krijuar dhe ekzistues në momentin e tanishëm, në kundërshtim me atë që pohuan Muëtezilitët. Kjo sa vijon do t'ju shfaqë juve, dhe do t'ju lejojë të merrni me mend se: Ferri është i përjetshëm: Në qoftë se ju do ta shqyrtonit botën nga këndvështrimi i Urtësisë (el-hikmeh), ju do ta shihnit zjarrin të jetë një krijesë e madhe, duke sunduar e duke mposhtur, një element fillestar, zanafillës,- i botërave të larta dhe të ulëta.

Dhe ju do të kuptoni se ai përbëhet nga një kokë e madhe dhe fruta të çuditshëm që varen deri në paspërjetësi. A nuk e shikon ti se dikush që dallon, sheh një kërcell -bisht- të gjatë duke u zvarritur e kacavjërë (nëpër tokë), do të kuptojë se ndodhet një bostan në fundin e tij; po ashtu kushdo që shikon krijesa zjarri do të kuptojë se në fundin -skajin- e tyre janë frutat më të hidhur të zjarrit -Ferrit.

Gjithashtu, kushdo që sheh mirësi dhe gjëra të mira dhe kënaqësi do të kuptojë me intuitë se ekstraktet e tyre dhe vendi që ato derdhen dhe kopshti i tyre është parajsa.

• Në qoftë se ti do të pyesje: Në qoftë se Ferri ekziston, ku është vendosur ai?

Ty do të të thuhej: Ne sunitët -Ehl-es-sunneh vel-xhemaah- besojmë se ai ekziston, por ne nuk mund ta specifikojmë e përcaktojmë se ku.

• *Dhe në qoftë se ti do të pyesje:* Kuptimet e jashtme -e fjalëpërfjalëshme- të disa haditheve tregojnë se ai është nën tokë¹⁵, dhe në një hadith thuhet se zjarri (i xhehennemit) është dyqind herë më i nxehtë se sa zjarri i kësaj bote, dhe se dielli gjithashtu do të hyjë në Ferr?

Ty do të të thuhej: Shprehja “nën tokë” do të thotë në qendrën e saj, sepse qendra është nën globin. Është vërtetuar nga teoritë shkencore se nxehtësia -zjarri- në qendrën (e tokës) arrin dyqind mijë gradë. Sepse duke gërmuar teposhtë në çdo tridhjetë e tre metër kub -njësi matëse- “dhira’e el-tuxhar”, temperatura rritet një gradë, dhe në qendër të tokës ajo është afërsisht dyqind mijë gradë. Kjo teori është në përputhje me hadithin që thotë se ai është dyqind herë më i nxehtë se sa zjarri i kësaj bote. Për më tepër, në një hadith tjetër ai thotë se një pjesë e këtij zjarri (e Ferrit) është ngrirës i akullt - “Zemherir”¹⁶ dhe se ai djeg me të ftohtin e tij. Kjo i korrespondon teorisë, se zjarri në qendër -(nga qendra) për tek sipërfaqja -përmban të gjitha gradat e zjarrit (nxehtësisë). Dhe kjo është vërtetuar nga shkenca natyrore (el-hikme et-tabiij-jeh) se ndodhet një shkallë nxehtësie -zjarri- që spontanisht, në mënyrë të natyrshme, tërheq nxehtësinë e mjedisit rrethues dhe e djeg atë me ftohtësinë e tij dhe ngrin ujin, e bën ujin akull.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* zjarri brenda tokës dhe ajo çfarë përmban brendësia është shumë e vogël, atëherë si ajo do ta përfshijë e rrethojë Ferrin, i cili rrethon e nxë qiejt dhe tokën?

Ty do të të thuhej: Është në qoftë se përsa ka të bëjë me këtë botë të dukshme (el-mulk) dhe (Ferri) duke qenë i “mbështjellur” (el-matvijeh), përfshihet nga toka, por për sa ka të bëjë me Ahiretin, ai do të bëhet aq i madh dhe i gjërë saqë do të rrethojë mijëra -globe- të ngjashëm me tokën.

Po, Bota e dukshme (A’lem el-shehadeh) është si një perde duke penguar kontaktin ndërmjet atij zjarri dhe degëve të tjera të tij. Gjithashtu, qënia e tij nën tokë nuk bën të domosdoshme qënien e tij të lidhur me tokën, sepse degët e pemës së krijimit kanë prodhuar fruta të atilla si dielli, hëna, dhe yjet, dhe tokën tonë, dhe toka të tjera. Kështu ajo çfarë shtrihet nën frut përfshin zonën midis degëve ku ajo gjendet.

(El-Mulk) Dominimet -sundimet- e Allahut xh.sh. janë në të vërtetë të gjëra dhe pema e krijimit është shpërndarë (nëpër to), kështu kudo që -Ferri- udhëton, ajo nuk mund të zmbrapset. Në një hadith thuhet: “Ferri është i mbështjellë, i mbuluar”. Kjo mund të tregojë se Ferri është një vezë e zogut të tokës sonë fluturuese, dhe kur perdja e botës së dukshme të grisët, (toka) do të bëjë vezën e saj dhe (Ferri) do të shfaqet, duke kërcënuar -duke kërcitur dhëmbët- ndaj njerëzve të Rebelimit. Gjithashtu është e mundur se ishte kjo (çështja e Ferrit) duke qenë i “mbështjellë, i mbuluar” që u shkaktoi Muëtezilitëve të binin në gabimin (e besimit) se ferri nuk është tani ekzistues, dhe të këmbëngulnin në të.

Tani sa për pozicionimin (dhe lidhjet e) pjesëve të frazave:

Lidhësja “و” dhe në *وَأَن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا* “*ve in kuntum fi rejbin mim-ma nez-zelnà ala abdînà*”, “Dhe nëse ju dyshoni për atë (Kur’anin) që Ne i kemi zbritur robit tonë (Muhammedit a.s.m.),” është (vendosur kështu) për shkak të lidhjes ndërmjet (këtij vërseti dhe *يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا* “O ju njerëz! Adhuroni...”, por asnjë lidhje e tillë nuk është e dukshme. Ajo bëhet e dukshme vetëm nëpërmjet dy pyetjeve të nënkuptuara dhe përgjigjive të tyre: Së pari është përgjigjia e nënkuptuar për pyetjen që buron nga vërseti i parë: “Si duhet të adhurojmë ne?”, domethënë,) “ashtu siç ju ka mësuar Kur’ani”. (Në përgjigje të pyetjes së dytë të nënkuptuar: “Si mund ta dimë se Kur’ani

është Fjala e Allahut?” ai thotë: *أَن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ* *kuntum fi rejbin* Dhe nëse ju dyshoni për atë (Kur’anin) që Ne i kemi zbritur robit tonë (Muhammedit a.s.m.).

Përdorimi i “in”, e cila shpreh hezitim, ngurrim në vend të “idha”, e cila nënkupton siguri dhe vendosmëri, (megjithëse është e sigurt se ata janë në një gjendje dyshimi,) tregon se për shkak se mjetet -shkaqet- janë shfaqur për largimin dhe zhdukjen e dyshimeve, pikërisht ekzistenca e tyre duhet të jetë e dyshimtë ose madje e pamundur; ato do të mund të ishin vetëm hipotetike. Gjithashtu, dyshimi i shprehur nga “in” shikon tek stili (letrar) dhe jo tek Folësi xh.sh..

Zëvendësimi i ^{وَأَنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ} “*kuntum fi rejbin*”, “*ishit (jeni) në*

dysim” për (formën foljore) ^{إِنْ أَرَبْتُمْ} “*Ju dyshuat*”, megjithëse e dyta është më e thukët, tregon se burimi i dyshimit të tyre është natyrat e sëmura të tyre dhe karakteret.

Dhe dyshimi duke i rrethuar (*dharfijje*) ata, ndonëse ai është i përfshirë (*madhruf*) nga zemrat e tyre, aludon se errësira e dyshimit është shpërndarë nga zemrat e tyre dhe i ka mposhtur të gjitha qëniet e tyre fizike, duke i mbuluar në errësirë të gjitha rrugët (e ndriçimit të mundshëm).

Përdorimi i trajtës së pashquar për ^{رَيْبٍ} “*rejib*”, “*dysim*” është për ta bërë atë të përgjithshme. Domethënë, cilindo prej llojeve të dyshimit që ju të ndjeni, përgjigjja është e njëjta, dhe ajo është: (Kur’ani) është i mrekullueshëm dhe i vërtetë! Kështu, akuza juaj (ndaj Kur’anit) për gabim për shkak të shikimit tuaj sipërfaqësor është një gabim, dhe nuk është e domosdoshme që t’i përgjigjesh çdo dyshimi në mënyrë të përcaktuar qartë. Ju sigurisht mund të shihni se një person i cili -has rastësisht- një burim dhe e shijon ujin e tij të pastër e të ëmbël nuk ka nevojë t’i shijojë të gjitha rrëketë dhe degët e tij.

(Pjesëtorja) ^{مِنْ} “*min*”, “*prej*” tek ^{مِمَّا نَزَّلْنَا} “*mim-mà nez-zelna*”, “*prej asaj që Ne i kemi zbritur, shpallur*” dedukton fjalët e nënkuptuara “rreth një pjese të asaj që Ne e kemi zbuluar (*fi shej’in mimma*).

Fjalët ^{نَزَّلْنَا} “*nez-zelna*”, “*i kemi zbritur, shpallur*” tregojnë se burimi i dyshimit të tyre është shpallja, zbritja e (Kur’anit). Dhe përgjigjja vendimtare provon shpalljen e tij.

Zgjedhja e (formës së II) ^{نَزَّلْنَا} “*nez-zelna*” që tregon një shpallje graduale, në vend (të formës së IV) “*enzele*”, e cila sugjeron se ai ishte i menjëhershëm, aludon për justifikimet që ata paraqitën duke thënë:

“Përse ai nuk iu shpall atij menjëherë? Në të vërtetë, Kur’ani iu shpall gradualisht siç e kërkonin ngjarjet, sipas rrethanave, vërset pas vërseti, sure pas sureje.

Zgjedhja e fjalës ^{عَبْدَنَا} “*abd*”, “*rob*” në vend të “*profet*” ose “*Muhammed*” tregon lartësim të profetit dhe aludon për natyrën e

lartësuar të adhurimit dhe mbështet urdhërin ^{اعْبُدُوا} *Vëbudû* “*Adhuroni*”; dhe nënkupton zmbarsjen e iluzioneve dhe të dyshimeve, sepse i dërguari a.s.m. kreu më shumë adhurim se sa çdokush tjetër dhe recitoi më shumë nga Kur’ani. Prandaj reflekto mbi këtë!

Fraza ^{فَاتُوا} *feetû bisûretin min mithlîhi* “*atëherë bëni edhe ju një sure të ngjashme*”: “(Qëllimi i urdhërit “*Atëherë prodhoni*” është për të shfaqur pafuqinë e tyre dhe ai përmban një sfidë dhe kritikë dhe u bën thirrje atyre të përpiqen që ta kundërshtojnë, duke bërë të qartë paafësinë e tyre për ta bërë këtë.

Ndërsa fjala ^{بِسُورَةٍ} “*Suretin*”, “*një sure*” tregon (Kur’anin) duke i bërë ata të heshtur krejtësisht, duke i shushatur, duke i lënë pa gojë, sa vijon:

Niveli i parë i sfidimit: Ai thotë: Prodhoheni përngjasimin e të gjithë Kur’anit së bashku me të vërtetat e tij, shkencat, parashikimet dhe renditjen e lartë të fjalëve, të gjitha këto prej një njeriu analfabet:

Niveli i Dytë: Ai thotë: Në qoftë se ju nuk mund ta bëni këtë, shpikni diçka, por me ngjashmërinë e renditjes elokuate të fjalëve.

Niveli i Tretë: Ai thotë: Në qoftë se ju nuk mund ta bëni as atë, prodhoni afërsisht dhjetë sure.

Niveli i Katërt: Në qoftë se nuk jeni në gjendje ta bëni as atë, prodhoni vetëm -barasvlerën- e një sureje të gjatë.

Niveli i Pestë: Në qoftë se edhe ajo gjithashtu është shumë e vështirë për ju, sillni vetëm një sure edhe sikur ajo të ishte shumë e shkurtër si “*in-na aëtajna*” (108: 1) dhe nga dikush analfabet si ai.

Niveli i Gjashtë: Në qoftë se nuk është e mundur për ju që ajo të prodhohet nga dikush analfabet, atëherë merrni një dijetar të aftë dhe një shkrimtar të talentuar për ta bërë atë.

Niveli i Shtatë: Në qoftë se edhe ajo është shumë e vështirë për ju gjithashtu, atëherë le të kooprojë një numër prej jush për ta prodhuar atë.

Niveli i Tetë: Dhe në qoftë se ju nuk mund ta bëni atë, kërkoni ndihmën e të gjithë njerëzve dhe xhindëve dhe ndihmesën e të gjitha rezultateve të njohjes së tyre të përbashkët prej kohës së Ademit a.s. deri në fund të botës, si dhe ato ide që gjenden në librat e disponueshëm rreth gjuhës arabe dhe stileve të saj, të shkruara me dëshirën për të imituar (Kur'anin) ose me kryeneçësinë prej atyre të cilët donin ta kundërshtonin atë. Të mos themi asgjë për dijetarët autoritarë, në qoftë se një person me zgjuarsin të pakët ose madje një injorant do t'i studionte ato, ai do të deklaronte se asnjëri prej tyre nuk ishte i ngjashëm me (Kur'anin). Atëherë ai ose është më inferiori i të gjithë atyre, dhe kjo është e pamundur ashtu siç ka pajtueshmëri mendimi me unanimitet, ose ai është më superior i të gjithë atyre. Dhe kjo është ajo që kërkohej ashtu siç u përmend më lart. Në të vërtetë, ai nuk është kundërshtuar (në mënyrë të suksesshme) për trembëdhjetë shekuj. Dhe ashtu siç ishte e vërtetë në të shkuarën, po ashtu ajo do të jetë në të ardhmen, deri në fundin e kohës.

Niveli i Nëntë: Ai thotë: Mos protestoni duke thënë se nuk keni asnjë dëshmitar dhe nuk dëshmojmë as për ju. Shkoni dhe i thirrni dëshmitarët tuaj dhe përkrahësit tuaj dhe lërinin ata që t'i konsultojnë ndërgjegjësit e tyre; a do të guxojnë ata të mbështesin pretendimin e tyre duke kundërshtuar (Kur'anin)?

Në qoftë se ti i ke kuptuar këto nivele, shiko tani se si Kur'anin është i mrekullueshëm në thukëtinë e tij, duke i treguar këto nivele, duke i heshtur ata në mënyrë të efektshme dhe duke i lëshuar frerët e tyre (duke u dhënë atyre rastin për t'u përgjigjur e për të reaguar).

Kupto gjithashtu se paaftësia njerëzore për të kundërshtuar edhe suren më të shkurtër është një argument i qartë prej pasojës tek shkaku (inijetuhu bedihijeh). Sa për qënien e saj të diskutuar nga shkaku tek pasoja (limmijetuhu), thuhet se "Allahu xh.sh. i pengoi njerëzit nga diskutimi i saj". Shkolla më e saktë në çështjen e dytë (diskutimi nga

shkaku tek pasoja) është ajo e ndjekur nga Abdul-Kahir Xhurxhani, el-Zamahsheri dhe el-Sek-kaki. Kjo pohon se "Është përtej fuqisë humane të kompozosh renditjen e lartë të fjalëve (të Kur'anit)".

Për më tepër, el-Sekaki preferoi -pikëpamjen- që mrekullia e tij vetëm mund të ndjehet (*Dheuki*) dhe nuk mund të shprehet apo të shpjegohet". Por autori i "*Dela'il el-ixhaz*" (el-Xhurxhani), preferoi -pikëpamjen- që është e mundshme ta shprehësh atë (me fjalë), dhe ne pajtohemi me shkollën e tij në këtë çështje.

Zgjedhja, preferimi i ^{سورة} "Sures" mbi një fjalë të tillë si "*Nexhm*", "*ta'ifeh*" ose "*neube*" tregonte (Kur'anin) duke i heshtur ata (duke iu përgjigjur) burimit të dyshimeve të tyre, kryesisht "Përse ai nuk iu shpall atij përnjëherësh?" Domethënë, (Kur'anin u tha atyre) "Ju prodhoni ca, dhe le ta shohim, madje edhe sikur vetëm një pjesë të shkurtër të veçantë!"

Zgjedhja e fjalës "*Sura*" tregon gjithashtu se ndodhen disa dobi në Kur'an duke u ndarë në sure, siç janë shpjeguar tek Zamahsheriu, dhe se kjo metodë e pazakontë përmban shumë pika të holla.

Fraza ^{من مثله} *min mithlihi* "të ngjashme si ajo, si shembulli i tij" shpreh dy gjëra (të mundshme):

Domethënë, (përemri prapashtesor "hi", "i tij" i referohet) ose gjësë së shpallur (*el-munzel*) (Kur'anin -domethënë, "prodhoni një sure si një e Kur'anit", ose atij të cilit ai iu shpall (*el-munzel alejhi*) (të dërguarit, dikujt analfabet si ai për ta prodhuar atë)). Në qoftë se do të

ishte ajo, do të formulohej ^{مثلا سورة منه} "*mithli suretin minhu*", "si

një sure prej tij", por ajo është shprehur si ^{من مثله} "*min mithlihi*", "prej shembullit të tij" duke treguar se mundësia e dytë është marrë parasysh. Domethënë, "Ju mund ta shfuqizoni e zhvlerësoni çështjen e tij me kundërshtimin tuaj vetëm në qoftë se dikush analfabet si ai -profeti- do ta bënte atë. Kjo tregon gjithashtu se mrekullia (e Kur'anit) do të mund të shfuqizohej vetëm në qoftë se do të kundërshtohet nga

një koleksion (një vepër letrare, *mexhmu'ë* -domethënë, në qoftë se surja e prodhuar do të ishte pjesë e një vepre të plotë) si (Kur'ani).

Fraza gjithashtu tregon në mënyrë aluduese, drejton vëmendjen për tek shkrimet e tjera -librat e tjerë- që u shpallën si Kur'ani, me qëllim që dëgjuesi të mund t'i peshojë në mendjen e tij dhe të kuptojë natyrën e lartë të Kur'anit.

Fjalja **وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ** *veud'u shuhedâekum min dūni-l-*

lahi "dhe thirrni dëshmitarët tuaj përveç Allahut": Zgjedhja e thirrjes **وَادْعُوا** "ud'u" në vend të "istei'nu" "Kërkoni ndihmë ose përkrahjen" tregon se ata që do të mund t'u përgjigjeshin atyre dhe t'i mbronin nuk janë mosekzistues por janë atje (me ta) dhe nuk kanë nevojë të thirren.

Fjala **شُهَدَاءَ** "shuhedâ", "dëshmitarët" përmban tre kuptime: Autoritetet tuaj në gjuhën arabe, ata që vëzhgojnë (dëshmojnë), dhe zotrat tuaj.

Për sa ka të bëjë me të parën, ai i hesht ata duke rrëzuar argumentin e tyre se paafësia e tyre nuk provon se emirëve të tyre letrarë u mungon fuqia (për ta imituar Kur'anin).

Për sa ka të bëjë me të dytën, ai i shushat, i lë pa gojë duke i prerë justifikimet e tyre se ata nuk kishin dëshmitarë, sepse çdo pikëpamje dhe metodë ka mbrojtës dhe dëshmitarë.

Lidhur me të tretën, ajo i refuzon dhe i përqesh ata, duke u kërkuar se përse zotrat e tyre prej të cilëve ata kërkojnë dobi dhe për të larguar dëmin, nuk i ndihmojnë në këtë çështje që është duke i shqetësuar ata.

Rasa gjinore e **شُهَدَاءَ** "shuhedâ", "dëshmitarët" dhe prapashtesa përemërore "Kum", "tuaj" shpreh veçori, përcaktueshmëri dhe përforcon kuptimin e parë (lart): "Të mëdhenjtë tuaj janë të pranishëm me ju dhe ata janë -lidhjet- e veçanta midis jush; në qoftë se ata do të kishin qenë të aftë që t'ju ndihmonin, sigurisht (ata do ta kishin bërë)". Ajo shpreh kuptimin e dytë si kjo: Ne e pranojmë dëshminë e atyre që ju mbështesin juve dhe që janë përkrahësit tuaj, sepse ata nuk kuturisnin e

nuk do të guxojnë të dëshmojnë për diçka, pavlefshmëria e të cilës është e vetëkuptueshme".

Dhe ajo merr me krahë kuptimin e tretë dhe e përqesh atë duke i thënë: Përse nuk ju ndihmojnë juve zotrat që i adhuronit?

Përsa ka të bëjë me të parën, fraza **مِنْ دُونِ اللَّهِ** *min dūni-l-lāhi* "përveç Allahut" tregon përgjithësim domethënë, i thirrni të gjithë profesorët elokuentë të gjuhës në botë përveç Allahut xh.sh.. Ajo tregon gjithashtu se mrekullia e Kur'anit është (mrekulli) vetëm për shkak se është prej Allahut.

Në lidhje me të dytën ajo tregon pafuqinë e tyre dhe konfuzionin kur ata thonë: "Allahu është Dëshmitar, Allahu e di se ne mund ta bëjmë atë". Sepse është zakoni i atyre të mposhtur në argument dhe të rënë në pafuqi të betohen në Allahun dhe ta thërrasin Atë për të dëshmuar për atë që ata janë të paafte për ta provuar.

Dhe për sa ka të bëjë me të tretën ajo tregon se kundërshtimi të Dërguarin a.s.m. ishte ekzaktësisht përgjigjja ndaj shirkut me Unitetin Hyjnor dhe ndaj qenieve të pajeta dhe të pavetëdijshme me Krijuesin e tokës dhe të qiejve.

Fraza **إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ** *in kuntum Sà'dīqīne* "nëse jeni të drejtë" aludon për thënien e tyre: "Në qoftë se ne do të kishim dashur, ne do të kishim thënë diçka të ngjashme". Ajo gjithashtu nënkupton: Ju nuk jeni të vërtetë". Vërtetësia juaj është vetëm hipotetike; në të vërtetë ju vetëm shprehni sofizma. Dhe ju nuk keni rënë në dyshim për shkak se ju po kërkonit të vërtetën, por për shkak se ju po kërkonit të shtrembërën -gënjeshtrën-, dhe ju ratë në të. Për më tepër, pasoja (apodoza) (e foljes kushtore "në qoftë se ajo që e thoni") është përmbledhja dhe substanca e frazave të mëparshme; domethënë, bëjeni atë! Domethënë, Në qoftë se ajo që thoni është e vërtetë, atëherë përpikuni të prodhoni diçka të ngjashme:

Fjalja: **فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ** *"Fein lem tef'alu we len tef'alu fet'teku'u el-nar"* "Por nëse nuk e bëni dot atë dhe ju kurrë nuk mund ta

bëni atë, atëherë *k'nie frikë* zjarrin (xhehennemin)": Me frazën "Në qoftë se ajo që ju thoni është e vërtetë, Kur'ani është duke i hedhur poshtë me një silogjizëm kushtor duke pranuar të kundërtën....

Një përmbledhje e saj: Në qoftë se do të ishit të vërtetë, ju do ta kishit kundërshtuar atë dhe do të kishit prodhuar një sure, por ju nuk mundët ta bënit dhe nuk do të jeni në gjendje ta bëni një gjë të tillë).

Njeriu nxjerr si përfundim nga kjo se ju nuk ishit të vërtetë, ndërsa armiku juaj, profeti a.s.m. është i vërtetë dhe se Kur'ani është i mrekullueshëm. Kështu, kjo ju obligon të besoni në të që të mund të frikësoheni nga ndëshkimi i Ferrit!" Shiko sa e mrekullueshme është kjo thukëti e shpalljes!

Pastaj, duke thënë: **فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا** *in lem tefalú* "Por nëse nuk e bëni dot atë" në vend të "La'kin ma tef'alune", "por ju nuk e keni (bërë atë, nuk do të jeni në gjendje ta bëni)", tregon nëpërmjet dyshimit të treguar nga "in" përshtatje e konformizëm me dyshimet e tyre (*Dhann*), dhe nëpërmjet të shprehurit të saj një kusht që është e kundërta e fjalisë vijuese, bën të domosdoshme të kundërtën e fjalisë së mëparshme, dua të them "Por ju nuk ishit të vërtetë, ajo përmend të tretën e tre pasojave të njëpasnjëshme "Lazim" të shkakut "il-le", i cili është **فَاتَّقُوا النَّارَ** *fe it-tekú el-nàre* "atëherë *k'nie frikë* zjarrin (xhehennemin)" për t'i frikësuar, për t'i kërcënuar e kanosur.

Sa për **إِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا** *in lem tefalú* "Por nëse nuk e bëni dot atë", ajo duke shprehur të shkuarën nëpërmjet "Lamit" dhe të ardhmen nëpërmjet "in" është me qëllim që të drejtojë vëmendjen drejt të shkuarës së tyre, sikur ai t'u thonte atyre: "Shikoni tek ligjëratat tuaja të zbukuruar dhe shtatë poemat e praruar të varura: a janë ndonjëra prej tyre të barabarta me (Kur'anin) apo madje të afërta me të, ose në të njëjtën klasë?

Zgjedhja e **تَفْعَلُوا** *tefalú* "tefalú", "bëni" mbi "teëtu" "sjell, sillni" sugjeron dy pika:

E Para: Ajo nënkupton se burimi i mrekullisë (së Kur'anit) dhe i paimitueshmërisë "i'xhaz" është pafuqia e tyre (*axhz*) dhe, burimi i pafuqisë së tyre është (e lidhur me) aktin (*fiël*) dhe jo me veprën (*athar*). (Domethënë, burimi i pafuqisë së tyre është paafërsia e tyre për "të bërë" ose për të prodhuar diçka të ngjashme me Kur'anin, dhe jo me vetë veprën).

E Dyta: Është për thukëtinë. Sepse ashtu si në gramatikë, (rrënja foljore)

فَعَلَ "fe'a'le" përdoret për të pikturuar modelet dhe format e foljes, kështu në stilet letrare ajo përdoret si përmbledhja e akteve dhe e historive, sikur ajo të ishte një përemër duke shprehur fjali të plota dhe duke aluduar për to.

وَلَنْ تَفْعَلُوا *ve len tefalu* "ju kurrë nuk mund ta bëni atë": E ardhmja dhe theksimi i shprehur nga **لَنْ** "len" nënkupton përcaktueshmëri, dhe kjo tregon se folësi është konfident dhe serioz dhe se ai nuk ka dyshime lidhur me atë që ai është duke thënë.

Dhe kjo është një shenjë se nuk ka dredhi apo mashtrim (në atë që ai thotë dhe bën).

Përdorimi i **فَاتَّقُوا** *fe it-tekú* "k'nie frikë" në vend të **تَجَنَّبُوا** *texhennebu* "shmangiuni" të dyja shprehin të njëjtin kuptim, por **فَاتَّقُوا** *fe it-tekú* "k'nie frikë" vijon pas besimit, ndërsa shmangia nuk e ka këtë kuptim të dytë) nënkupton si një zëvendësuese për pasojën (e fjalisë së lartë kushtore) fjalinë: Besoni dhe shmangiuni shirkut -idhujtarisë, që është shkak i hyrjes në zjarrin e xhehennemit".

Nyja shquese përdoret në **النَّارَ** *el-nàre* "zjarrin (xhehennemin)" për shkak se ai është i mirënjohur dhe i fiksuar fort në mendjet e njerëzve duke pasë dëgjuar rreth tij prej (të gjithë) profetëve nga Ademi deri

tani. Qënia e tij i sunduar nga përemri lidhor **الَّتِي** *el-lettí* "i cili, e cila" megjithëse (përemra të tillë) përgjithësisht i referohen diçkaje të njohur

më parë, është si rrjedhojë e shpalljes së mëparshme të وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ *Vekudûha el-nâsu ve el-hixhâretu* “një zjarri lënda djegëse e të cilët janë njerëzit dhe gurët”¹⁷, përpara këtij vërseti, dhe ata të adresuarit e kishin dëgjuar. Kështu përemri lidhor është në vendin e tij.

وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ “lënda djegëse e të cilët janë njerëz dhe gurë”, siç u përmend më lart, qëllimi i kësaj është për të frikësuar dhe kërcënuar, dhe frikësimi është bërë më i fortë nga kërcënimin. Kështu, ajo kërcënon

me fjalën نَاسٌ “njerëz” sikur t’i godisje ata dhe e përforcon këtë me حِجَارَةٌ “gurët” sikur t’i ndëshkonte ata: “Çfarë përfitimi apo shpëtimi shpresoni ju prej këtyre idhujve që tani janë instrumentet për torturimin tuaj?

Sa për frazën أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ *U'id-det li-l kâfirîne* “i përgatitur për mosbesimtarët”, mëso se pozicioni (i kërkuar këtu) i përgatitur për ju لَكُمْ (u'id-det lekum), por përgjithësisht Kur'anin përmend përmbledhje dhe rregulla të përgjithshme tek fundet e vërseteve për të treguar dëshmitë më të fuqishme, për pohimet (e bëra në vërsetin në çështje). Kështu, ajo që kryesisht (nënkuptohet këtu)

أُعِدَّتْ لَكُمْ لَا بُدَّ مِنَ الْكَافِرِينَ وَالنَّارُ أَنْ لَمْ تَفْعَلُوا “i përgatitur për ju në qoftë se ju nuk besoni, meqë ai është i përgatitur për mosbesimtarët”. Për këtë arsye emri është përdorur në vend të përemrit.

Pastaj “u'id-det” “u përgatit” duke qenë në kohën e kryer tregon se Ferri ekziston në kohën e tanishme, ashtu siç u diskutua lart.

* * *

VËRSETI 25

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رَزَقُوا هَذَا الَّذِي رَزَقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

Ve besh-shir el-ledhîne a'menû ve àmilû el-sâlihâti en-ne lehum xhen-nâtin texfirû min tahitiha el-enhârû kul-lema Ruzikû minhâ min themeretin Rizkan kâlû hâdhâ el-ledhî Ruzikna min kablu ve û'tûbihî muteshâbihen ve lehum fihâ ezvâxhun mutah-heretun ve hum fihâ khalidûne.

Dhe përgëzoji ata që besojnë dhe punojnë mirësi e drejtësi, se për ta do të ketë kopshte të begatë (të xhenetit) nën të cilët rrjedhin lumenj. Çdo herë që do t'u shërbehet me fruta të tij, ata do të thonë: “Këta janë nga ç'na është shërbyer më parë”, e atyre do t'u jepen gjëra të ngjashme; atje do të kenë bashkëshorte të pastra, dhe atje do të qëndrojnë përgjithmonë.

Shqyrtoje këtë: Renditja e fjalëve dhe pozicionimi (*nadhm*) i këtij vërseti, ashtu si motrat e saj, ka tre aspekte: pozicionimi i vërsetit si një tërësi (dhe lidhjet e tij) me atë që e parapriu; pozicionimi (dhe lidhjet) e frazave të vërsetit; dhe pozicionimi (dhe lidhjet) e pjesëve përbërëse të frazave.

I Pari:

Ndërmjet kuptimit të këtij vërseti dhe vërseteve të mëparshëm janë lidhje të ndryshme, dhe vija, fije- të ndryshëm shtrihen prej tij për tek ato fraza të vërseteve. Sigurisht ti e sheh se në fillim të sures Kur'anin lavdëron vetveten dhe besimtarët, për besimin (e tyre) dhe për veprat e mira, pastaj me atë vërsset tregon rezultatin e besimit dhe frutin e veprave të mira. Dhe gjithashtu, si ai i kritikon mosbesimtarët dhe dënon hipokritët dhe përshkruan rrugën e tyre e cila çon në humbjen e përjetshme, pastaj aludon me këtë vërsset për dritën e lumturisë së

¹⁷ Kur'an, 66: 6

përhershme, duke ua treguar atë atyre për të shtuar sensin e tyre të humbjes, që kanë humbur këtë mirësi më të madhe.

Dhe duke i pasë ngarkuar (njerëzit), *يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا* “O ju njerëz! *Adhuroni...*” megjithëse kjo do të thotë mundim dhe vështirësi dhe braktisje e kënaqësive të menjëhershme, të çastit, ai hap për ta dyert e (kënaqësive të shtyra) të së ardhmes. Me këtë, ajo i kënaq dhe siguron nefset e tyre.

Dhe pasi ka provuar Unitetin Hyjnor, që është shtylla e parë prej shtyllave të besimit dhe obligimin kryesor fetar, me këtë vërsët ajo shpall frutat e Unitetit Hyjnor, titullin e mëshirës dhe parathënien e kënaqësisë Hyjnore duke u treguar parajsën dhe lumturinë e përjetshme.

Dhe duke pasë provuar profetësinë –shtyllën e dytë të besimit, nëpërmjet mrekullisë së vërsetit *ان كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ* *Ve in kuntum fi rejbin* “dhe nëse ju dyshoni për atë (Kuranin)...”,¹ me këtë vërsët dhe në mënyrë indirekte me vërsetin e mëparshëm, ai aludon për detyrat dhe obligimet e profetësisë, të cilat janë për të paralajmëruar dhe për të dhënë sihariqe, lajme të gëzueshme, nëpërmjet gjuhës së Kur’anit.

Dhe duke pasë kërcënuar, frikësuar dhe paralajmëruar në vërsetin e mëparshëm, nëpërmjet misterit të lidhjes së të kundërtave, në këtë vërsët ai premt, zgjon dëshirën dhe jep lajme të gëzueshme.

Gjithashtu, në qoftë se një person e bind dhe e nënshtron nefsin dhe vazhdon në bindje dhe e bën ndërgjegjjen t’i bindet diktatit të arsyes, ai duhet të nxisë edhe ndjenjën e frikës edhe ndjenjën e dëshirës, përmallimit duke sjellur së bashku -obligimet- e frikësimit (për t’i larguar nga e keqja, padrejtësia) dhe duke i tërhequr -për tek e drejta- (*terhib ve tergib*). Sepse diktatet e mendjes janë vetëm përkohësisht -efektive- dhe duhet të jetë në ndërgjegjje një motivim -forcë shtytëse- dhe një nxitje detyruese.

Për më tepër, duke pasë treguar një pjesë të ahiretit me vërsetin e mëparshëm, atëherë me këtë vërsët ai tregon tjetrin i cili është burimi i

¹ Kuran, 2:23

lumturisë së përjetshme. Gjithashtu, atje ai aludon me zjarrin për Ferrin, dhe ai në mënyrë të qartë përmend parajsën.

Tani kupto se Parajsa dhe Ferri janë dy frutat të cilët shtrihen drejt përjetësisë nga pema e krijimit; dhe janë dy rezultatet e zinxhirit të universit. Ato janë dy depo në të cilat derdhet universi, dhe janë dy pellgjet për të -universin- i cili rrjedh drejt përjetësisë. Po, universi do të tronditet dhe do të tundet me një lëvizje të fuqishme dhe Parajsa dhe Ferri do të mbushen -me lëndët e përshtatshme.

Një shpjegim i kësaj: Kur Allahu xh.sh. deshi krijimin e botës për provim e testim për shembuj të shumtë e të hollë urtësie, Ai e deshi ndryshimin dhe transformimin e kësaj bote për (shumë) arsye. Ai kombinoi të keqen me të mirën, përfshiu dëmin në dobinë, dhe futi shëmtinë në bukuri. Ai i lidhi të keqen, dëmin dhe shëmtinë me Ferrin dhe u dërgon atyre ndihmë prej tij. Dhe Ai i dërgoi gjërat e mira dhe virtutet për t’u manifestuar në Parajsë.

Për më tepër, kur Ai deshi provimin dhe garën në -botën e- qënieve humane dhe -për të qenë- diferencat dhe ndryshimi midis tyre, Ai i përziu njerëzit e këqinj me të mirët. Pastaj kur periudha e testimit mbyllet dhe Dëshira Hyjnore -urdhëron- që ata duhet të jenë të përjetshëm, Ai do t’i bëjë njerëzit e këqinj të manifestojnë vërsetin *وَأَمَّا الْيَوْمَ آيَ الْيَوْمِ* “Ndahuni këtë Ditë (nga besimtarët) o kriminelë”,² ndërsa të mirët do të nderohen e hijeshohen me adresimin *فَادْخُلُوا خَالِدِينَ* “...Punuat mirë, hyni pra këtu për të banuar në të përgjithmonë!”³. Pastaj kur dy kategoritë ndahen, universi do të pastrohet, dhe gjërat e këqija dhe të dëmshme do të tërhiqen prej të mirës, të dobishmes dhe të plotës, dhe ato do të grumbullohen në një anë.

Shkurtazi: Në qoftë se ti do ta studioje universin me vëmendje do të hasësh dy elemente bazë, dy kërcelle -bishta- zvarritës (si bostanë), që kur (frutat e të cilëve) të grumbullohen dhe të bëhen të pavdekshëm, ato do të bëhen Ferri dhe Parajsa.

² Kuran, 36:59

³ Kuran, 39:73

Një Parathënie

Ky vërsset dhe vërseti paraprijës flasin për ringjalljen e të vdekurve dhe për tubimin e madh! Ndodhen katër pika të vlefshme në këtë çështje:

Së Pari: Mundësia e Shkatërrimit të botës dhe e vdekjes së saj.

Së Dytë: Ndodhja, vdekja -e saj.

Së Tretë: Rindërtimi i saj dhe ardhja në jetë.

Së Katërtë: Ndodhja e tyre.

Mundësia e Vdekjes së universit: Në qoftë se një gjë i nënshtrohet ligjit të revolucionit, procesit të plotësimit (*kanun el-tekamul*), ajo ndërmerr rritje dhe zhvillim. Kështu ajo ka jetë të natyrshme dhe i është dhënë (e caktuar) koha e vdekjes; ajo nuk mund t'i shmanget e t'i ikë thirrjes së vdekjes. Sipas një arsytimi deduktiv, kjo -kalon për-shumicën e anëtarëve të specieve (*efrad el-enwa*).

Atëherë, ashtu si njeriu që është si një botë e vogël dhe nuk mund të shpëtojë nga shkatërrimi; po ashtu bota, e cila është një njeri i madh, gjithashtu nuk mund të shpëtojë nga vdekja. Dhe gjithashtu ashtu si një pemë e gjallë, e cila është një kopje e zvogëluar e universit që nuk mund ta shpëtojë jetën e saj nga shkatërrimi dhe kalbja, po ashtu zinxhiri i krijesave, i cili është degëzuar nga pema e krijimit -është një pjesë e pemës së krijimit- nuk mund ta shpëtojë veten nga shkatërrimi dhe shkrirja. Kështu, në qoftë se ndonjë sëmundje e jashtme ose ngjarje shkatërruese -stuhi- nuk do t'i binte dynjasë me lejen e Vullnetit të parapërdjetësisë para vdekjes së saj natyrale, dhe Autori i saj i Gjithurtë nuk do ta shkatërronte atë para asaj kohe, sigurisht -nga domosdoshmëria sipas një llogaritjeje shkencore, një ditë do të vijë kur kuptimet dhe misteret e këtij vërseti

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ * وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ “Kur dielli të mbështillet dhe të humbë dritën dhe të përmbysset. Dhe kur yjet të bien”⁴

إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ “Kur qielli të plasë”⁵ do të bëhen të dukshme, do të realizohen.

Atëherë, Dynjaja -e cila është një njeri i madh- do të fillojë grahamat e fundit dhe agonitë e vdekjes; ajo do ta mbushë hapësirën dhe do ta bëjë atë të jehonojë me një regëtimë të fundit, në mënyrë të tmerrshme dhe me një zë shkatërrimtar.

Sa për ndodhjen e saj, nëpërmjet konsensusit të të gjitha feve të shpallura, dëshmisë së natyrave të shëndosha, dhe treguesve të të gjitha ndryshimeve, transformimeve dhe tjetërimeve në univers. Dhe në qoftë se dëshiron të imagjinosh agonitë e vdekjes së dynjasë dhe ulurimën e saj, mendo se si pjesët e universit janë lidhur me njëra-tjetrën me një rregull të saktë e të lartë. Ato mbahen me një lidhje të tillë të çuditshme saqë një trup i vetëm qiellor në qoftë se do të merrte urdhrin “Bëhu” ose “Dil nga orbita”, atëherë e gjithë bota do të vuante agonitë e vdekjes së saj, yjet do të përplaseshin, trupat qiellorë do të ndesheshin e mbështilleshin, dhe një zhurmë e madhe dhe gjëmim do të fillonte në hapësirën e pafundme, duke u përplasur e ndeshur me njëra-tjetrën, duke lëshuar breshëri shkëndijash me përmasën e globit tonë, madje edhe më të mëdhaja. A mund ta imagjinosh ti zërin e tmerrshëm të miliona gjyleve të topave dhe të artilerive të mëdhaja, predhat më të vogëla të të cilave janë më të mëdhaja se sa toka? Sepse ai do të jetë zëri i vdekjes së saj. Nëpërmjet kësaj vdekjeje, krijimi do të tronditet, dhe qëniet do të ndahen; dhe Ferri do të shfaqet së bashku me banorët e tij dhe me lëndët; dhe Parajsa do të bëhet e dukshme, duke i sjellë së bashku të gjitha hollësitë e ardhura prej elementeve të saj.

• **Në qoftë se ti do të pyesje:** Përse universi i nënshtrohet ndryshimit dhe kohës dhe -kështu- do të shkatërrohet, dhe pastaj në ringjalljen e të vdekurve do të bëhet i përjetshëm, i qëndrueshëm dhe i pandryshueshëm?

⁴ Kuran, 81:1-2

⁵ Kuran, 82:1

Ty do të të thuhej: Meqenëse urtësia e parapërdjetshme dhe mirëbërësia Hyjnore bënë të domosdoshme provimin dhe testimin dhe zhvillimin e potencialeve dhe zbulimin e aftësive, dhe shfaqjen e të vërtetave relative (*el-hakaiku el-nisbijeh*), të cilat në ahiret do të jenë të vërteta të plota (*el-hakaiku el-hakikijeh*), dhe ekzistencën e shkallëve relative dhe të shumë shembujve të urtësisë për të cilat mendja njerëzore është e pafuqishme për t'i kapur; Autori xh.sh. i bëri natyrat dhe dispozitat e gjërave të ndryshme të përziera, dhe i kombinoi gjërat e dëmshme me ato të dobishmet; i përziu të këqiat midis të mirave; dhe i solli bashkë gjërat e shëmtuara dhe të bukura. Kështu Dora e fuqisë i gatoi të kundërtat së bashku si brumë, dhe universi iu nënshtrua ligjit të ndryshimit, shdërrimit, transformimit dhe të plotësimit (*el-tekamul*).

Kështu, Autori xh.sh. deshi nëpërmjet mirësisë së Tij që kur arena e provimit të mbyllet dhe koha e sprovimit të ketë përfunduar, dhe kur koha e të korrurave të ketë ardhur, Ai do t'i pastrojë të kundërtat e ndryshme për t'i bërë ato të përjetshme, dhe do t'i ndajë shkaqet e ndryshimit dhe do t'i dallojë lëndët e diferencës -konfliktit.

Pastaj Ferri do të formohet me trupin e tij të ngurtë, duke marrë adresimin e **وَأَمَّا زَاوَا** “*Ndahuni*”. Dhe Parajsa do të shfaqet e manifestohet me trupin e saj të përjetshëm e të qëndrueshëm dhe me themelet e saj.

(Kjo do të jetë) në përputhje me (rregullin): “Lidhjet janë esenciale për rregullin”. (Domethënë, nuk ka kundërshti ndërmjet elementeve dhe pjesëve që formojnë Parajsën dhe Ferrin; ndodhen vetëm lidhjet dhe hallkat midis tyre)⁶ dhe rregulli është shkaku i vazhdimësisë.

Për më tepër, nëpërmjet fuqisë së Tij të plotë, Ai xh.sh. do t'u japë banorëve të atyre dy banesave të përjetshme ekzistencë -trupa -të qëndrueshëm që nuk do t'u nënshtrohen shpërbërjes e ndryshimit, sepse ndryshimi këtu, i cili çon në zhdukje, buron nga diferencat relative (domethënë, zhbalancimi, çekuilibri) ndërmjet asaj që formohet dhe asaj që shpërbëhet. Ndërsa qëndrueshmëria relative atje (domethënë, balanca) do ta lejojë ndryshimin i cili nuk do të çojë në shpërbërje.

⁶ Shiko Nursi “*Isharatul I'xhaz*” (Abdul Mexhid)218

Pikat e Treta dhe e Katërta, dua të them mundësia e rindërtimit dhe e ringjalljes dhe ndodhja e tyre: “Meqenëse provat e unitetit Hyjnor dhe të profetësisë që merren vetëm nga Kur’ani dhe hadithet (*el-delil el-naklij*) nuk janë të vlefshëm aq sa do të bënin të domosdoshme një argument rrotullor, Kur’ani aludon për prova racionale për ato (gjithashtu). Megjithatë është e lejueshme për ringjalljen e të vdekurve që të provohen edhe nga arsyeja edhe nga Kur’ani dhe hadithet (*bil akli vel nakli*). Për provat racionale, ju mund të konsultoni atë që u shpjegua

me sa patëm mundësi në komentin **وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ** *Ve bil A'hireti hum Ju'kînone* “si dhe që besojnë me bindje në botën e përtejme”.⁷

Shkurtazi: Rregulli, mëshira, dhe mirësia do të ishin e bëheshin rregull, mëshirë e mirësi vetëm me ardhjen e ringjalljes.

Dëshmitë e transmetuara (*naklij*) përbëhen nga ajo që gjithësecili ka thënë (nga të gjithë profetët)⁸ dhe nga ajo që pohon Kur’ani i mrekullueshëm rreth ndodhjes së saj. Për këto dëshmi si dhe për treguesit e provave racionale, ju mund t'i referoheni për këtë subjekt komentit “*Fahr ed-din Razi*”⁹, sepse ai i numëron vërsetet që provojnë ringjalljen e të vdekurve.

Shkurtazi: Një njeri duhet vetëm të ndjekë modelet, shembujt dhe shëmbëllimet e ringjalljes në shumë botëra (specie, lloje *el-enwa* të qenieve) për të marrë me mend prej shenjave të tyre të ndryshme ekzistencën e ringjalljes trupore dhe të lumturisë së përjetshme.

Pozicionimi dhe lidhjet e frazave:

Ti duhet të jesh në dijeni se spangoja tek e cila kalojnë perlat e këtij vërseti në një rregull të njëpasnjëshëm është ky: Lumturia e përjetshme është dy llojesh:

⁷ Kuran, 2:4

⁸ Shiko Nursi “*Isharatul I'xhaz*” (Abdul Mexhid)218

⁹ Fahuddin el- Razi (1165-1240 pas krishtit) vlersohet të ketë shkruar rreth dyqind vepra në fusha të ndryshme të shkencave islame, duke përfshirë *tefsir* (koment), *kelam* (teologji) dhe parimet e *fikhut* (jurisprudences). Njëra nga veprat e tij më të famshme është komenti “*Mefatih el-Gajb*” e njohur si “*Tefsir el-Kebir*”

I Pari dhe Kryesorja:

Kënaqësia e Allahut xh.sh., mirësia e Tij, manifestimi dhe afërsia:

I Dytë: Lumturia fizike e cila arrihet nëpërmjet shtëpisë -banesës-, ushqimit, martesës, dhe vazhdimësisë së tyre për të gjithë përjetësinë, e cila i plotëson ato dhe i përsos.

Pastaj, *llojet e para* nuk kanë nevojë për shpjegim të detajuar, ose ndonjë mënyrë e tillë shpjegimi nuk është e mundur.

Sa për *llojet e të dytë*: më e këndshmeja e banesave është ajo e ngritur midis bimëve dhe ujit rrjedhës. Ti sigurisht që e di se ujërat e lumenjve llokoçitës e gurgulluese të lumenjve, duke pëshpëritur poshtë shatorreve, pallateve dhe midis kopshteve, frymëzojnë poezinë dhe gjallërojnë dashurinë në zemra. Sa për ushqimin, ai është *Rizku*, dhe ndërsa më e shijshmeja e ushqimit bazë është ai që është familjar, i zakonshëm; frutat janë më të mira nga një aspekt kur ndryshojnë, ripërtërihen. Sepse familjariteti -e lejon- njeriun të njohë shkallën e lartë të mirësisë dhe epërsinë e saj mbi gjërat e ngjashme.

Për më tepër, njëra prej kënaqësive më të larta është njohja se (rizku, ushqimi) është shpërblimi për punën e tij. Një tjetër është burimi i saj dhe magazina e saj duke qenë të pranishme mu përpara syve, duke i sjellur kënaqësinë e qetësisë -sigurisë së besuar.

Lidhur me martesën, njëra nga nevojat më të forta të njeriut është që ai të ketë dikë që i përgjigjet atij me dashuri të përzemërt dhe që të ndajë me -partnerin e tij- kënaqësinë dhe intimitetin; madje të bashkëpunojnë për të ndijuar çudinë (tek mirësitë Hyjnore) dhe për të shqyrtuar rreth tyre. Ti duhet ta kesh vëzhguar se në qoftë se dikush sheh diçka të pazakontë që e turbullon atë dhe e bën atë të mendojë, ai kërkon dikë, edhe sikur vetëm mendërisht, për të ndarë hutimin dhe çoroditjen e tij. Pastaj më e buta e zemrave dhe më e dhembshura dhe më e ngrohta është zemra e llojit -seksit- të dytë. Pastaj ato shpirtërat e të cilëve përzihen dhe bashkohen plotësisht dhe zemrat e të cilëve do të arrijnë intimitet të plotë, dhe që bashkimi i tyre i jashtëm do të jetë i pastër dhe i dëlirë janë ato të llojit -seksit- të dytë të cilat janë pastëruar e dëlirësuar prej moraleve të këqija dhe nga tiparet e pahijshme.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* (Qëllimi i) ushqimit është për të përjetësuar -jetën- e një personi, sepse nëpërmjet tij ato pjesë të trupit që shpërbëhen riformohen, dhe martesa është për të përjetësuar racën njerëzore, por në ahiret njerëzit do të jenë të pavdekshëm dhe nuk i nënshtrohen ndryshimit dhe shpërbërjes. Prandaj nuk do të ketë riprodhim në Ahiret, apo jo?

Ty do të të thuhej: Dobitë e ushqimit dhe të martesës nuk përkuftizohen tek përpjesëtimi i jetës dhe i riprodhimit; ato janë burimi i një lumturie të madhe në këtë botë të dhimbshme. Atëherë, përse të mos jetë kënaqësia e llojit të pastër e të lartë në botën e lumturisë; si mund të mos jenë tek ato të dyja në botën e lumturisë dhe të kënaqësisë, kënaqësi të larta e të pastra?

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Kënaqësia këtu (në këtë botë arrihet) nëpërmjet largimit të dhimbjes dhe të vuajtjes, (por në Ahiret, nuk do të ketë asnjë)?

Ty do të të thuhej: Largimi i dhimbjes është vetëm njëri shkak i kënaqësisë. Gjithashtu, nuk është e mundur të krahasosh botën e përjetshme me këtë botë. Madje, kopshti i Horhor¹⁰ këtu është për kopshtet e lartë të Parajsës. Ky (kopsht) dhe ajo Parajsë e lartë është krahasimi midis kënaqësive të Ahiretit dhe kënaqësive (të përshkruara) të kësaj bote.

Dhe ashtu siç është superiore ajo Parajsë mbi këtë kopsht në shkallë të pakufizuar; po ashtu ky... Ibn Abbasi, Zoti qoftë i kënaqur me të, aludoi për këtë ndryshim të madh kur tha: *لَيْسَ فِي الْجَنَّةِ إِلَّا أَسْمَائُهَا*, "*Gjëja e vetme në Parajsë do të jenë emrat e tyre*".¹¹ Domethënë, frutat e kësaj bote.

Në lidhje me jetën e amshuar dhe me kënaqësinë e përjetshme, shqyrtoje këtë:

Kënaqësia është kënaqësi e vërtetë vetëm në qoftë se është e paprekur nga zhdukja. Sepse ashtu si largimi i dhimbjes që është kënaqësi ose një shkak i saj, po ashtu kalimi -ikja- e kënaqësisë është

¹⁰ Medreseja e Nursit në qytetin e Vanit, rrëzë kështjellës.

¹¹ Gjëja e vetme në këtë botë nga Parajsa janë emrat (ose diçka të ngjashme). Shiko Ibn Kethir, VI, 63;etj

dhimbje; madje edhe përfytyrimi i zhdukjes së kënaqësisë është gjithashtu dhimbje. Në fakt, poezia e dashuruesve “metaforikë” që të gjitha përbëhen nga vajtime të një dhimbjeje të tillë.

Divanët e këtyre ashikëve të një dashurie që nuk është e “vërtetë” nuk janë tjetër veçse qarja e tyre dhe vajtimi prej kësaj dhimbjeje, e cila buron nga kalimi, zhdukja e imagjinuar e të dashurit.

Në të vërtetë, shumica e kënaqësive të përkohshme prodhon dhimbje të vazhdueshme kur ato zhduken, dhe sa herë që njeriu t'i kujtojë ato, hidhërimi shpërthen e zien tek ai dhe ai thërret me keqardhje: Oh, Medet! Duke e mallkuar këtë dhimbje të shpirtit.

Pastaj shumë prej dhimbjeve kur kalojnë, prodhojnë kënaqësi të vazhdueshme sa herë që njeriu mendon për qënien e tij i shpëtuar prej tyre, ai thotë “*El-hamdu lil-lah*” duke aluduar për këtë mirësi jolëndore.

Po, njeriu u krijua për përjetësi dhe ai mund ta arijë kënaqësinë e vërtetë vetëm nga gjërat e përjetshme të tilla si njohja rreth Allahut, dashuria, plotësia, njohuria, dhe kështu me radhë.

Shkurtazi: Kënaqësia dhe mirësia janë kënaqësi e mirësi vetëm në qoftë se ato janë të përjetshme.

Tani që ti e ke parë spangon, duke kaluar frazat e vërseteve në të.

Fraza *وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ* “*ve besh-shir el-ledhîne a'menû ve àmilû el-sâlihâti*”, “Dhe përgëzoji ata që besojnë dhe punojnë mirësi e drejtësi”: kur Ai xh.sh.i ngarkoi njerëzit (me adhurim), dhe provoi profetësinë (e të Dërguarit), dhe e ngarkoi të dërguarin me komunikimin e urdhërave të Tij -me qëllim që duke dhënë sihariqet (e Parajsës) ai do të sigurohej se ata do t'u përmbaheshin obligimeve të cilat nxjerrin vështirësi dhe për të hequr dorë nga kënaqësitë e kësaj bote- ai u urdhërua edhe për të paralajmëruar edhe për të komunikuar lajmet e gëzueshme të kënaqësisë së Allahut xh.sh., të mirësisë së Tij, të afërsisë dhe të lumturisë së përjetshme.

Dhe fraza *أَن لَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَى* “*en-ne lehum xhen-nàtin texfiri*” “se për ta do të ketë kopshte të begatë (të xhennetit) nën të cilët rrjedhin (lumenj)”: ashtu siç u përmend lart, nevoja e domosdoshme esenciale dhe e para e njeriut, meqenëse ai ka një trup, është një vend dhe një banesë. Më të bukurat e vendeve janë ato me bimë dhe pemë, dhe më të këndshmit janë ato me pellgje midis kopshteve të tyre të blertë, dhe më të shkëlqyerit janë ato që kanë rrëke -lumenj duke vërshuar me shumicë përmes pemëve të tyre dhe nën pallatet e shatorret. Prandaj ai thotë *تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ* “*texfiri min tahtiha el-enhàru*” “nën të cilët rrjedhin lumenj”. Pastaj më e madhja e nevojave, siç e dëgjove më parë pas vendit (për të jetuar) dhe më e plotë e kënaqësive trupore është e ngrëna dhe e pira; këto tregohen nga (fjalët) kopshte dhe lumenj... Pastaj më i ploti i furnizimeve -rizkut, është familjar, i mësuar me të, që të njohë shkallën e epërsisë së tij mbi ushqimet e tjera të ngjashëm

Dhe më të shijshmit janë frutat për sa kohë që ripërtërihen e ndryshohen. Dhe kënaqësia më e pastër është nga -frutat- që janë të njohura dhe këputen, mbliidhen nga afër. Por më e shijshmeja e të gjithave, është që ta dije se ajo është fruti i punës së tij. Prandaj ai tha: *كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ* “Çdo herë që do t'u shërbehet me fruta të tij ata do të thonë: këta janë nga ç'na është shërbyer më parë”. Domethënë, në këtë botë ose para të tashmes, tani.

Fraza *وَأَتُوا بِهَا مُتَشَابِهًا* “*ve útúbîfî muteshàbihen*” “e atyre do t'u jepen gjëra të ngjashme”.

Dije këtë: thuhet në një *hadith* “Ato do të jenë të ngjashëm në formë por të ndryshëm në shije”.¹² Kështu, vërseti tregon se kënaqësia e frutave qëndron në ndryshimin dhe variacionin e tyre, dhe se kënaqësia e plotë është kur personit i shërbehet dhe (fruti) i jepet atij.

Fraza “atje do të kenë bashkëshorte të pastra”:

Ashtu siç e pe më lartë (kur përshkruante) spangon -fillin- (për perlat e vërsetit), njeriu ka nevojë për një bashkëshorte, një shoqe me të

¹² Shiko El-Mundhiri, *et- Tergib vel Terhib*, vI, 296; al-Ghazali *Ihja Ulum el-Din*

cilën të banojë, nëpërmjet syve të së cilës ai të mund të shohë, dhe ajo të mund të shikojë nëpërmjet syve të tij, dhe prej dashurisë së të cilës ai mund të përfitojë, (dashuri) e cila është më e holla dhe më e buta e rrezeve të Mëshirës Hyjnore. Gjithashtu intimiteti i plotë është me të. A nuk e ke parë se intimiteti i plotë këtu është me ato?

Dhe fraza وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ *“ve hum fiha khalidūne”* “dhe atje do të qëndrojnë përgjithmonë”:

Kur një person has rastësisht mirësi ose kënaqësi, gjëja e parë që i ndodh atij në mendjen e tij është: “A do të vazhdojë ajo apo do të priset nga zhdukja?” Për këtë arsye, (Kur’ani) tregon me fjalët

وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ *ve hum fiha khalidūne* “dhe atje do të qëndrojnë përgjithmonë” se plotësimi i mirësisë është me përjetshmërinë e xhennetit dhe vazhdimësinë e tyre dhe të bashkëshortëve të tyre në të dhe me përjetshmërinë e kënaqësive dhe me përfitimin e tij prej tyre përgjithmonë.

Pozicionimi dhe lidhjet e pjesëve të frazave të vërsetit:

Fraza وَبَشِّرَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ *Ve besh-shir el-ledhīne a'menū ve àmilū el-sālīhātī* “Dhe përgëzoji ata që besojnë dhe punojnë mirësi e drejtësi”:

Lidhëzja وَ *“Ve, dhe”* aludon për “endhir” “paralajmërimin” i cili pikon prej (vërsetit) të mëparshëm.

بَشِّرَ *“përgëzoji”* është një shenjë se Parajsa është -thjesht- nëpërmjet favorit të Tij xh.sh. dhe jo një detyrë për Të, dhe për më tepër, se aktet nuk duhet të jenë për llogari të Parajsës (domethënë, me shpresën e saj). Dhe (folja) duke qenë në urdhërore sugjeron: “komunikojë atë sikur të përcjellje lajme të gëzueshme!” Sepse -profeti- u ngarkua për të komunikuar mesazhin.

Pastaj përdorimi i الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا *el-ledhīne a'menū* “(që) të cilët besuan” në vend të الْمُؤْمِنِينَ *el-muëminune* “besimtarët”, aludon për الَّذِينَ *el-ledhīne* “të cilët” në fillimin e sures, kështu që detajet e dhëna atje mund të shpjegojnë shkurtësinë këtu.

Përdorimi i kohës së kryer këtu në “a'menū ve àmilū” “besuan dhe punuan” ndonëse atje (në fillimin e sures) është përdorur e pakryera për الَّذِينَ يَوْمِنُونَ *“besojnë”* dhe *“junfikune”*, “shpenzojnë” tregon se e pakryera është e përshtatshme (në lidhje me) lavdërimin dhe kurajimin, por se e kryera është e përshtatshme (lidhur me) shpërblimin dhe shpagimin, sepse shpërblimi vijon pas shërbimit.

Sa për وَعَمِلُوا *“Vavin”* e *“ve àmilū”*, “dhe punuan” tregon nëpërmjet misterit të pangjashmërisë (ndryshimit), në kundërshtim me pohimet e muëteziliteve se veprat nuk janë përfshirë në besim, dhe se besimi pa punë është i pamjaftueshëm.

Ndërsa fjala عَمَلٌ *Amel* “punë” tregon se gjëja rreth të cilës jepen sihariqet, lajmet e gëzueshme, i ngjason shpërblimit (ndonëse nuk është ai).

Sa për الصَّالِحَاتِ *el-sālīhātī* “drejtësi, punë të drejta”, ajo është e paqartë e errët dhe e thukët. Sipas Shejh Muhammed Abduh i Egjiptit, ajo ka një kuptim të përgjithshëm këtu për shkak se njerëzit e dinë në majë të gishtave, krejtësisht mirë, se cilat janë punët e mira. Por unë them përveç kësaj se, ajo është kështu meqë ajo shikon tek (detajet e dhëna) në fillimin e sures.

Fraza إِنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ *en-ne lehūm xhen-nàtin texfırī min tahtiha el-enhàru* “se për ta do të ketë kopshte të begatë (të xhiennetit) nën të cilët rrjedhin lumenj”:

Shqyrtoji të gjitha pjesët e kësaj fraze: Konfirmuesja e vërtetuesja **أَنَّ** “*en-ne*” dhe përcaktuesja **لَ** “*lam*”; vendosja para e **لَهُم** “*lehum*”; shumësi “*xhien-nàtin*” dhe qënia e pashquar dhe përmendja e ujërave rrjedhës, përmendja e “*min*” dhe **تَحْتَ** “*tahtihā*”, duke specifikuar - shumësin- e **نَهْرٍ** “*enhāru*”, dhe qënia e tij e pashquar; -si lagështira - Reshjet- duke çurguar nga të gjitha anët e tokës së thatë në një pellg qëndror, të gjitha këto pjesë ndihmojnë dhe i përgjigjen njëra-tjetrës duke përforcuar qëllimin kryesor, i cili është gëzimi, kënaqësia dhe shpërblimi.

(Për ta shpjeguar:) **أَنَّ** “*en-ne*”, “*që, se*” tregon se meqenëse mendja mund të jetë ngurruese rreth të mahnitshmes së një gjëje rreth të cilës jepet sihariqi, ajo ka nevojë për mbështetje, konfirmim. Gjithashtu, është veçori e një konteksti (mekam) (për të zgjuar) gëzim që të largojë frikësime të kota e të pabaza, sepse ankthi më i vogël shkatërron imagjinatën dhe dëbon gëzimin. Ajo gjithashtu është një shenjë se kjo nuk është thjesht një premtim por një realitet aktual.

لَ “*Lami*” i **لَهُم** “*lehum*”, “*për ta do të ketë*” tregon veçori - përcaktueshmëri- pronësi dhe e drejtë e ligjshme (që do të thotë se gjëja rreth të cilës jepen sihariqet, lajmet e gëzueshme) është ekskluzivisht, dhe vetëm -për besimtarët-, dhe është e tyre, dhe se ata e meritojnë atë, dhe ajo plotëson kënaqësinë (e tyre) dhe shton gëzimin (e tyre). Përndryshe ajo do të ishte si një mbretëri duke pritur -gostitur një lypës.

Vendosja përpara e **لَهُم** “*lehum*” tregon se midis njerëzve (janë besimtarët) ata të cilët zgjidhen -veçohen për Parajsën. (Si rrjedhojë); ata e shikojnë gjendjen e njerëzve të Ferit, e cila do ta bëjë të dukshme vlerën e kënaqësisë së Parajsës.

Shumësi i “*xhien-nàtin*”, “*kopshte të begatë*” tregon se numri -i madh- i kopshteve ose i parajsave dhe shkallët e tyre të ndryshme në përpjesëtim me shkallët e ndryshme -të shumta- të akteve. Ajo është

një shenjë gjithashtu se çdo pjesë e parajsës është një parajsë, dhe nënkupton gjithashtu se çfarëdo pjesë që t'i jepet një personi -për shtrirjen e madhe të tij do të duket si gjithë parajsa; (individët) nuk do të grumbullohen me grupin e tyre (ose me xhematin) tek një vend (i veçantë).

“*Xhien-nàtin*” “*kopshte të begatë*” duke qenë e pashquar reciton për mendjet e dëgjuesve: “(Kopshtet) përmbajnë atë që asnjë sy nuk e ka parë, asnjë vesh nuk e ka dëgjuar, dhe nuk i ka ndodhur zemrës së asnjë njeriu”¹³. Ajo gjithashtu ia referon atë mendjeve të dëgjuesve që ata të mund ta perceptojnë e përfytyrojnë atë në një mënyrë që ata ta gjejnë të kënaqshme. Për më tepër, është një zëvendësuese për “*...Dhe në të do të ketë çfarë t'u dojtë shpirti.*”

تَجْرِي “*Texfri*”, siç dihet, më të bukurit e kopshteve janë ata të cilët kanë ujë; dhe më të bukurit e këtyre janë ato në të cilët uji është rrjedhës, dhe më të bukurit e këtyre janë ato në të cilët vërshimi i ujit është i vazhdueshëm, i përhershëm. Kështu fjala “*texfri*” “*rrjedh, vërshon*” zgjon përfytyrimin e vazhdimësisë së vërshimit të ujit.

Sa për **مِنْ تَحْتِهَا** “*min tahtihā*”, “*nën të cilët*”, ju e dini se më i bukur i ujit rrjedhës është ai që rrjedh nëpër bimë e shkurre duke çurguar i pastër dhe i kulluar prej kopshtit, dhe duke vërshuar e gurgulluar nën pallatet dhe shatorret e tij dhe në shumë rrëke midis pemëve. **مِنْ تَحْتِهَا** “*min tahtihā*”, “*nën të cilët*” i tregon këto të trija (domethënë, ujërat duke rrjedhur nën kopshte, pallate e pemë).

الْأَنْهَارُ “*El-enhāru*”, “*lumenjtë*” uji rrjedhës në kopshte është më i bukur në qoftë se është me shumicë, dhe është më i këndshmi në qoftë se është në formën e rrëkeve që ndjekin njëri-tjetrin; dhe në qoftë se këto janë simetrikë ato e shtojnë joshjen dhe bukurinë e asaj pjese. Por,

¹³ Nga Ebu Hurejra; shiko Buhari, Muslim, 2824

më e bukura e të gjithave është kur uji është i ëmbël, me shije dhe i freskët si në vërsetin **الْأَنْهَارُ** *El-enhàru* "...prej uji të pastër, të shijshëm..."¹⁴

Forma e shumësit dhe përdorimi i nyjes shquese tregon atë që u përmend lart.

Fjalja **كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رَزَقُوا قَالُوا هَذَا الَّذِي رَزَقْنَا مِنْ قَبْلُ**

Kul-lemma Ruzikû minhà min themeretin Rizkan kâlû hâdhà el-ledhî Ruzikna min kablu "Çdo herë që do t'u shërbehet me fruta të tij, ata do të thonë: "Këta janë nga ç'na është shërbyer më parë"; Ti duhet ta dish se pjesët e -kësaj fjalie- përfshijnë shumë fjali të nënkuptuara (ose fraza). Meqenëse ajo nuk është lidhur me fjalinë paraprijëse (*istinaf*), ajo është përgjigjja për një pyetje të nënkuptuar, dhe kjo pyetje është një përzierje e tetë pyetjeve të njëpasnjëshme. Sepse kur jepen sihariqet e një vendbanimi të tillë, i ndodh mendjes së dëgjuesit: A do të ketë ushqim atje apo jo? Dhe në qoftë se ka ushqim -Rizk-, prej ku do të vijë ai dhe si do të sigurohet? Dhe në qoftë se ai do të sigurohet nga kopshti, nga se përbëhet ai? Dhe në qoftë se është nga frutat e tij, a u ngjasojnë ato frutave të kësaj bote? Dhe në qoftë se ato fruta u ngjasojnë, a i ngjasojnë ato njëri-tjetrit? Dhe në qoftë se ato fruta i ngjasojnë njëri-tjetrit, a janë shijet e tyre të ndryshme? Dhe në qoftë se ato janë të ndryshme, a do të pakësohen ato në numër kur të këputen, të mblidhen, ose a do të zëvendësohen ato (me fruta të reja, të freskëta)? Dhe në qoftë se ato zëvendësohen nga të tjerat, a do të vazhdojnë këto të jenë ushqim? Dhe në qoftë se ato do të vazhdojnë, a do të ndjejnë kënaqësi ata që do t'i hanë? Dhe në qoftë se do të ndjejnë kënaqësi, çfarë do të thonë ata?

Në qoftë se ti i ke kuptuar këto pyetje, shqyrto tani se si Kur'ani u përgjigjet atyre me pjesët e paragrafit (të lartpërmendur) të vërsetit.

Fjala **كُلَّمَا** "*kul-lemma*" "Çdo herë që" tregon vazhdimësi dhe mbështetje.

¹⁴Kuran, 47:15

رُزِقُوا "*Ruzikû*" "do t'u shërbehet, iu shërbye" duke qenë në kohën e kryer tregon realizimin e saj. Gjithashtu, ajo nënkupton qënien e saj të sjellur ndërmend prej diçkaje të ngjashme, prej ushqimit të kësaj bote. Dhe qënia e saj në diatezën pësore tregon mungesën e çdo vështirësie - për ta siguruar atë- dhe qënia e tyre duke iu shërbyer dhe qënia e saj duke iu dhënë atyre.

Zgjedhja e **مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ** *minhà min themeretin* "me fruta të tij, prej tij

nga frutat" në vend të **مِنْ ثَمَرَاتِهَا** *min themeratiha* "prej frutave të tij", është me qëllim që të japë përgjigje të sigurta për dy pyetjet e lartpërmendura.

Pashquarsia e **مِنْ ثَمَرَةٍ** "*themeretin*", "fruta" e bën atë të përgjithshme dhe tregon se çfarëdo lloj fruti që të jetë, ai është "*Rizk*", "*ushqim*".

Dhe **رَزَقًا** "*Rizkan*" duke qenë e pashquar tregon se ai nuk është lloji i ushqimit që ju e njihni për të shuar, larguar urinë.

Fjala **قَالُوا** "*kâlû*" "ata do të thonë" ka kuptimin e "*Jetek'a'velune*" "ata i flasin njëri-tjetrit". (Domethënë, Forma e VI e foljes), e cila tregon kënaqësinë e tyre, çudinë dhe lumturinë.

Fraza **هَذَا الَّذِي رَزَقْنَا مِنْ قَبْلُ** *hâdhà el-ledhî Ruzikna min kablu* "Këta janë nga ç'na është shërbyer më parë":

Kjo duke qenë e përgjithshme (dhe e papërcaktuar) përmban katër kuptime:

I Pari: Kjo që ne u ushqyem është prej punëve të mira që ne i kryem) në dynja". Lidhja e fortë midis veprave dhe shpërblimit do të jetë sikur puna (u transformua) në ahiret, në shpërblime të mishëruara. Dhe ata gëzohen tek kjo.

I Dyti: Kjo është ajo që na u dha prej ushqimeve në dynja me këtë diferencë të madhe ndërmjet shijeve të tyre”. Dhe ata ndjehen të habitur nga kjo.

I Treti: Kjo i ngjason asaj që ne hëngrëm më parë, por ndonëse ajo është e ngjashme në formë është e ndryshme në kuptim meqë ajo kombinon kënaqësitë e familjaritetit -nga njëra anë- dhe variacionin dhe ndryshimin -nga ana tjetër”. Dhe ata u kënaqën në këtë.

I Katërti: “Çfarëdo që ne hëngrëm nga degët e pemës është zëvendësuar menjëherë, në çast, sikur të ishte ajo që patëm ngrënë”. Njihet nga kjo se -frutat-nuk do të pakësohen kurrë.

Tani fraza ^{وَأَتَوَاهُ مِثَابًا} *ve ú'túbihí muteshàbîhen* “e atyre do t'u jepen gjëra të ngjashme”:

kjo është një fjali e ndërshtënë duke konfirmuar e shpjeguar fjalinë e mëparshme, dhe është një përmbledhje dhe një shtojcë e saj.

Përdorimi i diatezës pësore në ^{أَتَوَاهُ} *ú'tú* “atyre do t'u jepen” tregon se atyre u shërbehet -se ata kanë shërbyes.

Ndërsa ^{مِثَابًا} “muteshàbîhen” “gjëra të ngjashme” aludon për kombinimin e dy kënaqësive siç e njeh tashmë.

Fraza ^{وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ} *lehum fihà ezvâxîun mutah-heretun* “atje do të kenë bashkëshorte të pastra”:

Në sajë të lidhjes ndërmjet dy fjalive të lidhura nga një lidhëse, “ve” (*këtu*) tregon se ashtu siç janë ata në nevojë për banesa për trupat e tyre, po ashtu ata janë në nevojë për mjete rehatie, qetësie për shpirtërat

e tyre. ^{لَهُمْ} “Lehum”, “do të kenë” tregon përcaktueshmëri dhe pronëzim, dhe specifikim, dhe nënkupton se përveç bashkëshorteve të tyre të kësaj bote, ata do të kenë huri, të krijuara enkas për ta, për hir të tyre.

Dhe ^{فِيهَا} “fi-ha” tregon se këto bashkëshorte do të jenë të denja për Parajsë dhe se bukuria e tyre do të jetë në përpjesëtim -raport me shkallën e tyre të lartësuar. Për më tepër, në këtë është një shenjë e fshehur, e mbuluar se parajsa është zbukuruar e stolisur me to.

Fjala ^{مُطَهَّرَةٌ} “të pastra” tregon se dikush i ka pastruar e dëlirësuar ato, por mos supozo se dikush i pastruar nga Dora e fuqisë (mund të përshkruhet)! Qënia e saj një folje kalimtare (Forma e II) sugjeron se gratë e kësaj bote pastrohen e dëlirësohen me qëllim që ato të bëhen aq të bukura si huritë, të cilat janë të bukura nga vetvetja.

Dhe fraza ^{وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ} *ve hum fihà khalidûne* “dhe atje do të qëndrojnë përgjithmonë” tregon se ata dhe bashkëshortet e tyre dhe kënaqësitë e parajsës, dhe e gjithë parajsa janë të përvetshme.

* * *

VËRSETET 26 – 27

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةٌ فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا
الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا
فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا
وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ * الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ
مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ
أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ

In-ne All-llàhe la jestahij en jadribe methelen mà beúdaten femà feukaha Feem-mà el-ledhine àmenù fejaëlemúne en-nehu el-hak-ku min Rab-bihim. Ve em-mà el-ledhíne keferù fejekúluúne màdha eràde All-llàhu bihàdhà methelen. Judíl-lubihí kethíren ve jehdí bihi kethíren ve mà judíl-lu bihi il-là el-fasikíne. El-ledhíne jenkuðúne ahde All-llàhi min baëdi mithà'kíhi ve jaktaúne mà emere All-llàhu bihi en júsale ve jufsidúne fi el-erdi Ulà'ike hum el-khàsirúne.

Sigurisht që Allahut nuk i vjen zor -turp-të sjellë shembull qoftë edhe për një mushkonjë, apo aq më tepër kur ajo tregohet, është më e madhe (apo aq më pak kur ajo është më e vogël) se ajo. Sa për ata që besojnë, ata e dinë se ajo është e vërteta nga Zoti i tyre, por sa për ata që nuk besojnë, do të thonë: “Çfarë don të na thotë Allahu me këtë shembull?” Me këtë Ai humbet shumë, ndërsa shumë të tjerë i udhëzon. Kështu Allahu i humbet vetëm ata që janë të panënshtuar ndaj Tij e të shithurur”. Ata që thyjnë besën e dhënë Allahut pasi e pranojnë marrëveshjen me Të dhe ndërpresin çfarë Allahu ka urdhëruar për të bërë, ndërpresin marrëdhëniet me të afërmit, dhe kryejnë vepra të ulëta e poshtërsi në tokë. Pikërisht këta janë të humburit.

Shqyrtoje këtë: Ndodhen tre aspekte edhe për këto vërsete gjithashtu, që shohin tek renditja e fjalëve -dhe tek pozicionimi dhe lidhjet (nazmijah); dhe kuptimi i të gjithë atyre shikon edhe tek vërseti paraprijës edhe tek vërsetet e mëpastajmë, dhe tek Kur’ani si një tërësi.

Pozicionimi i tyre në lidhje me ato që vijnë pas:

Ti duhet ta dish se kur Kur’ani jep shembujt e harrjeve dhe të merimangave dhe kur flet për mizat dhe hurmat, çifutët, hipokritët dhe idhujtarët e shohin atë si një rast për ta kundërshtuar -atë- dhe pyesin si budallenj: “A zbret Allahu xh.sh. –pavarësisht madhësisë së Tij- të flasë për gjëra të tilla të ulëta, të cilat njerëzit e plotësisë i shpërfillin madje edhe për t’i përmendur:

Kështu Kur’ani u jep atyre një goditje në gojë me këtë vërset.

Pozicionimi i tyre në lidhje me ato që i paraprinë.

Nëpërmjet mrekullisë dhe paimitueshmërisë së tij, Kur’ani provon profetësinë e (Muhammedit a.s.m.) dhe duke i sfiduar (kundërshtarët e tij) ai provon mrekullinë dhe paimitueshmërinë e tij; dhe ai provon në fillimin e sures se ai posedon cilësi të larta të cilat nuk gjenden të grumbulluara në ndonjë ligjëratë tjetër (kështu ai i shpartalloi kundërshtarët e tij të cilët) mbetën të heshtur përballë sfidimeve të tij, (heshtën në pikën e sfidës) saqë nuk pulsoi, nuk lëvizi tek ata damari i solidaritetit fisnor, por duke përdorë argumente të rremë, të pabazë ata kundërshtuan çdo (aspekt) të plotësisë së Kur’anit, duke thënë se shëmbëlltyra të tilla, si:

كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا “Kjo ngjason si me atë që ndezi zjarrin”¹

dhe أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ “Ose si një shtrëngatë nga qielli (me errësirë)”² prej çështjeve të zakonshme që janë shkaku i zbritjes së nivelit të gjuhës dhe kjo i ngjason bashkëbisedimit të njerëzve të zakonshëm. Kështu Kur’ani i godet në kokë ata me këtë vërset, duke i trulllosur.

Një shpjegim i kësaj: Dyshimet e tyre të dobëta burojnë nga një varg iluzionesh, burimi i të cilave janë një numër gabimesh e sofizmesh.

I Pari:

¹ Kuran, 2:17

² Kuran, 2:19

Është një analogji e gabuar, burimi i të cilës është se ata shohin çdo gjë me pasqyrën e asaj me të cilën ata janë familjarizuar -janë mësuar. Sepse ata e shohin një person mendja e të cilit është e pjesshme, mendimi i të cilit është i pjesshëm, folja e të cilit është e pjesshme, dëgjimi i të cilit është i pjesshëm, dhe i cili nuk mund të marrë pjesë -me dy gjëra përnjëherësh, dhe ata e dinë se kriteri për aspiratat e tij është gjëja me të cilën ai preokupohet dhe që i jep rëndësi. Ata e shikojnë se vlera dhe madhështia janë në përpjesëtim me ambicien, saqë ata nuk ia atribuojnë një çështje të ulët dhe inferiore një personi të lartë e madhështor; sepse ata pandehin se ai nuk do ta ulte vetveten të merrej me gjëra të tilla dhe ato gjëra të ulëta e të përbuzshme nuk do ta nxënin -zinin- ambicien e tij të madhe. Me këtë shikim të rremë ata e shohin Ekzistuesin e Vetëm të Domosdoshëm xh.sh. dhe thonë: “Si do të zbriste Ai me lartësinë dhe me madhësinë e Tij që të fliste me njerëzit dhe të bisedonte në mënyrën e tyre dhe të diskutonte për çështje të këtylla të pjesshme, dhe veçanërisht për këto gjëra të përbuzshme?

A nuk e kuptojnë këta njerëz idiotë se Dëshira e Allahut xh.sh., njohja e Tij, dhe fuqia e Tij janë universale të përgjithshme, të gjithanshme dhe gjithëpërfshirëse, dhe se e vetmja masë e madhësisë së Tij xh.sh. është tërësia e veprave të Tij, dhe se e vetmja peshore për manifestimet e Tij janë të gjitha fjalët e Tij të cilat, sikur të gjithë detet të ishin bojë për to, ato (fjalë) nuk do të mbaroheshin kurrë. Për shembull, “*Dhe për Allahun është më i larti shembull, krahasim*”³ në qoftë se drita e diellit -duke e supozuar atë të ketë dëshirë dhe vetëdije- do të binte mbi një atom të ndotur, të pluhurosur, a do t'i thuhej atij se si me madhësinë e tij ai ka zbritur të merret e të shqetësohet me këtë atom të këtyllë?

Po, Allahu xh.sh., ashtu siç e krijoi botën dhe e bëri të skajshëm dhe me përsosurinë dhe u preokupua me të; po ashtu Ai krijoi edhe grimcën më të vogël dhe e modeloi atë me precizionin më të madh dhe me artin. Në shikimin e fuqisë -Hyjnore- nuk ka ndryshim ndërmjet grimcës së vogël dhe planeteve, sepse fuqia, njohja, dëshira dhe Folja e Krijuesit xh.sh. janë cilësi të domosdoshme të brendaqenësishme, të natyrshme. Ato janë të pandryshuara -të paripërtërirë- dhe as nuk shtohen dhe as nuk pakësohen, dhe nuk janë

³ Kuran, 16:60

të ndryshme sa të ndërhyjnë në to shkallët (ato nuk kanë shkallë -të cilat do t'u shkaktonte atyre të ishin të ndryshueshme). Sepse pafuqia duke qenë e kundërta -e fuqisë- nuk mund të ndërhyjë në të. Prandaj nuk ka ndryshim -për të- ndërmjet atomit dhe diellit. Sepse qëniet e mundshme janë të barabarta për sa ka të bëjë me ekzistencën ose mosekzistencën si peshorja me dy pjata: Në qoftë se ato kanë dy diej ose dy atome, ajo nuk merr më shumë fuqi për ta ngritur njërin dhe për ta ulur tjetrin. Në të njëjtën mënyrë, krijesat janë të barabarta përballë fuqisë (Hyjnore), e cila është e domosdoshme dhe esenciale. Kështu, nuk mund të ketë krahasim midis saj dhe fuqisë së qënieve të mundshme, të cilat janë aksidentale dhe ndryshojnë me ndërhyrjen e pafuqisë midis tyre.

Shkurtazi: grimcat e vockëla dhe gjërat e ulëta janë krijesat e Allahut xh.sh., dhe të njohura nga Ai nga domosdoshmëria. Atëherë në mënyrë të pakundërshtueshme dhe të vetëkuptueshme Ai do të flasë rreth tyre. Për shkak të këtij misteri, Ai thotë:

الْأَيْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ “A nuk e di Ai i Cili ka krijuar? Dhe Ai është më Dashamirësi (ndaj robërve të Tij), i mirënjohuri për çdo gjë”.⁴

Atëherë, si të mos diskutojë dhe të mos flasë për to Ai që i njeh (ato) dhe i Cili është i Gjithëpushtetshmi, i Gjithurti?

Gabimi -sofizmi- i dytë

Ata pretendojnë se shohin në stilin e Kur'anit një shëmbëllesë të njeriut prapa Folësit, nëpërmjet përmendjes së tij gjëra të papërfillshme dhe çështje të zakonshme në mënyrën e diskutimeve njerëzore. Por a nuk e dinë këta njerëz të cilët i mbyllin sytë e tyre -ndaj të vërtetës- se fjala shikon tek Folësi -vetëm- në një drejtim, dhe tek ai të cilit i adresohet shikon në disa drejtime siç kërkohet nga elokuenca, e cila është -të flasësh- në përputhje me -të kuptuarin- e atij të cilit i adresohet. Kështu, meqenëse i adresuari është njeri, dhe ajo që diskutohet janë gjendjet e tij, dhe qëllimi është për t'ia bërë të kuptueshme atij, Kur'ani vesh mantelin e stilit njerëzor, të përzier me

⁴ Kuran, 67:14

emocionet njerëzore dhe të quajtura “Begeni -zbritje- Hyjnore” tek mendjet e njerëzve, për të rehatuar e lehtësuar mendjen e njeriut. Ti sigurisht e di se kur flet me një fëmijë, ti duhet të flasësh në gjuhë fëmijërore.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* A nuk janë çikërrimet, gjërat e rëndomta dhe ultësira e gjërave në kundërshtim me lartësinë e Fuqisë -Hyjnore- dhe me pastërtinë e Ligjëratës -Hyjnore?

Ty do të të thuhej: Papërfillshmëria e tyre, ultësia, shëmtia dhe gjëra të ngjashme me to janë vetëm për sa ka të bëjë me fytyrën e tyre të jashtme (*mulk*) dhe me fytyrën që na sheh ne dhe me shikimin që duket për shikimin tonë sipërfaqësor. Shkaqet e jashtme janë vendosur për të vepruar si ndërmjetës në këtë aspekt, për të çliruar, për të nxjerrë të larë lartësinë Hyjnore -prej ndonjë mangësie. Ndërsa fytyra e brendshme e gjërave (*meleikutij-jeh el-eshjaë*) është krejtësisht e tejndritshme dhe e lartësuar. Ky aspekt është vendndodhja e Fuqisë (Hyjnore), dhe nuk del asgjë jashtë saj. Kështu, nga njëra anë lartësia (Hyjnore), dhe nuk del asgjë jashtë saj. Kështu, nga njëra anë lartësia (Hyjnore) bën të domosdoshme vendosjen e shkaqeve nga ana e jashtme, dhe nga ana tjetër Uniteti Hyjnor dhe dinjiteti kërkojnë që fuqia dhe ligjëratat t'i rrethojnë e t'i përfshijnë të gjitha gjërat. Një Kur'an i shkruar në grimcat e vockëla mbi një atom nuk është më pak elokuent se sa një Kur'an i shkruar mbi faqen e qiellit me bojën e yjeve. Dhe krijimi i një mize nuk është me art më të vogël se sa krijimi i një elefanti. Kështu, Folja -Hyjnore- është e njëjta si Fuqia -Hyjnore.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Atëherë cilës gjëje i referohet kjo ultësi e papërfillshmëri e jashtme në këto shëmbëlltyra?

Ty do të të thuhej: Ajo nuk i referohet atij që tregon shëmbëlltyrat por atij të cilit i portretizohet -i paraqitet, i pikturohet. Dhe sa më të afërta të jenë shëmbëlltyrat me gjërat e portretizuara, aq më të mira janë ato dhe më të larta për nivelin e ligjëratës dhe më të lartësuarat për rregullin e elokuencës. Sigurisht ti e di se një mbret në qoftë se i jep bariut të tij ndonjë veshje të përshtatshme dhe i hedh qenit një kockë ndjellëse, që i hap oreksin, dhe kështu me radhë, nuk mund të thuhet se ajo që ai ka bërë është një “*bidar*” -risi- (domethënë, prej vendit), por do të thuhej se ai ka bërë më të mirën -e mundshme- duke i dhënë secilit atë çfarë është më e përshtatshme. Kështu sado e papërfillshme të jetë gjëja e portretizuar, përfaqësimi i saj është gjithashtu i

papërfillshëm, dhe sado e madhe të jetë, përfaqësimi i saj është kështu. Meqenëse idhuajt janë më të ulëtat e gjërave, Allahu vendosi harritet për t'i kërdisur e bezdisur ata. Dhe meqenëse adhurimi i tyre është më e pavlefshmja e gjërave, Allahu e portretizon atë si cergën e merimangës.

Gabimi –Sofizmi- i tretë

Ata thonë: “Çfarë nevojë ndodhet për shëmbëlltyra të tilla, të cilat nënkuptojnë se (Kur’ani) është i paaftë për të shfaqur realitetin?

Përgjigjja: Meqenëse qëllimi i shpalljes së Kur’anit është për të udhëzuar masat dhe ata janë njerëzit e zakonshëm; dhe njerëzit e zakonshëm nuk mund t'i kuptojnë të vërtetat e zhveshura -e thjeshta- dhe idetë abstrakte të zhveshura prej imagjinatave të tyre, Allahu xh.sh. me mirësinë dhe me bamirësinë e Tij u veshi të vërtetave veshjet e gjërave familjare -të njohura- për ta, për t'i bërë ato më të pranueshme. Ti e ke parë këtë në diskutimin rreth vërseteve alegorike (në vërsetin 23)

Pozicionimi (dhe lidhjet) e frazave të vërseteve:

Fraza *إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةٌ فَمَا فَوْقَهَا* *In-ne All-llahe la jestahij en jadribe methelen mà beúdaten femà feukaha* “Sigurisht që Allahut nuk i vjen zor -turp-të sjellë shembull qoftë edhe për një mushkënjë, apo aq më tepër kur ajo tregohet, është më e madhe (apo aq më pak kur ajo është më e vogël) se ajo” refuzon e hedh poshtë vargun -e tyre- të kundërshtimeve. Është sikur ata pyesin: “Cila është arsyeja -*hikma*- që Alalhu xh.sh. flet me njerëz, dhe i qorton ata dhe ankohet rreth tyre, sepse kjo është një shenjë se edhe ata gjithashtu kanë fuqi për të vepruar në botë? -Sidomos në qoftë se -ligjëratat e Tij- u ngjason bisedimeve që njerëzit i mbajnë ato midis tyre, a nuk nënkupton kjo se ajo është ligjëratë njerëzore? dhe veçanërisht në qoftë se imazhi i njeriut është i dukshëm prapa ligjëratës? Dhe sidomos në qoftë se (Ai që flet në formën e) alegorive dhe të shëmbëlltyrave, pasi kjo nënkupton paaftësi për të pikturuar e paraqitur realitetin? Dhe sidomos në qoftë se shëmbëlltyrat janë të zakonshme, sepse kjo është një shenjë që mendja e folësit është e kufizuar? Dhe veçanërisht në qoftë se ata (pikturojnë e paraqesin) gjëra të rëndomta, pasi tregon mendjelehtësinë e folësit? Dhe veçanërisht në qoftë se ato janë gjëra që nuk duhet të përmenden dhe

do të ishte më mirë që të shmangeshin? Dhe veçanërisht në qoftë se disa janë gjëra të cilat njerëzit krenarë -sedërmëdhenj- nuk do ta ulnin veten që t'i flasin. Dhe veçanërisht në qoftë se folësi është dikush i madh dhe i rëndësishëm? Kështu, Kur'ani u përgjigjet dhe e shkallmon këtë zinxhir nga fillimi në fund me një goditje të vetme *In-ne All-lלה la jestafji* "Sigurisht që Allahut nuk i vjen zor -turp";

Sepse fytyra e brendshme -e gjërave- (*melekitijeh*) nuk është në kundërshtim me madhështinë dhe lavdinë e Tij, dhe Ai nuk neglizhon dhe nuk lë jashtë asgjë. Hyjnia e bën të domosdoshme këtë. Prandaj Ai portretizon -paraqet- gjëra të papërfillshme për -të shprehur- kuptime të papërfillshme, sepse urtësia dhe e vërteta -misteri- i elokuencës e bëjnë të domosdoshme këtë. Dhe prandaj Ai parashtron shëmbëlltyra të zakonshme meqë ato bëjnë të mundur për t'u arritur edukimi dhe udhëzimi. Dhe për këtë Ai i pikturon, i paraqet të vërtetat nëpërmjet shëmbëlltyrave meqë kjo bëhet e domosdoshme nga mirësia dhe nga begenia Hyjnore.

Dhe prandaj Ai zgjedh për të foluar në mënyrën e bisedimit njerëzor meqë kjo bëhet e domosdoshme nga Hyjnia -*Rububijeh*- dhe nga instruksioni. Dhe prandaj Ai flet me njerëzit meqë kërkohet nga urtësia dhe nga rregulli -i gjërave.

Shkurtazi: Kur Allahu xh.sh. vendosi aftësinë e vullnetit të lirë (*Xhuz'i ihtijarij*) në njeriun dhe e bëri atë burimin (*masdar* -emrin foljor, formën e thjeshtë) të botës së akteve, Ai dërgoi fjalën e Tij (*kelam*) me qëllim që ta vërë atë botë në rregull.

Pozicionimi (për sa ka të bëjë me frazën paraprirëse) të frazës

فَإِذَا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ
Feem-mà el-ledhine àmenú
fejaëlemüne en-nehu el-hak-ku min Rab-bihim "Sa për ata që besojnë, ata e dinë se ajo është e vërteta nga Zoti i tyre".

Me këtë frazë (Kur'ani) tregon rrugën për të provuar pohimin e bërë nga fraza e mëparshme. Ajo aludon gjithashtu për rrugën për të zmbrazur e larguar iluzionet dhe frikësimet e pabaza. Domethënë, kushdo që sheh me dritën e besimit, dhe nga këndvështrimi i Allahut xh.sh. dhe nga aspekti i fuqisë së Tij duke mbajtur në mendje urtësinë e

Tij, mirësinë dhe Hyjninë, do ta njohë se kjo (shëmbëlltyrat janë) të vërteta dhe në harmoni me elokuencën.

Por personi i cili shikon prej thellësirave të nefsit të tij dhe nga këndvështrimi i qënieve të mundshme është i prirur të tërheqë iluzionet. Kjo u ngjason dy njerëzve të cilët u ngjiten lart kodrës dhe zbriten poshtë luginës derisa hasën një numër rrëkesh. Njëri prej atyre të dyve vazhdoi të ngjitet lart dhe erdhi tek burimi.

Ai shijoi ujin dhe e gjeti atë të pastër, të freskët e të shijshëm. (Pastaj ai zbriti dhe) sa herë që takonte rastësisht një pjesë uji prej degëve të rrëkeve ai e njihte atë të jetë i mirë -edhe pse ishte me treguesin më të dobët, me dëshminë më të vogël- dhe asnjë iluzion nuk mund ta çudhëzonte atë edhe sikur ai (iluzion) të ishte i fuqishëm. Ndërsa tjetri vazhdoi duke zbritur dhe e pa ujin prej degëve. Ai nuk (u ngjit dhe as nuk) e pa burimin dhe prandaj kishte nevojë për dëshmi të fortë me qëllim që ta njihte se ishte i mirë prej të gjitha sasive të vogëla të ujit që ai hasi rastësisht, nëse çdo pjesë uji ishte ose jo i ëmbël. Dhe iluzioni më i vogël e hodhi atë në dyshim.

Ose ajo u ngjason dy njerëzve midis të cilëve është një pasqyrë: njëra prej tyre shikon tek fytyra e saj e tejdukshme, ndërsa tjetri shikon tek fytyra e saj e ngjyrosur, tek ana e prapme.

Shkurtazi: Kur duke vështruar artin e Krijuesit xh.sh. njeriu duhet të shikojë nga këndvështrimi i Tij xh.sh. (**min Xha'nibih**) dhe ta vërejë përkujdesjen dhe Hyjninë e Tij. Kjo është të shohësh me dritën e besimit, kurse iluzionet -edhe më e fuqishmja e tyre- bëhet më e brishtë dhe e dobët se cerga e merimangës. Por në qoftë se e shikon (artin Hyjnor) nga këndvështrimi i qënieve të mundshme, me shikimin e ngushtë të blerësit dhe me mendimin e tij të pjesshëm, atëherë iluzionet e dobëta do të fuqizoheshin në shikimin e tij dhe e vërteta do të fshihej prej tij, ashtu si krahu i një mize që mund të pengojë syrin prej shikimit të Malit Xhudi.

Pozicionimi i frazës وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا... *Ve em-mà el-ledhine keferú*
 "por sa për ata që nuk besojnë, mohuan": Duke pas treguar rrugën për të kuptuar urtësinë në shëmbëlltyra, që është të shohësh me dritën e besimit nga këndvështrimi i Ekzistuesit të Vetëm të Domosdoshëm, ajo shpjegon këtu rrugën e kundërt, e cila është burimi i iluzioneve dhe i

shkatërrimeve. Kjo është për shkak se ajo shikon nga ana e nefsit, nëpërmjet errësirës së mosbesimit e cila e imagjinon çdo gjë të jetë e errët, dhe me një sëmundje të zemrës që madje edhe iluzioni më i vogël i shkakton që të bëhet shtypëse e mbytëse. Pastaj -një person i tillë-humbet rrugën e vërtetë, dhe pastaj ai lëkundet, është ndërdyshas dhe pastaj fillon të bëjë pyetje, dhe pastaj ai mohon. Kështu, në mënyrë të përmbledhur dhe aluduese, duke treguar të pyeturin -e mosbesimtarëve- me nuanca mohimi, Kur'ani thotë:

مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا *mādhā erāde All-llāhu bihādhi methelen* “(do të thonë):

“Çfarë don të na thotë Allahu me këtë shembull?” në vend të لَا يَعْلَمُونَ “ata nuk e dinë”, ndonëse në mënyrë të qartë kjo do t'i kishte korresponduar (يَعْلَمُونَ “ata e dinë” në) frazën e mëparshme.

Pozicionimi i frazës يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا *Judil-lubifi kethîren ve jehdî bihi kethîren* “Me këtë Ai humbet shumë, ndërsa shumë të tjerë i udhëzon”: Kjo është përgjigjja për pyetjen -e mosbesimtarëve- (në frazën e mëparshme). Për të qenë tej mase e përmbledhur dhe e thukët, ajo e bën rezultatin (e shëmbëlltyrës, domethënë udhëzimin dhe çudhëzimin) arsyen përfundimtare për të (*el il-le el-gaijeh*); domethënë udhëzimi dhe çudhëzimi nuk janë arsyeja e nëntëshme për shëmbëlltyrën; qëllimi i saj është të paralajmërojë dhe të japë udhëzim për njerëzit) dhe ata pyesin:

“Përse ishte kështu? Dhe përse mrekullia e tij nuk është e qartë dhe e vetëkuptueshme? Dhe përse ajo nuk ishte medoemos Fjala e Allahut? Dhe përse ajo jep rastin për dyshime dhe iluzione nëpërmjet këtyre shëmbëlltyrave? Kështu Kur'ani (i largon të gjitha këto pyetje) duke thënë: يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا *Judil-lubifi kethîren ve jehdî bihi kethîren* “Me këtë Ai humbet shumë, ndërsa shumë të tjerë i udhëzon”.

Kjo është për shkak se kushdo që reflekton mbi shëmbëlltyrat me dritën e besimit shtohet në dritë, ndërsa kush i shqyrton ato me errësirën e mosbesimit (me një vështrim për) t'i kritikuar, shtohet në errësirë. Dhe kjo është për shkak se (Kur'ani) është teorik (*nedhari*) dhe jo i dukshëm, i vetëkuptueshëm (*bedihij*). Dhe kjo është kështu e

lartësuar, që shpirtërat e pastër mund të dallohen prej shpirtërave të turbullt e të ulët. Dhe kjo është për shkak që aftësitë -potencialet- e larta të mund të dallohen nëpërmjet progresit të tyre prej aftësive të ndyra. Dhe kjo është kështu që natyrat e shëndosha të mund të dallohen nëpërmjet zhvillimit të tyre, përpjekjes dhe ushtrimit prej natyrave të kalbura e të prishura. Dhe kjo bën të domosdoshme provimin e njeriut. Dhe kjo e kërkon qënien e tij të testohet e të sprovohet. Dhe kjo kërkon përgjegjshmërinë e tij për shkak të obligimeve të vendosura mbi të (*el-taklif*), për ta plotësuar njeriun dhe për lumturinë e tij. Sa në mënyrë të përmbledhur e të ngjeshur përgjigjet Kur'ani!

• Në qoftë se ti do të pyesje: Ti thua se obligimet e vendosura mbi qëniet njerëzore dhe përgjegjshmëria e tyre janë për të siguruar lumturinë e tyre, por ama ato janë shkaku që shumica e tyre të bien në mjerim. Në qoftë se nuk do të kishte qenë kjo përgjegjshmëri, nuk do të kishte qenë një ndryshim i madh ndërmjet njerëzve?

Ty do të të thuhej: Allahu xh.sh. ashtu siç e ngarkoi njeriun me aftësinë e vullnetit të lirë (*elxhuz'ë el-ihitarij*) dhe e ngarkoi atë (*el-teklif*) nëpërmjet saj (nëpërmjet fitimit të saj -*bikesbihi*) për të formuar botën e akteve të vullnetshme; po ashtu Ai e bëri këtë obligim mjetin për të vaditur farërat e pakufishme të mbjella në shpirtin njerëzor dhe për mugullimin e tyre. Në qoftë se nuk do të kishte qenë obligimi, ato farëra nuk do të mbinin. Në qoftë se do ta studioje thellë historinë (*ahval*) e njerëzimit, ti do të shihje se të gjitha përparimet e shpirtit (njerëzor), dhe të gjitha plotësimet Hyjnore të ndërgjegjjes dhe plotësimi i intelektit, dhe përparimet produktive në mendim të cilat janë aq të mëdhaja sa të habisin, kanë ndodhur vetëm për shkak të përgjegjshmërisë së njeriut, dhe -ato aftësi- duke u zgjuar nga dërgimi i profetëve dhe nga pllenimi -fekondimi- i ligjeve fetare, dhe nga inspirimi i feve; po të mos kishin qenë ato, qëniet njerëzore do të kishin mbetur si kafshë dhe ato plotësime të ndërgjegjjes dhe të virtyteve morale do të kishin qenë mosekzistuese. Një pakicë mori përgjegjësinë (dhe ndërmori obligimet) me vullnet të lirë dhe ata fituan edhe lumturinë për vetveten dhe ishin mjeti për lumturinë e racës njerëzore. Sa për shumicën, në sasi -ata edhe në qoftë se mohuan me zemrat e tyre dhe në ato zona në të cilat ata ishin të lirë, meqenëse jo çdo qëndrim dhe çdo cilësi e çdo mosbesimtari buron prej mosbesimit të tij, për shkak se profetët i zgjuan ndjeshmëritë e ndërgjegjjes njerëzore dhe zgjuan sensin e saj moral, ligjet e shenjtja (që ata sollën) u dëgjuan dhe

veprat e tyre janë të njohura, (dhe shumica) i pranoi me hir e me pahir - dashur e pa dashur- disa nga obligimet (me të cilat është ngarkuar njeriu).

• *Në qoftë se ti do të pyesje*: Si mundet që lumturia për pakicën dhe mjerimi për shumicën të jenë lumturi për racën njerëzore, që sheriati është mëshirë? Sepse lumturia e racës njerëzore do të mund të (arrihej) vetëm nëpërmjet (lumturisë) së të gjithëve ose (të paktën) të shumicës?

Ty do të të thuhej: Në qoftë se ti ke njëqind vezë dhe ti i vendos ato nën një pulë, dhe njëzet kllloçiten, ngrohen, dhe tetëdhjetë nuk çelin (zogi), a nuk do të thojë ti se u plotësua ky lloj? Sepse njëzet zogj të gjallë pule janë të barabartë me mijëra vezë. Ose në qoftë se ti ke njëqind bërthama hurme dhe i (mbjell dhe) i ujit, dhe njëzet prej tyre do të bëheshin palma-hurma- kurse tetëdhjetë kalben, a nuk do të thojë ti se uji është lumturi për specien? Ose në qoftë se ti do të kishe ndonjë metal, mineral dhe ti e shkrin atë, dhe një e pesta bëhet flori dhe pjesa e mbetur kthehet në skorie e zgjyrë, atëherë a nuk është zjarri mjete i plotësimit dhe i shkëlqimit të tij (Fjalë për fjalë, i lumturisë së tij)? Ti mund të bësh shembuj të tjerë në të njëjtën mënyrë. Atëherë, si rrjedhojë, vetëm nëpërmjet përpjekjes zbulohen ndjeshmëritë e larta dhe zhvillohen moralet (e larta); dhe vetëm nëpërmjet konfrontimit të të kundërtave dhe garës -konkursit- plotësohen e përsosen gjërat. Ti sigurisht e di se në qoftë se një qeveri ose një shtet përpiket dhe ushtrohet, guximi i saj rritet, ndërsa në qoftë se ajo heq dorë nga përpjekja guximi i saj mbaron, shuhet. (Domethënë, në qoftë se braktis xhihadin, ajo humbet kurajon e saj dhe iniciativën). Reflekto mbi këtë!

Tani pozicionimi i frazës وَمَا يُضِلُّهُ إِلَّا الْفَاسِقِينَ *ve mà judil-lu bihi il-lâ el-fasikîne* “Kështu Allahu i humbet vetëm ata që janë të panënshtuar ndaj Tij e të shthurur”:

Për shkak të paqartësisë së frazës (së mëparshme), يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا *Judil-lubihî kethîren* “Me këtë Ai humbet shumë”; kjo paralajmëron e zgjon mendjen e dëgjuesit, dhe e turbullon dhe e trazon atë, dhe ai pyet: kush janë këta njerëz që humbasin rrugën, që çudhëzohen? Cila është arsyeja? Dhe si mund të vijë errësira prej dritës së Kur'anit?

Kështu -Kur'ani- përgjigjet: (Ata humbasin rrugën, çudhëzohen) për shkak se janë të shthurur dhe janë shmangur nga rruga e drejtë (janë *fasikine*). Çudhëzimi është dënimi për shthurjen e tyre. Dhe për shkak të saj -shthurjes- drita bëhet zjarr për ta, dhe ndriçimi bëhet errësirë”. Sigurisht ti e di se drita e diellit e kalbëson lëndën e ndyrë.

Aspektet (e ndryshme të mëkatit, shthurjes (*fisk*) përshkruhen në (vërsetin vijues):

الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ
مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ

El-ledhîne jenkudûne ahde All-llâhi min ba'edi mithâ'kîhi ve jaktaûne mà emere All-llâhu bihi en júsale ve jufsidûne fi el-erdi

“Ata që thyjnë besën e dhënë Allahut pasi e pranojnë marrëveshjen me Të dhe ndërpresin çfarë Allahu ka urdhëruar për të bërë, ndërpresin marrëdhëniet me të afërmit, dhe kryejnë vepra të ulëta e poshtërsi në tokë”.

Kjo shpjegon dhe zbulon (se nga se përbëhet) shthurja (*fisk*), sepse shthurja është heqje dorë dhe shmangie nga e vërteta dhe të tejkalosh caqet dhe dalje prej guaskës së fortë (të udhëzimit të drejtë). Ajo -shthurja- ose është tepri (*ifrat*) ose mangësi (*tefrit*) në tre fuqitë e intelektit të zemërimit dhe të dëshirave shtazore. Dhe tepria dhe mangësia çojnë në rebelim përballë dëshmive që janë si konventa – besëlidhje Hyjnore (*el-uhud*) në krijim (*el-fitre*). Ato gjithashtu janë dy mjete që çojnë në sëmundje personale; atributi i parë (në vërsetin lart) e tregon këtë.

Gjithashtu ato nxisin rebelim përballë jetës sociale dhe këpusin e thyjnë -lidhjet dhe ligjet e jetës shoqërore. Atributi i dytë e tregon këtë. Ato gjithashtu shkaktojnë korrupsion dhe përmbysje, gjithë të cilat prishin rendin në tokë, ashtu siç tregohet nga atributi i tretë. Po, kur intelekt i tij tejkalon caqet e moderimit personi i shthurur i thyen, këput hallkat e teorive të besimit dhe copëton guaskën e tyre të fortë, domethënë, jetën e përhershme. Dhe kur fuqia e dëshirave shtazore kalon caqet dhe ai ndjek dëshirat e tij, mëshira për (qëniet humane të) racës së tij zhduket nga zemra e tij dhe ai i korrupton njerëzit dhe

shkakton vështirësi për ta në çfarëdo gjëje që ai përfshihet, dhe i shkakton dëm racës njerëzore dhe prish rendin e tokës.

Pozicionimi i frazës: *أَوَلَيْكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ* “*Ula'ike hum el-khasirune*”, “*Pikërisht këta janë të humburit*”.

Duke pas përmendur krimet e të shthururit dhe duke i pasë frikësuar ata, (Kur'ani) përforcon kërcënimin e tij (duke përmendur) fundet e tyre dhe dënimin, me qëllim që t'i frikësojë në mënyrë më të efektshme. Dhe ai thotë: Ata pësojnë humbje duke shitur Ahiretin për këtë botë dhe duke shkëmbyer udhëzimin për kapriçot e tyre”.

Tani le të fillojmë (duke analizuar) pozicionimin (dhe lidhjet) e pjesëve të frazave:

Shqyrtoje këtë: vërsitet dhe frazat e tyre dhe pjesët u ngjasojnë akrepave të një ore që tregon sekondat, minutat dhe orët. Në qoftë se provon një gjë, një tjetër e mbështet atë sipas shkallës së saj; dhe tjetra e ndihmon atë aq sa të ketë mundësi. Gjithashtu, në qoftë se kjo dëshiron diçka, ajo e ndihmon atë, dhe tjetra i vjen në ndihmë asaj në një mënyrë që ajo të kujton vargjet vijuese:

عِبَارَاتُنَا شَتَّى وَحُسْنُكَ وَاحِدٌ وَكُلُّ إِلَى ذَاكَ الْجَمَالِ يُشِيرُ

Frazat tona janë të ndryshme por bukuria jote është Një,

Dhe të gjitha ne tregojmë atë bukuri.

Në sajë të këtij misteri, rrjedhshmëria e Kur'anit dhe niveli i tij i lartë dhe i shquar dhe hollësia dhe hijeshia e qëndisjeve të tij arrin shkallën e mrekullisë.

Pjesët e frazës: *إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةٌ فَمَا فَوْقَهَا*

In-ne All-llàhe la jestahji en jadribe methelen mà beúdaten femà feukaha Sigurisht që Allahut nuk i vjen zor -turp-të sjellë shembull qoftë edhe për një mushkënjë, apo aq më tepër kur ajo tregohet, është më e madhe (apo aq më pak kur ajo është më e vogël) se ajo.

Shqyrtoje këtë: “Pjesëza *أَنْ* “*in-ne*”, “*në të vërtetë, sigurisht*” është mbështetëse dhe (qëllimi i saj është) për të larguar ngurrimin dhe për të hedhur poshtë mohimin. Po ashtu ajo tregon vargun e ngurrimeve -

dyshimeve- të përmendura më parë. Fjala *اللَّهُ* “*Allah*” është -përdorur- për të paralajmëruar e zgjuar mendjen e -dëgjuesit- kundra gabimit të (bërjes së) krahasimit të lartëpërmendur.

Zgjedhja e *لَا يَسْتَحْيِي* *la jestahji* “*nuk i vjen zor -turp*” në vend të *لَا يَتْرُكُ* “*La jetruku*”, “*nuk e lë*”, ndonëse “*el-haja'e*”, “*turpi*” -e cila është një tërheqje e vetes- është e pamundur që t'i referohet (Krijuesit) xh.sh. dhe është e kotë të diskutosh të pamundurën -tregon se meqenëse gjëra të tilla si urtësia, elokuenca dhe kështu me radhë, bëjnë të domosdoshme një shëmbëlltë të hollë, nuk ka arsye për ta lënë -braktisur- përveç turpit (*el-haja'e*), dhe meqenëse turpi është i pamundur për më të Lartin xh.sh., atëherë nuk ka asnjë arsye për lënie -braktisje: Kështu, ai i hesht (mosbesimtarët) në mënyrën më të efektshme dhe të hollë. Për më tepër, ai aludon nëpërmjet (figurës letrare -me anë të të cilës format e ngjashme shprehin kuptime të ndryshme, të quajtura) *Mushakale el-suhbe*, për fjalë të marra -pa mend, që ata thonin: “A nuk ka turp Zoti i Muhammedit nga këto shëmbëlltira rreth gjërave të rëndomta?” (Domethënë, që përdor shprehjen që ata përdornin me qëllim që të refuzojë atë që ata thonin).

Zgjedhja e *أَنْ يَضْرِبَ* “*en jadribe*”, “*të sjellë shembull, të godasë*” në vend të “shëmbëlltyrave të ulëta” (*min methelil hakim*) megjithëse kjo e dyta është më e përshtatshme, tregon një hollësi stilistikore që është se një shëmbëlltë i ngjason goditjes -vënies së vulës me qëllim që të afirmojë e të vërtetojë (diçka), ose (i ngjason) ose prerjes -goditjes- së monedhës për të vendosur vlerën dhe besueshmërinë (e parasë). Dhe kjo sugjeron se shëmbëlltyrat e holla dhe krahasimet i largojnë dhe i zmbrapsin dyshimet dhe iluzionet. Gjithashtu, ajo tregon se shëmbëlltyrat janë një metodë e mirënjohur, e vlerësuar dhe e aprovuar. Dhe dhënia e shëmbëlltyrave është prej rregullave të njohura.

Për më tepër, zgjedhja e **أَنْ يَضْرِبَ** “*en jadribë*”, “*të sjellë shembull, të godasë*” (e cila është në kohën e pakryer) në vend të emrit foljor **ضَرَبَ** “*darb*”, “*goditje*” ndonëse kjo është më konçize, e thukët, është për të treguar se burimi i kundërshtimeve -të mosbesimtarëve- është çikërrima -bajatësia (e gjësë së përfaqësuar në shëmbëlltyra, dhe jo vetë shëmbëlltyrat, të cilat janë të dobishme).

Sepse duke qenë një folje, **أَنْ يَضْرِبَ** “*en jadribë*”, “*të sjellë shembull, të godasë*” nuk është e pavarur (e vetëmjaftueshme); ajo duket joreale -imagjinare-, kështu mendja kalon tek kundrinori. Por, për shkak se -emri foljor- **ضَرَبَ** “*darb*”, “*goditje*” është i pavarur, ai është i dendur dhe pengon mendjen.

Fjala **مَثَلًا** “*shembull*” aludon për atributin e veçantë të shëmbëlltyrave dhe të alegorive (el-temthil), i cili është për të pikturuar e përshkruar gjërat abstrakte me ato konkrete; dhe për ta përfaqësuar imagjinaren me realen, dhe për të portretizuar të fshehtën me të dukshmen. Dhe kjo është një shenjë se ato i largojnë dyshimet dhe ngurrimet.

Pashquarsia e **مَثَلًا** “*methelen*”, “*shembull*” tregon se ajo që është e rëndësishme është vetë shëmbëlltyra, dhe jo karakteri -vetia- (që ajo merr nëpërmjet gjësë që ajo portretizon), e cila lidhet me atë që kërkohet nga konteksti (el-mekam) ose nga situata e gjësë që ajo pikturon.

Përgjithshmëria e **مَا** “*mā*” tregon se rregulli i (shëmbëlltyrës) është i përgjithshëm, kështu që përgjigjja nuk duhet të (konsiderohet) e veçantë për kundërshtimet e tyre; (dhe duhet të kuptohet se) gjëja e pikturuar -përshkruar- do të marrë çfarëdo llojë forme të domosdoshme e të vlerësuar e përshtatshme nga (shkenca e) retorikës (elokuencës *el-belagah*).

(Përmendja e) specifikuar **بَعُوضَةً** *be'udaten* “*mushkonjë*” shikon tek përdorimi parabolik -alegorik- i shpeshtë i tyre prej profesorëve të elokuencës (*el-bulega'e*) në shprehje të tilla si: “*Ad'af minel beudah*” dhe “*ve esheddu inaden minel beudah*”; dhe “*Kel-lefetni muh-hul beudah*”, “*eazz min muh-hil beudah*”, dhe “*Ve kaletil beudah lin-nahleti istimsiki ene etiru*” dhe “*Ed-dunja la tuzenu indall-llah xhunaha beudah*”. Dhe kështu me radhë. Ajo gjithashtu sugjeron dobësinë e dyshimeve të tyre.

Kuptimi i **مَا فَوْقَهَا** *mā feukaha* “*më e madhe (apo aq më pak kur ajo është më e vogël)*” është se ajo që është më e vogël në masë, vëllim, ose çfarë është prej një vlere më të lartë sipas elokuencës, ose çka është më e ulët edhe në vlerë edhe në masë -vëllim.

Gjithashtu fraza nënkupton se gjërat e vogëla janë më të jashtëzakonshme, që bien në sy, në shikimin e elokuencës, dhe më e zgjedhur dhe e hollë në krijimin (e tyre).

Shqyrtojë këtë: Pjesët e këtyre frazave janë si fijet e mëndafshita të cilat duke u sjellë së bashku shfaqin një qëndisje të hollë.

Tani pjesët e fjalisë

فَإِمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ
وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا

Fe em-mā el-ledhīne amēnū feja'elēmūne en-nehu el-hak-ku min Rab-bihim. Ve em-mā el-ledhīne keferū fejekūlūne mādhā erāde All-llāhu bihādhiā methelen?
“Sa për ata që besojnë, ata e dinë se ajo është e vërteta nga Zoti i tyre, por sa për ata që nuk besojnë, do të thonë: “Çfarë don të na thotë Allahu me këtë shembull?”

Shqyrtoje këtë: Lidhëzja **ف** “*Fe*” (shpreh) degëzimin ose përhapjen (*el-tafri*) (të kësaj fjalie prej asaj të mëparshmes), dhe kjo tregon një provë të nënkuptuar e cila prodhon këtë fjali me dy pjesët e saj. Domethënë, (Allahu) nuk e lë dhënien e shëmbëlltyrave sepse elokuenca i kërkon ato, dhe njerëzit që janë të drejtë e dinë se ato janë

elokuente dhe të vërteta dhe fjala e Allahut. Ndërsa ata që me kryeneçësi i kundërshtojnë ato dhe nuk e njohin urtësinë (në to), dhe kështu janë ngurrues dhe pyesin (rreth tyre), dhe pastaj i mohojnë (ato), dhe pastaj i shohin ato si të rëndomta e bajate. Si rrjedhojë, meqenëse besimtari është i drejtë, ai afirmon se shëmbëlltyra është fjala e Allahut, ndërsa për shkak se mosbesimtari është kryeneç, ai pyet: Cila është dobia e kësaj?

Meqenëse **أَمَّا** “*em-mà*”, “*sa për ata*” shpreh kusht dhe domosdoshmëri, (këtu) ajo tregon se kallëzuesi (*ata e dinë se ajo është e vërtetë*) është një pasojë e domosdoshme e kryefjalës “*ata që besojnë*”, domethënë, kallzuesi (për të njohur të vërtetën) është karakteristikë e kryefjalës (ata të cilët besojnë).

Përdorimi i **الَّذِينَ آمَنُوا** *el-ledhine àmenú* “*për ata që besojnë*” në vend të **الْمُؤْمِنُونَ** *el-muëminune* “*besimtarët*” është një tregues i qartë se besimi është arsyeja që ata e dinë se ajo është e vërteta, dhe se njohja që ajo është e vërtetë është besimi.

Dhe përdorimi i **أَنَّهُ الْحَقُّ** *en-nehu el-hak-ku* “*se ajo është e vërteta*” në vend të **أَنَّهُ الْبَلِيغُ** “*se ajo është elokuente*”, ndonëse kjo do të kishte qenë më me vend në këtë kontekst, aludon për konkluzionin (logjik) të kundërshtimeve të tyre, sepse qëllimi i tyre është të mohojë që -Kur’ani- është fjala e Allahut.

Kufizimi i shprehur nga **أَنَّهُ الْحَقُّ** *en-nehu el-hak-ku* “*se ajo është e vërtetë*” (domethënë, ajo duke qenë e drejtë është e kufizuar për atë shëmbëlltyrë), është një shenjë se në kundërshtim me atë që ata pretenduan, është pikërisht kjo (shëmbëlltyrë e mushkonjës, mizës) që është e aprovuar (nga shkenca e retorikës) dhe nuk gjendet e papëlqyeshme dhe e pakëndshme. (Në përputhje me këtë, një metaforë tjetër nuk do të ishte e pranueshme edhe sikur të ishte pa defekt), sepse qenia e lirë nga defektet -qenia pa mangësi- nuk provon plotësimin (e një gjëje).

Fraza **مِنْ رَبِّهِمْ** *min Rab-bihim* “*nga Zoti i tyre*” tregon se synimi dhe qëllimi i tyre është të mohojë (se shëmbëlltyra) është shpallur (nga Krijuesi i tyre).

Lidhëzja **وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا** *em-mà el-ledhine keferû* shpreh theksim, mbështetje dhe përcaktim me hollësi. Ardhja e **الَّذِينَ كَفَرُوا** “*el-ledhine keferû*” “*që nuk besojnë, të cilët mohuan*” në vend të **الْكَافِرُونَ** “*mohuesit*”, ndonëse kjo e fundit është më konçize, e thukët, nënkupton se mohimi i tyre buron nga mosbesimi dhe çon tek ai -mosbesimi- ashtu siç është përmendur.

Dhe **فَيَقُولُونَ** *fejekûlûne* “*do të thonë*” është përdorur në vend të **فَلَا يَعْلَمُونَ** *fela jaëlemune* “*ata nuk e dinë*”, megjithëse ashtu siç është përmendur, e fundit është më e qartë, për shkak se për të bërë aluzion është më konçiz, më e ngjeshur; domethënë, personi që nuk beson nuk e njeh të vërtetën dhe kjo i shkakton atij të ngurrojë, të jetë mëdyshas; dhe kjo çon -së pari- në mohim dhe pastaj në bërjen e pyetjeve përcmuese e nënvleftësuese.

Për më tepër, “*Jekûlûne*”, “*do të thonë*” nënkupton se ashtu siç janë ata të çudhëzuar, po ashtu me fjalët e tyre ata i çojnë të tjerët në çudhëzim, në rrugë të shtrembër.

Tani (pozicionimi dhe lidhjet e) pjesëve të frazave,

يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا *Judil-lubifi kethîren ve jehdî bihi kethîren* “*Me këtë Ai humbet shumë, ndërsa shumë të tjerë i udhëzon*”:

Shqyrtoje këtë: këtu rregullimi, renditja, (*el-tertib*) kërkon që -frazat- e dytë të vijë në fillim (për t’i korresponduar të mëparshmes **الَّذِينَ آمَنُوا** *el-ledhine amenu* “*që besojnë*” në vërset), por meqenëse qëllimi është për të hedhur poshtë kundërshtimet ngurruese, pyetëse

dhe të neveritshme që kanë shijen e mohimit, **يُضِلُّ بِهِ** *Judil-lu* “Ai humbet” është më e rëndësishme.

Mospërdorimi i emrave foljorë “*Dalaleh dhe hidajeh*” “*Çudhëzim, udhëzim*” dhe përdorimi i kohës së pakryer të foljes tregon se errësira e mosbesimit intensifikohet në mënyrë të përpjesëtuar me shpalljen graduale (të Kur'anit), ashtu si besimi i besimtarëve që shtohet në mënyrë të përpjesëtuar në dritësi.

Për më tepër, si përgjigje (për pyetjen e tyre **مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ** *maddha erade All-llahu bihaddha methelen* “*Çfarë don të na thotë Allahu me këtë shembull?*”) forma foljore sugjeron se ajo është duke shpjeguar situatat e dy grupeve, dhe duke shpjeguar -zgjedhjen e- arsyeve (për to).

Sa për **كَثِيرًا** “*kethîren*”, “*shumë*”, e para (ata që kanë humbur rrugën) shpreh sasi dhe numër, ndërsa e dyta, (të udhëzuar drejt) shpreh cilësi dhe vlerë.

Po, njerëzit bujarë e fisnikë janë shumë (për shkak të vlerës së tyre të lartë) edhe sikur të jenë të pakët (në numër). I Dyti **كَثِيرًا** “*kethîren*”, “*shumë*” gjithashtu është një aluzion për misterin e qënies së Kur'anit një mëshirë për njerëzimin. Tani hulumtoje këtë!

Fraza **وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ** *ve mà judil-lu bihi il-là el-fasikîne* “*Kështu Allahu i humbet vetëm ata që janë të panënshtruar ndaj Tij e të shithurur*”.

Shqyrtoje këtë: Duke shpjeguar këtu se cilët janë të çudhëzuarit, (Kur'ani) largon dyshimet, frikën dhe ngurrimin (të shkaktuara nga) “*kethîren*” lart “*Judil-lubihî kethîren*”, “*humbet shumë*”, dhe hedh poshtë akuzën se Kur'ani qenka i mangët.

(Ajo shpjegon) se burimi i çudhëzimit të tyre është shthurja e tyre, dhe se shkak i saj është ajo që ata kanë bërë (*kesbuhum*) dhe se gabimet janë të tyre, dhe jo të Kur'anit, dhe se krijimi i çudhëzimit

është ndëshkim për aktet e tyre. Kupto gjithashtu se secila prej këtyre frazave shpjegon atë që e parapriu, dhe shpjegohet nga ajo që vjen pas, sikur secila është provë e paraprijës dhe pasojë -rezultat- i ndjekëses.

Kjo mund të qartësohet me dy rreshtat e arsyetimit:

E Para është kjo: (Allahu) nuk shpërfill -nuk turpërohet-, sepse Ai nuk heq dorë (prej të bërit të kësaj), sepse -shëmbëlltyra- është elokuate, sepse ajo është e vërtetë, sepse ajo është fjala e Allahut, sepse besimtari e di këtë.

E Dyta është kjo: (Allahu) nuk shpërfill (nuk turpërohet të japë shëmbëlltyra), siç thonë mohuesit, sepse ata thonë se Ai duhet t'i lërë ato (shëmbëlltyrat), sepse ata nuk e njohin urtësinë në të, sepse ata pyesin se cila është dobia në to, sepse ata i mohojnë ato, sepse ata i gjykojnë shëmbëlltyrat si gjëra të parëndësishme e të rëndomta, sepse ata kanë rënë në çudhëzim nëpërmjet të dëgjuarit të shëmbëlltyrave, sepse Kur'ani i ka çuar ata në çudhëzim, sepse në shthurjen e tyre ata kanë kaluar caqet dhe kanë dalë prej guaskës së tyre, sepse ata kanë thyer besëlidhjen me Allahun, sepse ata kanë këputur e ndarë atë që është e lidhur nëpërmjet urdhërave të tij edhe në krijim edhe në shariat, sepse ata prishin rendin Hyjnor të tokës, dhe si rrjedhojë ata janë umbësit edhe në këtë botë nëpërmjet vuajtjeve të ndërgjegjjes së tyre, shqetësimit të zemrave dhe dëshpërimit të shpirtërave, dhe në Ahiret për shkak të torturave të vazhdueshme dhe të zemërimit Hyjnor që do t'u bie atyre. Atëherë shqyrto mbi rrjedhshmërinë e këtyre dy sekuencave!

Tani pjesët e fjalisë,

**الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ
مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ**

El-ledhîne jenkuđûne ahde All-llahi min baēdi mithā'kîhi ve jaktaūne mà emere All-llahu bihi júsale ve jufsidūne fi el-erdî “Ata që thyejnë besën e dhënë Allahut pasi e pranojnë marrëveshjen me Të dhe ndërpresin çfarë Allahu ka urdhëruar për të bërë, ndërpresin marrëdhëniet me të afërmit, dhe kryejnë vepra të ulëta e poshtërsi në tokë”:

Shqyrtoje këtë: Ndodhet një hollësi e lartë në këtë mënyrë të të përshkruarit të të shthururve këtu, të cilët janë dyshues rreth mrekullisë së (Kur'anit) dhe renditjes së fjalëve të tij. Është sikur Kur'ani është duke thënë: Nuk është aspak e pagjasë që të shthururit të jenë dyshues dhe injorantë rreth mrekullisë së Kur'anit dhe paimitueshmërisë së Renditjes së fjalëve të tij, sepse ata nuk mund ta shohin mrekullinë e fuqisë Hyjnore në rregullin e universit, i cili është Kur'ani më i madh. Sepse ata e shohin rregullin e universit sikur (është duke ndodhur) nga rastësia, dhe ndryshimet e tij të frutshme si të ishin pa qëllim; kështu shembujt e urtësisë në të janë fshehur prej tyre -meqenëse shpirtërat e tyre janë prishur e korruptuar. Gjithashtu, për shkak të natyrave të tyre të shthurura dhe të marrëzisë së tyre të kalbur, ata e shohin mrekullinë e Kur'anit të jetë një çrregullim i ngatërruar, masat e tij paraprake -parathëniet- të jenë shterpa -jopjellore, dhe frutat e tij të jenë të hidhur.

Fraza ^{يَنْقُضُونَ} *jenkudüne ahde All-llahi* “Ata që thyejnë besën e dhënë Allahut”:

Një stil i lartë është treguar këtu me përdorimin e fjalës ^{نَقْضٌ} *el-nakd* e cila do të thotë shpleks -ndaj- fijet e një litari dhe këputja e tyre, të pleksura e të tjerrura, sikur besëlidhja me Krijuesin xh.sh. të ishte një litar i ndritshëm i pleksur dhe i tjerrur me Urtësinë, me përkujdesjen dhe me Dëshirën (Hyjnore) dhe duke u shtrirë në të gjithë rrugën nga parapërjetësia për tek paspërjetësia. Ai manifestohet në Univers në formën e rregullit (të tij) të përgjithshëm, dhe ka dërguar zinxhirët e tij tek të gjitha speciet dhe botërat (e qënieve) dhe i ka shtrirë majat e tyre tek raca njerëzore. Në shpirtin human ai ka lënë trashëgiminë e farërave të potencialeve dhe të aftësive (të tij) të cilat vaditen, e bëhen të lulëzojnë nëpërmjet aftësisë së dëshirës -vullnetit të lirë-, (kur) rregullohet e drejtohet me urdhërat e sheriatit; domethënë, me dëshmitë e Kur'anit dhe të sunnetit (*el-dela'il el-naklij-jeh*). Kështu, besëlidhja përmbushet nga vënia në përdorim e atyre aftësive ashtu siç duhet të jenë, dhe ajo thyhet duke bërë të kundërtën dhe duke shpleksur (litarin dhe duke prishur rregullin e rendin), ashtu si duke besuar në disa nga profetët dhe duke mohuar të tjerët, dhe duke pranuar disa dekrete dhe duke refuzuar të tjerët, dhe duke aprovuar disa vërsete dhe duke shpëlqyer e mos miratuar të tjerët. Dhe kjo çënon e shkel sistemin, rendin dhe rregullsinë.

Tani fraza ^{وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ} *ve jaktaüne mà emere All-llahu bihi en júsale* “dhe ndërpresin çfarë Allahu ka urdhëruar për të bërë, ndërpresin marrëdhëniet me të afërmit”:

Shqyrtoje këtë: Urdhri këtu përfshin edhe urdhëresat legislative (*teshri'e*) edhe urdhërat kreativë (*tekvini*) që të dyja këto përfshihen brenda ligjeve natyrale *el-kavanine el-fitrijeh* dhe brenda ligjeve të Praktikës Hyjnore (*el-A'dat el-ilahij-jeh*). Kështu, duke këputur atë çfarë urdhëron sheriatit për të qenë e lidhur do të thotë të këpusësh lidhjet farefisnore -familjare- dhe të këpusësh hallkat midis zemrave të besimtarëve. Ju mund të bëni shembuj të mëtejshëm. Dhe (duke këputur atë që është e lidhur nga urdhërat krijuese (kreative) do të thotë t'i këpusësh aktet prej njohjes, dhe të ndash njohjen prej inteligjencës, zgjuarsisë, dhe të këpusësh inteligjencën prej aftësive të bashkëlindura, dhe njohjen e Allahut prej arsyes, dhe të këpusësh përpjekjen nga fuqia, dhe xhihadin nga guximi dhe kështu me radhë. Sepse dhënia e fuqisë është një urdhër jomaterial kreativ (*emr maenevi tekvini*) për të punuar, dhe dhënia e zgjuarsisë është një urdhër jomaterial kreativ për të mësuar. Dhe kështu me radhë.

Fraza, ^{وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ} *ve jufsidüne fi el-erdi* “dhe kryejnë vepra të ulëta e poshtërsi në tokë”:

Shqyrtoje këtë: Në përputhje me (thënien) “Sa më të përgjithshme të jenë fatkeqësitë aq më të këndshme ato bëhen”, një person që bëhet i shthurur dhe ngatërrohet e ndërlikohet në batak, dëshiron shokë që janë gjithashtu të ngatërruar, me qëllim që të lehtësojë gjendjen e tmerrshme të tij.

Gjithashtu, në qoftë se -ideja e- rrëmujës dhe e përmbysjes ngulitet në zemrën e dikujt, ajo do të çonte në shkatërrimin e plotësimeve të tij dhe të arritjeve, dhe ndjesitë e larta gradualisht do të bien, dhe dëshira për të shkatërruar do të lindet në të. Kjo do ta bëjë atë të ndjejë një kënaqësi tek shkatërrimi, dhe ai do të kërkojë kënaqësi duke përhapur korrupsion dhe duke shkaktuar turbullira.

• Në qoftë se ti do të pyesje: Si mundet që e gjithë toka, e treguar nga fjala “*fil erd*”, “*në tokë*” të ndikohet e preket nga korrupsioni i një njeriu të shthurur?

Ty do të të thuhej: Ajo që ka rregull, ka balancë; në fakt rregulli bazohet mbi balancë. Madje edhe sikur të ishte një gjë e vogël, e papërfillshme, ajo do t'i prishte funksionet e një makinerie, makineria do të ndikohej e prekej prej saj, edhe sikur të mos ndjehej. Peshorja që në pjatat e së cilës ndodhen dy male do të ndikohej me vendosjen e një kokrre arre mbi njëren nga pjatat e saj.

Tani fraza **أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ** *Ula'ike hum el-khasirune* “*Pikërisht këta janë të humburit*”.

Shqyrtoje këtë: Kjo frazë duhej të kishte qenë: Ata janë humbësit meqë ata (nuk e pruan) udhëzimin e drejtë nëpërmjet (Kur'anit).
أُولَئِكَ

Është shprehur mënyra që të bëhen pikat vujuese, lidhur me: **أُولَئِكَ**
 “*Ula'ike*” “*ata, këta*” dhe **هُم** “*hum*”, “*ata*”, dhe nyja shquese (e “*el-Hasirune*”) dhe përgjithësia e saj:

Qëllimi i **أُولَئِكَ** “*Ula'ike*” është për të zgjuar idenë e diçkaje të prekshme ose të perceptueshme (*ihdar el mahsus*) dhe kjo tregon se kur dëgjuesi dëgjon rreth situatës së tyre të ndyrë, kjo i ngjall atij neveri dhe e bën atë të zemëruar me ta. Kështu ai dëshiron t'i pikturojë, përshkruajë -ata në imagjinatën e tij me qëllim që të zbrazë inatin e tij dhe të shprehë neverinë e tij, dhe që t'i shohë ata në kohën dhe ashtu siç është përshkruar fundi i tyre i tmerrshëm.

Perceptueshmëria tregon se cilësitë e tyre të turpshme shumohen deri në atë shkallë saqë ato mishërohen në mënyrë të dukshme në shikimin e personit të neveritur e të indinjuar. Kjo gjithashtu aludon për

arsyen për humbjen e tyre. Distanca (e shprehur nga **أُولَئِكَ** “*Ula'ike*”) tregon se ata janë shumë larg prej rrugës së vërtetë për t'u kthyer dhe prandaj meritojnë të qortohen dhe të mallkohen, ndryshe nga ata të cilët pendohen dhe janë brenda arritjes -distancës- së kthimit.

” **هُم** “*Hum*”, “*ata*” tregon se humbja është e kufizuar për ta, dhe se në qoftë se besimtarët pësojnë humbjen e ndonjërës prej kënaqësive të kësaj bote, ajo nuk është humbje; po kështu edhe humbja e disa njerëzve të kësaj bote në tregtitë e tyre nuk është humbje.

Nyja shquese tregon faktet -specifike- dhe klasat e gjërave; domethënë, ai që dëshiron ta shohë të vërtetën rreth të humburve duhet t'i shikojë ata. Gjithashtu ajo është një shenjë se rruga e tyre (rezulton në) humbje të pastër, ndryshe nga llojet e tjera të humbjeve, të cilat mund të përmbajnë aspekte fitimi; dëmi është më i madh.

Sepse nyja shquese është -përdorur- për (gjërat që janë) ose plotësie ose të vetëkuptueshme, ose për të përfytyruar një fakt -specifik.

Përgjithësia e humbjes (Domethënë, qenia e saj e përcaktuar) tregon (gjithëpërfshirjen e saj); domethënë, ata kanë humbur duke mos i qëndruar besnikë besëlidhjes dhe duke e thyer atë; ata kanë humbur për sa ka të bëjë me lidhjet, marrëdhëniet familjare duke i këputur ato, dhe në (lidhje me) reformimin duke përhapur korrupsion, dhe (në lidhje me) besimin nëpërmjet mosbesimit, dhe në mjerimin e tyre ata kanë humbur lumturinë e përjetshme.

* * *

VËRSETI 28

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أََمْوَاتًا فَاحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمَيِّتُكُمْ
ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

Kejfe tekfurûne bil-lahi ve kuntum emvâten fe Ahjâkum thum-me jumitukum thum-me juhjikum thum-me ilejhi turxheine.

Si e mohoni e nuk e besoni Allahun? Duke parë se ishi të vdekur dhe Ai ju dha jetë, pastaj Ai do t'ju vdesë dhe Ai përsëri do t'ju sjellë në jetë, dhe atëherë tek Ai ju do të ktheheni.

Ashtu si në vërsetet e mëparshme, pozicionimi dhe renditja e fjalëve të këtij vërseti ka tre aspekte:

Pozicionimi i kuptimit të këtij vërseti në lidhje me atë që e parapriu.

Shqyrtoje këtë: Allahu xh.sh. duke u pasë bërë ftesë njerëzve për ta adhuruar Atë dhe për të besuar në Të, dhe duke pasë treguar besimet themelore dhe urdhëresat -lidhur me veprimin- dhe duke pasë përmendur dëshmitë e tyre në mënyrë të përmbledhur, u kthye në këtë vërset dhe tek tre vërsetet vijues duke renditur e parashtruar dëshmitë për to dhe duke numëruar mirësitë që përmbajnë dëshmitë. Më e madhja e këtyre mirësive është jeta, e treguar nga ky vërset. Vazhdimësia e jetës (*el-beka*), domethënë, e bërë e përkryer dhe e plotësuar nga vënia në sistem e rregull të qiejve dhe të tokës, tregohet nga vërseti i dytë. Epërsia e njeriut dhe fisnikërimi i tij mbi të gjitha qëniet tregohet nga vërseti i tretë, dhe qënia e tij duke iu mësuar njohja -pohohet- nga i katërti.

Në lidhje me formën e tyre, këto mirësi janë një provë e Provanisë -përkujdesjes- Hyjnore dhe e qëllimit (*delil el-ina'jeh vel-gajeh*); po ashtu ato janë prova e -obligimit të- adhurimit. Sepse është e detyrueshme të falënderohet Mirëbërësi -Dhuruesi i Mirësive; ndërsa

mosmirënjohja, në mënyrë të arsyeshme -me mend- është e ndaluar (haram). Në lidhje me realitetin, (këto mirësi) janë një provë se gjërave u jepet ekzistencë nga asgjëja (*delil ihtiraijj*) (dhe kështu) prej krijimit të parë dhe ringjalljes së të vdekurve (*el mebdeë vel-mead*).

Për më tepër, ashtu si ky vërset që shikon tek vërsetet e mëparshëm, po ashtu ai i shikon vërsetet më të hershëm që diskutojnë mosbesimtarët dhe hipokritët.

Ai nënkupton me pyetjen e tij të çuditshme retorike që është duke aluduar për to sipër kokës, dhe duke i dënuar ata, duke i kërcënuar e frikësuar.

Pozicionimi -dhe lidhjet- e frazave të vërsetit:

Dije se këtu, (Kur'ani) kthehet nga përdorimi i vetës së tretë (në vërsetet e mëparshëm) tek veta e dytë, sepse më parë ai po citonte (mosbesimtarët), tani ai u adresohet atyre.

Kjo është për ta bërë një pikë të mirënjohur në elokuencën e cila është: Në qoftë se dikush përshkruan ligësitë e një personi pak nga pak, një ndjenjë zemërimi shpërthen tek dëgjuesi derisa -në qoftë se ai është njeri (i vërtetë)- do të ndjehej i detyruar të flasë me personin ballë për ballë. Gjithashtu, në qoftë se dikush përmend virtytet e dikujt pak e nga pak, dëshira për të folur me të rritet (gradualisht) dhe bëhet më e fortë derisa t'i kthehet atij e t'i adresohet drejtëpërdrejtë.¹

Kështu, meqenëse Kur'ani u shpall në stilet dhe në mënyrat -e ligjëratës- së arabëve, ai u kthehet -mosbesimtarëve- dhe u adresohet (atyre drejtëpërdrejtë) duke u thënë:

Si mund të refuzoni ta njihni Allahun?

كَيْفَ تَكْفُرُونَ “*Kejfe tekfurûne* “*Si e mohoni e nuk e besoni Allahun?*”

Gjithashtu dije se meqenëse qëllimi këtu është të parashtrojë provat e çështjeve themeltare të përmendura lart, duke përfshirë besimin dhe

¹ Kjo figurë -metodë- e quajtur “*iltifat*” ka përdorim të gjërë në arabisht. Shiko “*isharatul l'ëxhaz*” (Abdul Mexhid)

adhurimin, dhe për të refuzuar mosbesimin dhe për të penguar mosmirënjohjen ndaj mirësive; dhe meqenëse më të qartat e dëshmime janë ato që vijnë nga zinxhiri i gjendjeve dhe i rrethanave të njerëzimit, dhe më të mëdhajat e mirësive janë ato të varura në kërcellin -trungun- e atij vargu dhe gjenden në nyjet e saj; ai thotë:

وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمَيِّتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

ve kuntum emvâten fe Ahjâkum thum-me jumitukum thum-me juhjikum thum-me ilejhi turxheune "Duke parë se ishi të vdekur dhe Ai ju dha jetë, pastaj Ai do t'ju vdesë dhe Ai përsëri do t'ju sjellë në jetë, dhe atëherë tek Ai ju do të ktheheni", kjo tregon vargun e çuditshëm të ndërlidhur, i cili ka pesë nyje, prej kërcellit të të cilit varen degët e mirësive. Ne tani do të parashtrijmë pesë çështje për t'i deshifruar e zbërthyer ato nyje.

Çështja e Parë është rreth *كُنْتُمْ أَمْوَاتًا* *ve kuntum emvâten* "Duke parë se ishi të vdekur".

Ndërsa fizikisht njeriu përbëhet prej grimcave të pajeta të shpërndara nëpër botë, ti i sheh se ato u futën nëpërmjet një ligji të veçantë dhe një sistemi të përcaktuar nën rregull. Pastaj, ndërsa ato janë të fshehura e të qeta në botën e elementeve ti i sheh ato të zhvendosen për tek bota e qënieve frymore nëpërmjet një ligji të veçantë dhe rregulli që shpreh qëllim e urtësi. Pastaj, ndërsa janë të shpërndara nëpër atë botë, ti vëzhgon se ato grupohen së bashku në një mënyrë të jashtëzakonshme dhe bëhen spermë. Pastaj nëpërmjet një serie revolucionesh ato bëhen (*alekah*) copë gjaku i mpiksur, dhe pastaj copë mishi, pastaj mish e kockë, dhe kështu me radhë. Megjithëse në secilën nga këto faza -grimcat- janë më të plota se sa në të mëparshmet; ato janë relativisht të vdekura e të pajeta të krahasuara me atë që vjen pas.

• Në qoftë se ti do të pyesje: Vdekja është mungesa e jetës dhe zhdukja e saj, dhe (grimcat) nuk kishin jetë që ajo të zhduket?

Ty do të të thuhej: Vdekja këtu është metaforike, për të përgatitur mendjen që t'i pranojë "nyjet" e tretë dhe të katërt.

Çështja e Dytë, lidhur me *فَاحْيَاكُمْ* *fe Ahjâkum* "dhe Ai ju dha jetë".

Shqyrtoje këtë: Jeta është mrekullia më e çuditshme e më e hollë e Fuqisë (Hyjnore). Ajo gjithashtu është më e madhja e të gjitha mirësive dhe më e qarta e të gjitha provave të krijimit të parë dhe e ringjalljes së të vdekurve (*el-mebdeë vel mead*).

Aspekti i saj më i hollë dhe më i paqartë -i errët- është ky: Forma më e ulët e jetës është jeta e bimëve, dhe niveli i parë i saj është zgjimi i embrionit ose i qelizave jetike (*el-ukdeh el-hajatij-jeh*) në farëra. Pavarësisht qënies së saj kaq e qartë, e përhapur gjërë, dhe familjare -e njohur- ky zgjim ka mbetur një mister për shkencën njerëzore qysh nga koha e Ademit deri tani.

Aspekti i qënies së saj mirësia më e lartë: Lidhjet e vetme që ka një trup i pajetë janë me vendin që ai është vendosur dhe me gjërat që i bien atij; ai është i vetëm, i vetmuar sikur të ishte madje një mal. Por ti e sheh se në momentin që hyn jeta në një trup të vockël si bleta, bleta mund të formojë lidhje me të gjithë universin dhe mund të bëjë tregti me të gjitha speciet -e qënieve. Veçanërisht në qoftë se ajo ngrihet tek niveli i jetës njerëzore, ti e sheh se ajo udhëton përmes botërave nëpërmjet dritës së intelektit. Ajo ka autoritet e vepron mbi botën trupore, dhe shëtit në botën shpirtërore dhe bredh nëpër botën e shëmbëllesës. Dhe ashtu siç udhëton ajo për tek ato botëra, po ashtu edhe ato udhëtojnë tek ai duke u reflektuar në pasqyrën e shpirtit të tij. Pastaj ai ka të drejtë të thotë: "Bota u krijua për mua nëpërmjet mirësisë dhe përkujdesjes së Allahut xh.sh.!" Kështu, jeta e tij bëhet shumëformëshe dhe shtrihet -për të përfshirë- jetën fizike, jetën morale, jetën trupore, dhe jetën shpirtërore, secila prej tyre përfshin shumë nivele. Në fakt, do të mund të thuhej se ashtu si drita që i bën ngjyrat dhe trupat të dukshëm, po ashtu jeta zbulon qenie dhe i bën ato të dukshme. Është jeta që e bën një atom -si një botë. Dhe jeta është mjeti i të gjithë botës duke u dhuruar mbi çdo qenie të gjallë veç e veç, dhe kjo pa ngatërresë apo ndarje përveç një minoriteti të vogël midis qënieve.

Aspekti i jetës që është prova më e qartë si për Autorin po ashtu edhe për ringjalljen e të vdekurve.

Shqyrtoje këtë: Shpërngulja dhe ndryshimi i vetvetishëm, i menjëhershëm, i një numri të grimcave të pajeta në një grupim dhe në një situatë që e kundërshton situatën e parë -pa ndërmjetësimin e ndonjë shkakut të arsyeshëm- është një provë vendimtare. Madje, nga natyra e saj jeta është e vërteta më e pastër dhe më sublime. As në aspektin e saj të jashtëm (*el-mulk*) dhe as në aspektin e saj të brendshëm (*el-meleku*) nuk ndodhen në të asnjë ndyrësi dhe as njollosje, sepse të dy (aspektet) e saj janë të hollë. Në fakt, edhe jeta e gjallesës më të ulët është gjithashtu e lartë. Për shkak të këtij misteri, asnjë shkak i jashtëm nuk ndërhyr midis jetës dhe dorës së fuqisë, sepse kontakti -i fundit i saj- nuk e kundërshton dinjitetin e fuqisë, megjithëse siç është pohuar më parë, shkaqet e jashtme janë të vendosura për të ruajtur dinjitetin e fuqisë Hyjnore nga kontakti me gjërat, të cilat për shikimin sipërfaqësor janë të ulëta.

Ti tashmë ke dëgjuar rreth atij aspekti të jetës i cili formon provën më të qartë të krijimit të parë dhe ringjalljen e të vdekurve, kështu këtu ne vetëm do të bëjmë një përmbledhje të saj për ju: Ai që e studion jetën dhe ndjek fazat elementare progresive të trupit, do të shohë pjesë të shpërndara nëpër botën e atomeve. Pastaj ai do të vëzhgojë se ato janë veshur në një formë tjetër në botën e elementeve. Pastaj ai do t'i hasë ato në botën e qënieve të gjalla në një situatë tjetër. Pastaj ai do t'i takojë ato në spermë, pastaj në copë gjaku, pastaj në një copë mishi. Pastaj ai do të shohë se ato befas kanë marrë një formë në mes të këtyre transformimeve. Ai do të vëzhgojë se gjithandej këtyre revolucioneve (ato ndjekin) lëvizje të rregullta në përputhje me ligje të veçanta, prej të cilave është e dukshme se çdo grimcë ishte programuar tek faza e parë dhe sikur u ngarkua me detyrën e udhëtimit për tek një pozitë e përshtatshme në një trup të gjallë. Personi ngërthen e kap me mendjen e tij se ajo shtyhet me qëllim dhe dërgohet me urtësi. Tani jeta e dytë do të shfaqet për të shumë më e lehtë, më e thjeshtë dhe më e mundshme (se sa e para), dhe ai do të ndjehet i bindur në zemrën e tij.

Kështu, kjo frazë, **فَاحْيَاكُمْ** *fe Ahjākum* "dhe Ai ju dha jetë" është një provë e frazës vijuese **ثُمَّ يَمِيتُكُمْ** *thum-me jumitukum* "pastaj Ai do t'ju vdesë", dhe të dyja bashkarisht formojnë një provë përballë mohimit të nënkuptuar nga "kejfe" (në këtë vërsel, 2:28).

Çështja e Tretë, lidhur me **ثُمَّ يَمِيتُكُمْ** *thum-me jumitukum* "pastaj Ai do t'ju vdesë".

Shqyrtoje këtë: Vërseti "i Cili ka krijuar vdekjen dhe jetën"² tregon se vdekja nuk është asgjësim dhe mosekzistencë absolute, përkundrazi, ajo është një akt, një ndryshim banese, dhe çlirimi i shpirtit prej vendit të tij të burgosjes.

Për më tepër, shenja dhe tregues të panumërt që kanë dëshmuar qëniet njerëzore deri tani kanë ngulitur në mendjet e tyre bindjen dhe intuitën se pas vdekjes njeriu është i pavdekshëm në një drejtim, dhe ajo që ka pavdekshmëri është shpirti i tij. Kështu, ekzistenca e kësaj veçorie të bashkëlindur, të brendaqenësishme në një individ është dëshmi e ekzistencës së saj në racën si një tërësi, sepse ajo është esenciale. Si rrjedhojë, supozimi -pohimi- individual bën të domosdoshëm pohimin universal. Kështu, vdekja është një mrekulli e fuqisë -Hyjnore- ashtu siç është jeta; ajo nuk është mosekzistencë e shkaktuar nga mungesa e kushteve të jetës.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Si mund të jetë vdekja një mirësi, saqë u vargua në spangon e mirësive?

Ty do të të thuhej:

Së Pari: Për shkak se ajo është parathënia për lumturinë e përjetshme dhe parathënia për diçka është si vetë gjëja, qoftë e mirë apo e keqe. Sepse çfarëdo gjëje, tek e cila varet e detyrueshmja (*vaxhib*), është e detyrueshme, dhe çfarëdo që të çon në haram, është *haram* (e ndaluar).

Së Dyti: Meqenëse vdekja sipas dijetarëve hetues e verifikues midis sufive është shpëtim për personin me daljen e tij prej asaj që duket si një burg i mbushur me kafshë të dëmshme për tek një fushë e gjërë...

Së Treti: Dhe për shkak se për qëniet njerëzore ajo është mirësia më e madhe, sepse përndryshe ata do të vuanin mjerim të tmerrshëm.

² Kuran, 67:2

Së Katërti: Dhe për shkak se sipas disa njerëzve ajo është një mirësi e kërkuar, sepse për shkak të dobësisë së tij dhe të pafuqisë, (njeriu) nuk mund t'i mbajë përgjegjësitë e rënda të jetës dhe trysnitë e sprovave të saj dhe mizorinë -pamëshirshmërinë- e elementeve. Vdekja për njerëz të tillë është një derë -nëpërmjet të cilës ata mund- të shpëtojnë.

Çështja e Katërt, lidhur me **ثُمَّ يَمُوتُكُمْ** *thum-me jumútukum* “pastaj Ai do t’ju vdesë”.

Shqyrtoje këtë: ashtu siç tregohet nga vërsi “Ti na ke bërë ne të vdesim dy herë dhe Ti na ke dhënë jetën dy herë”,³ dhe siç tregohet nga

(faza lart) **ثُمَّ يَمُوتُكُمْ** *thum-me jumútukum* “pastaj Ai do t’ju vdesë”, duke mbajtur në mendje thukëtinë e Kur’anit, (mund të thuhet se këto) tregojnë edhe jetën e varrit edhe jetën -e ringjallur- në ringjalljen e të vdekurve.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Në qoftë se një person digjet dhe hiri i tij hidhet në erë, si mund të mendohet ta përjetojë jetën e varrit?

Ty do të të thuhej: Sipas Sunitëve, trupi nuk është një kusht për jetën, kështu shpirti mund të lidhet me disa grimca.

• *Dhe në qoftë se ti do të pyesje:* Si përfytyrohen torturat e varrit, sepse në qoftë se dikush vendos një vezë mbi arkivolin e një kufome dhe ta linte atë atje për ca ditë, as lëvizja më e vogël nuk do të ndihej në të. Atëherë si mund të jenë jeta dhe tortura?

Ty do të të thuhej: Bota e shëmbëllesës (*el-alem el-mithali*) e ka provuar atë në vendet përkatëse; madje ekzistenca e saj është e sigurt sipas dijetarëve të saktë Hyjnorë. Ajo botë -e shëmbëllesave- karakterizohet nga kuptimet e saj të mishëruara, duke i transformuar aksidentet në substanca, dhe duke i bërë gjërat e ndryshueshme të qëndrueshme, të pandryshueshme. Sytë që e shohin atë nga kjo botë e dukshme janë ëndrrat e vërteta, ndriçimet e vërteta (*keshf*), dhe trupat e tejdukshëm, si hije, sepse këto të gjitha nënkuptojnë ekzistencën e saj. Bota e ndërmjetme (*a'lem el-berzah*) është një realitet më i fortë se sa

³ Kuran, 40:11

Bota e shëmbëllesës, e cila është imazhi i saj ose ilustrimi i saj. Ndërsa Bota e ëndërrave është hija e botës së fundit -së ndërmjetme-, dhe bota e imagjinatës është hija e Botës së ëndërrave. Këto trupa janë aq transparentë, të tejdukshëm si pasqyrat.

Tani, në qoftë se ti e ke kuptuar këtë, shqyrtoje Botën e ëndërrave dhe mendo për një person i cili është duke fjetur pranë teje. Ai është duke pushuar paqësisht e qetësisht por në botën e tij ai është duke luftuar e duke u plagosur nga goditjet që ai merr, ose kafshohet nga një gjarpër dhe ai vuan dhimbje prej kësaj. Në qoftë se do të ishte e mundur për ty që të hyje në ëndrën e tij, ti do t'i thojë: Hej! Mos u ndiej i paafte dhe i pashpresë dhe mos u zemëro! Kjo nuk është reale -është një ëndërr!

Ti do t'i betoheshe një mijë herë por ai nuk do të besonte, dhe do të të thonte: A nuk mund ta shohësh që jam plagosur dhe dhimbjen që po vuaj. A nuk mund ta shohësh burrin dhe shpatën e tij dhe gjarpërin që po më sulmon?” Sepse u mishëruan kuptimet e dhimbjes së shpatullës ose i të ftohtit në kokën e tij si një shpatë prerëse; sepse rezultati ishte i njëjti. Ose ai imagjinoi kuptimin e tradhtisë pikëlluese për zemrën e tij në veshjen e një gjarpëri, sepse dhimbja është e njëjta. O shok! Tani që ti e ke parë këtë në hijen e botës së shëmbëllesave, (Botën e ëndërrave) a nuk do ta pranoje atë në Botën e Ndërmjetme, realiteti i të cilës është shumë më i qëndrueshëm dhe më i largët prej nesh?

Sa për **يُحْيِيكُمْ** *jufjikum* “do t’ju sjellë në jetë” lidhur me jetën e Ahiretit.

Jeta e Ahiretit është rezultati për çdo botë. Në qoftë se nuk do të kishte qenë ajo jetë, nuk do të kishte pasë realitet të fiksuar e të vazhdueshëm dhe të gjitha të vërtetat –të tilla si mirësitë- do të transformoheshin në fatkeqësi. Ti mund të mendosh për shembuj të mëtejshëm në të njëjtën mënyrë. Ne i përmbledhëm provat e saj kur shpjeguem “*Ve bil Ahireti hum jufjûnne*, “si edhe që besojnë me bindje në botën e përtejme”.⁴

⁴ Kuran 2:5

Çështja e Pestë, lidhur me ^{ثم اليه ترجعون} *thum-me ilejhi turxheüne* “dhe atëherë tek Ai ju do të ktheheni”, kjo është nyja e fundit në këtë sekuençë, varg; kështu shqyrto sa vijon:

Krijuesi e manifestoi fuqinë e Tij, duke kombinuar të kundërtat në këtë botë të ndryshimit (*a'lem el-kaun vel fesad*) për (shumë) shembuj të hollë urtësie; dhe Ai vendosi shkaqe të jashtme dhe ndërmjetësi për të shfaqur dinjitetin e Tij, dhe përcaktoi zinxhirët e shkaqeve dhe të pasojave. Pastaj, në Ringjalljen e të vdekurve kur universi pastrohet dhe -të kundërtat- ndahen dhe forcat bashkohen, shkaqet do të hiqen, dhe ndërmjetësitë do të bien dhe perdja do të ngrihet, dhe çdo person do ta shohë Autorin e Tij xh.sh. dhe do ta njohë pronarin e tij të vërtetë.

Një shtojcë duke përmbledhur pozicionimin e frazave.

Shqyrtoje këtë: Duke pasë hedhur poshtë mosbesimin e nënkuptuar nga pyetja retorike ^{كيف} “*keife*”, “*si*”, dhe duke pasë ftuar çudinë e njerëzve për të, (Allahu) xh.sh. u jep (atyre) provë me rrethanorin që vijon “*Ve*” (*el vav el-halijeh*); domethënë, katër transformimet e mëdhaja, të gjitha ato dhe secila prej tyre dëshmojnë për domosdoshmërinë e besimit. Pastaj, çdo transformim përmban faza të shumta dhe shkallë, dhe secila është parathënia dhe stomaku i asaj që vijon. Nga faza e parë e transformimit të parë deri tek faza e fundit e transformimit të fundit baza e trupit të gjallë ripërtërihet vazhdimisht. Ajo e hedh guaskën dhe vesh më të plotën, pastaj e zhvesh atë dhe vesh një formë më të lartë, pastaj e hedh edhe atë gjithashtu dhe vesh një formë më të mirë, dhe kështu me radhë. Ajo në mënyrë të vazhdueshme e ndërron, e këmben formën e saj për një tjetër më të plotë derisa arrin tek kulmi i plotësismit dhe vjen për të pushuar mbi vendosjen e lumturisë së përfundimtare. Dhe e gjitha kjo është në përputhje me një rregull specifik dhe me ligje të rregullta.

Me ^{وكنتم امواتا} *ve kuntum emvâten* “Duke parë se ishi të vdekur” tregon transformimin e parë, i cili përmban faza (të shumta), e fundit e

të cilave çon tek ^{فاحياكم} *fe Ahjâkum* “dhe Ai ju dha jetë”, e cila tregon transformimin e dytë, i cili është më e çuditshmja e të vërtetave të botës. Ajo gjithashtu përmban shumë faza, e fundit e të cilave përfundon në transformimin e ^{ثم يحييكم} *thum-me juhijîkum* dhe Ai përsëri do t’ju sjellë në jetë”, i cili gjithashtu ka shumë faza që i përkasin Botës së

Ndërmjetme. Kjo përfundon në transformimin e ^{ثم يميتكم} *thum-me jumitukum* “pastaj Ai do t’ju vdesë”, i cili përmban shumë faza që i përkasin varrit dhe pastaj Ringjalljes së të vdekurve, dhe mbyllet me -të vërtetën e- ^{ثم يحييكم ثم اليه ترجعون} *thum-me juhijîkum thum-me ilejhi turxheüne* “dhe atëherë tek Ai ju do të ktheheni”. Si mundet dikush që i studion me vëmendje këto transformime të jetë aq guximtar sa t’i mohojë (ato)?

Tani ne fillojmë me pozicionimin -dhe lidhjet- e pjesëve përbërëse të frazave:

Fraza e Parë, domethënë, ^{كيف تكفرون بالله} *Keife tekfurûne bil-lahi* *ve kuntum emvâten* “Si e mohoni e nuk e besoni Allahun duke parë se ishi të vdekur?”,

Forma pyetëse është -përdorur- këtu për të tërhequr vëmendjen për tek gabimi -i jobesimtarëve- me qëllim që ata të mund ta shohin vetë atë dhe të drejtohen e të njohin -Allahun.

“*Keife*”, “*si*” nënkupton nëpërmjet mohimit të fjalisë rrethanore të bërë të domosdoshme nga “*keife*”, se mosbesimi i tyre është -në realitet- mosekzistencë.

Përdorimi i vetës së dytë në ^{تكفرون} *tekfurûne* “ju e mohoni” tregon siç u diskutua lart, zemërimin e madh -të Allahut- (për ta); dhe nuk tha ^{لا يؤمنون} *la tuëminune* “nuk besoni” duke treguar për rebelimin e tyre të fortë; sepse ata e lënë imanin për të cilin ndodhen dëshmi, dhe pranojnë mosbesimin për kotësinë e të cilit ndodhen prova të shumëfishta.

(Lidhëzja) rrethanore و “Ve” (el wav el-halijeh) në
 و كنتم امواتا “ve kuntum”, “duke parë se ishit” nënkupton një frazë të
 pashprehur. (Lidhëzja tregon se كنتم امواتا “kuntum emvâten” “ishit të
 vdekur” është rrethanor (hal) për foljen تكفرون “tekfurûne” “ju mohoni”.
 Fjalja rrethanore ose fraza duhet të jetë së bashku me faktorin që e
 sundon, që e drejton atë (amil dhil hal). Ndërkaq ndodhen katër fraza
 këtu, dy prej të cilave i referohen të shkuarës (janë në kohën e kryer)
 dhe dy prej të cilave që i referohen të ardhmes janë (në kohën e
 pakryer). Prandaj ato janë në kundërshtim me rregullin e njëkohësisë,
 njëkohshmërisë. Prandaj rrethanori و “Ve”, “ndërsa, duke parë se,
 dhe” nënkupton një fjali ose frazë të pashprehur, e cila është “ve
 kuntum” “duke parë se, ju e dinit se ju ishit të pajetë -të vdekur. (Në
 këtë mënyrë, fjalët تعلمون “innekum ta'lel-mune” “Ju e dini” janë
 rrethanorë (hal) për bërësin e foljes تكفرون “tekfurûne” “ju mohoni”.

• Në qoftë se ti do të pyesje: Ata edhe në qoftë se e dinin vdekjen
 dhe jetën e parë, por nuk e dinë se ato janë prej Allahut. Gjithashtu ata
 nuk e pranojnë jetën e dytë, nuk pajtohen në mendim se ata do të
 kthehen tek Allahu xh.sh.?

Ty do të të thuhej: Është një rregull elokuence që i jep njeriut
 injorant statusin e të diturit në qoftë se ndodhen dëshmi të qarta për të
 larguar injorancën e tij. Meqenëse reflektimi mbi fazat e vdekjes së
 parë dhe mbi jetën e parë e detyron njeriun të pranojë Autorin dhe
 njohja e tyre e bind njeriun mendërisht, me arsye, rreth jetës së dytë,
 (mosbesimtarët) sikur kanë njohje për atë sekuencë -ngjarjesh.

Përdorimi i vetës së dytë كنتم “kuntum”, “ju ishit” tregon se ata
 kishin një ekzistencë specifike edhe në botën e grimcave të vockëla
 gjithashtu. Grimcat nuk u bashkuan kuturu dhe u bënë rastësisht një
 trup i veçantë.

Dhe zgjedhja e امواتا “emvâten” “të vdekur” mbi “xhemadat”, “sende”
 ose mbi “grimcat” aludon për kuptimin e vërsetit “A nuk ka qenë mbi
 njeriun një pjesë kohe, kur ai nuk ishte asgjë për t’u përmendur?”⁵

Tani fraza فاحياكم “fe Ahjâkum”, “dhe Ai ju dha jetë”:

• Në qoftë se ti do të pyesje: Lidhëzja ف “fe”, “dhe” shpreh
 vijueshmëri dhe kontakt (domethënë, nuk duhet të ketë largësi ndërmjet
 asaj që parapriu dhe asaj që vjen pas), por a nuk i ndërpret ajo fazat dhe
 a nuk ka një interval të gjatë ndërmjet vdekjes ose qënieve të pajeta dhe
 jetës?

Ty do të të thuhej: ف “Fe”, “dhe” tregon burimin e provës së
 autorit, dhe se është transformimi i grimcave në mënyrë spontane, e
 vetvetishme nga një gjendje e pajetë tek një gjendje me jetë pa
 ndërhyrjen e shkakut të arsyeshëm, gjë e cila e detyron mendjen të
 njohë Autorin. Për më tepër, fazat në kushtet e qënieve të pajeta janë
 difektoze dhe të paqëndrueshme, dhe karakterizohen nga vijueshmëria

-e shpejtë. Dhe zgjedhja e فاحياكم “fe Ahjâkum”, “dhe ai ju dha jetë” në
 vend të صرتم احياء “Sirtum ahja’ë” “u bëtë të gjallë” është për
 qartësim; domethënë, ju u bëtë të gjallë dhe kjo ishte e mundur vetëm
 nëpërmjet fuqisë së Autorit. Prandaj duhet të dilet me përfundimin se
 është Allahu xh.sh. Ai i cili jep jetë.

Pastaj fjalja ثم يميتكم “thum-me jumîtukum” “pastaj Ai do t’ju vdesë”
 në vend të “temutune”, “ju do të vdisni” tregon, siç u përmend, se
 vdekja është një akt i gjërë në përputhje me masën e Kaderit Hyjnor. Ti
 sigurisht që ke vërejtur se është vetëm një minoritet i vogël të cilët
 jetojnë një jetëgjatësi të plotë natyrale. Kjo e bën njeriun të kuptojë se
 vdekja nuk është një pasojë e natyrshme. Ajo është një shpërbërje e
 trupit, dhe jo zhdukje -asgjësim- i shpirtit; në të vërtetë ajo është çlirimi
 i shpirtit.

⁵ Kuran, 76:1

Në frazën “*thumme juhjikum*” “dhe Ai përsëri do t’ju sjellë në jetë”, “*thumme*” tregon ndërhyrjen e Botës së ndërmjetme me çudirat e saj të mahnitshme.

Në frazën ^{ثم اليه ترجعون} “*thum-me ilejhi turxheune*” “dhe atëherë tek Ai ju do të ktheheni”, “*thum-me*” tregon ekzistencën e perdes së madhe, ndërsa ngritja e saj, dhe zmbropsja e shkaqeve dhe shkarkimi i

ndërmjetësve tregohen nga ^{ترجعون} “*ilejhi turxheune*” “tek Ai ju do të ktheheni”.

• Në qoftë se ti do të pyesje: Kthimi tek Allahu bën të domosdoshme ardhjen prej Tij në fillim, dhe për shkak të kësaj disa njerëz kanë imagjinuar të ketë union (me Allahun) dhe disa Sufi kanë rënë në dyshim?

Ty do të të thuhej: Ashtu si në këtë botë që ndodhen ekzistenca dhe vazhdimësia e saj, po ashtu edhe në ahiret ndodhet ekzistencë dhe vazhdimësia e saj. Ekzistenca në këtë botë shfaqet prej dorës së fuqisë pa ndërmjetësi, ndërsa vazhdimësia -e saj- është e rrethuar nga përbërja e shpërbërja, dhe nga dispozicioni i fuqisë dhe ndryshimi, dhe për shembujt e urtësisë të përmendura lart ndërhyjnë shkaqet -në të. Por në Ahiret edhe ekzistenca edhe vazhdimësia -e saj- do të shfaqen -drejtëpërdrejtë- nga Dora e fuqisë me të gjitha domosdoshmëritë dhe kompozimet, dhe çdo gjë do ta njohë Pronarin e saj të Vërtetë. Në qoftë se mendon rreth kësaj, do të kuptosh kuptimin e “*Ruxhuë*”, *kthimit*.

* * *

VËRSETI 29

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَافِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ
إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّيْنَهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

Huve el-ledhî khaleka lekum mà fi el-erdi xhemian thum-me isteva ilâ el-semâi fesev-vâhunne seb'a semâvâtin ve huve bikul-lî shej'in Alîmun.

Ai është i Cili krijoi për ju gjithçka në tokë pastaj Ai (u ngrit lart) istewa drejt qiellit duke i bërë ata shtatë qiej. Dhe Ai është i Gjithëdituri për çdo gjë.

Ky vërsset gjithashtu ka tre faqe të rëndësishme.

Pozicionimi i vërssetit si një tërësi në lidhje me vërssetin e mëparshëm:

Në vërssetin e mëparshëm mosbesimi dhe mosmirënjohja u hodhën poshtë nëpërmjet dëshmive që i përkasin nefsit të njeriut (*el-delail el-enfusijeh*) dhe këto ishin fazat e -zhvillimit- njerëzor, dhe tani ky vërsset tregon dëshmi në botën e jashtme (*el-delail el-afakijeh*). Gjithashtu vërsseti i mëparshëm tregoi mirësitë e ekzistencës dhe të jetës, ndërsa ky vërsset tregon mirësinë e ekzistencës së qëndrueshme (*el-beka*). Përsëri, në vërssetin e mëparshëm ndodhej prova e Autorit dhe çështjet parapërgatitore për ringjalljen e të vdekurve, ndërsa ky vërsset tregon realizimin e ringjalljes dhe largimin e dyshimeve, sikur -mosbesimtarët- pyesnin: “Nga i vjen njeriut kjo vlerë që ai ka? Përse e ka ai një rëndësi të tillë? Dhe cila është pozita e tij në shikimin e Allahut saqë Ai të shkaktojë kijametin dhe ringjalljen për hir të tij? Kështu Kur’ani përgjigjet nëpërmjet treguesve të këtij vërsseti: “Njeriu ka vlerë të lartë ashtu siç dëshmohet nga qiejt dhe toka duke iu nënshtruar (atij) për dobinë e tij. Ai gjithashtu ka rëndësi të madhe siç dëshmohet nga fakti se Allahu nuk e krijoi atë për krijesat, por krijoi krijesat për të. Ai gjithashtu ka një vend -të lartë- në shikimin e Allahut siç dëshmohet nga fakti se Allahu nuk i dha ekzistencë botës për veten

e saj, por për njeriun, dhe Ai i dha njeriut ekzistencë që ai të mund ta adhurojë Atë. Nga kjo duhet të dilet me përfundimin se njeriu është i shquar dhe i veçuar, dhe nuk është si kafshët; dhe si rrjedhojë ai është i

denjë për të marrë Xhevahirin e **وَالْيَهُ تَرْجَعُونَ** *thum-me ilejhi turxheüne* dhe atëherë tek *Ai ju do të ktheheni*”.

Pozicionimi i frazave të vërsetit.

Shqyrtoje këtë: Fjala **جميعا** “*xhemían*” “*gjithçka*” në frazën e parë, fjala **ثم** “*thum-me*” “*pastaj*” në të dytën, dhe **سبع** “*seb'a*” “*shtatë*” në të tretën, që të gjitha kërkojnë hetim e verifikim. Ne do t'i diskutojmë ato në tre çështje:

Çështja e Parë:

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Ky vërset tregon se gjithçka në tokë është për dobinë e njeriut, por si mund të përfytyrohet përfitimi i Zejdut për shembull prej secilës prej pjesëve të tokës? Dhe si mundën Habibi dhe Aliu të nxjerrin përfitim prej një guri në rrëzë të një mali në mezin e një ishulli në oqeanin paqësor? Dhe si mund ta përdorë Amri pasurinë e Zejdut? Por ky vërset dhe të tjerët si ai sugjerojnë se për çdo individ është e gjitha pa u ndarë. Për më tepër, si do të ishte e mundur që pavarësisht madhësisë së tyre, dielli dhe hëna dhe të tjerat veç tyre të jenë për Zejdin dhe Amrin dhe qëllimi i tyre kryesor të ishte një dobi e pjesshme për ata të dy? Dhe si do të ishte e mundur që gjërat e dëmshme të ishin të dobishme për qëniet njerëzore? Sepse nuk ndodhet asgjë e paqartë, e errët apo e pasaktë në Kuran dhe ekzagjerimi nuk është në harmoni me elokuencën e vërtetë.

Ty do të të thuhej: Shqyrto gjashtë pikat e mëposhtme të cilat do t'i bëjnë të fluturojnë dyshime të tilla:

E Para: Ashtu siç është përmendur, është karakteristikë e jetës që ta bëjë pjesën të tërë dhe të pjesshmen universale, dhe të veçantën

kolektive dhe të kufizuarën absolute, dhe individin një botë; kështu çdo anëtar i të gjitha specieve bëhet si një racë e gjallë ose si njerëzit dhe bota bëhet shtëpia e tij, dhe ajo bëhet të ketë lidhje me të gjitha gjërat.

E Dyta: Ashtu siç e ke mësuar ndodhen në botë një sistem i fiksuar, një rregull i qëndrueshëm, dhe parime të larta, dhe ligje themelore të vazhdueshme, duke e bërë botën si një orë ose si një makineri të mirërregulluar. Dhe ashtu si çdo ingranazh -rrotë e dhëmbëzuar-, madje çdo dhëmb i çdo ingranazhi, madje çdo pjesë e çdo dhëmbi, që ka hyrje, që luan një pjesë, edhe sikur të vogël e të pjesshme në rregullin funksionues të makinerisë, po ashtu nëpërmjet funksioneve dhe sistemit të makinerisë ajo ka një efekt në dobinë e makinerisë dhe në produktin, rezultatin e saj. Në të njëjtën mënyrë, nëpërmjet ekzistencës së saj -çdo qenie- është në ndonjë mënyrë e dobishme për qëniet e gjalla, princi dhe kryetari i të cilave është raca njerëzore.

E Treta: Ashtu siç të ka rënë në veshët e tu në diskutimet e mëparshme, asnjë (qenie) nuk i pengon e nuk i bllokun -qëniet e tjera- në lidhje me përfitimin -prej gjërave. Sepse ashtu si dielli në tërësinë e tij është i Zejdut, dhe drita e tij është vendpushimi i tij dhe shëtitorja e tij, po ashtu në tërësinë -plotësinë- e tij ai është pronë e Omerit dhe kopësht për të. Në qoftë se për shembull Zejdi do të ishte krejt i vetëm në botë, si do të ishte përfitimi i tij? Ai do të përfitonte prej tij jo më shumë se (ajo sasi që do të përfitohej) në qoftë se ai do të ishte së bashku me të gjithë njerëzit e botës -me përjashtim të asaj pjese që shikon tek “dy shpellat” (si ushqimi, sepse këto mund të jenë objekt lëmshi e pengimi).

E Katërta: Universi nuk ka vetëm një faqe të hollë; përkundrazi, ai ka fytyra të përgjithshme të ndryshme shtresë mbi shtresë; dhe përfitimi i të cilave (gjithashtu) ka faqe të shumta të përgjithshme të ndërfutura dhe rrugët e dobisë dhe të përfitimit të tyre janë të shumta dhe të ndryshme. Për shembull, në qoftë se ti ke një kopësht, ti përfiton prej tij në një mënyrë dhe njerëzit përfitojnë në një mënyrë tjetër, duke marrë kënaqësi prej tij nëpërmjet aftësisë së të shikuarit. Sepse natyrisht njeriu nxjerr përfitim me anë të pesë shqisëve të tij të jashtme, nëpërmjet aftësive të tij të brendshme dhe nëpërmjet trupit e shpirtit,

dhe gjithashtu nëpërmjet mendjes dhe zemrës së tij, si në këtë jetë në këtë botë, po ashtu edhe në Ahiret, dhe gjithashtu nga këndvështrimi i nxjerrjes së mësimëve; ju mund të mendoni për shembuj të mëtejshëm në të njëjtën mënyrë. Nuk ka asgjë që ta pengojë atë prej përfitimit të ndonjëres prej këtyre faqeve, anëve, të çdo gjëje në tokë, ose madje në botë.

E Pesta:

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* Vërsetet këtu dhe të tjerët në vendet e tjera tregojnë se kjo botë e gjërë u krijua për qëniet njerëzore dhe se dobia -përfitimi- i tyre prej saj është qëllimi përfundimtar i krijimit të saj. Por, planeti Saturn, i cili është më i madh se toka, nuk është në mënyrë të përpjesëtuar më i dobishëm për njeriun; ai është një lloj stolie dhe një dritë e dobët. Atëherë si mund të jetë kjo një arsye përfundimtare (për krijimin e tij)?

Ty do të të thuhej: Një peson që përfiton (prej një gjëje) e humbet veten në faqen e asaj që ai përfiton; ai e fokuson mendjen e tij mbi të dhe harron gjithçka tjetër, dhe ai e shikon gjithçka tjetër nga kënvështrimi i tij.

Gjithashtu, (në shikimin e tij) synimet dhe qëllimi i një gjëje janë të përkufizuara tek faqja që shikon tek vetja e tij. Prandaj nuk ka asgjë të ekzagjërues apo të pasaktë në qoftë se në kontekstin e mirënjohjes -rehatisë- do të thuhej në lidhje me atë person: “Megjithëse Krijuesi i Saturnit e solli atë në ekzistencë. Për mijëra shejmbuj urtësie, secila prej tyre ka mijëra faqe, dhe për çdo faqe mund të përfitohet në mijëra mënyra, Ai e krijoi atë për atë person për të përfituar prej tij”.

E Gjashta: Ashtu siç e ke vërejtur më parë dhe siç ka pohuar Imam Aliu r.a., sigurisht njeriu është i vogël por (në kuptim) ai është i madh, prandaj për të ndonjë përfitim i vogël dhe i pjesshëm bëhet i madh dhe universal. Kështu, nuk ka asgjë të kotë e të padobishme.

Çështja e Dytë ka të bëjë me ثَمَّ “thum-me” “pastaj”. Ky vërset tregon se toka u krijua para qiejve, ndërsa vërseti

وَالْأَرْضُ بَعْدَ ذَلِكَ دَحِيهَا “Dhe pas kësaj Ai shtroi tokën”,¹ tregon se qiejt u krijuan para tokës. Pastaj vërseti كَانَتْ تَقَا فَفَتَقْنَاهُمَا “...se qiejt dhe toka ishin të bashkuar së bashku si një njësi e vetme krijimi, pastaj Ne i ndamë ato,”² tregon se ato u krijuan së bashku dhe pastaj u ndanë prej të njëjtës lëndë.

Kupto së dyti se mësimet (naklije) të sheriatit sugjerojnë se Allahu xh.sh. krijoi së pari një substancë, domethënë, lëndën, pastaj Ai manifestoi (fuqinë e Tij) mbi të dhe e bëri një pjesë të saj avull dhe një pjesë lëng. Pastaj nëpërmjet manifestimit të Tij pjesa e lëngët u trash, u dendësua dhe u bë shkumë. Pastaj nga kjo Ai krijoi tokën ose shtatë globet e tokave. Pastaj u formua një qiell për secilin nga këto toka prej atmosferës fryrëse, me një fllad të lehtë. Pastaj Ai shtriu lëndën e avullit dhe i rregulloi duke i vënë në sistem prej saj (shtatë) qiejt, duke mbjellur yjet në to. Kështu qiejt morën formën –erdhën në ekzistencë- duke përmbajtur e përfshirë bërthamat e yjeve.

Sipas supozimeve dhe teorive të shkencës moderne, sistemi diellor, së bashku me qiejt në të cilët ai noton, ishin një substancë e thjeshtë e cila u transformua në një lloj avulli. Pastaj nga ky avull u formua një gjendje e lëngëzuar e ndezshme dhe pastaj një pjesë e tillë u ngurtësua me të ftohtin. Pastaj për shkak të lëvizjes së tij të fortë, ai lëngëzim i flaktë hodhi (në hapësirë) shkëndijat dhe copat të cilat u ndanë. Këto u bënë të ngjeshura, të shtypura, dhe u bënë planetet njëri prej të cilëve është toka jonë.

Në qoftë se e ke kuptuar këtë, mund t'i bashkëlidhësh këto dy shpjegime sepse është e mundshme, që vërseti كَانَتْ تَقَا فَفَتَقْنَاهُمَا “... se qiejt dhe toka ishin të bashkuar së bashku si një njësi e vetme krijimi, pastaj Ne i ndamë ato”³ tregon se toka dhe sistemi diellor ishin si një lloj brumi i gatuar nga dora e fuqisë prej një substance të thjeshtë; unë dua të them eterin “lëndën e eterit” e cila e krahasuar me qëniet është si uji rrjedhës (si një substancë e lëngët) që kalon përmes tyre. Vërseti

¹ Kuran, 79:30

² Kuran, 21:30

³ Kuran, 21:30

وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ “...Dhe Arshti (Fromi) i Tij ishte mbi ujë”⁴ aludon për këtë lëndë, e cila n ngjason ujit.

Pas krijimit të tij, “eteri” mori manifestimin e parë të Autorit Krijues duke dhënë ekzistencë –Eteri pasi u krijua u bë qendra e parë e manifestimit të Autorit duke dhënë ekzistencë-; domethënë, Ai krijoi Eterin, dhe pastaj Ai e bëri atë në atome themelore (*Xhevahir ferdeten*); pastaj disa prej këtyre Ai i bëri të dendura, dhe pastaj prej të dendurave Ai krijoi shtatë globet, prej të cilëve toka jonë është populluar. Pastaj toka u ngurtësua para të gjitha të tjerave, duke formuar me shpejtësi një kore, dhe prej një periudhe të gjatë kohe ajo u bë burimi i jetës, ndërsa deri tani shumica e trupave qiellorë mbetën në një gjendje të lëngëzuar të ndezshme. Atëherë nga ky aspekt krijimi dhe formimi i tokës ishte përpara atij të qiejve. Dhe meqenëse plotësimi i dobive dhe i përfitimeve të saj dhe i qënies të saj të “shtrirë, të shpërndarë” të përgatitur për të jetuar lloji njerëzor u bë pas sistemit dhe vënies në rregull- të qiejve, qiejt nga ky aspekt ishin më të hershëm, ndonëse (qiejt dhe toka) ishin të bashkuar së bashku në fillim). Kështu të tre vërsetet shikojnë tre pika (duke i zgjidhur kontradiktat në anën e jashtme).

Një përgjigje e dytë:

Qëllimi i Kur'anit nuk është për të dhënë mësim historinë e krijimit; ai nuk është mësuesi i historisë dhe i gjeografisë; ai u shpall për t'u dhënë mësim masave të njerëzve njohjen rreth Madheshtisë të Autorit Krijues duke përmendur sistemin dhe rregullsinë e botës. Ai përmban dy nivele(mekame): Niveli i parë: Kur duke përshkruar mirësitë (Hyjnore), favoret, mëshirën dhe qartësinë e provave, toka vjen e para. Por në nivelin e dytë: duke përmendur nivelin e madhështisë (Hyjnore), lartësisë dhe fuqisë, qiejt paraprijnë.

ثُمَّ

“*Thum-me*”, “*pastaj*”: Kjo mund t'i referohet një voneseje ose shtyrjeje (*Tarakhi*). Kjo mund të jetë esenciale (*dhatijj*). Kështu استوى “*thum-me iste'va*” domethënë, pastaj dijeni dhe reflektoni se (si) Ai

⁴ Kuran, 11:7

drejtoi vullnetin e Tij drejt qiejve... (Domethënë, krijimi i qiejve ishte i pari në kohë, por lidhur me reflektimin dhe mendimin ai është në vendin e dytë; dhe krijimi i tokës ishte pas atij të qiejve, por në lidhje me mendimin reflektiv ai vjen i pari⁵).

Çështja e Tretë lidhur me سَبْعَ “*se6'a*” “*shtatë*”.

Shqyrtoje këtë: Filozofia e lashtë pohoi se qiejt ishin nëntë, dhe njerëzit e saj i përfytyruan ato në mënyrë të çuditshme. Idetë e tyre dominuan mbi njerëzimin për shekuj. Në fakt shumë komentatorë të Kur'anit u detyruan të prireshin tek kuptimet e fjalëpërfjalëshme -të jashtme- të vërseteve për (t'u përshtatur) me medhhebin -shkollën- e tyre. Megjithatë shkenca moderne pohon se yjet qëndrojnë të varur pezull në hapësirë ose në zbrazëti, sikur ajo mohon ekzistencën e qiejve. Domethënë, njëra shkoi në një ekstrem dhe tjetra shkoi tek një ekstrem tjetër. Sa për sheriatin, ai pohon se Autori xh.sh. krijoi shtatë qiej dhe i vendosi yjet në to si peshku duke notuar (në det). Hadithi مَوْجٌ مَكْفُوفٌ “*Qiejt janë valë të përmbajtura...*” aludon për këtë. Kjo shkollë (e vërtetë mendimi) mund të verifikohet në gjashtë nivele:

I Pari: Është vërtetuar nga shkenca dhe nga filozofia se hapësira e pafundme është mbushur me eter.

I Dyti: Ajo që i lidh ligjet e trupave të mëdhenj dhe që përcjell e shpërndan forca të tilla si dritën dhe nxehtësinë është një lëndë që është ekzistuese në hapësirë dhe e mbush atë.

I Treti: Megjithëse lënda (e quajtur) “eter” mbetet si eter, ashtu si lëndët e tjera ajo ka gjendje të ndryshueshme, të ndryshme e të shumëllojshme, si formimi i avullit, i ujit dhe i akullit (që formohen nga uji).

I Katërti: Në qoftë se trupat qiellorë do të vëzhgoheshin me vëmendje, do të shfaqeshin të jenë në nivele të ndryshme. Ti sigurisht

⁵ Isharatul Ixhaz (Abdul Mexhid 265).

që e ke parë lumin e qiejve të njohur si “Rruga e Qumështit”, i cili shfaqet si një njollë (pellg) i madh reje; ajo përbëhet prej miliarda yjesh që janë duke u formuar rishtas dhe duke u grumbulluar së bashku.

Dhe eteri në të cilin ato yje janë grumbulluar, natyrisht është i ndryshëm me nivelin e yjeve të fiksuar, të qëndrueshëm, dhe njeriu do ta kapte me intuitë e saktësi se kjo gjithashtu është e ndryshme me nivelet e sistemit diellor, dhe kështu me radhë deri sa ndodhen shtatë nivele, sisteme.

I Pesti: Është vërtetuar nga intuita dhe nga induksioni se kur bien formimi, organizimi dhe rregullimi në lëndë -kur lënda i nënshtrohet formimit, organizimit dhe rregullimit- ajo u jep shkas gjendjeve të ndryshme -niveleve. Nga karboni (minerali -maden) prodhohen hiri, qymyri dhe diamantet, dhe zjarri mund të ndahet në prush, flakë dhe tym; dhe nga kombinimi i oksigjenit dhe hidrogjenit formohen uji, akulli dhe avulli.

I Gjashti: Të gjithë ato që u përmendën lart janë tregues se qiejt janë të shumëfishtë. Dhe Ligjvënësi i vërtetë (*el-Shariu'el-sadik*) tha se ata ishin shtatë. Dhe ata janë shtatë në sensin, se në gjuhën arabe shtatë, shtatëdhjetë dhe shtatëqind që të gjitha tregojnë shumësi.

Shkurtazi: Autori xh.sh. i krijoi nga lënda -e quajtur- eter *سبع سموات* shtatë qiejt dhe i vuri ata në sistem dhe duke u dhënë një rregullsi të çuditshme të hollë dhe mbolli -vendosi në to yjet, dhe shtresat e tyre janë të ndryshme.

Tani shqyrtoje këtë: Në qoftë se do të hulumtoje mbi adresimet e mëdhaja të Kur'anit, dhe mbi kuptimet e tij dhe mbi marrjen e tij parasysh -shkallën- e të kuptuarit të të gjitha klasave -të njerëzve- nga më e ulëta e tyre për tek më e larta e elitës, ti do të vëzhgoje një çështje të jashtëzakonshme. Për shembull, midis njerëzve ka nga ata që prej shtatë qiejve” kuptojnë nivelet e atmosferës (*el-hewa el-nasimi*); dhe disa kuptojnë sferat fryrëse të fladit që rrethojnë këtë tokë tonë dhe motrat e saja që mbështesin qëniet e gjalla; të tjerët kuptojnë prej saj shtatë planetët e dukshëm për gjithkënd; të tjerët kuptojnë prej saj

shtatë shtresat eterike në sistemin diellor; të tjerët kuptojnë shtatë sisteme diellore, i pari i të cilëve është ky sistemi ynë; të tjerët kuptojnë eterin duke i dhënë shkas formimit të shtatë niveleve -ose gjendjeve- ashtu siç u diskutua lart; disa të tjerë shohin se e gjitha ajo që është e dukshme prej llambave zbukuruese të diejve dhe të yjeve të qëndrueshëm është një qiell i vetëm; është qielli i dynjasë dhe mbi të janë gjashtë qiejt e tjerë të padukshëm. Dhe disa të tjerë marrin me mend se shtatë qiejt nuk janë përkufizuar vetëm tek bota e dukshme, por i përfytyrojnë ato si nivelet e krijimit në këtë botë, në ahiretin dhe në të padukshmen dhe në botërat e tyre. Të gjitha këto (klasa të njerëzve përfitojnë prej bekimeve të bollshme të Kur'anit në përputhje me kapacitetet e tyre dhe marrin pjesët e tyre prej tryezës së tij, e cila i rrethon dhe i përfshin të gjitha këto konceptime.

Tani shqyrtoji pesë aspektet e pozicionimit të fjalisë së vërsetit të parë; domethënë, *هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا Huve el-ledhî khalëka lekum mà fi el-erdi xhemîan* “Ai është i Cili krijoi për ju gjithçka në tokë”.

I Pari: Vërseti i mëparshëm tregoi mirësinë e jetës dhe të ekzistencës, ndërsa ky vërset tregon mirësinë e ekzistencës së qëndrueshme (*el-beka*) dhe shkaqet e saj.

I Dyti: Kur vërseti i mëparshëm provon se njeriu është tek shkalla më e lartë, domethënë, ai do të kthehet tek Ai xh.sh., kjo zgjon mendjen e dëgjuesit dhe ai pyet: Si është e mundur që ky njeri i ulët të ketë pasë kapacitetin për këtë shkallë të lartë po të mos kishte qenë mirësia e Tij xh.sh. dhe tërheqja e Tij për të drejtë saj?” Kështu kjo frazë sikur iu përgjigj pyetjes, duke thënë se njeriu ka një vend vërtet të lartësuar në shikimin e Krijuesit të tij meqenëse Ai ia ka nënshtruar të gjithë botën atij.

I Treti: Në vërsetin e mëparshëm duke treguar ndodhjen e Ringjalljes së të vdekurve dhe Tubimin e madh për njerëzimin, dëgjuesi fillon të pyesë: cila është rëndësia e njeriut që ringjallja duhet të shkaktohet për të dhe bota të shkatërrohet për lumturinë e tij?” Dhe kjo frazë sikur përgjigjet: “Duke parë se e gjithë ajo çfarë përmban toka është përgatitur për dobinë dhe përfitimin e tij dhe të gjitha speciet e saj

-të qenieve- i janë nështruar atij, ai duhet të ketë rëndësinë më të madhe meqë kjo tregon se ai është fruti i krijimit”. Atëherë, sigurisht dhe medoemos do të bëhet kijameti për lumturinë e tij. Kështu i jepet përgjigjja dëgjuesit.

I Katërti: Me fjalët “Dhe tek Ai ju do të ktheheni” vërsesi i mëparshëm nënkupton se në Ditën e kijametit ndërmjetësitë do të hiqen e ngrihen dhe i gjithë referimi dhe autoriteti do të kufizohen tek i Vetmi xh.sh.. Por në këtë botë, njeriu ka gjëra të shumta dhe autoritete të cilave ai u referohet, u drejtohet, prandaj kjo frazë pohon se prapa shkaqeve dhe ndërmjetësive shihen rrezet e fuqisë dhe ndikim është i Atij; shkaqet janë thjesht perde (në këtë botë gjithashtu është Allahu xh.sh) dhe se shkaqet ndërhyjnë vetëm për disa shembuj urtësie. Sepse Krijuesi xh.sh. krijon gjithçka që i nevojitet njeriut.

I Pesti: Vërseti paraprijës duke pasë aluduar për lumturinë e përjetshme, ky vërses tregon mirësinë e mëparshme dhe favoret që e bëjnë të domosdoshme atë. Domethënë, Ai të cilit i është dhuruar mirësi me gjithçka që është në tokë duhet të jetë i denjë për t’iu dhënë lumturia e përjetshme.

Fraza: ^{ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ} *thum-me iste'va ila el-sem'ai* “pastaj Ai (u ngrit lart) istewa drejt qiellit”: **Pozicionimi i saj ka katër aspekte:**

I Pari: Qielli është shoku –binjaku- i tokës. Toka nuk mund të përfytyrohet si e vetme; përmendja e saj të kujton gjithmonë qiellin. Ashtu siç u përmend në fjalinë e mëparshme toka, po ashtu në këtë fjali përmendet qielli.

I Dyti: Qiejt janë vënë në sistem në një mënyrë të përsosur (në një mënyrë të tillë që) njeriu të mund të përfitojë prej asaj që është në tokë.

I Treti: Vërseti paraprijës tregon dëshmitë e mirësisë dhe të bamirësisë (Hyjnore), ndërsa ky vërses tregon dëshmitë e madhësisë dhe të fuqisë (Hyjnore).

I Katërti: Kjo frazë tregon se përfitimet e njeriut nuk janë të kufizuara tek toka por se edhe qiejt gjithashtu i janë nënshtruar dobisë së tij.

Pozicionimi i frazës ^{فَسَوَّيْنُ سَبْعَ سَمَوَاتٍ} *fesev-vàhunne seb'a semàvâtin* “duke i bërë ata shtatë qiej”. Kjo ka tre (pesë) aspekte:

I Pari: Faza është lidhur me atë të mëparshmen ashtu si lidhja ^{فَيَكُونُ} “*fejekun*” “dhe ajo është bërë (në çast)” me ^{كُنْ} “*kun*”, “bëhu”. Sikur fjalia *kun* me *istewa*.

I Dyti: (ajo *-istewa-* është lidhur me të parën) në mënyrën që funksioni (*teal-luk*) i fuqisë (Hyjnore) dhe ai i Dëshirës (Hyjnore) të lidhen.

I treti: (ajo lidhet me frazën e mëparshme) në mënyrën që konkluzioni (i një pjese) të lidhet me parathënien.

Pozicionimi i frazës ^{وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ} *ve huve bikul-li shej'in Alîmun* “Dhe Ai është i Gjithëdituri për çdo gjë” ka dy aspekte:

Njëri prej tyre: (kjo frazë) është një argument prej shkakut tek pasoja (*delil-limmij*) duke provuar rregullin –sistemin qiellor- (të përshkruar në frazën e mëparshme), ashtu si ai rregull është një argument prej pasojës tek shkakut (*delil innij*) duke provuar këtë frazë. Sepse rregulli dhe harmonia provojnë ekzistencën e njohjes së plotë, ashtu siç tregon njohja rregullin.

Tjetri: Faza e mëparshme tregon fuqinë e plotë, ndërsa kjo frazë tregon njohje të gjithanshme e gjithëpërfshirëse.

Pozicionimi i pjesëve të frazave të vërsetit:

(Vërseti përmban këto pika:) fraza e parë nuk është lidhur me frazën e mëparshme; dy pjesët e para janë të shquara, siç është

kallzuesi; parafjala “le” e “lekum”, “për ju” dhe vendosja para e frazës; parafjala “fi”, “në” dhe fjala “xhemlan”, “gjithçka”.

Duke qenë e palidhur me atë që e parapriu (*el-istinaf*) fraza e parë nënkupton pyetje të pashprehura dhe përgjigje për të cilat u vërejtën në pesë ‘aspektet’ e pozicionimit të frazës së parë lartë.

Në frazën هُوَ الَّذِي “Huve el-ledhi”, (Ai i Cili), هُوَ “Ai” është kryefjalë, dhe الَّذِي el-ledhi “i Cili” është kallzues, dhe të dy janë të shquar, që tregojnë Unitetin Hyjnor dhe kufizueshmërinë: (Domethënë, krijimi i gjithçkaje në tokë është e kufizuar tek Allahu; Allahu është i vetmi Krijues). Dhe ky kufizim aludon për kufizimin e shprehur nga vendosja para e اِلَيْهِ “ilejhi”, “tek Ai” tek ثُمَّ اِلَيْهِ تَرْجَعُونَ thum-me ilejhi turxheune “dhe atëherë tek Ai ju do të ktheheni” në vërsetin e mëparshëm. (Përemri lidhor “i cili” dhe fjalia lidhore janë kallzuesi, dhe me të drejtë duhej të ishte i shquar) Qënia e tij i shquar këtu tregon se pohimi është i qartë, i dukshëm. (Domethënë, është e qartë dhe e dukshme se Allahu është Krijuesi i gjithçkaje në tokë).

Parafjala ل “le” e dobisë në لَكُمْ lekum (për ju) tregon se në esencë gjërat janë të lejueshme dhe bëhen të ndaluara vetëm nën disa rrethana; për shembull, pasuria e njerëzve të tjerë është e ndaluar (haram) meqë ajo është e mbrojtur nga Sheriati; mishi njerëzor është i ndaluar nga nderimi, respekti; helmi, për shkak të dëmit të tij; ose coftina për shkak se është e papastër.

Për më tepër, ajo sugjeron ekzistencën e dobisë për njeriun në çdo gjë, edhe sikur ai të përfitonte vetëm prej një gjëje, ose në vetëm njërën prej shumë mënyrave; (ka dobi për njeriun) edhe tek më e vogëla e gjërave; ose të paktën një gjë mund të përdoret me një shikim për të nxjerrë mësim.

Për më tepër, Mëshirëploti xh.sh. ka shumë thesare të depozituara në tokë, duke shikuar njerëzit e së ardhmes.

Vandosja para e لَكُمْ “lekum” “për ju” tregon se aspekti i përfitimit të njerëzimit (prej përmbajtjeve, brendive të tokës) është i pari i qëllimeve dhe më kryesori i synimeve. مَا “Ma” është e përgjithshme me qëllim që ta nxisë (njeriun) të kërkojë dobitë e përfitimet në çdo gjë.

Përdorimi i فِي الْأَرْضِ “fi el-erdi” “në tokë” në vend të عَلَى “alel erd” “mbi tokë” për shembull, tregon se shumica e gjërave për t’u përfituar janë krijuar brenda tokës. Ajo gjithashtu nxit -njeriun- për të kërkuar e hetuar atë çfarë gjendet atje. Dhe përfitimi gradual i njerëzimit prej mineraleve dhe substancave të tjera të tokës sugjeron se ajo mund të përmbajë materiale dhe elemente të tilla si artikuj ushqimorë dhe gjëra të tjera që do të lehtësojnë peshat e jetës njerëzore të së ardhmes.

Dhe جَمِيعًا “xhemlan”, “gjithçka” është për të hedhur poshtë iluzionet –idetë e rreme- se disa gjëra janë të kota dhe të përkohshme.

Në frazën e dytë, ثُمَّ “thum-me” tregon një zinxhir të akteve dhe të veprave të të Vetmit xh.sh. pasi krijoi tokën, (kthimin e Tij) për të vënë në rregull qiejt. Ajo gjithashtu është një shenjë se në lidhje me dobitë e njerëzimit, sistemimi i tyre është i një shkalle më të ulët se sa krijimi i tokës. Ajo gjithashtu nënkupton ndodhjen e tij -sistemimit- më vonë (se krijimi i tokës).

اِسْتَوَى “Isteva” është një përdorim i thukët, duke pasë kuptimin اَرَادَ اَنْ يَسُوِيَ “erade e jusavvije”, Ai deshi ose dëshiroi ta vendoste në rregull apo në sistem”. Ajo gjithashtu ka një kuptim metaforik, duke treguar dikë i cili synon diçka me përqëndrim e ngultas pa” u shmangur nga e majta apo e djathta.

اِلَى السَّمَاءِ “Ilâ el-semâi” “drejt qiellit” domethënë, tek lënda -fizike- e qiejve, dhe drejt tyre.

Pjesëza ف "fe" e فسوين "fe sev-vàfunne", "dhe Ai i bëri ato" është për këtë se kjo është pjesëza e ndryshimit ose e degëzimit (tefri), (lidhja midis kësaj fraze dhe frazës së mëparshme; domethënë, midis

"istevà" dhe "tesvijeh" i ngjason فيكون "fejekun" "dhe ajo është bërë (në çast)" duke qenë pasojë e (urdhërit krijues) كن "kun", "bëhu", dhe një akt i fuqisë duke qenë rezultati i një akti Dëshire, dhe ekzekutimi i një akti (el-kada) duke qenë rezultati i paracaktimit (kaderit). Dhe sa për atë që shpreh "vijuesja" (ta'ekib), ف "fe" nënkupton disa fjalë të pashprehura: "Ai i bëri (qiejt) të ndryshëm dhe i vendosi ato në rregull dhe i rregulloi çështjet midis tyre, dhe pastaj Ai i vuri ato në sistem (duke i bërë shtatë qiejt)".

Kuptimi i سوي "sev-và" "bëri, formoi" është se Ai i krijoi ato të mirërregulluara, të mirësisistemuar dhe të ngjashëm, duke i dhënë secilit atë që i përshtatet aftësisë të tij dhe që është e barabartë për kapacitetin e tij.

(Prapashtesa përemërore) هن "hunne" "ato" shpreh ndryshimin e lëndës (fizike) të qiejve.

Sa për سبع "seb'a" -shtatë- ajo përmban -kuptimet- edhe të shumësisë së niveleve të qiejve, edhe lidhjen me shtatë atributet (Hyjnore), dhe me shtatë periudhat gjeologjike në formimin e tokës.

Dhe me سموات "semavàtin" "qiej" synon kopshtet e luleve të shumtë me perla, detet për peshqit e planeteve, dhe fushat e lërueshme për farërat e yjeve të qëndrueshëm.

Fraza وهو بكل شيء عليم "ve fuve bikul-li shej'in Alimun, Dhe Ai është i Gjithëdituri për çdo gjë.

Lidhësja و "ve", "dhe" bën të domosdoshme një lidhje (megjithëse në dukje nuk është asnjë), e cila nënkupton (fjalinë e pashprehur vijuese). Ai është i Gjithëfuqishëm mbi të gjitha gjërat, kështu Ai (duhet të jetë) Krijuesi i këtyre trupave qiellorë madhështorë.

وهو بكل شيء عليم "Dhe Ai është i Gjithëdituri i të gjitha gjërave, sepse është Ai i Cili i vendosi ato në rregull me një art të tillë të saktë.

ب "bi" e cila shpreh fqinjësi –ngjitje, puqje- (në بكل "bikul-li", "për gjithçka) tregon se njohja nuk ndahet nga ajo që njihet.

كل "Kul-li", "çdo, për çdo" është e përgjithshme dhe (nga këndvështrimi i njohjes Hyjnore) nuk ka asgjë jashtë saj (sepse Allahu njeh çdo gjë pa përjashtim). Kështu rregulli, مامن عام الأوقد خص منه البعض "të gjithë rregullat e përgjithshëm kanë përjashtime", ka një përjashtim. Ose përndryshe ky rregull do të ishte vetëkundërshtues si një rrënjë e pabashkëmatshme (iracionale) (jo nga matematika por) nga fjalia.

Fjala شيء "shej'in", "gjë" përfshin dëshiruesin dhe të dëshiruarën, edhe gjëra të tilla përveç këtyre si të pamundshmet.

عليم "Alimun", "i Gjithëdituri" domethënë, Esenca -Hyjnore- prej të cilës njohja është një (Atribut) i brendaqenësishëm e i domosdoshëm.

* * *

VËRSETI 30

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

Ve idhi Kàle Rab-buke li el-melâiketi in-nî xhà'ilun fi el-erdi khalîfeten. Kàlu etexh'alu fîha men jufsidu fîha ve jesfiku el-dimâe ve nahnu nuseb-bîhu bihamdîke ve nukad-disu lekë. Kàle in-nî Aëlemu ma lâ ta'ëlemune.

Dhe (kujto) kur Zoti yt u tha melekëve: "Me të vërtetë që Unë do të krijoj – çoj- në tokë zëvendësues". Ata i thanë: "A do të vendosësh atje ata të cilët bëjnë zullume -padrejtësi- e do të derdhin gjak, ndërsa ne të madhërojmë Ty me lavdërime dhe falënderime, dhe të shenjtërojmë". Ai u tha: "S'ka dyshim se Unë di atë që ju nuk e dini".

Një parathënie

Shqyrtoje këtë: Besimi vërtetues në ekzistencën e melekëve në njërin prej shtyllave të besimit. Ne mund ta provojmë dhe ta shpjegojmë atë këtu në disa stacione (mekamat)¹:

Stacioni i parë

Ai që e vëzhgon tokën, (do të shohë se), pavarësisht ultësisë së saj, ajo është e mbushur me qenie me shpirtëra (*dhevi el-ervah*), dhe në qoftë se ai e studion rregullin e saktë të botës, do të kapë me intuitë se yjësitë e larta gjithashtu kanë banorë.

Një person që nuk beson në ekzistencën e melekëve i ngjason një njeriu i cili udhëton për tek një qytet i madh dhe atje has rastësisht një shtëpi të vogël e cila është e vjetër, antike dhe e ndotur me plehra e mbeturina, dhe e mbushur me njerëz. Ai vëren se oborri i saj është plot me qenie e shpirtëra, që të gjitha ato kanë kushte e nevoja të veçanta jetike: Disa prej tyre janë barngrënëse dhe disa janë peshkngrënëse.

Pastaj shikoi miliona apartamente dhe pallate të lartë të reja dhe të shpërhapura midis shesheve të gjërë dhe shëtitoreve, por për shkak të mungesës së kushteve për të mbështetur jetën e njerëzve, ai beson se kjo banesë në ato pallate është zbrazur nga banorët-është pa banorë.

Një person që beson në melekët është si dikush i cili kur shikon shtëpinë e vogël e cila është plot me qenie me shpirtëra dhe vëren rregullin e qytetit, është absolutisht i sigurt se edhe ato pallate të stolisur kanë gjithashtu banorë të përshtatshëm për to dhe me kushtet e tyre të veçanta të jetës. Qënia e tyre e padukshme, për shkak ose të distancës ose të lartësisë së pallateve, nuk provon se ato nuk ekzistojnë. Kështu, nëpërmjet një analogjie parësore të bazuar mbi një silogjizëm të "fshehur" dhe të bazuar gjithashtu mbi sistemin e rregullt, mund të dilet me konkluzionin prej tokës duke qenë e mbushur plot me qenie të gjalla se hapësira e pafundme me yjësitë e saj, me yjet dhe qiejt është plotë me qenie me shpirtëra, të cilat janë të llojeve të ndryshme, që sheriati i quan melekë! Tani reflekto mbi këtë!

¹ Për një diskutim më të detajuar, shiko Fjalën e Njëzet e Nëntë.

Stacioni i dytë

Ti e di -ashtu siç është diskutuar e vërtetuar- se jeta është zbuluesja e qënieve; në të vërtetë, ajo është rezultati i saj. Atëherë, si do të ishte e mundur që kjo hapësirë e pafundme të ishte pa banorë dhe ato qiej të ishin pa banues? Sigurisht të gjithë të urtit, të mençurit, kanë në efekt pajtueshmëri mendimi mbi konceptin e melekëve dhe mbi realitetin e tyre -edhe pse interpretimet e tyre kanë ndryshime. Në fakt, filozofët peripatetikë i quajtën ata esencat shpirtërore të shtrupëzuara të specieve”.

Dhe iluministët i quajtën “dhjetë mendjet dhe zotërat e specieve”; dhe ndjekësit e feve i kanë quajtur Meleku i Maleve, Meleku i Deteve dhe Meleku i shirave për shembull, madje edhe për materialistët, të cilët besojnë vetëm në atë çfarë shikojnë, dhe që mendjet e të cilëve kanë rënë tek sytë e verbër të tyre, nuk e kanë pasë të lehtë të mohonin konceptin e engjëjve por interpretuan dhe i shikuan ato në forcat rrjedhëse ose i shoqëruan me fuqitë e përhapura (*el-kuvet el-sarija*) në ligjet e krijimit.

• *Në qoftë se ti do të pyesje:* A nuk janë ligjet dhe parimet në fuqi në krijim të mjaftueshme për të mbajtur universin dhe për -të mbështetur- vitalitetin e tij?

Ty do të të thuhej: Ato ligje dhe parime janë vetëm teorike ose subjektive (*i'etibarije*) ose madje imagjinare:

Atyre mund t'u jepet ekzistencë e veçantë dhe identitet veçse nëpërmjet asaj që i përfaqëson dhe i reflekton ato dhe që mban frerat e tyre. Dhe kjo nuk është asgjë tjetër përveç melekëve.

Për më tepër, filozofët (*el-hukema*), arsyeja dhe tekstet fetare të transmetuara janë të bashkuar në -besimin e tyre se- ekzistenca nuk është kufizuar tek bota e dukshme e jashtme, e cila është e pajetë dhe e papërshtatshme për formimin (*teshek-kul*) e shpirtërave. Ndërsa bota e padukshme përmban botëra të shumta të cilat janë të përshtatshme për shpirtërat, siç është uji për peshqit, dhe është plot me melekë dhe ai përhap e shfaq jetë për botën e dukshme.

Kështu, meqenëse shpjegime çështje dëshmojnë për ty ekzistencën e melekëve si një koncept, format më të kënaqshme që u përshkruhen

atyre janë ato të shpjeguara nga sheriat, ashtu siç është rënë dakort nga të gjithë njerëzit me mendje të shëndosha: se ata -melekët- janë shërbëtorë adhurues të nderuar -të Allahut- të cilët nuk e kundërshtojnë kurrë atë për të cilën u urdhëruan. Ata janë trupa të ndritshëm të hollë dhe janë të llojeve të ndryshëm.

Stacioni i tretë

Shqyrtoje këtë: çështja e melekëve është njëra prej atyre çështjeve në të cilën -ekzistenca e- universales mund të verifikohet nga vërtetimi (i ekzistencës së) një pjesë të vetme; dhe specia mund të njihet nëpërmjet shikimit të njërës prej individëve të saj. Sepse në qoftë se do të mohohet njëri, do të mohoheshin të gjithë të tjerët.

Pastaj ashtu siç është e pamundur tek ti -të zgjoftë Zoti- që të pajtohen në mendim mbi ekzistencën e engjëjve ndjekësit e të gjitha feve nëpër shekuj qysh nga koha e Ademit deri tani, dhe mbi ndodhjen e sigurt të bashkëbisedimeve me to dhe mbi shikimin e sigurt të tyre, dhe mbi rrëfenjat rreth tyre dhe mbi atë që kanë raportuar njerëzit rreth llojeve të tyre të ndryshme -në qoftë se një melek i vetëm ose disa, nuk do të ishin parë, dhe në qoftë se ekzistenca e njërës apo e më shumë prej tyre nuk do të ishte e sigurt ose në qoftë se ekzistenca e tyre do të ishte kapur e perceptuar domosdoshmërisht; po ashtu do të ishte e pamundur që një iluzion i tillë të ishte bërë i vërtetuar në besimet e njerëzimit dhe të vazhdonte në këtë mënyrë nëpër të gjitha turbullirat dhe ndryshimet (e kohës) në qoftë se nuk do të kishte pasë asnjë të vërtetë që t'u jepte shkas atyre besimeve të përgjithshme ose parimeve të domosdoshme mbi të cilat ato u bazuan. Prandaj, baza e konsensusit është një intuitë -teori- e lindur prej shembujve të ndryshëm të shumëllojshëm, të shikuara e të dëshmuara, duke buruar nga parime të domosdoshme. Dhe arsyeja për besimin e përgjithshëm janë parimet e domosdoshme që burojnë nga -engjëjt- duke qenë parë e vëzhguar në raste të shumta, duke formuar atë që në efekt është një konsensus lidhur me to. Përndryshe asnjëri nga besimet e sigurta të njerëzimit -lidhur me gjërat e tjera- nuk do të ishte i besueshëm.

Kështu, në qoftë se ekzistenca e ndonjë qënieje shpirtërore (*el-ruhanijja*) është verifikuar në ndonjë kohë, edhe ekzistenca e species është verifikuar. Dhe meqenëse ekzistenca e species është verifikuar,

atëherë ajo sigurisht do të jetë ashtu siç shpjegohet nga sheriatu dhe siç shpjegohet nga Kurani.

Pozicionimi i kuptimit të këtij vërseti në lidhje me vërsetin paraprijës.

Ai ka katër aspekte:

I Pari: Vërsetet -e mëparshëm- rendisin mirësitë e mëdhaja që iu dhuruan njeriut, ndërsa vërseti paraprijës tregon më të madhen e tyre -qënien e njeriut fruti i krijimit dhe gjithçka mbi tokë duke iu nënshtuar atij, dhe ai vepron mbi të si të dojë. Tani ky vërset tregon se ai njeri është kalifi i Allahut në tokë dhe është sunduesi i saj.

I Dyti: Ky vërset shpjegon e sqaron, shtjellon, verifikon, provon e mbështet atë çfarë -pohon- vërseti i mëparshëm, se frerat e zinxhirëve të gjithçkaje në tokë janë në duart e njeriut.

I Treti: Vërseti i mëparshëm duke pasë shpjeguar ndërtimin e dy banesave të tokës dhe të qiejve, ky vërset tregon banorët e tyre, njerëzit dhe melekët. Dhe ndërsa i pari aludon për zinxhirin e krijimit, ky vërset aludon për zinxhirin e qënieve me shpirtëra (dhevi el-ervah).

I Katërti: Në vërsetin e mëparshëm duke bërë të qartë se njerëzimi është qëllimi i krijimit dhe se njeriu ka një vend të lartë në shikimin e Krijuesit të tij, dëgjuesi nxitet të pyesë: Si mund të jetë i denjë njeriu kur ai bën kaq shumë të këqija, fesade dhe korrupsion? A urtësia e bën të domosdoshme ekzistencën e tij për të bërë adhurim dhe për ta shenjtëruar Allahun xh.sh..? Kështu ky vërset nënkupton se për llogari të (përbri) misterit të (Amanetit, besimit) të vendosura tek ai, të këqijat e tij dhe mbrapshtitë i falen; dhe se Allahu nuk ka nevojë për adhurimin e njeriut, sepse disa nga melekët e shenjtërojnë Atë dhe e lavdërojnë me lëvdata të panumërta. (Prandaj, krijimi i njeriut) është për ndonjë qëllim -urtësi- të njohur vetëm për të Gjithëditurin e të Padukshmes.

Tani pozicionimi i frazave të vërsetit:

Ky vërset rrjedh butë, pa vështirësi -prej atij të mëparshmit- për shkak të (të dytit të nënkuptuar) وَأَذِ “ve idh” “Dhe (kujto)” i bërë i

domosdoshëm nga i pari, dhe shikimi i tij tek (atf) lidhja e وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ “ve huve bikul-li shej’in Alimun” “Dhe Ai është i Gjithëdituri për çdo gjë” (megjithëse në dukje është e palidhur, kjo nënkupton) fjalinë

e pashprehur: “Atëherë, اِذْ ‘idh’ Ai krijoi atë çfarë krijoi në një rregull kaq sistematik të përkryer. el-melâiketi” “Dhe (kujto) kurr Zoti yt u tha

melekëve”...(Kështu اِذْ ‘idh’ e dytë shikon tek e para dhe një lidhje formohet ndërmjet dy fjalive). Dhe kur Ai xh.sh. iu adresua melekëve – për t’i bërë ata të pyesin rreth shkakut për -krijimin e njeriut- dhe për t’ua mësuar atyre konsultimin si një metodë, duke u thënë:

أَنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً in-ni xhâ’ilun fi el-erdi khalifeten “Me të vërtetë që Unë do të krijoj -çoj- në tokë zëvendësues” ajo e nxit mendjen e dëgjuesit të pyesë (tre gjëra):

E para: “Çfarë thanë melekët?”, në lidhje me misterin e bashkëbisedimit; dhe e dyta: me habi pyetën rreth arsyes për krijimin e njeriut:

قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ “etexfi’alu fiha” “A do të vendosësh atje (në tokë)” dhe e treta pyetën për të mësuar urtësinë në caktimin e kalifatit mbi njeriun dhe jo mbi xhindet keqbërës, ndonëse vendosi fuqitë e zemërimit si dhe të dëshirave shtazore mbi ato gjithashtu: “men jufsidu fiha?” “të cilët bëjnë zullume-padrejtësi” (Ndërsa kjo e fundit është) për shkak të ekseseve të fuqisë së dëshirave, dhe “ve jesfiku el-dimâe” “e do të derdhiin gjak” për shkak të agresionit dhe të tejkalimit të fuqisë së zemërimit. Duke pasë plotësuar pyetjet e saj dhe duke pasë shprehur çudinë e saj, mendja e dëgjuesit pret përgjigjen e (Allahut) xh.sh..

Dhe Kurani Kerim dha përgjigje me frazën:

قَالَ أَنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ Kâle in-ni Aëlemu ma lâ ta’ëlemune “Ai u tha: “S’ka dyshim se Unë di atë që ju nuk e dini”. Domethënë, gjërat dhe dispozitat nuk janë të kufizuara tek ajo që ju njihni, dhe mosnjohja juaj nuk nënkupton se ndonjë gjë nuk ekziston.”

Unë jam i Gjithurti, Unë kam urtësi për (krijimin e tyre), dhe Unë do t'i fal korrupsionin dhe gjakderdhjen e tyre për llogari të -përbri-urtësisë në të.

Tani pozicionimi i pjesëve të frazave:

Siç u tregua lart, nëpërmjet lidhjes së domosdoshme ndërmjet dy fjalive të lidhura nga një lidhëse, lidhësja 've' (dhe) (në fillimin) e

وَأَذَقَل رَبُّكَ *Ve idhî kâle Rab-buke li el-melâiketi* "Dhe (kujto) kurr Zoti yt u tha melekëve: أَنبَى جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً "Me të vërtetë që Unë do të çoj në tokë zëvendësues", nënkupton një fjali të pashprehur: Ai krijoi atë çfarë krijoi në një rregull kaq të sistemuar dhe të përkryer.

Kërkohet gjithashtu edhe përpara vërsetit وَأَذَقَل رَبُّكَ *Ve idhî kâle Rab-buke* "Dhe përkujto kurr Zoti yt u tha melekëve: أَدْخَلْ مَا خَلَقَ مُنْتَظِمًا "Unë do të krijoj një njeri (Ademin) prej argjili tingëllues, prej balte të zezë e të lëmuar (duke i dhënë formë)."²

Gjithashtu meqenëse (nga pikërisht natyra e saj) shpallja të bën thirrje, të tërheq vëmendjen dhe të kujton, lidhësja وَ "ve", "dhe" nënkupton وَأَذَقَل رَبُّكَ "Dhe kujtoju atyre se kurr Zoti yt..."

Pjesëza أَذٍ "idhî" "Dhe (kujto)" shpreh kohë të shkuar, dhe kështu e çon mendjen e dëgjuesve tek kohët e njëpasnjëshme të së shkuarës, atje ngre -perden- dhe i tërheq për tek e tashmja ngjarjet e saja me qëllim që ata të mund t'i shikojnë dhe të mbledhin atë çfarë ndodhi në të.

(Fjalët) رَبُّكَ "Rab-buke" "Zoti yt" është një provë për melekët; domethënë, Ai i Cili të ka ngjitur dhe të ka plotësuar ty (Muhammed a.s.m.) dhe të ka bërë ty udhëzuesin e njerëzimit që ti të zhdokësh korrupsionin e tyre: Domethënë, ti je vepra e mirë më e madhja -e

²Kuran 15:28

njerëzimit- që ka epërsi e peshë më të madhe dhe i mbulon të gjitha ato ligësi".

لِلْمَلَائِكَةِ *"li el-melâiketi"* "(u tha) melekëve". Allahu xh.sh. nëpërmjet bashkëbisedimit me melekët në formën e konsultimit kjo tregon se banorët e qiejve, domethënë melekët, kanë shumë lidhje e marrëdhënie me banorët e tokës, domethënë, me njerëzimin. Sepse disa nga ata janë ngarkuar për të mbikëqyrur (qëniet njerëzore) (*muvekkel*), disa janë melekë ruajtës, disa janë melekë shkruer, kështu ata kanë të bëjnë dhe interesohen me çështjen e tyre. Meqenëse natyra e (pjesëzës intensifikuese) أَنبَى *"inne"* "sigurisht, me të vërtetë" është për të mposhtur dyshimet, këtu e shprehur (nga pyetja e melekëve) أَتَجْعَلُ *"etexfi'afu?"* "a do të vendosësh", ajo tregon rëndësinë e madhe të pyetjes.

Përdorimi i prapashtesës përemërore të vetës së parë أَنبَى *"i"* "innî" "s'ka dyshim se Unë", megjithëse veta e parë shumë është përdorur në وَأَذَقَلْنَا *"kulna"* "Ne thamë" në vërsetet vijuese, tregon se ndodhen ndërmjetësi në krijim dhe në dhënien e ekzistencës ashtu siç ndodhen në foljen e Tij dhe në adresimin. Këto pika të holla ilustrohen gjithashtu në vërsetin,

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَىكَ اللَّهُ *Sigurisht që Ne të kemi zbritur ty (o Muhammed a.s.m.) librin (Kuranin) me të vërtetën që të mund të gjykosh mes njerëzve me anë të asaj që Allahu të ka shpallur ty.*³

Këtu veta e parë shumë në "Enzelna" Ne të kemi zbritur" tregon ekzistencën e një ndërmjetësie në -zbritjen- e shpalljes -vahjet- dhe nënkupton madhështinë e saj. (Domethënë, ajo tregon melekun e shpalljes i cili manifeston madhështinë e Atij që e dërgoi).

³ Kuran, 4:105

Ndërsa veta e tretë njëjës tek بِمَا أَرِيكَ اللَّهُ “në përputhje me atë që të ka mësuar ty Allahu” tregon se nuk ka ndërmjetësi në inspirimin - ilhamin- e kuptimeve.

Preferenca -zgjedhja- e جَاعِلٌ “xhâ’il” “vendos, bëj” mbi خَالِقٌ “khalik” “krijoj” tregon se ajo që shkaktoi dyshime dhe pyetje tek melekët është njerëzimi duke u vendosur në tokë dhe duke u caktuar për ta mbjellë atë, dhe jo për të krijuar e për të sjellë në ekzistencë. Sepse ekzistenca është thjeshtë e mirë e pastër dhe krijimi është një akt esencial (fiël dhatij) (i Allahut) dhe (si i tillë) nuk mund të pyetet rreth

tij. Preferenca -zgjedhja- e فِي “fi” “në” tek fraza فِي الْأَرْضِ “fi el-erdi” “në tokë” mbi “ala” “sipër”, ndonëse njerëzimi është mbi tokë, sipër tokës, nënkupton se njerëzimi i ngjason shpirtit të fryrë në trupin e tokës, dhe kurdo që të dalë njerëzimi, do të shkatërrohet toka dhe do të vdesë.

خَلِيفَةٌ “khalifeten” “zëvendësues, kalif” sugjeron se para se të bëhej gati toka për kushtet e jetës së njeriut, u gjend një krijesë e vetëdijshme, që periudhat para tokës ndihmuan kushtet e jetës së saj- ishin të përshtatshme.

Ky -shikim- është në përshtatje me çështjet e shkencës (kadije el-hikma). Është e mirënjohur se ajo krijesë e vetëdijshme ishte një lloj prej xhindëve, por ata përhapën korrupsionin-në tokë-, kështu ato u zëvendësuan nga njerëzimi.

Pjesët e fjalisë: قَالُوا اتَّجَعَلُ فِيهَا مَنْ يَفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ “etexh’alu fiha men jufsidu fiha ve jesfiku el-dimæ”, “Ata i thanë: “A do të vendosësh atje ata të cilët bëjnë zullume-padrejtësi e do të derdhin gjak”

Shqyrto këtë: “Kâlû” “Ata i thanë” duke qenë në dukje e palidhur me atë që e parapriu (istinaf) sugjeron se drejtimi i Allahut xh.sh. dhe adresimi drejt melekëve e shtyn dëgjuesin të pyesë: Cili është qëndrimi -i melekëve- ndaj fqinjëve të tyre, duke parë se shtëpitë e tyre janë krah për krah, përbri? A do të ishin ato tëdhe a do t’i pranonin që t’i kenë

ato si komshi? Cili është opinionin e tyre për ta? Kështu Kurani Kerim i përgjigjet asaj pyetje: “Ata i thanë: اتَّجَعَلُ “A do të vendosësh atje...”?”

Kjo fraza e fundit قَالُوا اتَّجَعَلُ “Kâlû etexh’alu” “Ata i thanë: “A do të vendosësh” është pasojë e pjesëzës kushtore “idh” (në frazën اذْكَالَ “ve idh kâlê” “Dhe (kujto) kur Zoti yt u tha”) (por fraza e domosdoshme “luzum” është e pashprehur, duke nënkuptuar fjalët:)

Allahu xh.sh. dekretoi që njeriu duhej të bëhej kalifi i Tij në tokë, që ishte nën mbikëqyrjen e melekëve, megjithëse Ai nuk kishte nevojë për oficerë e ministra. Kjo do të thotë se melekët duhej të deklararin se si ato do t’i takonin (qëniet njerëzore)”.

Ligjërata (në këto dy fraza) “tha, thanë” është një bashkëbisedim në formën e konsultimit, (dhe qëllimi i saj është) t’ua japë mësim (këto) njerëzve, sepse Allahu xh.sh. është krejtësisht larg (e aspak në

nevojë) për to. (Melekët pyesin): اتَّجَعَلُ “etexh’alu” “a do të vendosësh” me qëllim që të dinë arsyen, sepse Allahu xh.sh. i kishte njoftuar ata rreth saj por kishte penguar arsyen. Ky ishte shkaku i çudisë së tyre dhe i çoi ata në pyetje.

Domethënë, pyetja e tyre: “Cila është urtësia në vendosjen -e njerëzve- në tokë? Kështu, ata donin të mësonin rezultatit ose pasojën e termit ‘xheale’ dhe jo shkakun, dhe jo për ta mohuar apo për ta kundërshtuar atë, sepse ato -melekët- janë pa mëkate.

Dhe vendosja -e njerëzimit në tokë- aludon se karakteristikat e njeriut, dhe origjinat teorike dhe prejardhja, dhe rrethanat nuk janë të domosdoshme nga natyra, (vela min darurat el-fitren) por të gjitha janë vendosur nga Një i Cili vendos.

Pyetje: Çfarë nevojë ka për t’u pyetur dy herë فِيهَا “fi-ha” “në të (në tokë)” pavarësisht afërsisë së tyre, distancës së shkurtër?

Përgjigja: Fi-ha e parë nënkupton se njerëzimi duke depërtuar si një shpirt i fryrë në trupin e tokës i jep jetë asaj; ndërsa fi-ha e dytë nënkupton se mbrapshtia e njerëzimit i shkakton vdekjen tokës duke

futur kthetrat e saj në zemrën e tokës, duke i përngjasuar Azrailit. Domethënë, njerëzimi nga një anë është ilaç për shërimin e tokës, ndërsa nga ana tjetër është helm që i shkakton vdekjen.

Përdorimi i -përemrit lidhor- **من** “men” “ata të cilët” tregon se jo karakteri i njerëzimit, por është rebelimi i krijesave kundra Allahut xh.sh. ajo që i shqetëson -melekët.

Dhe përdorimi i **يُفْسِدُ** “jufsidu” “bëjnë zullume-padrejtësi” në vend të “jaësi” “kundërshtojnë, rebelohen” tregon se rebelimi në fund prish rendin e botës. Dhe përdorimi i kohës së pakryer tregon se ajo që është e urryeshme është përtëritja e rebelimit dhe vazhdimësia e tij. (Melekët) kishin njohuri për këtë ose nëpërmjet (Krijuesit) xh.sh. (duke i njoftuar ata) ose nëpërmjet *pllakës së ruajtur*, ose për shkak se ata kishin njohje rreth natyrës humane dhe fuqive të pakufizuara të vendosura në të. Korrupsioni shkaktohet nëpërmjet përdorimit të shfrenuar të fuqisë së dëshirave shtazore, duke tejkaluar caqet e kësaj fuqie, ndërsa gjakderdhja rezulton nga agresioni dhe tejkalimi i fuqisë së zemërimit.

فِيهَا “Fi-ha” “në të (në tokë)”: Domethënë, (ata shkaktojnë korrupsion, luftë dhe vrasje në tokë) pavarësisht qënies së saj një xhami që u themelua mbi takvanë -vetëdijen për Allahun dhe frikën ndaj Tij xh.sh..

Lidhëzja “ve” “dhe” lidh dy akte të urryera e të përbuzshme (përhapjen e korrupsionit dhe gjakderdhjen), sepse korrupsioni çon në derdhjen e gjakut.

Dhe zgjedhja e “jesfiku” “do të derdhiin gjak” mbi “jaktulu” “do të vrasin” është për shkak se gjakderdhja është të vrasësh padrejtësisht. Dhe vrasja nuk është xhihad në rrugën e Allahut; por ka vrasje që është xhihad në rrugë të Zotit. Gjithashtu vrasja (me të drejtë) e një personi për të shpëtuar komunitetin nuk përbën fesad.

Përdorimi i fjalës **الدَّمَاءُ** “el-dimàe” “gjak” me **يَسْفِكُنَ** “jesfiku” “derdhiin” është për të theksuar neverinë e vrasjes.

Pozicionimi i pjesëve të frazës: **وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ** *ve nahnu nuseb-bihu bihamdike ve nukad-disu leke*, “ndërsa ne të madhërojmë Ty me lavdërime dhe falënderime, dhe të shenjtërojmë”.

(Lidhëzja rrethanore) **وَ** “ve” (va vul el-hal) tregon se -melekët- ishin të vetëdijshëm se do t'i kundërshtonin ata me një kundërshtim (të tillë) si: “A nuk janë adhurimi i njerëzimit dhe shenjtërimi i tyre ndaj Tij një urtësi e mjaftueshme në shikimin tuaj (për qëniet njerëzore duke u vendosur në tokë)”?

Në **نَحْنُ** “ve nahnu” “ndërsa ne”, domethënë i gjithë grupi i engjëjve të panjollësor e të papërlyer nga mëkati. Dhe kjo duke qenë një fjali emërore nënkupton se lavdërimi i Allahut është një pjesë e pikërisht natyrave të tyre, e lindur, thelbësore për to dhe e kërkuar medoemos nga natyrat e tyre.

نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ “Nuseb-bihu bihamdike” “të madhërojmë Ty me lavdërime dhe falënderime” është një frazë gjithëpërfshirëse: Ne të shpallim Ty në univers nëpërmjet të gjitha shumëllojshmërive të adhurimit. Ne besojmë se me atributet e Tua të gjithëlavdishme Ti je i lartësuar dhe krejtësisht larg ndonjë gjëje të padenjë (për Hyjninë Tënde) -(Atributet e Tua të lavdishme) që janë burimi i mirësive të Tua të lavdërueshme.

Ne deklarojmë “*subhanallah ve bihamdihî!*” Domethënë, **نُقَدِّسُ لَأَخْلَكَ** *ne të lavdërojmë e të lartësojmë me Atributet e Tua të lavdisë dhe të bukurisë (El-xhelal-vel-xhemal).*

Dhe **وَنُقَدِّسُ لَكَ** *ve nukad-disu leke* “dhe të shenjtërojmë”, domethënë, ne të shenjtërojmë Ty, ose “ne i pastrojmë vetet tona dhe aktet tona prej mëkateve dhe zemrat tona prej dëshirës për ndonjë gjë përveç Teje”.

Dhe ndryshe nga lidhëzja e mëposhtme (duke lidhur dy të këqijat e korrupsionit dhe të gjakderdhjes), (lidhëzja) **وَ** “ve” “dhe” këtu lidh dy virtytet e bindjes ndaj urdhërave Hyjnore dhe shmangia e gjërave të ndaluara.

Tani pjesët e frazës: قَالَ أَنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ *Qale in-ni Aëlemu ma la ta'ëlemune* "Ai u tha: "S'ka dyshim se Unë di atë që ju nuk e dini".

Palidhuria e dukshme e kësaj fraze (*el-istinaf*) nënkupton pyetje (të pashprehura): Çfarë tha Allahu në përgjigje ndaj pyetjes së tyre? Dhe si e largoi çudinë e tyre shpjegimi i tij arsyes (rreth krijimit të njeriut)? Cila është urtësia në preferencën e qënieve njerëzore mbi ta?" Kështu ai thotë: "*Qale*" "Ai u tha:" duke aluduar për përgjigjen e Tij të shkurtër dhe për shpjegimin e hollësishëm në vërsetin vijues.

إِن *"In-ne"* e أَنِّي أَعْلَمُ *"in-ni Aëlemu"* "s'ka dyshim se Unë di" është konfirmuese, vërtetuese (*lil tahkik*) dhe hedh poshtë dyshimet dhe hezitimin. Ajo përdoret vetëm në çështjet hipotetike e teorike, ndërsa më i Lartësuarit xh.sh. në mënyrë të vetëkuptueshme dhe të pakundërshtueshme di atë çfarë nuk e dinë krijesat dhe, ruajna Zot,

melekët nuk kanë dyshime lidhur me këtë. Prandaj, إِن *"in-ne"* "s'ka dyshim, sigurisht" hedh dritë mbi një sekuencë të frazave -të pashprehura- të cilat, duke qenë në përputhje me rrugën e rrahur të retorikës, Kurani e përmbledh në mënyrë të thukët e të ngjeshur. Domethënë, ndodhen shumë gjëra të mira dhe shumë avantazhe e dobi në njerëzimin, dhe ndodhet mëkati por ky është i pjesshëm, është e keqe e pakët. Do të ishte në kundërshtim me urtësinë të braktisësh të parën për shkak të të dytës; domethënë të braktisësh një mirësi të madhe për një të keqe të vogël. Humanizmi gjithashtu mban një mister, dhe kjo e cilëson dhe e kualifikon njeriun për kalifat -melekët ishin të pavëmendshëm për këtë, kurse Krijuesi i njeriut kishte njohuri për këtë. Gjithashtu ndodhet një shembull urtësie në -krijimin- e qënieve njerëzore që i bën ata superiorë (mbi engjëjt); engjëjt nuk e dinin këtë, por i Vetmi që e krijoi atë e dinte.

Gjithashtu, kuptimi (konfirmues) i إِن *"in-ne"* "s'ka dyshim, sigurisht" mund t'i referohet një pohimi të nënkuptuar nga gjithësecili prej fjalëve të fjalisë, dhe jo prej një fjale të veçantë. Këtu ajo shikon një frazë të

nënkuptuar nga لَا تَعْلَمُونَ *"ju nuk e dini"*, domethënë, ju nuk keni njohje të sigurt për të.

Gjithashtu, أَعْلَمُ *"in-ni Aëlemu ma la ta'ëlemune"* "s'ka dyshim se Unë di atë që ju nuk e dini" është prej llojit të përmendjes së diçkaje të domosdoshme dhe të dëshirës së pasojës së saj të natyrshme. Domethënë, diçka ekziston për të cilën ju nuk keni njohuri. Sepse njohja e Më të Lartësuarit xh.sh. është e domosdoshme për gjithçka. Dhe mungesa e njohjes -së Tij- tregon mosekzistencën e gjësë së njohur. Ashtu siç tha Ai xh.sh.:

"A mos është vallë ndonjë gjë që ju ta vini në dijeni Atë për diçka që Ai nuk e di në tokë...?"⁴

Domethënë, është e pamundur -për diçka të panjohur nga Allahu- të ekzistojë. Dhe ekzistenca e njohjes është dëshmi për ekzistencën e gjësë së njohur.

(Në një vend tjetër Kurani) verifikon dhe konfirmon këtë përgjigje të thukët, duke thënë: إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ *"Sigurisht Allahu është i Gjithëdituri, i Gjithurtë."*

Veprave të Tij nuk u mungon asgjë lidhur me urtësinë dhe dobinë. Prandaj qëniet nuk janë të kufizuara në njohjen e krijesave dhe mungesa e njohjes nuk tregon mosekzistencën e tyre.

Dhe kështu kur Allahu xh.sh. i krijoi të mirën e pastër, domethënë melekët, dhe të keqen e pastër, domethënë shejtanët, dhe atë që nuk ishte as e mirë dhe as e keqe, domethënë kafshët, duke qenë Dhuruesi Gjithëbujar i mirësisë, urtësia e Tij bëri të domosdoshme ekzistencën e një kategorie të katërt e cila përfshinte edhe të mirën edhe të keqen (domethënë qëniet njerëzore). Kështu në qoftë se fuqitë -njerëzore- të zemërimit dhe të dëshirave shtazore do t'i nënshtroheshin fuqisë së intelektit, nëpërmjet punës dhe përpjekjes njeriu ngrihet më lart se sa engjëjt. Por në qoftë se çështja do të ishte e kundërta, atëherë ai do të binte më poshtë se sa kafshët, pasi nuk ka justifikim.

⁴ Kuran, 13:33

VËRSETET 31 - 33

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ * قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ * قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَاهُمْ بِأَسْمَاءِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ أَنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ

Ve al-leme A'deme el-esma'e kul-leha thumme aredahum ala el mela'iketi fekalen enbiuni bi esmai ha'ulai in kuntum sadiqine. Kallu subhaneke la ilme lena il-la ma al-lemtena in-neke ente el-Alimu el-Hakim. Kale ja A'demu enbiehum biesma'ihim. Felem-ma enbeehum biesma'ihim kale elem ekul lekum in-ni aelemu gajbe el-semavati ve el-ardi ve aelemu ma tubdune ve ma kuntum tektumune.

Dhe Ai ia mësoi Ademit emrat e të gjitha gjërave, pastaj ua paraqiti ato melekëve dhe u tha: "Më thoni Mua emrat e tyre nëse jeni të drejtë. Melekët thanë: "Lavdi të qoftë Ty! Ne nuk dimë asgjë më tepër nga çna që mësuar Ti. Vërtetë që vetëm Ti je i Gjithëdituri, i Gjithhurti. Ai tha: "O Adem! Tregoju atyre emrat e tyre" dhe kur ai ua tregoi melekëve emërtimet e të gjitha gjërave, Ai tha: A nuk ju thashë Unë juve, se Unë di të fshehtën (gajbin) në qiej dhe në tokë dhe se Unë di çfarë ju shfaqni dhe çfarë ju këni mbajtur të fshehur.

NJË PARATHËNIE

Shqyrtoje këtë: Kjo mrekulli e Ademit (mësimi i emrave) i sfidoi engjëjt (dhe dyshimet e tyre); madje, ajo ishte një mrekulli e njerëzimit lidhur me çështjen e kalifatit. Ka shumë mësim për t'u nxjerrë prej tregimit.

Duke mbajtur në mendje vërsetin

وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ "Nuk ka asgjë të njomë ose të thatë që të mos jetë shkruar në regjistrin e Qartë",¹ dhe i mbështetur nga faktet se Kurani të jep edhe pohime e dëshmi të qarta, po ashtu të mëson ty nëpërmjet shenjave dhe treguesve², unë kuptoj nga shenjat mjeshtërore dhe nga treguesit e mrekullisë së Kuranit në historitë e profetëve dhe në mrekullitë e tyre se ai e nxit njerëzimin për të fituar arritje të tilla. Është sikur me këto tregime Kurani është duke drejtuar gishtin tek linjat kryesore dhe tek rezultatet përfundimtare në të ardhmen e përpjekjeve të njerëzimit për progres, sepse e ardhmja ndërtohet mbi themelet e së shkuarës, ndërsa e shkuara është pasqyra e së ardhmes. Dhe është sikur Kurani po e qëllon me pëllëmbë njerëzimin në shpinë duke i nxitur e inkurajuar njerëzit duke thënë: "Orvatuni dhe përpikuni -dhe zbuloni- mjetet për të arritur disa nga këto çudira!" Ti sigurisht që e di se ishte dora e mrekullive në fillim që i dha njerëzimit orën dhe anijen.

Në qoftë se dëshiron, shikoji tani vërsetet,

"Dhe Ai ia mësoi Ademit emrat e të gjitha gjërave".³

¹ Kuran, 6:59

² Në qoftë se jeni në dyshim me atë që zbuloi autori rreth hollësive të renditjes së fjalëve të Kuranit, unë mund t'ju them ju se ne konsultuam librin e poezisë të Ibn el-Farid, duke e hapur atë rastësisht, dhe këto rreshta u hasën:

"Ke enne el-kiram el katibine tenezzelu/ ala kalbihi vahjen bima fi sahifetin- Sikur Melekët Shkrues të kishin zbritur/mbi zemrën e tij, duke e inspiruar atë me çfarë është në fletë;" Nënshkroi (studenti dhe shkruesi i tij) Habibi.

³ Kuran, 2:31

"Dhe vërtet që Ne i dhuruam Davudid mirësi prej nesh (duke i thënë): O ju male! Lavdërojeni Allahun bashkë me të! Edhe ju zogj (gjithashtu)!"⁴

"Edhe Sulejmanit (Ne ia nënshtruam atij) erën, (fluturimi) i paraditës ishte sa (udhëtimi) i një muaji, dhe (fluturimi) i pasditës ishte sa (udhëtimi) i një muaji. Dhe Ne bëmë që të rrjedhë për të burim tunxfii..."⁵

"Dhe Ne i thamë: Bjerri gurrit me shkopin tënd", pastaj që andej u derdhën me vrull dymbëdhjetë burime. Deri në fund"⁶

"Dhe ti i shëron edhe të verbërit e lindur, edhe lebrozët me lejen dhe vullnetin T'im: "⁷

Tani hulumto mbi atë që ka prodhuar mendimi njerëzor i kombinuar dhe mijërat e shkencave që ai ka deduktuar: secila prej tyre (është e lidhur me) njërën nga speciet (botërat e qënies) në univers.

Kështu njerëzimi ka ardhur të manifestojë: *وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا* *Ne al-leme A'deme el-esmae kul-leha* "Dhe Ai ia mësoi Ademit emrat e të gjitha gjërave".⁸

Tani shqyrto mbi hekurudhat dhe mbi telegrafitë dhe mbi çudirat e tjera të artit të dedukuara nga mendimi njerëzor nëpërmjet zbutjes së hekurit dhe punimit të -shkrirjes së- bakrit që njeriu të vijë të manifestojë: *"Dhe Ne ia bëmë atij edhe hekurin të butë"*, dhe kjo u bë baza e industrisë së tij.

Gjithashtu mendo rreth aeroplanëve që mendjet njerëzore i kanë thurur e kurdisur, të cilët e përshkojnë udhëtimin e një muaji për një

ditë, që njerëzimi të vijë e të manifestojë: *غَدَوْهَا شَهْرًا وَرَوَّاحَهَا شَهْرًا* *"Edhe Sulejmanit (Ne ia nënshtruam atij) erën, (fluturimi) i paraditës ishte sa (udhëtimi) i një muaji, dhe (fluturimi) i pasditës ishte sa (udhëtimi) i një muaji."*¹⁰

⁴ Kuran, 34:10

⁵ Kuran, 34:12

⁶ Kuran, 2:60

⁷ Kuran, 5:110

⁸ Kuran, 2:31

⁹ Kuran, 34:10

¹⁰ Kuran, 34:12

Dhe reflekto mbi progresin e arritur në instrumentet e shpikura nëpërmjet iniciativës njerëzore, shkopinj -vegla- për të goditur shkretëtirat e thata, duke shkaktuar burime të bollshëm të gufojnë e vërshojnë dhe duke i transformuar shkretëtirat me rërë në kopshte, saqë

njeriu është në pikën e manifestimit: *أَنْ أَضْرِبُ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ* *"Bjerri gurrit me shkopin tënd".¹¹*

Tani shqyrto mbi çudirat e mjekësisë të fituara nga eksperimentet e njeriut që janë fillimi për t'i shëruar ata të verbër të lindur dhe lebrozët dhe me sëmundje kronike, nëpërmjet lejes së Allahut ti do të shohësh se (ndërmjet vërseteve të lartëpërmendur dhe zbulimeve shkencore të së ardhmes) është një korrespondencë -bashkëpërgjigje e plotë dhe ti do të ishe i drejtë të thojë se (ato mrekulli) janë kriteri dhe masa (e atyre zbulimeve të së ardhmes), dhe se mrekullitë i tregojnë ato dhe i nxisin (njerëzit për të pranuar që t'i arrijnë) ato.

Gjithashtu, shqyrtoji vërsete të tilla, si:

يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا *"Ne thamë: "O zjarr! Bëhu i ftohtë dhe paqe e siguri për Ibrahimin"¹²*

لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ *"...po të mos kishte parë shenjat e Zotit të tij"¹³*
Domethënë sipas një rrëfenje, po të mos kishte pasë imazhin -formën- e Jakubit a.s. duke goditur gishtin e tij.

أَتَى لَاجِدُ رِيحِ يُوسُفَ *"Vërtet që e ndjej erën e Jusufit".¹⁴*

"O ju male! Lavdëroni (Allahun) bashkë me të."¹⁵

O ju njerëz!

O njerëz! Na është mësuar gjuha e shpendëve."¹⁶

¹¹ Kuran, 2:60

¹² Kuran, 21:69

¹³ Kuran, 12:24

¹⁴ Kuran, 12:94

¹⁵ Kuran, 34:10

أَنَا أَتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ "Unë do ta sjell atë sa të hapësh e të mbyllësh sytë!"¹⁷

Tani shqyrtoje zbulimin e njerëzimit prej shkallës së zjarrit që nuk djeg dhe prej mjeteve të cilat pengojnë djegien; dhe shpikjen e mjeteve për tërheqjen e imazheve dhe të tingujve që nga larg dhe sjelljen e tyre tek ti para se të hapësh e të mbyllësh sytë; dhe makineritë folëse (të tilla si radioja), dhe përdorimin e disa specieve të zogjve si pëllumbi etj. Ti mund të shohësh përputhshmërinë dhe pajtueshmërinë midis këtyre dy llojeve (të çudirave), dhe me të drejtë mund të thuash se (vërsetet) tregojnë e aludojnë (për zbulimet e së ardhmes).

Gjithashtu, reflekto mbi atributin e veçantë të mrekullisë më të madhe (Kuranin), mbi foljen dhe mendimin e nyjëtuar, veçorinë e njerëzimit, dhe mbi letërsinë dhe mbi elokuencën. Tani mendo rreth mjetit më të lartë të edukimit dhe trajnimit të shpirtit njerëzor, dhe për mjetin më të hollë të pastrimit të ndërgjegjjes, dhe rrugën më të mirë të zbulimit të mendimit njerëzor, dhe më të mirin për zgjerimin e zemrës; kjo nuk është gjë tjetër veçse një lloj letërsie. Për ndonjë arsye të panjohur, kjo letërsi është më e shtrira e shkencave, ajo ka rrezen më të gjërë, është më depërtuesja dhe më efektivja, dhe më e afërta për zemrën njerëzore. Në të vërtetë është sultani i shkencave. Mendo me kujdes mbi këtë!

(Ashtu si vërsetet e mëparshëm) këto vërsete kanë tre aspekte që lidhen me pozicionimin e tyre dhe me renditjen e fjalëve:

Pozicionimi i vërsetit (të parë) në lidhje me vërsetin paraprijës ka katër aspekte:

I Pari: Kur Kurani shpjegon urtësinë me qënien e njeriut kalif në vërsetin e mëparshëm, ajo është pjesa e parë e përgjigjjes, dhe është më e përgjithshme (duke iu adresuar) gjithkujt, dhe është më e lehta dhe më bindësja dhe më e shkurtuara dhe më e ngjeshura. Atëherë, me këtë vërset ai jep një përgjigje shpjeguese të hollësishme duke i kënaqur edhe njerëzit e zakonshëm, edhe elitën.

¹⁶ Kuran, 27:16

¹⁷ Kuran, 27:40

I Dyti: Duke pasë bërë një pohim të qartë rreth qënies kalif të njeriut në vërsetin e mëparshëm, me këtë vërset ai provon atë çështje me mrekullinë e atij lloji -njerëzimit- përballë melekëve.

I Treti: Vërseti i mëparshëm duke pasë treguar epërsinë e njerëzimit mbi melekët, ky vërset aludon për shkakun e epërsisë së tij.

I katërti: Duke pasë aluduar me vërsetin e mëparshëm për marrjen e njerëzimit kalifatin më të lartë në tokë, me këtë vërset ai në mënyrë aluduese sjell argumente për ta mbështetur atë. Sepse në sajë të ndryshimit të aftësive të njeriut dhe shumësisë së rrugëve në të cilat ai mund t'i përdorë gjërat dhe anët e shumta të njohjes së tij, dhe rrethimi i tij universin me pesë shqisat e tij të jashtme dhe të brendshme, dhe veçanërisht me ndërgjegjjen e tij të pakufishme, ai është një kopje gjithëpërfshirëse (e botës) dhe një vend -skenë- e të gjitha manifestimeve (të Emrave Hyjnorë). Ju mund të shihni se ndryshe nga melekët, ai mund të shijojë shijen e gjërave si mjalti në dy mënyra ose madje në më shumë! Kështu shqyrto mbi këtë!

Pozicionimi i frazave të vërsetit është natyrisht i lëmuar dhe i rrjedhshëm deri në shkallën më të skajme:

Fraza e parë وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا "Ve al-leme A'deme el-esmàe kul-leha Dhe Ai ia mësoi Ademit emrat e të gjitha gjërave" verifikon (tahkik) kuptimin e (frazës së fundit të vërsetit të mëparshëm): إِنِّي أَعَلَّمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ in-ni A'lelu ma la ta'elemune "s'ka dyshim se Unë di atë që ju nuk e dini", dhe shtjellon atë që pohoi në mënyrë të përmbledhur dhe shpjegon paqartësinë e saj.

Për më tepër, funksioni i kalifit -të Allahut- në tokë është për të ekzekutuar urdhërat e dekretet e Tij dhe për të zbatuar ligjet e Tij, dhe kjo varet nga njohja e plotë. Po ashtu, filli dhe rrjedha e vërsetit të mëparshëm nënkupton këto -fjalë të pashprehura:

Kështu Ai e krijoi atë dhe e rregulloi qënien e tij, dhe fryu në të prej shpirtit të Tij dhe e ngriti atë, pastaj Ai i mësoi atij emrat dhe e përgatiti për të qenë kalif. Pastaj meqenëse (Krijuesi xh.sh.) e kishte zgjedhur -

Ademin- mbi melekët dhe e dalloi atë (duke i dhënë atij) njohjen e emrave, (dhe e kishte bërë të qartë) në këtë çështjen e epërsisë së tij vlerën e tij të kalifatit, konteksti duke qenë ai i sfidimit, bëri të domosdoshëm prezantimin e gjërave -tek melekët- duke kërkuar kundërshtimet e tyre. Kështu duke perceptuar pafuqinë e tyre, ata afirmuan urtësinë e Zotit xh.sh. dhe u siguruan e u qetësuan. Për këtë arsye Kurani thotë:

ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ *Thumme aredahum alà el melà'iketi fekalè enbiúni bi esmài hà'ulài in kuntum sàdikíne*, "pastaj ua paraqiti ato melekëve dhe u tha: "Më thoni Mua emrat e tyre nëse jeni të drejtë."

"Kàlú" "ata (melekët) thanë": Domethënë, ata e deklaruan vetveten të pafajshëm nga ajo që në egoizmin e tij Iblisi kishte bërë insinuatë duke u futur tinëz në pyetjen e tyre, duke thënë:

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا بِمَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ *Subhàneke là ilme lenà il-là mà al-lemtenà in-neke ente el-Àlîmu el-Hakím*, "Lavdi të qoftë Ty! Ne nuk dimë asgjë më tepër nga çna që mësuar Ti. Vërtetë që vetëm Ti je i Gjithëdituri, i Gjithurti".

Pastaj, kur sapo pafuqia e tij -e cila buronte nga mungesa e aftësive të tyre gjithëpërfshirëse- u bë e qartë, konteksti bëri të domosdoshëm një pohim të fuqisë së Ademit, me qëllim që të plotësonte sfidimin. Kështu Ai thotë: "ja *À'demu enbièhum biesmà'ihim*" "O Adem! Tregoju atyre emrat e tyre".

Pastaj kur arsyeja e nëntëshme dhe urtësia ishin treguar me shembuj konkretë dhe ishin bërë të dukshme, konteksti (el-mekam) bëri të domosdoshme përgjigjen e thukët të mëparshme, duke e bërë atë një lloj pasoje të shpjegimit të detajuar këtu. Kështu Kurani thotë: *elem ekul lekum in-ni aèlemu gajbe el-semàvati ve el-erdi ve aèlemu mà tubdúne ve mà kuntum tekúmúne*. "A nuk ju thashë Unë juve, se Unë di të fshehtë (gajbin) në qiej dhe në tokë dhe se Unë di çfarë ju shfaqni dhe çfarë ju këni mbajtur të fshehur".

Ky përdorim i bashkëbisedimit zbulon dhe nënkupton se egoizmi i iblisit ishte shpërndarë midis engjëjve dhe se kundërshtimet e një grupi (shejtanësh) ndërhyjnë në pyetjen e tyre.

Pozicionimi i pjesëve të frazave:

Fraza *وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ* "Dhe Ai ia mësoi Ademit emrat e të gjitha gjërave". Domethënë, (Krijuesi xh.sh.) e formoi (Ademin) me një natyrë në të cilën përfshiheshin parimet themeltare të të gjitha llojeve të arritjeve dhe të plotësimit, dhe Ai e krijoi atë me një gjendje -aftësi- në të cilën u mbollën farërat e të gjitha cilësive të lartësuar, dhe Ai e zbukuroi, e pajisi me dhjetë shqise, dhe me një ndërgjegje që do të mbante shëmbëlltyrat e të gjitha qenieve. Ai e përgatiti atë (duke i dhënë atij) këto tre aftësi që Ai të mund t'ia mësonte atij realitetet e gjërave në të gjitha shumëllojshmërinë e tyre. Pastaj Ai ia mësoi atij të gjithë emrat.

Lidhëzja "ve" "dhe" nënkupton frazat e larta të mbështjella poshtë thukëtisë.

"Al-leme" "Ai ia mësoi" në mënyrë aluduese lavdëron njohjen, dhe tregon shkallën e saj të lartë dhe se ajo -njohja- është boshti i kalifatit. Ajo është një shenjë gjithashtu se emrat -e gjërave- u bënë të njohura nga Allahu. Kjo mbështetet nga lidhjet e arritura kryesisht midis emrave dhe gjërave që ato shprehin. Ajo sugjeron gjithashtu se mrekullitë janë një akt i Allahut pa ndërmjetësi, ndryshe nga -pretendimi- i filozofëve se çudirat janë aktet e shpirtërave të çuditshëm.

آدَمَ "*À'demu*" "Ademit" domethënë, personi tokësor, kalifatin e të cilit e dëshiron Allahu xh.sh. dhe Ai i dha atij emrin Adem. Përmendja e veçantë e emrit është për ta lavdëruar, miratuar e shpallur dhe për ta shoqëruar atë (emrin) me të.

الْأَسْمَاءَ "*El-esmàe*" "emrat", atributet, karakteristikat dhe emërtimet që tregojnë gjërat ose gjuhët (e shumta) (ose fjalët dhe termat -el-lugat) që i përdorin bijtë e Ademit (që i kanë ndarë midis tyre).

Gjithashtu siç tregohet nga *عَرَضَهُمْ* "*aredahum*" "ua paraqiti ato", ajo sugjeron se emrat janë identike, të njëjtë, me çfarë ato shprehin, ashtu siç pretendohet nga sunitët.

كُنْهَا “*Kul-leha*” “e të gjitha (gjërave)”, është një pohim i qartë i burimit të dallimit (të Ademit) (ballë përballë melekëve) dhe të mrekullisë (së emrave).

Domethënë, ndërsa njeriu mund të fitojë njohje të plotë të emrave, njohja e melekëve është e pjesshme).

Frazat

ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ “*thum-me aredahum ala el melâ'iketi fekalâ enbiûni bi esmâi hâ'ulâi in kuntum sâdîqîne*” “pastaj ua paraqiti ato melekëve dhe u tha: “Më thoni Mua emrat e tyre nëse jeni të drejtë”.

ثُمَّ “*Thum-me*” “pastaj” nëpërmjet intervalit (*el-terahi*) të treguar këtu, dhe ashtu siç bëhet e domosdoshme nga konteksti (*el-mekam*), kjo nënkupton (fjalët e pashprehura): “Dhe (Allahu) tha: هُوَ أَكْرَمُ مِنْكُمْ وَأَحَقُّ بِالْخَلْقَةِ Ai është më i nderuar se sa ju dhe më i denjë për kalifat”.

عَرَضَهُمْ “*Aredahum*”, “ua paraqiti ato” domethënë, sikur u ofrua për shitje. “Ai vendosi para shikimeve të tyre gjërat e të gjitha llojeve, sikur të prezantonte mallërat për klientët, ose si duke parakaluar trupat para komandantit.

Në këtë është një tregues se për qëniet me mend gjërat janë mallëra të cilat ata mund t'i blejnë nëpërmjet dijes, dhe i pronizon ato nëpërmjet emërtimit të tyre), dhe i përvetëson nëpërmjet përfaqësimit të formave të tyre.

Prapashtesa përemërore هُمْ “*hum*” “ato” është përdorë për qëniet e arsyeshme mashkullore, kështu shpjegon dy gjëra që i bëjnë qëniet superiore mbi të tjerat (*taglib*). (Domethënë, mashkullorësia dhe arsyeja) dhe metafora e aluduar nga fjala (عَرَضَ *areda* - Ai ua

paraqiti). Sepse njeriu imagjinon prej (Allahut) duke i dërguar llojet e qënieve të cilat parakalojnë trup pas trupi, rresht pas rreshti para shikimeve, se ato janë regjimente -fisete- e qënieve të arsyeshme mashkullore duke përparuar drejt (engjëjve).

عَلَى “*Alâ*” “*mbi*” aludon se ajo që u paraqit -për engjëjt- janë format (e gjërave) të shkruara në pllakën më të lartë.

سُبْحَانَكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَعْلَمُتَنَّا أَنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

Lavdi të qoftë Ty! Ne nuk dimë asgjë më tepër nga ç'na ke mësuar Ti. Vërtetë që vetëm Ti je i Gjithëdituri, i Gjithhurti.¹⁸

وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ “Ndërsa duaja e fundit do të jetë *EL-Hamdu lil-lahi Rab-bil Aleminë*”, Gjithë lavdërimet dhe falënderimet janë për Zotin e gjithë botëve!¹⁹

¹⁸ Kuran, 2:32

¹⁹ Kuran, 10:10

[Në një mënyrë krejtësisht jashtë vullnetit tim, ky vërsset më ndodhi mua kur unë vija tek fundi i shumicës së *Fjalëve (Sozler)* dhe i *Letrave "Mektubat"*. Tani unë kuptoj se ky koment u mbyll me të njëjtin vërsset, dhe se të gjitha "*Fjalët*" janë një lloj i komentit të vërtetë mbi të dhe një rrymë shkumëzuese prej oqeanit të tij, dhe tek konkluzionet e tyre derdhen (prapë) në të. Gjithashtu është sikur fjalët vërshojnë (dhe fillojnë) nga vërseti këtu tek fundi i këtij komentimi. Prandaj, qysh nga ajo kohë (kur komenti u shkrua) unë nuk kam qenë në gjendje ta mbaroj shpjegimin e vërsetit që unë të mund të filloja volumin e tij të dytë.]

Said Nursi

PËRMBAJTJA

• Patathënie	5 - 10
• Parathënie..	
• Përkujtues.	
• Shënimi i autorit për botimin turqisht.	
• Pohimi i qëllimit.	
• Ç'është Kurani? Si pëkufizohet ai?.....	11 - 27
• Sure el-Fatiha	
• Qëllimet e Kuranit.	
• Bismil-lah.	
• Lavdërimi i Allahut....	
• Adhurimi..	
• Rruga e drejtë...	
• E mira dhe e keqja.....	28 - 54
• Sure el-Bekareh	55-57
• <i>Vërseti 1</i> : Shkronjat e shkëputura.....	58 - 63
• <i>Vërseti 2</i> : Në lavdërim të Kuranit.....	64 - 72
• <i>Vërseti 3</i> : Karakteristikat e besimtarëve –besimi, namazi, zeqati.....	73 - 81
• <i>Vërseti 4</i> : Besimi në shpalljen e Kuranit dhe në shkrimet e mëparshme qiellore.....	82 - 100

• Provat e Ahiretit.	
• <i>Vërseti 5</i> : Udhëzimi i drejtë i shpalljes dhe frutat e tij...	101 - 107
• <i>Vërseti 6</i> : Mosbesimtarët.	
• Rreth mosbesimit.....	108 - 118
• <i>Vërseti 7</i> : Vulosja e aftësive të mosbesimtarëve.....	
• Vullneti i lirë dhe krijimi i akteve të njeriut.....	119 - 134
• <i>Vërseti 8</i> : Hipokritët.....	135 - 140
• <i>Vërsetet 9-10</i> : Dënimi i hipokritëve.....	141 - 151
• <i>Vërsetet 11-12</i> : Përhapja e korrupsionit nga hipokritët.....	152 - 158
• <i>Vërseti 13</i> : Përbuzja e hipokritëve për besimtarët.....	159 - 165
• <i>Vërsetet 14-15</i> : Krimi i katërt i hipokritëve: Përqeshja....	
• Dënimi i Allahut për hipokritët.....	166 - 174
• <i>Vërseti 16</i> : Hipokritët duke këmbyer çudhëzimin për udhëzimin.....	175 - 178
• <i>Vërsetet 17-20</i> : Dy shëmbëlltyra rreth hipokritëve...	
• Diskutimi rreth krahasimeve alegorike dhe përdorimi i alegorisë në Kuran.....	
• Një parathënie rreth elokuencës (retorikës)....	
• Shëmbëlltyra e parë rreth hipokritëve.....	
• <i>Vërsetet 19-20</i> : Shëmbëlltyra e dytë rreth hipokritëve.....	
• Përdorimi i metaforës në disa vërsete.....	179 - 210
• <i>Vërsetet 21-22</i> : Çështja e adhurimit.....	
• Provat e Autorit dhe atributet e Tij.....	
• Shpjegimet e renditjes së fjalëve.....	211 - 240

- *Vërsetet 23-24*: Rreth profetësisë së Muhammedit a.s.m.....
- Përgjigja për tre pyetje të ngritura rreth Kuranit, lidhur me vërsetet alegorike, paqartësia e tij lidhur me shkencën, dhe disa nga kuptimet e tij të fjalëpërfjalëshme duke kundërshtuar në pamje të jashtme realitetin.....
- Dëshmi të mëtejshme për profetësinë e Muhammedit a.s.m.....
- Paimitueshmëria e Kuranit.....
- Rreth Ferrit.....
- Paimitueshmëria e Kuranit.....241 - 282
- *Vërseti 25*: Rreth Parajsës.....
- Dëshmitë për fundin e Botës dhe për Ringjalljen trupore.....
- Rreth jetës së përjetshme dhe lumturisë së përjetshme.....283-301
- *Vërsetet 26-27*: Sfidimi i Kuranit me paimitueshmërinë e tij.....
- Një shpjegim i përgjegjshmërisë së njeriut rreth mëkatit dhe çudhëzimit.....302 - 325
- *Vërseti 28*: Rreth jetës, vdekjes dhe ringjalljes së të vdekurve.....326 - 338
- *Vërseti 29*: Gjithçka mbi tokë duke qenë e krijuar për njerëzimin.....
- Krijimi i qiejve dhe i tokës.....
- Lidhur me shtatë qiejt.....339 - 353
- *Vërseti 30*: Kalifati i njeriut dhe prova e engjëjve.....354 - 367
- *Vërsetet 31-33*: Mësimi i emrave.....368 - 379
- Përmbajtja 380 - 382

